

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

17. (127.) évfolyam, 6. szám

Megjelent: 2022. december

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Pomázi Gyula

Felelős szerkesztő:

Girmann Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu

Telefon: 06 1 474 5767

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,
a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft

Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2022/6

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Girmann Zsuzsanna, Gyetvainé Virág Dóra,
dr. Lábod Péter, dr. Legeza Dénes, dr. Mikló Katalin,
dr. Sulyok Ádám, dr. Tótháti Márta, dr. Zábori Zoltán*

17. (127.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

17. (127.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2022. december

Faludi Gábor

Szerzői és kapcsolódó jogok mint az állami vagyon tárgyai

Dr. Kiss Zoltán Károly PhD – Dr. Kiss Dóra Bernadett

Fotóművészeti alkotásokhoz fűződő szerzői és személyiségi jogok

Dr. Ferge Zsigmond

Privát másolat a felhőben – az Európai Bíróság ítéletéről az Austro-Mechana GmbH kontra Strato AG-ügy összefüggésében

Schultz Márton

A 2021. évben hozott szellemitulajdon-jogi tárgyú bírósági határozatok számossága, elvi tartalma és rövid tartalma

Dr. Tószegi Zsuzsanna

„A föld csak a tudomány varázspalcájának érintésére szolgáltatja ki kincseit...” – Wartha Vince vegyészprofesszor, feltaláló, műegyetemi rektor

Dr. Palágyi Tivadar

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Könyv- és folyóiratszemle

Summaries

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, tel.: 06 1 474 5767.

TARTALOM

Szerzői és kapcsolódó jogok mint az állami vagyon tárgyai FALUDI GÁBOR	7
Fotóművészeti alkotásokhoz fűződő szerzői és személyiségi jogok DR. KISS ZOLTÁN KÁROLY PhD – DR. KISS DÓRA BERNADETT	20
Privát másolat a felhőben – az Európai Bíróság ítéletéről az Austro-Mechana GmbH kontra Strato AG-ügy összefüggésében DR. FERGE ZSIGMOND	48
A 2021. évben hozott szellemi tulajdon-jogi tárgyú bírósági határozatok számossága, elvi tartalma és rövid tartalma SCHULTZ MÁRTON	76
„A föld csak a tudomány varázspálcájának érintésére szolgáltatja ki kincseit...” – Wartha Vince vegyészprofesszor, feltaláló, műegyetemi rektor DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA	109
Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről DR. PALÁGYI TIVADAR	141
Könyv- és folyóiratszemle	182
– Gill Dennis: <i>Timely reminder? High Court judgment clarifies scope of section 10(3) trademark infringement injuries in context of digital watch face apps</i> [Időszerű emlékeztető? A felsőbbbíróság ítélete tisztázza az angol védjegy törvény 10. szakaszának (3) bekezdése szerinti védjegybi-torlással kapcsolatos jogsértések hatályát a digitális óralapos alkalmazásokkal összefüggésben] (Dr. Palágyi Tivadar)	182
– Dr. Matthew Ball: <i>The Metaverse Will Reshape Our Lives. Let's Make Sure It's for the Better</i> (A metaverzum átformálja az életünket. Reméljük, a javunkra) (Dr. Palágyi Tivadar)	189
– Marcus Du Sautoy: <i>A kreativitás kódja. Hogyan tanul a mesterséges intelligencia írni, festeni és gondolkodni</i> (Dr. Osman Péter)	194
– Christopher Hrynkow (szerk.): <i>Gondolatok a transzhumanizmusról. A mesterséges intelligencia etikája és hatásai</i> (Dr. Osman Péter)	206
Summaries	217

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

Copyright and neighbouring rights as state assets GÁBOR FALUDI	7
Copyrights and personal rights attached to photographic pieces of art DR ZOLTÁN KÁROLY KISS PhD – DR DÓRA BERNADETT KISS	20
Private copy „in the cloud” – Judgment of the European Court of Justice in the context of Austro Mechana GmbH v Strato AG. DR ZSIGMOND FERGE	48
Statistics, ratio decidendi and brief summary of the IP-related Hungarian court decisions in 2021 MÁRTON SCHULTZ	76
„The globe will only reveal its treasures by the touch of science’s magic wand” – Vince Wartha, professor of chemistry, inventor, rector of the Budapest University of Technology DR ZSUZSANNA TÓSZEGI	109
News in the field of industrial property protection abroad DR TIVADAR PALÁGYI	141
Review of books and periodicals	182
Summaries	217

CONTENT

Les droits d'auteur et les droits connexes comme les actifs de l'état GÁBOR FALUDI	7
Les droits d'auteur et de la personnalité relatifs aux oeuvres de l'art photographique DR ZOLTÁN KÁROLY KISS PhD – DR DÓRA BERNADETT KISS	20
La copie privée dans le nuage – du jugement de la Cour de l'Union européenne dans le contexte de l'affaire Austro Mechana GmbH contre Strato AG DR ZSIGMOND FERGE	48
Le nombre, le contenu principal et le contenu bref des décrets judiciaire au sujet des droits de la propriété intellectuelle en 2021 MÁRTON SCHULTZ	76
„La terre n'extrade ses trésors que par la touche de la baguette magique de la science” – Vince Wartha, professeur de la chimie, inventeur, recteur de Université de technologie et d'économie de Budapest DR ZSUZSANNA TÓSZEGI	109
Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger DR TIVADAR PALÁGYI	141
Revue des livres et périodiques	182
Summaries	217

INHALT

Die Urheberrechte und verwandte Schutzrechte als die Gegenstände des Staatseigentums GÁBOR FALUDI	7
Mit den photographischen Werken zusammenhängende Urheber- und Persönlichkeitsrechte DR. ZOLTÁN KÁROLY KISS PhD – DR. DÓRA BERNADETT KISS	20
Privatkopie in der Wolke – über das Urteil des Gerichtshofs der Europäischen Union in Zusammenhang mit dem Fall Austro Mechana GmbH gegen Strato AG DR. ZSIGMOND FERGE	48
Die Zahl, der grundsätzliche Inhalt und der kurze Inhalt der Gerichtsbeschlüsse bezüglich der Rechte des geistigen Eigentums im Jahr 2021 MÁRTON SCHULTZ	76
„Die Erde liefert ihre Schätze nur von der Rührung des Zauberstabs der Wissenschaft aus“ – Vince Wartha, Chemieprofessor, Erfinder, Rektor der Technischen und Wirtschaftswissenschaftlichen Universität Budapest DR. ZSUZSANNA TÓSZEGI	109
Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland DR. PALÁGYI TIVADAR	141
Übersicht von Büchern und Zeitschriften	182
Summaries	217

SZERZŐI ÉS KAPCSOLÓDÓ JOGOK MINT AZ ÁLLAMI VAGYON TÁRGYAI

BEVEZETÉS

A Magyarország 2023. évi központi költségvetésének megalapozásáról szóló 2022. évi XXIV. törvény (a tv.) 49–51. §-a az állami vagyonhoz sorol bizonyos szerzői/szomszédos vagyoni/felhasználási jogokat, illetve pontatlanul felhasználási engedélyeket. A jogalkotó szándéka az indokolásból nem állapítható meg, ugyanis a szóban forgó rendelkezésekhez fűzött indoklás minden magyarázat nélkül csupán felhígítottan és egyben a normától „né-mileg” eltérően írja le a közvagyon új tárgyát, mondván, hogy az bizonyos „szerzői jogi védelem alá eső termék(ek) felhasználási jogának állami vagyonba tartozásáról rendelkezik.”¹ A cikk megírására az ad alkalmat, hogy számos kérdés vetődik fel, ha az új vagyontárgyról szóló rendelkezések szerzői jogi, egyezményen, illetve uniós jogon alapuló szabályokhoz való illeszkedését vizsgáljuk. A vizsgálat eredménye több kérdéskörben is inkább súrlódás, semmint illeszkedés megállapítása. Kedvcsinálónak álljon itt talán annyi: szerzői jogi védelem alá eső termék mint a szerzői jogban vagy akár az állami vagyon körében értelmezhető fogalom nem létezik. Az állami vagyon tárgyainak felsorolásában már a módosítás előtt is szerepelt „az államot megillető olyan immateriális, vagyoni értékkel rendelkező jogosultság, amelyet jogszabály vagyoni értékű jogként nevesít”.²

AZ ÁLLAM MINT A SZERZŐI JOG, ÉS A SZERZŐI JOGHOZ KAPCSOLÓDÓ JOG JOGOSULTJA

Az állam lehet a szerzői jog örököse, ekként jogosultja, ezekről az esetekről részben a Vagyontörvény, részben pedig az állam öröklése és az államot megillető egyéb jogok gyakorlása esetén a magyar állam képviseletéről szóló 26/2021. (XII. 29.) NVTNM rendelet rendelkezik. Ha az állam törvényes örökös, az MVH Maradványvagyon-hasznosító Zártkörűen Működő Részvénytársaság (MVH Zrt.) az állam képviselője és az örökösi jogok

¹ „Az állami vagyonról szóló törvény módosítása alapján, az állami vagyoni körbe kerül az országgyűlési képviselőről, mint olyan közfeladatot ellátó személyről, aki egyúttal az Alaptörvényben nevesített közjogi tisztséget is betölt, közfeladatai ellátása körében, vagy ezzel összefüggésben, költségvetési forrásból készített kép- és hangfelvétel, egyéb, szerzői jogi védelem alá eső termék felhasználási joga.” – 2022. évi XXIV. törvény végső előterjesztői indokolása – Magyarország 2023. évi központi költségvetésének megalapozásáról, a 49–51 §-hoz fűzött magyarázat.

² 2007. évi CVI. törvény az állami vagyonról (Vagyontv.) 1. § (2) bekezdés d) pont.

és köteleességek gyakorlója, ha pedig az örökhagyó a halála esetére vagyonáról vagy annak egy részéről végintézkedéssel az állam javára rendelkezett, a Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodási Zártkörűen Működő Részvénytársaság (MNV Zrt.) rendelkezik az örökös jogállással, azaz feladata az államot mint örököst megillető jogok gyakorlása és az államot mint örököst terhelő kötelezettségek teljesítése.

A Vagyontörvény 42/A. § alapján az MNV Zrt. kivezetésre szánt vagyontárgyat átadhat az MHV Zrt.-nek, az államot törvényes öröklés alapján megillető szerzői jog eleve ilyen vagyontárgy.

Természetes személy azonban nemcsak a szerzői jog, hanem kapcsolódó jogok, így előadóművészi, hangfelvétel-előállítói, filmelőállítói, rádió- és televíziószerkesztő megillető és adatbázis- (vagyoni) jogok jogosultja is lehet, azaz e jogok is öröklhetők. (A rádió- és televíziószerkesztő megillető szomszédos jogok csak ún. webcasting esetében illethetnek meg természetes személyt, hagyományos, frekvenciát vagy műholdas „hozzáférést” igénylő műsorsugárzást természetes személy nem végezhet.) Ennek említése csak azért szükséges, mert az állam örökléséről szóló szabályok foglalkoznak a szerzői jog öröklésével, de nem számolnak azzal, hogy az állam szerzői joghoz kapcsolódó jogok örököse is lehet.

Az állam jogosultja az állami vagyon tulajdonosi joggyakorlója vagy vagyongazdálkodója által megszerzett szerzői és kapcsolódó vagyoni jogoknak és e szervezetekben szolgálati műként létrehozott művekhez kapcsolódó szerzői vagyoni jogoknak. Aggálytalanul érvényesülnek ezekben az esetekben mind az állami vagyont védő, mind a szerzői jogi jogszabályok.

Így például akadálytalanul és jogszerűen dönthetett a Kúria úgy 2021. december 31-ig, hogy a Kúriai Döntések Bírósági Határozatok (BH) c. nyomtatott folyóirat kiadására az állami vagyon hasznosítására vonatkozó szigorú, versenyeztetési szabályok keretei között egy vállalkozásnak (kiadónak) felhasználási jogot enged, és felválthatta ugyanilyen jogszerűen ezt a modellt 2022. január 1-től az elektronikus, ingyenes hozzáférést engedő, saját tulajdonosi joggyakorlás keretében történő hasznosítással, azaz kiadás = szerzői jogi értelemben vett felhasználással, a szervezetén belül működő Werbőczy István Országbíró Kutatóintézet útján.³ Azt kellett csak megvizsgálni, hogy az állami vagyon védelmét szolgáló szabályok lehetővé teszik-e a BH mint vagyontárgy ingyenes saját hasznosítását. A szóban forgó szerkesztett, vezető szöveggel ellátott kúriai döntések szakirodalmi művek, a folyóirat egyes számai gyűjteményes művek, és mind az egyes döntéseket, mind a folyóirat szerkesztését munkaköri kötelesség ellátása keretében kúriai bírák végzik. A művek tehát szolgálati művek, amelyekre a vagyoni jogokat a Kúria a művek átadásával megszerzi.⁴

³ <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek>.

⁴ Szt. 30. §.

Az állam a jogosultja a nemzeti tervvagyonnak. A szabályokat az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény és kapcsolódó rendeletek tartalmazzák, részletes elemzésüket már a jogirodalom is elvégezte.⁵

A nemzeti filmvagyon is állami vagyon, „gazdája” a Nemzeti Filmintézet Közhasznú Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (NFI).⁶

Tulajdonképpen a közszolgálati médiavagyon zöme is állami vagyon, kezelése az Mttv. szerint történik.⁷

Mind a nemzeti tervvagyonba, filmvagyonba, mind pedig a közszolgálati médiavagyonba főként szerzői, illetve azzal szomszédos vagyoni jogok, illetve felhasználási jogok tartoznak. A részletes elemzéstől eltekintünk, mert elkanyarodna az írás tárgyától.

A kapcsolódó jogokra is röviden kitérve, ha állami/költségvetési forrásokból/ráfordításokkal adatbázist hoznak létre, és e ráfordítások az adatbázisszabályok szerint jelentősek, az állam lesz a sui generis/kapcsolódó adatbázis jog jogosultja.⁸

A kérdés e bevezető gondolatok nyomán az, hogy ha amúgy is lehet állami vagyontárgy szerzői/kapcsolódó vagyoni jog vagy felhasználási jog, akkor miért volt szükséges a költségvetési forrásokból készült bizonyos művekre, teljesítményekre egy sajátos rezsimet bevezetni. A költségvetési forrásokból gazdálkodó munkáltató amúgy is megszerzi a művek átadásával a szolgálati művek vagyoni jogait, a szolgálatinak nem minősülő művekre pedig korlátozás nélküli felhasználási jogot szerezhet, és jogátruházási szerződéssel megszerezheti a jogátruházási tilalom alá nem eső művek és kapcsolódó jogi teljesítmények vagyoni jogait. Az ekként történő megszerzés pedig az állam vagyonszerzésének minősül.

AZ ÚJ, SAJÁTOS ÁLLAMI VAGYONTÁRGY

A tv. 49. § -a kibővíti a Vagyontv. 1. § (2) bekezdése f) ponttal való kiegészítése útján az állami vagyontárgyak körét, abba beletartozik *„azon országgyűlési képviselőről, aki más, Alaptörvényben nevesített közjogi tisztséget is betöltve közfeladatot lát el, e közfeladata ellátása körében vagy ezzel összefüggésben, költségvetési forrásból készített, szerzői vagy szomszédos jogi védelmet élvező műhöz vagy teljesítményhez, különösen kép-, illetve hangfelvételhez kapcsolódó, felhasználási szerződés útján vagy a szerzői jogról szóló törvény alapján megszerzett felhasználási engedély, illetve vagyoni jog.”*

⁵ Az Sztj. 67. §-hoz fűzött magyarázat 3. pontja: Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez, szerk. Gyertyánfy Péter, Wolters Kluwer, Budapest, 2020; Faludi Gábor: A nemzeti tervvagyonszerzői jogi kérdései. Jogtudományi közlöny, 74. évf. 7–8. sz., 2019, p. 327–336.

⁶ 2004. évi II. törvény a mozgóképről I/A fejezet.

⁷ A médiaszolgáltatásokról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mttv.) 100. §, 203. § 33. pont.

⁸ Vö. Sztj. 84/A. § és 2021. évi XCI. törvény a nemzeti adatvagyonról, különösen 8. §, a Nemzeti Adatvagyon Ügynökség, az állam nevében eljáró adatbázis-jogosultnak is minősül, és ekként is eljár, ha dönt az adatvagyon piaci vagy akár nem piaci hasznosításáról.

A szabály többszörös elemzést igényel. Elsősorban meg kell jegyezni, hogy a mű/teljesítmény tárgya szerinti megkülönböztetés, vagyis az, hogy egy műnek/teljesítménynek ahhoz képest alakul a jogi sorsa, hogy a műnek/teljesítménynek mi a tárgya (témája), elég szokatlan minősítő szempont.⁹ Kétségtől látszólag megjelenik ez a szempont például a nemzeti tervvagyonnál (szerzői jogi védelem alá eső tervdokumentáció), a médiavagyonnál (műsorhoz, műsorszámhoz kapcsolódó szerzői, szomszédos vagyoni jog), és a nemzeti filmvagyonnál is, azonban mégsem a mű/teljesítmény tárgya, témája a minősítő szempont, hanem az, hogy közpénzből készült-e a mű/teljesítmény, vagy azt közpénzből rendelték-e meg, és annak vagyoni/felhasználási jogait közpénzből szerezték-e meg.

Az új szabály esetén is megjelenik – sajátos, szűkített megfogalmazásban – a közpénz mint a mű/teljesítmény létrehozásához szükséges ráfordítás forrása, de nem úgy szól a rendelkezés, hogy az ilyen forrásból készített/megszerzett mű/teljesítmény vagyoni/felhasználási joga állami vagyon. Ha a szabály így szólna, jellegében közel állna az említett egyéb állami „szerzői jogi” vagyontárgyak jogi sorsát meghatározó szabályokhoz, és volna értelmezhető tartalma is. Az lenne a tartalma, hogy az ilyen művekre/teljesítményekre vonatkozó vagyoni/felhasználási jogok akkor is az állami vagyon részei, ha egyébként a szerzői jog szabályai és az azon alapuló szerződések alapján más személy is lehetne a jogszerző. Ekkor a szerződési szabadság igen magasan meghúzott, de még megengedhető korlátjáról lenne szó, amely egyben művek esetében túllépne a szolgálati mű fogalmán, és az arra vonatkozó munkáltatói jogszerezésen (Sztj. 30. §).

A jelen esetben azonban csak olyan szerzői jogi oltalmi tárgyakhoz kapcsolódó vagyoni/felhasználási jog illeti az államot, amelyeket bizonyos személyekről mint az oltalmi tárgy (mű, teljesítmény) témájáról hoznak létre. Ezek a személyek, mint művek, teljesítmények témái, azért sajátosak, mert kettős közfeladatot látnak el. Országgyűlési képviselők, és egyúttal az Alaptörvényben nevesített közjogi tisztséget is betöltenek. Az Országgyűlésről szóló törvény alapján¹⁰ az országgyűlési képviselő egyéb közfeladatot akként láthat el, hogy lehet miniszterelnök, miniszter, a miniszterelnök politikai igazgatója, államtitkár, kormánybiztos, miniszterelnöki biztos, miniszterelnöki megbízott, miniszteri biztos, az Országgyűlés tisztségviselője, közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítvány kuratóriumában és felügyelőbizottságában tag, közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványban vagyonellenőr, valamint a Kormány szakmai véleményező és javaslattevő – döntési joggal is rendelkező – testületében tag, illetve tisztségviselő.

Az Alaptörvény ezek közül a következő közjogi tisztségeket nevesíti: a Kormány tagjait, akik a miniszterelnök, annak helyettese, aki maga tárca nélküli miniszter, és a miniszterek, ideértve a tárca nélküli minisztereket is.¹¹ Azt kellően mély közjogi ismeretek alapján nem

⁹ A gondolatot szakmai eszmecsere során dr. Gyertyánfy Péter vetette fel.

¹⁰ 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről, 80. § (2), (2a), (2b) bekezdés.

¹¹ Alaptörvény 16. cikk.

tudjuk megállapítani, hogy az Alaptörvény 16. Cikk (5) bekezdésének az utalása, „[a] kormánytisztviselők jogállását törvény szabályozza”, azt jelentheti-e, hogy az utalással felhívott Ksztv.-ben¹² szabályozott államtitkárok is olyan tisztséget látnak-e el, amelyet *Alaptörvényben nevesített közjogi tisztség*nek kell tekinteni. Arra hajlunk, hogy a „nevesített” tisztség csak olyan lehet, amelyet maga az Alaptörvény is megjelöl. A Kormány tagjain túlmenően az Alaptörvény konkrétan megnevezi az önálló szabályozó szerveket és ezek vezetőit (23. cikk) is, akik, ha államtitkárok, akkor beletartozhatnak abba a személyi körbe, akik témául szolgálhatnak olyan műnek/teljesítménynek, amelyre vonatkozó vagyoni/felhasználási jog az elemzett szabály szerint az államot illeti.

Milyen művek és teljesítmények tartoznak az állami vagyon körébe? A kettős közfeladatot ellátó országgyűlési képviselők művein (itt most tekintsünk el a ghostwritingtól) és teljesítményein nem keletkezik az államnak joga. A közjogban „jogi oltalom alá eső szellemi tevékenység eredményének” nevezett oltalmi tárgyakon az érintetteknek keletkezik joga, és a tevékenység, illetve felhasználási jog engedése fejében e személyek díjazásban is részesülhetnek az Országgyűlésről szóló törvény 80. § (1) bekezdése alapján, tehát még csak szolgálati műveknek sem minősíti az Országgyűlésről szóló törvény ezeket az oltalmi tárgyakat.

Ha viszont róluk készül kettős közfeladatuk ellátása körében vagy ezzel összefüggésben szerzői mű vagy szomszédos jogi teljesítmény, az ilyen oltalmi tárgyon, különösen kép-, illetve hangfelvételen keletkező vagyoni jog és felhasználási jog az állam vagyonának része lesz azzal a feltétellel, hogy a mű vagy teljesítmény költségvetési forrásból készül.

Ha ezeket az oltalmi tárgyakat megpróbáljuk az Szjt. rendjén elképzelni, életszerűen a következő, a kettős közfeladatot ellátó országgyűlési képviselőkről készült művek, és teljesítmények jöhetnek szóba:

- irodalmi művek, nyilvánosan tartott beszédek, különösen ha azokat kép- vagy hangfelvétel rögzíti,
- vizuális művek (a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyvmás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve), különösen ha azokat képfelvétel rögzíti,
- fotóművészeti alkotás, amelyeket elkerülhetetlenül képfelvétel rögzít,
- mozgóképek (film, akár filmalkotás, akár filmalkotásnak nem minősülő film), amelyet szintén elkerülhetetlenül kép-, illetve hangfelvétel rögzít ahhoz képest, hogy a film hangos-e,
- hangfelvétel (akár szerzői művet és előadóművészi teljesítményt rögzít, akár nem),
- rádió- vagy televízió-műsorszám, amelyet szintén elkerülhetetlenül kép-, illetve hangfelvétel rögzít ahhoz képest, hogy televízió- vagy rádióműsorszámról van-e szó. A rögzítés lehet efemer vagy ismételt sugárzást lehetővé tevő, tartós rögzítés,

¹² 2010. évi XLIII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról.

- az „internetes, online felhasználásról”, azaz a lehívásra hozzáférhetővé tételről itt külön nem kell említést tenni, az csak a hozzáférhetővé tétel technikai módját jelenti, annyi említhető, hogy ebben az esetben is elkerülhetetlenül készül kép-/hangfelvétel.

Az irodalmi mű értelemszerűen mind szépirodalmi, mind szakirodalmi mű lehet. Az a kérdés sem jelentéktelen, és bírói gyakorlat híján ma még meg sem válaszolható, hogy vajon mi tekintendő a kettős közfeladatot ellátó országgyűlési képviselőkről készült irodalmi műnek? Ami véleményükről, cselekedeteikről szól? Amiben nevesítve vannak? Vagy elég, ha személyük felismerhető? A fotóművészeti alkotás körébe minden olyan, akár egyszerű, mindennapi portréfotó is beletartozik, ahol a fotó készítőjének van kihasznált alkotói játéktér.¹³ A hangfelvétel fogalma és jogi oltalma pedig nem tartalmazza azt a követelményt, hogy a hangfelvételen szerzői művet, illetve előadóművészi teljesítményt rögzítsenek.¹⁴

A szabály hatálya meghatározásában zavaró, hogy a szerzői jogban nem kezelt és nem is értelmezhető képfelvételen rögzítés is szerepel a fogalomban, igaz, csak a „különösen” határozó után. A képfelvétel a szerzői jogban vagy „állókép” = jogi védelemre érdemes fotó, vagy „mozgóképek” = filmalkotás vagy filmalkotásnak nem minősülő mozgóképek sorozatából álló teljesítmény hanggal vagy anélkül. A szerzői mű rögzítése pedig nem feltétele a jogi védelemnek. Annyi elegendő a védelem fennállásához az egyéni, eredeti jelleg (nem másolt, alkotói játéktérrel kihasználó alkotás) mellett, hogy a mű „kellő pontossággal és objektivitással azonosítható teljesítmény” legyen.¹⁵

Némi magyarázatra szorulhat az a feltétel is, hogy a műnek/teljesítménynek költségvetési forrásból kell elkészülnie. Az Alaptörvény 39. cikk (3) bekezdése szerint: „Közpénz az állam bevétele, kiadása és követelése”. A költségvetési forrás fogalmát sem az Áht. sem a Vagyontörvény külön nem tartalmazza, de abból, hogy a „forrás” számviteli fogalma tisztázott, és a forrás eredetét is tartalmazza a meghatározás, aggály nem vetődik fel abban, hogy mikor lehet költségvetési forrásokból készült műről/teljesítményről beszélni függetlenül attól, hogy a forrást felhasználó, a művet/teljesítményt „előállító” személy/szervezet maga az államháztartás körébe tartozik-e. Így például a közszolgálati műsorok készítésének egyik döntő forrása is költségvetési jellegű, noha a médiaszolgáltató maga nem tartozik az államháztartás körébe.

¹³ Eva-Maria Painer kontra Standard Verlags GmbH és társai, C-145/10, ECLI:EU:C:2011:798.

¹⁴ „A 'hangfelvétel' egy előadás hangjainak vagy más hangoknak, vagy hangok egyéb megjelenítésének a rögzítését jelenti a filmalkotásban vagy egyéb audiovizuális műben foglalt rögzítési forma kivételével” – A WIPO Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződése, 2. Cikk b) pont, kihirdette: 2004. évi XLIX. törvény a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének, valamint Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződésének kihirdetéséről.

¹⁵ Levola Hengelo-ítélet, C310/17, EU:C:2018:899, 40. bekezdés.

A SZERZŐDÉS VAGY A TÖRVÉNY ÚTJÁN MEGADOTT FELHASZNÁLÁSI ENGEDÉLY MINT ÁLLAMI VAGYONTÁRGY

Az elemzett fogalom legaggályosabb része sajnos magának az állami vagyonba kerülő egyik vagyontárgynak (a Vagyontv. szóhasználatában: vagyonelemnek) a meghatározása, amely a következő: „felhasználási szerződés útján vagy a szerzői jogról szóló törvény alapján megszerzett felhasználási engedély, illetve vagyoni jog”. A vagyoni jog mint vagyontárgy aggálytalan. Hasonlóképpen aggálytalan lenne a felhasználási szerződés alapján keletkezett felhasználási jog vagy egyszerűen a felhasználási jog. Felhasználási szerződés alapján ugyanis a felhasználó nem engedélyt szerez. A szerző/jogosult adhat felhasználási engedélyt, amelynek megfelelő terjedelmű felhasználási jogot szerez a felhasználó a felhasználási szerződés alapján, és ez lesz a megszerzett vagyontárgy. Ha tehát egy felhasználó költségvetési forrásokból olyan mű vagy teljesítmény felhasználási jogát szerzi meg, amely a kettős közfeladatot ellátó országgyűlési képviselőkről mint témáról készült, ez lesz az állami vagyon része, és nem a jogosult engedélye.

Még komolyabb aggályt vet fel, mit ne mondjunk, a szabály alkalmazását e körben ellehetetleníti az „Szjt. alapján megszerzett felhasználási engedély” értelmezése. Egyrészt itt is áll, hogy nem felhasználási engedélyről, hanem jogról van szó akkor is, ha az adott jogot nem a jogosult engedélye hozza létre. Milyen felhasználási jogot lehet az Szjt. alapján, felhasználási szerződés nélkül megszerezni? Az Szjt. 16. § (1) bekezdése szerint „[a] szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.” Az idevágó törvényt magyarázat szerint „A szerzői mű jogszerű felhasználását biztosító legjellemzőbb jogcím a felhasználási szerződés (Szjt. V. Fejezet). A 16. § (1) bekezdés második mondata a jogszerű felhasználást lehetővé tevő egyéb jogintézményekre utal. A törvény ilyen „eltérő rendelkezései” a szabad felhasználások [Szjt. 33–41. §, 41/F–41/K. §, 60. § (1), (4) bek., 62. §, 68. §] szabályai, az árva művek egyszerűsített állami engedélyezésének (Szjt. 41/A–41/E §) rendelkezései, valamint a bizonyos engedélyezési jogokat díjazás iránti igényné szűkítő, továbbá eleve csak ’megfelelő díjazás’ iránti igényt megállapító szabályok”.¹⁶

Némi kitéréssel, inkább csak a teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a jogszerű, a jogosult engedélyét nem igénylő felhasználás egyes, a véleménynyilvánítási jog érvényesülését szolgáló szabad felhasználásnak minősülő eseteiről az Európai Bíróság kimondta, hogy azok nem egyszerűen kivételek, hanem jogok (users' right), és a hazai jogalkotó is tiltja e

¹⁶ Az Szjt. 16. § (1) bekezdéséhez fűzött magyarázat; *Gyertyánfy*: i. m. (5).

jogok/szabad felhasználások szerződéssel vagy egyoldalú nyilatkozattal való kizárását.¹⁷ Ha pedig a szabad felhasználások genezise felől szemléljük a kérdést, akkor a törvény tulajdonképpen nem is ad kifejezett engedélyt a felhasználásra, hanem a szerzői/szomszédos jogi jogosult kizárólagos jogainak korlátját szabja meg. Ha e szemlélettel vizsgáljuk a „törvény által adott felhasználási engedélyt”, akkor az végképp tartalom nélküli.

Az az állítás, hogy egy felhasználás főszabályként csak a jogosult engedélyével jogszerű, és ez alól vannak olyan törvényi kivételek, amelyek esetében a jogosult engedélye nélkül is jogszerű lehet a felhasználás, a szomszédos jogi teljesítményekre is igaz. A szabad felhasználások szabályai ugyanis azonosak a szerzői mű és a szomszédos jogi teljesítmény esetében. „Nincs szükség a szomszédos jogi jogosult hozzájárulására azokban az esetekben, amelyekben a törvény a szerzői jogi védelem alatt álló alkotás felhasználásához sem kívánja meg a szerző hozzájárulását.”¹⁸ Akárhogy is próbáljuk „a szerzői jogról szóló törvény alapján megszerzett felhasználási engedély” szókapcsolatot forgatni, jogalkotói iránymutatás nélkül csak oda tudunk jutni, hogy a szabad felhasználások alapján keletkező „jogokat” is állami vagyonná kívánta volna tenni a jogalkotó. Ez azonban nem lehetséges. A szabad felhasználás, az adott kivétel alapján keletkező „jog” a felhasználásra bárkit megillet. Pontosabban: az adott körben a mű/teljesítmény közkinccs, azt bárki, aki az adott szabad felhasználásnak címzettje (ha úgy tetszik, kedvezményezettje), az adott kivétel szabályai szerint felhasználhatja. Ebből a szempontból teljesen közömbös, hogy a jogosult, akinek a jogát a szabad felhasználás korlátozza, az állam vagy más személy.

A kettős közfeladatot ellátó országgyűlési képviselőről legtipikusabban akkor készül mű/teljesítmény, amikor politikai beszédet tart vagy interjút ad, nyilatkozik a médiában. Az egyik legklasszikusabb, egyezményes alapú szabad felhasználás a politikai beszédre vonatkozik. *„Nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai be-*

¹⁷ Pl.: C-401/19, Lengyel Köztársaság v. az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa, ECLI:EU:C:2022:297, 87-es bekezdés: „a szerzői jogi kivételeket és korlátozásokat illetően – amelyek maguk is biztosítanak jogokat a művek vagy védelem alatt álló egyéb teljesítmények felhasználói javára, és amelyek célja az e felhasználók és a jogosultak alapvető jogai közötti megfelelő egyensúly biztosítása (lásd ebben az értelemben: ... Funke Medien NRW-ítélet, C-469/17, EU:C:2019:623, 70. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat)...”; *Grad-Gyenge Anikó*: Nincs új a nap alatt – avagy górcső alatt a Bizottság szerzői jogi reformjának szabad felhasználásai. Jogtudományi Közlöny, 73. évf. 7–8. sz., p. 334–345; *Mezei Péter, Harkai, István*: Önszabályozó platformok? Elemzés a végfelhasználói jogok érvényesüléséről a CDSM irányelv 17. cikkének átültetése fényében. In *medias res*, 2022. 1. sz., p. 5–17, valamint Sztj. 33. § (4) bek.: Ha törvény eltérően nem rendelkezik, a szabad felhasználás szerződéssel vagy egyoldalú jognyilatkozattal való kizárása vagy korlátozása semmis, ideértve azt az esetet is, ha a szerző a felhasználás vonatkozásában megfelelő díjazásban részesül.

¹⁸ Sztj. 83. § (2) bekezdés, amely a következő egyezményes rendelkezésen alapul: „(1) A Szerződő Felek nemzeti jogszabályaikban ugyanolyan jellegű korlátozásokat és kivételeket írhatnak elő az előadóművészek és a hangfelvétel-előállítók védelme tekintetében, mint amilyeneket az irodalmi és művészeti alkotásokhoz fűződő szerzői jog védelmével kapcsolatban is előírnak.” A WIPO Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződése, 16. Cikk (1) bekezdése, kihirdette: 2004. évi XLIX. törvény a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének, valamint Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződésének kihirdetéséről.

szédek tájékoztatás céljára – a cél által indokolt terjedelemben – szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást – a szerző nevével együtt – fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul. Az említett művek gyűjteményes kiadásához a szerző engedélye szükséges.”¹⁹ Az Sztj. magyarázata sem hagy kétséget a norma tartalmáról: „Egyrészt irreleváns, hogy a beszéd élő előadása, vagy annak nyilvánosságához közvetített (akár online lehívásra hozzáférhetővé tett) változata képezi a felhasználás tárgyát. Másrészt ez a szabály nem tartalmaz megszorítást a szabad felhasználás kedvezményezettjének személyét illetően sem. Ez azt jelenti, hogy nemcsak a sajtó és a média használhatja fel az ilyen beszédeket, hanem bárki más, ha ezt tájékoztatás céljával teszi. Harmadrészt a törvény azt sem szabja meg, hogy milyen módon végezhető a felhasználás. Ebből következik, hogy bármely vagyoni jogot érintő módon sor kerülhet a felhasználásra. ... A jogszabály ugyanakkor a háromlépcsős teszt szellemiségével összhangban rögzíti, hogy a felhasználásra csak a cél által indokolt terjedelemben kerülhet sor.”²⁰

A szabály a Berni Uniók egyezmény 2bis cikkén alapul, amely felhatalmazza a tagállamokat a szóban forgó szabad felhasználás bevezetésére azzal, hogy annak célja „the recognition that the purpose of allowing countries of the Union to exclude political speeches ... is to allow quick and obstacle-free information about the contents of such speeches”; „... the informatory purpose may truly justify allowing the denial of economic rights, this is not the case with moral rights.”²¹

A szóban forgó kivétel/szabad felhasználás „jogelődje” megvolt a 2021-es és az 1969-es szerzői jogi törvényben is.²² Mivel a szabad felhasználás lényege, hogy körében a szerző/szomszédos jogi jogosult vagyoni joga nem létezik, ezért nem tehető állami vagyontárggyá egy olyan felhasználás „joga” vagy – az elemzett törvény gondolatmenetét követve – egy olyan felhasználásra az Sztj. által adott engedély, amelyre nézve eleve nem áll fenn a kizárólagos vagyoni jog.

Ha jól értjük, az állami vagyontárggyá minősítést éppen a politikai beszédre (nyilvánosan tartott előadásra) nem is vezette be a jogalkotó, ugyanis ezek nem a kettős közfeladatot ellátó országgyűlési képviselőről mint témákról készített művek, hanem a szóban forgó személyek saját művei (itt most eltekintve a ghostwritingtól), amelyek ellenérték fejében való értékesítését még az Országgyűlésről szóló törvény 80. § (1) bekezdése is megengedi. Ha pedig a kettős közfeladatot ellátó országgyűlési képviselő nyilvános előadása, politikai

¹⁹ Sztj. 36. § (1) bekezdés.

²⁰ Gyertyánfy: i. m. (5), a 36. § (1) bekezdéséhez fűzött magyarázat.

²¹ Guide to the copyright and related rights treaties administered by WIPO by Mihály Ficsor, kivonat a BC 2bis(1) és BC 2bis (2) bekezdésekből, WIPO, Geneva, 2003, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/891/wipo_pub_891.pdf.

²² 1921. évi XLV. tv. 9. § Nem tekintendő a szerzői jog bitorlásának: ... nyilvános tárgyalásokon, tanácskozásokon vagy összejöveteleken tartott beszédek kiadása, amennyiben nem tekinthető a 6. § 6. pontja alá eső gyűjteményes kiadásnak.” 1969. évi III. tv. 19. § (1) bekezdés: „... Nyilvános tárgyalások és beszédek tartalma szabadon felhasználható...”

beszéde szabad felhasználás alá esik, akkor az előadást, beszédet rögzítő, szomszédos jogi védelem alá eső hangfelvétel, film vagy műsorszám is szabad az Szjt. fentebb elemzett, nemzetközi egyezményen alapuló 83. § (2) bekezdése alapján. E szabad felhasználás, ha a mű/ teljesítmény a beszédről, előadásról készült műsorszámba van foglalva, ütközhet a sajtón/ médián belül érvényesülő alábbi, kizárható szabad felhasználással.

Ahol a szabad felhasználás feltételes, azaz azt a jogosult egyoldalú nyilatkozata kizárhatja, ott az állam jogosulti joggyakorlása érvényesülhet, ha az az államtól különböző jogosult, amelynek fennáll a joga a szabad felhasználás kizárására, azt ki is zárja. Az Szjt. 36. § (2) szerint *[n]api eseményekhez kapcsolódó, időszerű gazdasági vagy politikai témákról megjelentetett cikkek vagy e témákról sugárzott művek a sajtóban szabadon többszörözhetők, nyilvánossághoz közvetíthetők – ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt [26. § (8) bek.] is –, feltéve, hogy a szerző nem tett az ilyen felhasználást megtiltó nyilatkozatot.*²³...

A szabad felhasználási szabályokkal – ha azt a jogosult egyoldalú nyilatkozattal nem zárhatja ki – súrlódik erősen, mit ne mondjunk, ütközik a leírt teljesítmények állami vagyontárggyá minősítése.

E súrlódást, ütközést kissé csillapítja, ha következő gondolatmenetet követjük.

A szóban forgó szabály nem érinti azt, hogy a mű (eredeti) szerzője csak természetes személy lehet. Ezért úgy kell tekinteni, hogy az csupán kibővíti a szolgáltatati mű fogalmát akként, hogy nem munkaviszonyhoz, hanem a mű elkészítéséhez felhasznált forráshoz (ráfordításhoz) kapcsolja a „szolgáltatati” jelleget a szabályban körülírt művek esetében akként, hogy a forrás eredetéhez, az államhoz telepíti a származékos jogszerzést. Azon sem lép túl, hogy a szerzői vagyoni jog csak kivételesen ruházható át, hiszen az állam vagyónává vagyoni jog válik ott, ahol a vagyoni jog átruházható, és felhasználási jog ott, ahol a vagyoni jog élők között nem ruházható át. A szabályt a szomszédos jogi teljesítményekre, amelyekre a szolgáltatati mű szabálya nem vonatkozik, akként lehet érteni, hogy a felek szerződési szabadságát a partnerválasztás szabadsága körében jelentősen korlátozza a szabály, ha a szabályban körülírt teljesítmény költségvetési forrásból készült. Az állam jogszerzése azonban nem érintheti a szabad felhasználásokat. Ha a szabályban körülírt mű/teljesítmény felhasználása a szerzői jogi szabályok szerint szabad, akkor ez a kivétel az érintett jogosult, jelesül az állam vagyoni jogát korlátozza. És mivel az egész konstrukció csak vagyoni jogokat érinthet,

²³ „Az MTVA minden (különösen: szellemi tulajdonjogát érintő) jogot fenntart és az Szjt. 36. § (2) bekezdése szerinti felhasználások esetében kizárja, megtiltja a felhasználást, azaz a Tartalom, így különösen az MTVA megrendelésére, közreműködésével, illetve tevékenységében előállított, vagy vagyonkezelése körébe tartozó, napi eseményekhez kapcsolódó, időszerű gazdasági vagy politikai témákról megjelentetett cikkek vagy e témákról sugárzott művek a sajtóban szabadon nem többszörözhetők, nem közvetíthetők nyilvánossághoz – ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt [26. § (8) bek.] is. „ÁLTALÁNOS SZERZŐDÉSI FELTÉTELEK A MÉDIASZOLGÁLTATÁS-TÁMOGATÓ ÉS VAGYONKEZELŐ ALAP TARTALOMÉRTÉKESÍTÉSI ÉS -SZOLGÁLTATÁSI SZERZŐDÉSEIHEZ”, 8.3. pont: https://mtva.hu/wp-content/uploads/sites/17/2022/06/23_2022_VI.16_vezerigazgatoj_utasitas.pdf.

azért mind az állam joggyakorlása, mind a szabad felhasználás során a szerző (és az előadó-művész) személyhez fűződő jogai érintetlenül maradnak. Mindezek alapján oda juthatunk, hogy a tv. szabályának azon fordulatát, hogy „vagy a szerzői jogról szóló törvény alapján megszerzett felhasználási engedély” megfogalmazásának módjától függetlenül figyelmen kívül kell hagyni minden olyan esetben, amikor a felhasználás szabad felhasználást engedő szerzői jogi szabályon alapul. Így alkalmazási tere nem marad.

A SAJÁTOS ÁLLAMI VAGYONNAL VALÓ GAZDÁLKODÁS

Amennyiben a tv. fentebb elemzett szabálya alapján a szerzői/szomszédos jog állami vagyontárgy lesz, akkor arra aggálytalanul érvényesülnek az állami vagyongazdálkodás szabályai, mind a tulajdonosi joggyakorlás, mind – vagyonkezelésbe adás esetén – a vagyonkezelés, mind a hasznosítás, mind az elidegenítés körében. Ezek részletes bemutatása kívül esik az írás tárgyán, a lényeg az, hogy az állami vagyonnal a tulajdonosi joggyakorló vagy maga gazdálkodik, vagy szerződés alapján hasznosításra átengedi, vagy vagyonkezelésbe, hasznélvezetbe adja. Az állami vagyont hasznosító szerződések elsődleges célja az állami vagyon hatékony működtetése, állagának védelme, értékének megőrzése, illetve gyarapítása, az állami és közfeladatok ellátásának elősegítése. Csak olyan vagyonhasznosítási szerződést lehet – tipikusan csak pályázat/versenyeztetés útján – kötni, amely – az állami vagyon megőrzését, gyarapítását, pénzügyileg és gazdaságilag minél előnyösebb hasznosítását szem előtt tartva – az állam számára a várható bevétel, megtakarítás vagy más előny alapján a lehető legkedvezőbb.²⁴ E szabályok nyomán rajzolódhat ki a jogalkotónak a tv. indoklásából ki nem tűnő célja: az állami vagyongazdálkodás szigorú szabályai útján kívánja tartani, hogy ki, milyen feltételekkel használhatja fel a kettős közfeladatot ellátó országgyűlési képviselőkről készült, a tv. hatálya alá eső műveket és teljesítményeket. Amint alább látni fogjuk, a sajátos állami vagyon ingyenesen átruházható, és annak hasznosítására meghatározott személyi kör számára ingyenes felhasználási jog engedhető. E cél a szabad felhasználás körében nem tud megvalósulni, ahogy azt az előzőekben megállapítottuk.

Található a tv.-ben egy, a sajátos állami vagyon gyarapítására buzdító szabály is: „25/B. § Az országgyűlési képviselőről, aki más, Alaptörvényben nevesített közjogi tisztséget is betöltve közfeladatot lát el, a nem állami forrásból készített szerzői mű vagy szomszédos jogi teljesítmény, különösen kép-, illetve hangfelvétel vonatkozásában felhasználási szerződés keretében ingyenes felhasználási engedély adható az állam részére.”

Azaz, ha a szabályban körülírt művek és teljesítmények nem állami (miért nem költségvetési?) forrásból készülnek, a szerzői vagy szomszédos jog jogosultja ingyenesen engedhet az állam számára felhasználási jogot (és nem engedélyt, ahogy már fentebb kifejtettük). Nos, e szabály ugyan törvénybe van iktatva, de normatív tartalma nem állapítható meg. A

²⁴ Vagyontv. 23, 24. §.

szerzői/szomszédos jogi jogosult ugyanis a tv. e szabálya nélkül is köthet ingyenes felhasználási szerződést, ezt semmi nem akadályozza. Szerző (szerzői jogosult) és előadóművész kifejezett nyilatkozattal (tehát ráutaló magatartással nem) mondhat le a felhasználási jog engedése fejében járó díjazásról.²⁵ Más szomszédos jogi jogosult felhasználási szerződésére pedig az Szjt. 3. § útján alkalmazandó Ptk. szabályait (kötelmek és szerződések általános szabályai) kell alkalmazni, a Ptk. 6:61. § pedig megengedi az ellenszolgáltatás nélkül történő szerződéskötést, a visszterhesség véelme megdönthető.²⁶

Ha ingyenes szerződés útján gyarapodik a sajátos állami vagyon, akkor arra is – magától értetődően – az állami vagyongazdálkodás szabályai lesznek az irányadók.

Azt, hogy az elemzett szabály célja a kettős közfeladatot ellátó országgyűlési képviselőkről készült művek, teljesítmények szigorú állami vagyongazdálkodás alá vonása, megerősíti a tv. 51. § (1) bekezdése, amely kiegészíti az állami vagyon ingyenes átruházását lehetővé tevő kivételes esetek [Vagyontv. 36. § (2) bekezdés] körét. Eszerint „[á]llami vagyon tulajdonjoga ingyenesen átruházható...h) az e törvény 1. § (2) bekezdés f) pontja szerinti állami vagyon²⁷ tekintetében”, és *arra ingyenes felhasználási jog engedhető vagy maga az országgyűlési képviselő, vagy a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény szerinti jelölt szervezete vagy pártja részére.*²⁸

KAPCSOLÓDÓ JOGTERÜLETEK

A kettős feladatot ellátó országgyűlési képviselőkről készített hang- és képfelvételek – attól függetlenül, hogy ezek szerzői művet rögzítenek vagy szomszédos jogi teljesítményt valósítanak-e meg – az érintett személyek személyiségi jogai által védett oltalmi tárgyak.²⁹ E jogok a közügyek megvitatása körében, lévén szó közéleti szereplőkről, korlátozottan érvényesülnek,³⁰ de az kétségtelen, hogy a jogosultak maguk az érintett természetes személyek, akik e jogukat csak személyesen gyakorolhatják. Hozzájárulást adhatnak olyan magatartáshoz, amely egyébként a személyiségi jogait sértené. Az, hogy e jogok inkább emberi méltóság alapúak-e, amely megközelítés a forgalomképességet inkább kizárja, vagy az önrendelkezési jogi alap tolakszik előtérbe, amelynek alapján az arculati jogok vagyoni hasznosíthatósága

²⁵ Szjt. 16. § (4) bekezdés második mondat, 55. § (1) bekezdés első mondat, 106. § (1) bekezdés.

²⁶ 6:61. § A szerződéssel kikötött szolgáltatásért – ha a szerződésből vagy a körülményekből más nem következik – ellenszolgáltatás jár.

²⁷ Ez a cikkben elemzett sajátos állami vagyontárgy.

²⁸ A tv. 51. § (2) bekezdése, amely kiegészíti a Vagyontv. 36. §-t egy (9)-es bekezdéssel.

²⁹ Ptk. 2:43. § g) pont, 2:48. §.

³⁰ Ptk. 2:44. §

nyilvánvalóbb, szakmai, tudományos, és joggyakorlati kérdés is.³¹ A tv. elemzett szabálya ezt a kérdést magyarázat nélkül eldönteni látszik, a szóban forgó hangfelvétel- és képmás-jogok forgalomképesek, és az állami vagyon tárgyai. Annyit azért hozzá lehet tenni, hogy az érintett személyek képmás- és hangfelvétel-készítéshez és -felhasználáshoz való személyiségi jogi hozzájárulása (e jogok Ptk. 2:44. § szerinti, közéleti szereplő által tűrni köteles korlátai között) e vagyoni forgalomnak előfeltétele, de a hozzájárulás – ott, ahol a közéleti szereplőre alkalmazandó korlát ezt nem teszi félre – a vagyoni jellegű rendelkezési jogra nem terjedhet ki.

Az itt tárgyalt kép- és hangfelvételek az Infotv.³² rendjén egyben személyes adatok is, amelyek az érintett országgyűlési képviselők kettős közfeladat-ellátására tekintettel minden bizonnyal közérdekből nyilvános adatnak is minősülhetnek, e kérdéskör vizsgálata kívül esik e cikk tárgyán.

ÖSSZEFOGLALÁS

A szabály, amely állami vagyonná teszi a kettős közfeladatot ellátó országgyűlési képviselőről költségvetési forrásból készült művel vagy teljesítménnyel összefüggő vagyoni és felhasználási jogot, felesleges, és leküzdhetetlen értelmezési nehézséget okoz. Érdemi, tartalmi indokolás hiányában meglehetősen homályban marad az is, erre csak következtetni lehet, hogy miért szükséges a kettős közfeladatot ellátó országgyűlési képviselőről készült művek, teljesítmények állami vagyongazdálkodás alá vonása.

³¹ Így pl: *Schultz Márton*: A személyiségi jogok vagyoni értéke és tárgyasulása. Orac Kiadó Kft., Budapest, 2022; *Menyhárd Attila*: Forgalomképes személyiség? In: *Menyhárd Attila, Gárdos-Orosz Fruzsina* (szerk): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, p. 71; *Szeghalmi Veronika*: A személyiség „értéke” és annak post-mortem továbbélése: http://acta.bibl.u-szeged.hu/61918/1/forum_doctorandorum_2017_223-234.pdf.

³² 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról.

FOTÓMŰVÉSZETI ALKOTÁSOKHOZ FŰZŐDŐ SZERZŐI ÉS SZEMÉLYISÉGI JOGOK

BEVEZETÉS

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2022/3. számában az iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások jogi védelme tárgyában megjelent írás nyitó gondolata az a művészetelméleti alapvetés volt, amely különbséget tesz a műalkotások térbeli megjelenési módját, egyidejűségét szem előtt tartó térbeli művészetek (leginkább festészet, szobrászat, fotóművészet és építészet) és a művek időbeliségére, az időbeli sorrend fontosságára épülő időbeli művészetek (irodalom, film, zene és tánc) között.¹ *Értelemszerűen a térbeli* (tárgyalkotó) művészetek közé tartozik a jelen cikk témájául választott fotóművészeti alkotás, amelynek keretében a valóság technikai eszköz segítségével történő kétdimenziós leképezése, megörökítése valósul meg. Napjainkban ezeknek a vizuális tartalmaknak – főként az online térben történő – ellenőrizetlen és sokszor követhetetlen többszörözése és utóhasznosítása mind alkotói, mind felhasználói oldalon jogi, etikai és egyéb kérdések sokaságát veti fel.

Jelen írás – merítve a szerzők által írt, a Médiatudományi Intézet gondozásában megjelent tanulmánykötetből² – a fotóművészeti alkotások szerzői jogi környezetét mutatja be, kiemelt figyelmet szentelve a portréfotózás, a műtárgyfotózás, az épületfotózás, a reklám céljára készített, valamint az interneten felhasznált fotók jogi vonatkozásainak.

1. Fotográfia, fényképészet, fotó, fotóművészeti alkotás

A fotográfia vagy fényképészet nem más, mint a fény által közvetített képi információk rögzítése technikai eszközök (fényképezőgép, fényérzékeny anyag stb.) segítségével.³ Elnevezése a görög φως, phos („fény”), és γραφίς, graphis („rajz”) szóból ered, tehát „fénnel rajzolást” vagy „fényrajzot” jelent. A fotográfia célja lehet gyakorlati vagy művészi. Kezdetben a fotó nem akart többnek látszani, mint precíz, valóságot leképező eszköz. A 19–20. szá-

* A szerző a Miniszterelnökség vezető-kormányfőtanácsosa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja.

** A szerző az Oppenheim Ügyvédi Iroda ügyvédjelöltje. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerzők saját véleményét tükrözik, azok nem azonosak a fenti intézmények álláspontjával.

¹ Kiss Zoltán Károly, Kiss Dóra Bernadett: Iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások jogi védelme és párhuzamos oltalmazhatóságuk lehetősége. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 17. (127.) évf. 3. sz., 2022. július., p. 58.

² Kiss Zoltán Károly: A vizuális művészetek és a jog 2. Építészet, fotóművészet, alkalmazott művészetek. NMHH Médiatudományi Intézet, 2021.

³ Zombori Béla: Művészeti és építészettörténeti kifejezések gyűjteménye. Műszaki Könyvkiadó, 1996.

zad fordulóján kezdték egyre szélesebb körben művészetként elismerni, ezzel egyidejűleg alakultak ki a fotóművészet sajátosságai. Közben szétváltak a nem művészi igényű fotózás különböző területei is, hiszen más és más kvalitásokat és technikát igényel például a portréfotó, a természetfotó, a sajtófotó, a reklámfotó.⁴

Az ún. gyakorlati célú (amatőr vagy privát) fotózás tehát nem a fotóművészethez, hanem a fotográfia kultúrtörténetéhez tartozik. Szilágyi Sándor fotótörténész szerint „*az alkalmazott fotográfia (a sajtó- és reklámfotó, a természetfotó, a színház-, tánc-, építő- és egyéb művészetek mégoly esztétikus dokumentációja és népszerűsítése) sem tartozik a fotóművészet körébe, hiszen ezek médiuma a szakajtóban és a tematikus albumokban megjelenő nyomdai reprodukció, nem pedig a fotóműtárgy. Ráadásul az alkalmazott fotográfiából hiányzik minden autonóm művészi alkotás alapja: a szerzői szabadság, hiszen nem az alkotó, hanem mások (a megrendelők, szerkesztők, reklámszakemberek stb.) döntenek el, melyik a jó kép, s melyik nem. Sokkal több közülük van a reklámpszelektációhoz, a hatás lélektanához, mint a művészi alkotó folyamathoz.*”⁵ Az ismert fotótörténész fogalom meghatározása szerint a fotográfia az emberi kommunikáció olyan formája, amelynek médiuma valamilyen hordozón (papír, üveg, fém stb.) technikai (optikai és kémiai) úton állóképként rögzített hullámmozgás (ezek többnyire fényhullámok, de lehetnek rádió-, röntgen-, hő-, UV- és infraszugarak-hullámok is). A bennünket közelebből érdeklő, művészi igényű fotográfia ennek nyilvánvalóan csak egy rendkívül kicsiny szelete: a képzőművészeti és a fotográfiai kommunikáció egymást metsző részterülete. A képzőművészet felől nézve: olyan műtárgy, amelyet fotográfiai eszközökkel hoznak létre. A fotográfia felől nézve: fotóművészet az, ami nem amatőr, de nem is alkalmazott fotográfia.⁶

A jog felől vizsgálva a fotózás, a fotóművészet definíciós környezetét és szabályozási keretrendszerét, már nehezebb helyzetben vagyunk. Ennek magyarázata az, hogy a fotózással kapcsolatos tevékenységeknek – hasonlóan a képzőművészethez és ellentétben az építészettel vagy az iparművészettel – nincs közjogi beágyazottságuk, másként fogalmazva, a fotóművészethez közvetlenül nem kapcsolódnak közfeladatok, közigazgatási eljárások, hatósági intézkedések. Mindez összefügghet azzal is, hogy a fotózás legtöbb irányzata – a portré- és az eseményfotózás kivételével – nem megrendelés vagy megbízás, hanem többnyire egyéni elhatározáson alapuló individuális (és nem közösségi) alkotómunka eredménye, amelyeknél nem szükségképpen indokolt szabályozni a szakmagyakorlás feltételeit, a foglalkoztatás körülményeit stb.

⁴ Bene Zoltánné Pusztai Virág: Médiaelmélet. „Mentor(h)áló 2.0 Program”: http://www.jgyph.hu/mentorhalo/tananyag/MediaelméletV2/iv11_a_fotografia_fogalma_cljai.html.

⁵ Szilágyi Sándor: Meghatározások. Beszélő, 7. évf. 6. sz. Forrás: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/meghatározások>.

⁶ Kérdéses lehet még a digitális állóképfotózás hovatartozása, ami inkább a multimédia tárgykörébe tartozik: adekvát megjelenési formája nem a fotóműtárgy, hanem a monitoron, vásznon, falon vagy bármilyen felületen megjelenített virtuális kép (és az installáció), és így egészen más esztétikai (szintaktikai) kérdéseket vet fel, mint a fotográfia. A fotóalapú számítógépes print sem fénykép, hanem komputergraffika.

A hazai joganyag egészét tekintve kijelenthetjük, hogy nem találunk kifejezetten a fotózást, illetve az azzal összefüggő tevékenységeket fókuszba helyező jogi normát. Mivel a fotóművészetnek nincs külön ágazati jogszabálya, így nem is merült fel jogalkotói és jogalkalmazói igény e művészeti ág és magának a fotóművészeti alkotás fogalmának részletesebb, egzaktabb körülírására. Ebben az értelmezési tartományban legfőképpen az áfatörvény bír jelentőséggel, amely a legrészletesebb és legkimerítőbb felsorolását adja a műalkotásoknak.⁷ E felsorolás 7. pontja szerint műalkotásnak minősül a „művész által saját kezűleg készített, és általa vagy felügyelete alatt legfeljebb 30 számozott példányban – minden méretet és hordozót ideértve – sokszorozott, és a művész által szignált fénykép.” Ennek a definíciónak az érdekessége az, hogy a műalkotásnak elismert fényképet az azt létrehozó művészhez kapcsolja, ugyanakkor a művész státuszának kritériumait már nem határozza meg. A jogi szabályozás ugyanis nem hivatott sem a művész, sem a mű absztrakt fogalmának tisztázására, különösen nem az alkotónak a nem alkotótól és az alkotásnak a nem alkotástól történő elhatárolására. Ezért megalapozott az a megközelítés, amely a műként történő társadalmi felhasználás tényére, illetve igényére építi a szerzői jogi védelem elismerésének vélelmét. Vagyis nem bármely alkotás minősül szerzői műnek, hanem csak az, amely a társadalmi tevékenység meghatározott területein, azaz az irodalom, a művészet és a tudomány területén jön létre.⁸

Kiemelést érdemel a Médiatörvény definíciója a kiadványról, amely evidensen a könyv és a sajtótermék gyűjtőfogalma, de mint egyéb nyomtatott anyag, a fotót tartalmazó kiadvány és a nyomtatott fénykép is idetartozik.⁹ Ez a felsorolás csupán abból a szempontból érdekes számunkra, hogy a fotót mint nyomtatott anyagot azonos szintre emeli a könyvekkel és az egyéb sajtótermékekkel. E fogalomhasználat állandóságára utal, hogy eredetileg a sajtóról szóló 1986. évi II. törvény emelte be a sajtótermék felsorolásába a rajzot vagy fotót tartalmazó kiadványt. Itt kell megjegyezni, hogy a nem kis részben közjogi elemeket is tartalmazó Médiatörvény¹⁰ sok minden egyéb mellett szabályozza a nyomtatott sajtótermékek beje-

⁷ Az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény 8. számú melléklete.

⁸ Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Magyar polgári jog – Szerzői jog és iparjogvédelem. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2012.

⁹ A médiaszolgáltatásról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Médiatörvény vagy Mttv.) 203. §-ának 22. pontja: „Kiadványok c) egyéb nyomtatott anyag (címtár, névtár, grafikát, rajzot vagy fotót tartalmazó kiadvány, térkép; röplap; nyomtatott képeslap, üdvözlő- és más hasonló kártya; nyomtatott kép, minta, fénykép; nyomtatott naptár; nyomtatott üzleti reklámanyag, katalógus, prospektus, reklámpozsiter és hasonló; egyéb szöveges kiadvány) ide nem értve: nyomtatott öntapadó papír (matrica), postai, jövedéki, illeték- stb. bélyeg, bélyegnyomott papír, csekk, bankjegy, részvény, értékpapír, okirat és hasonló;”

¹⁰ A médiahatóság, mint a közigazgatási intézményrendszer egyik szereplője, a közjog területén működik, a közérdek védelmében léphet fel, és alkalmazhatja a vélemény- és sajtószabadság korlátjaként megjelenő, a médiatartalmakat érintő törvényi szabályokat. A médiajogi jogsértések ugyancsak közjogi norma megsértésének minősülnek. Bővebben lásd: Koltay András, Lapsánszky András: Az új magyar médiaszabályozás alkotmányossági kérdései. Iustum Aequum Salutare. VII. 2011. 2. sz. Forrás: <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20112sz/02.pdf>.

lentésének szabályait.¹¹ A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) Hivatalának vonatkozó eljárása azonban nem műfajtákra – és ezen belül például a fotóra – helyezi a hangsúlyt, hanem a médiaszolgáltatások és sajtótermékek fajtáira, típusaira, ily módon a médiatörvény kívül esik a fotózással szoros kapcsolatba hozható jogszabályok körén.

A hazai szerzői jogi szabályozás is adós maradt a fénykép, illetve a fotóművészeti alkotás fogalmának a tisztázásával. A régi Sztj. csupán megkülönböztette a szerzői jogi védelemmel bíró művészi fényképet (fényképészeti műveket) és a rokonjogi védelmet élvező fényképet anélkül, hogy ezek pontos elhatárolását tisztázta volna.¹² A régi Sztj. miniszteri végrehajtási rendelete ehhez csupán annyit tett hozzá, hogy az ábrák és szemléltető eszközök védelme alá tartoznak a művészi vagy tudományos alkotásnak nem minősülő szakmai fényképek és filmek is.¹³ Szakmai fényképek alatt bármely szemléltető eszközként funkcionáló – kereskedelmi, oktatási, tudományos ismeretterjesztő stb. témában készült – nem művészi fényképet értünk, e kategória köznapri értelmében. Az 1999-ben hatályba lépett „új” Sztj. már nem tesz különbséget a két minőség között; az egyéni-eredeti jelleggel rendelkező fotóművészeti alkotást nevesíti a műfajták példálózó felsorolásában,¹⁴ míg a fénykép a szerzői jogi védelemből kizárt kreatív tartalmi elemek (például eljárás, működési módszer, matematikai művelet) között sem kapott helyet.

2. Fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelme

2.1. A jogvédelem terjedelme

A régi Sztj. a fotók tekintetében kétféle oltalmat ismert, amelynek megfelelően a művészi értékkel és egyéni-eredeti sajátosságokkal rendelkező művészi fényképek szerzői jogi védelemmel, míg az ilyen jellemzőket nélkülöző fényképek sajátos rokonjogi védelemmel bírtak. A művészi vagy tudományos alkotásnak nem minősülő szakmai fényképek a megjelenéstől, illetve a nyilvánosságra hozataltól számított 15 éves védelmi idő alatti bármilyen felhasználá-

¹¹ Mttv. 46. § (1) A sajtótermék nyilvántartásba vételét annak kiadója vagy alapítója kezdeményezheti. Ha a sajtótermék alapítója és kiadója eltérő személy vagy vállalkozás, viszonyukat, a sajtótermékkal kapcsolatos feladataikat és jogaikat megállapodásban rendezik.

¹² L. 1969. évi III. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: régi Sztj.) 1. §-ának (1) bekezdését és 51. §-át.

¹³ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtásáról szóló 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet 36. §-ának (1) bekezdése.

¹⁴ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) 2. § (2) bek. i) pontja.

lásához (a szabad felhasználás eseteit kivéve) a készítő hozzájárulására volt szükség.¹⁵ Nyilvánvaló, hogy a digitális korban ez a követelmény gyakorlatilag tarthatatlanná vált, ennek híján pedig az elavult oltalmi forma helyzete is olyannyira megkérdőjeleződött, hogy az Szjt. érdemi indoklás nélkül helyezte hatályon kívül.¹⁶

A Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT vagy testület) hírszolgáltatási anyagok jogi védelmével foglalkozó szakvéleménye szerint az Szjt. a fényképészeti alkotásokat is ugyanolyan feltételekkel védi, mint az irodalmi és művészeti művek egyéb kategóriáit. Valójában a „fotóművészeti” jelző is némileg félrevezető az új szabályozás tükrében, és emlékeztet a „művészi” jelzőre a régi Szjt. végrehajtási rendeletében szereplő példálózó listában említett „művészi fényképek” kapcsán, amely az egyszerű és legfeljebb csak rokonjogi védelmet élvező fényképekhez képest meglevő különbséget hangsúlyozta. A szakvélemény szerint továbbá nincs szükség a fényképek esetén valamilyen speciális „művészi” jellegre; szerzői jogi védelmük egyetlen feltétele az, hogy megfeleljenek az eredetiség fogalmának. Ez a fogalom pedig – az európai és nemzetközi jogfejlődéshez igazodóan – jóval kevésbé igényes feltételek meglétét kívánja meg, mint ahogyan az a régi Szjt. esetében volt irányadó. Elegendő az, hogy a produktumban az egyéni jelleg valamely minimuma megnyilvánuljon; tehát, hogy az ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá hogy ne egy meglevő alkotás szolgai másolásáról legyen szó.¹⁷

Nemzetközi szinten a fényképészeti alkotásoknak a többi műkategória szintjére emelése a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) Szerzői Jogi Szerződése révén teljessé vált.¹⁸ A WCT 9. cikke úgy rendelkezik, hogy „[a] Szerződő Felek a fényképészeti alkotások tekintetében nem alkalmazzák a Berni Egyezmény 7. cikke (4) bekezdésének a rendelkezéseit.” A BUE 7. cikkének (4) bekezdése ugyanis lehetővé teszi, hogy a fényképészeti művek és az iparművészeti alkotások esetében az egyéb műkategóriákra irányadó védelmi időtől (a szerző élete

¹⁵ A sajátos oltalmi formával szemben támasztott formai követelmények meglétét nem egységesen ítélte meg a bíróság. Az egyik irányadó ítélet szerint e formai követelmények hiányában „a felhasználó joggal következtet arra, hogy a fénykép készítője nem akarta a fényképet a törvény említett rendelkezései szerinti védelem alá helyezni” (Legf. Bír. Pf.III.20.410/1975., BH1976. 491., PJD VII. 12.). Ennek a szigorú értelmezésnek ellentmond egy másik ítélet, amelyben a Fővárosi Bíróság elfogadta az SZJSZT álláspontját, hogy elegendő a rokonjogi védelem megszerzéséhez az első alkalommal készített felvételeket cégbélyegzővel ellátni, és nem szünteti meg az oltalmat az a körülmény, hogy a további másolatokon már nem alkalmazták ezt a megjelölést. Egyetértett a bíróság a testület azon álláspontjával is, hogy a megjelölés hátrányosan befolyásolná a fényképek nyomdai úton való felhasználását. (SZJSZT-112/1971., 16.P.21.339/1971.)

¹⁶ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2020, p. 388.

¹⁷ SZJSZT-18/2004. Az MTI egyes anyagainak szerzői, illetve kapcsolódó jogi védelme és a vonatkozó szerződések.

¹⁸ A Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése (WCT). Kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény.

és a halálát követő év elejétől számított 50 év) eltérő védelmi időt alkalmazzanak, feltéve, hogy az nem rövidebb, mint az adott mű megalkotását követő év elejétől számított 25 év.¹⁹

A közösségi jog szintjén már a WCT elfogadása előtt megtörtént a fényképészeti műveknek a többi műkategóriához történő teljes hozzáigazítása, amit a szerzői jog és bizonyos kapcsolódó jogok védelmi idejének a harmonizálásáról szóló, 1993. szeptember 27-én elfogadott 93/98/EGK számú irányelv végzett el. Az irányelv 1. cikke határozza meg az irodalmi és művészeti művek védelmi idejét (ami általában a szerző élete és a halála utáni év kezdetétől számított 70 év), a 6. cikke pedig úgy rendelkezik, hogy a fényképészeti művek²⁰ esetében is ezt a védelmi időt kell alkalmazni. Tisztázza a 6. cikk azt is, hogy egy fénykép szerzői jogi védelmének az egyetlen feltétele az, hogy az a szerző saját szellemi alkotása legyen; semmilyen más kritérium nem alkalmazható ebből a szempontból.²¹ A 6. cikk utolsó mondata még tovább megy annak kimondásával, hogy a tagállamok más fényképeket is védelemben részesíthetnek. (Szó szerint ezeket a fordulatokat vette át a 93/98/EGK számú irányelv helyébe lépő 2006/116/EK irányelv a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről.) Ennek nyomvonalán haladva vannak országok, amelyek az egyéni, eredeti jelleget nélkülöző fotókat is védelemben részesítik, így többek között – a régi Szjt.-hez hasonlóan – a jelenleg hatályos német, osztrák és olasz szerzői jog egyaránt szerzői jogi védelemben részesíti a műtárgyakról készült képek fotóit – beleértve a festményekről készült képeket is – az azok mögött húzódó teljesítmények védelme érdekében.²²

A hatályos szabályozás érdekessége, hogy bár a jelenlegi szerzői jogi rendszer is ismeri a teljesítmények védelmét (például jelentős befektetéssel létrejött adatbázis vagy filmelőállítói teljesítmény esetén), amit az Szjt. – a rokonjogi védelemhez hasonló jogintézményen – az úgynevezett kapcsolódó jogi védelmen keresztül biztosít, azonban nem tartozik ennek tárgyi hatálya alá az egyéni jelleget nélkülöző fénykép. Jelenleg tehát csak a szerzői mű körébe eső, egyéni, eredeti jelleggel rendelkező fotóművészeti alkotások élveznek szerzői jogi védelmet, az e jelleget nélkülözők nem. Hepp Nóra szerint ebből arra a következtetésre lehet jutni, hogy technikailag bármennyire is tökéletes és kifogástalan festményfotóról legyen szó – ellentétben egy jelentős befektetéssel létrejött sui generis adatbázissal vagy egy film létrejöttét „levezénylő” filmelőállítói teljesítménnyel – a hatályos szerzői jogi szabályozás nem biztosít kizárólagos jogokat a fotóművész számára.²³ Vitatható ez az összevetés annyiban, hogy egy film vagy adatbázis létrehozása jóval több anyagi ráfordítást igényel, és jóval több intellektuális hozzáadott értéket hordoz, mint egy művészi jelleget nélkülöző fénykép meg-

¹⁹ A szerzői jogi védelemről szóló alapvető nemzetközi egyezmény az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (BUE).

²⁰ Az irányelv is ezt a művészeti színvonalra, illetőleg értékítéletre nem utaló kifejezést használja: angolul „photographic works” szerepel itt is.

²¹ SZJSZT-10/2007. Fényképfelvétel szerzői jogi védelme.

²² Hepp Nóra: A fotóművészet és a képzőművészet találkozása a szerzői jogi védelem asztalán. Foróművészet, 54. évf. 1. sz., 2011. L.: http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/201101/szellemi_tulajdon_i.

²³ Uo.

alkotása. Ezzel is magyarázható a jogalkotó részéről a nem művészi fényképek valamilyen sui generis védelmi konstrukciójának mellőzése.

2.2. A jogvédelem feltételei

Mivel tehát az Szjt. nem különbözteti meg a szimpla fotókat és a művészi fotókat, a fotóművészeti alkotás esetében nehezebb megállapítani, hogy a szerzői jogi védelem fennállásához szükséges minimális egyéni-eredetiség követelményeinek eleget tesz-e. Az a tény, hogy a fotó esetében az alkotás „folyamata” gépi eszközzel történik, és akár egy pillanat töredékébe is sűrítethető, számos sajátos mérlegelési szempontot visz be a szerzői jogi oltalmi feltételrendszer gyakorlati alkalmazásába. Az „alkotó egyéniség” a fotóművészetben is, mint minden művészeti ágban, a világ sajátos, belső, szubjektív szűrőn keresztül történő láttatásában érhető tetten. A Nagykommentár összegzése szerint fotóknál az egyéni, eredeti jelleg kifejeződései az alábbi szempontok mentén ragadhatók meg:

- a téma, illetve a kompozíció kiválasztása,
- a felvételhez választott beállítás, a képkivágás egyedisége,
- a fotós által elkaptott pillanat sajátossága (jellegzetes mozdulat, gesztus, történés),
- a kompozícióhoz alkotó módon használt technikai megoldások (például különlegesen hosszú expozíciós idő, speciális optika megválasztása, szűrők használata, egyéb kreatív képalkotói döntések).²⁴

Id. Ficsor Mihály az SZJSZT 10/2007 számú szakvéleményében idézte fel a WIPO és az UNESCO dokumentumát a fényképészeti művek szerzői jogi védelmének a kérdéseiről. A dokumentum tíz elvet határozott meg a fényképészeti alkotások védelmére, a legelső így szól: *„Minden fénykép, amely eredeti elemeket tartalmaz, szerzői jogi védelmet kell, hogy élvezzen. Minden fénykép esetében úgy kell tekinteni, hogy az eredeti elemeket tartalmaz, és hogy ennek megfelelően fényképészeti műnek minősül, kivéve az olyan fényképet, amelynek az esetében a fényképet készítő személynek nincs semmilyen befolyása a kép kompozíciójára vagy más egyéb lényeges elemére.”*²⁵ A dokumentum felsorol továbbá számos elemet, amely alapjául szolgálhat egy fénykép egyéni, eredeti jellegének, kezdve magától a témaválasztástól, a fényképezés szögének a meghatározásán át a „képkivágás” módjáig (vagyis addig, hogy a téma miként helyezkedik el a fénykép keretein belül). A fent idézett elv indokolása utal egy korábbi bírósági ítéletre, amely szerint egyetlen fénykép, bármilyen egyszerű is, sem lehet mentes a szerző személyes hatásától, majd a következőképpen folytatódik: *„Ez azt jelenti, hogy gyakorlatilag az emberi lények által készített minden fénykép szükségképpen magában foglalja az eredetiségnek valamely elemeit. Amennyiben az eredetiség megállapítható, nincs alap annak a kijelentésére, hogy valamely alacsonyabb szintű eredetiség még nem elegendő,*

²⁴ L. Gyertyánfy: i. m. (16), p. 387.

²⁵ A dokumentum száma: UNESCO/WIPO/CGE/PHW/3.

és hogy egy magasabb szintű eredetiségre van szükség a szerzői jogi védelemhez. Csak azok a fényképek zárhatók ki a szerzői jogi védelemből, amelyeknek az esetében nincs tere személyes döntésre és nincs lehetőség a kép kompozíciójának a befolyásolására (mint például az automatikus közlekedés-ellenőrzési készülékek által rögzített képek, bizonyos törvények szerint a pénzbedobással működő kamerák útján készített fényképek, stb.). Egyebekben az is nyilvánvaló, hogy a már meglévő fényképekről készült fényképek sem számítanak eredeti műveknek.²⁶

Egy korábbi bírósági döntés szerint a fotóművészeti alkotást rögzítő negatív kép laborálási munkáinak eredményeként létrehozott pozitív kidolgozási eljárás önmagában nem egyéni és eredeti alkotói folyamat, ezért szerzői jogokat nem keletkeztet.²⁷ Ez a megfogalmazás félreérthető annyiban, hogy összezsússztatja a tevékenységet annak eredményével, az alkotással. A határozat helyes értelmezése: a pozitív kép kidolgozóját nem illeti meg a szerzői jogi védelem, mert egyéni, eredeti jellege a felvétel eredményének, a negatív képnek lehet.

A fotók egyediségének, eredetiségének bizonyosságául szolgálhat a végső mű megszületésének folyamata, az ennek során eszközölhető beavatkozások és finomítások egész sora. Az alkotó a felvétel negatívjának előhívása során is alakíthatja úgy a képet (például a képkivágás leszűkítése a kép egy részletére, színek, tónusok, a kép egyéb fizikai-kémiai jellemzőinek módosítása), hogy az előhívott pozitív kép már alkotásjellegűt mutasson. „A pozitív képpel – ma már tipikusan digitális úton – végzett utómunka (így a felvétel fény-árnyék viszonyainak megváltoztatása, a színegyensúly eltolása, a kontrasztok módosítása, speciális szoftveres szűrők alkalmazása, nem is szólva arról, ha grafikai elemeket adnak a fényképhez) is eredményezheti fotóművészeti alkotás létrejöttét.”²⁸ Ha az utómunkát az eredeti szerzőtől eltérő személy végzi, és annak eredményeképpen új, egyéni-eredeti jelleg adódik a felvételhez, átdolgozó tevékenység eredményeképp létrejött származékos műnek minősülhet a munka. A fotó előhívásához, nagyításához pusztán technikailag szükséges laborálási mozzanatok rutinszerű elvégzése önmagában nem önálló alkotói tevékenység.²⁹

Mindezeket a szempontokat és kritériumokat a testület SZJSZT-24/2013 számú szakvéleménye foglalta össze annak kimondásával, hogy a fotóművészeti alkotásoknál a Szt. szerint nincs szükség valamilyen speciális „művészi” jellegre; szerzői jogi védelmük egyetlen feltétele az, hogy megfeleljenek az egyéni, eredeti alkotás fogalmának. „Elegendő az, hogy a műben az egyéni jelleg valamilyen minimuma megnyilvánuljon, azaz ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá, hogy ne egy meglévő alkotás szolgái másolásáról legyen szó.”³⁰

²⁶ I. m (21).

²⁷ BH1992. 578.

²⁸ L. Gyertyánfy: i. m. (16), p. 387.

²⁹ BH1992. 578.

³⁰ SZJSZT-24/2013. Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme.

A házakról készített fényképek tárgyában született szakvéleményében az eljáró tanács ki-fejtette, hogy az egyéni, eredeti jelleg akkor állapítható meg, ha a fotók – bár azok a házak legáltalánosabb nézetét mutatják – nem egyszerű reprodukciós felvételek, hanem olyan alkotó módon megválasztott szemszögből készült alkotások, amelyek kiemelik a lefotózott építészeti művek előnyös oldalait, és – a környezetbe való harmonikus illeszkedésüket is megmutatandó – abból arányos részt ábrázolnak.³¹ A bútorkatalógusban felhasznált, a bú-tokról készített fényképek vizsgálata során az SZJSZT leszögezte, hogy a képek „szakszerű fotográfusi munkának tekintendők, a tárgyfotózás területén magas színvonalú fotográfusi tel-jesítmények, amelyek a tárgyfotózás ismert szabályainak megfelelnek. Ez azonban egyúttal azt is jelenti, hogy jellegüknél fogva nélkülözik a felvételek a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni és eredeti jelleget, hiszen az árukatalógus céljával (az áru bemutatásával eladás cél-jából) csak az fér össze, hogy a tárgyak objektív valóságukban jelenjenek meg, ne kerüljön hozzájuk többlet, azaz a fotográfus szubjektuma ne szűrődjön át a felvételeken.”³² Mindezen szempontok és előzmények figyelembevételével, a különböző téglafalakat ábrázoló fénykép-felvételek esetében az eljáró tanács (egy kivétellel) megállapította, hogy a képek szerzői jogi értelemben egyéni, eredeti jellegűek, azaz szerzői jogi védelem alatt állnak azzal, hogy „az eljáró tanács megítélése szerint ezen fényképek esetében is a minősítés határesetnek tekint-hető.”³³

3. Portréfotózás

Az emberi személyiség megkülönböztetésének az eszköze, az ember képmása és hangja, az ember mint személyiség megjelenése a külső világban, az egyén megkülönböztetésének és azonosításának nélkülözhetetlen eszköze és feltétele.³⁴ A személyekről készített fotók (leg-inkább a portréfotók) *kettős jogi kötöttséggel bírnak: az egyik alapvető jog a fotózott személy képmásához fűződő joga, a másik a fotót készítő személy szerzői joga. E két jog nem áll szem-*

³¹ SZJSZT-24/2004. A fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelmének feltételei.

³² SZJSZT-01/2007. Bútorkatalógusok szerzői jogi védelme.

³³ A fényképfelvételek triviális, a kreativitás minimumával is alig rendelkező, a funkció által szinte teljes egészében meghatározott produktumok. A perbeli fényképfelvételek célja a felperes korábbi munkáinak bemutatása. Ezen célból következően korlátozott volt a felvételt készítő személy egyéni látásmódjának kifejezése (például ez megnyilvánulhat az egyéni témaválasztás, a fényképezés szögének és távolságának megválasztása, a témának a képkivágáson belül való elhelyezése, a fókuszálás jellege, a világítás kiválasztása alapján). A cél behatárolta mind a témaválasztást, mind a kifejezési formát. Láthatóan nem profesz-szionális fényképész készítette a felvételeket, de egyértelmű, hogy a kiválasztott témát ismerő személy, aki annak bemutatását felkészült módon készítette el. A tanács megjegyzi, hogy önmagában az a körülmény, hogy nem az építészeti fotográfia szakmai követelményeinek legmagasabb színvonalát képviselő képekről van szó, a szerzői jogi minősítést nem érinti, amennyiben a képeknél megállapítható az egyéni, eredeti jelleg. [L. i. m. (30)].

³⁴ Havasi Péter: A személyek polgári jogi védelmére vonatkozó szabályozás kritikai elemzése, javaslat az új szabályozásra. Polgári Jogi Kodifikáció, 2002. 1. sz.

ben egymással, ellenkezőleg, inkább úgy fogalmazhatunk, hogy egymásra épülnek, egymásból következnek. Különbséget kell tenni a képmás elkészítése és felhasználása között.

A képmáshoz való jog mint külön is nevesített személyiségi jog megillet minden természetes személyt. Mindenki szabadon eldöntheti, hogy készüljön-e róla vagy a hangjáról felvétel, és az elkészült felvétel a nyilvánosság elé kerüljön-e. A Ptk.³⁵ így nemcsak a képmás és hangfelvétel nyilvánosságra hozatalát, hanem annak elkészítését és bármilyen módon történő felhasználását is az érintett hozzájárulásához mint elengedhetetlen feltételhez köti. Az alany beleegyezését tehát már a felvétel elkészítéséhez be kell szereznie annak, aki a másik személyről kíván képmást készíteni. Továbbá megrendelésre készült képmás felhasználáshoz főszabály szerint az érintett külön hozzájárulása szükséges.³⁶ A képmás elkészítéséhez való hozzájárulás tehát nem jelenti automatikusan a felhasználáshoz való hozzájárulást. Adott esetben, a körülményektől függően viszont az elkészítéshez való hozzájárulás jelentheti a felhasználás engedélyezését is.³⁷ A nem megrendelésre készült olyan képmás – fotóművészeti alkotás, festmény, grafika – vonatkozásában, amelyen egy személy felismerhető módon szerepel, ugyanez a helyzet, bár ezt nem az Szjt. írja elő, hanem a polgári jognak a képmáshoz való általános személyiségi jogra vonatkozó szabálya.³⁸

3.1. A képmáshoz fűződő személyiségi jogok

A személyiség jog védelmének eredője az Alaptörvényben megfogalmazott jog az emberi méltósághoz.³⁹ E védelem gyakorlati megvalósítását különböző jogágazatok jogvédelmi eszközei biztosítják, amelyek körében kiemelkedő jelentősége van a büntetőjognak és a polgári jognak, valamint az Alkotmánybíróság határozatainak. A Ptk. 2:42. §-a a személyhez fűződő jogok általános védelméről szól, kimondva: „(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse, és hogy abban őt senki ne gátolja. (2) Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.” Maga a normaszöveg nem tisztázza az emberi méltóság és a személyhez fűződő jogok közötti kapcsolat mibenlétét, helyette egy kételemes felsorolás egy-egy elemévé tette őket, nem utalva a köztük lévő viszonyra. Koltay András szerint a Ptk. újrakodifikálása során, miközben az emberi méltóság fogalmának pontos tisztázása volt a cél, e jog tartalma bizonytalan maradt. „Mindez azonban nem érinti a Ptk.-beli személyiségi jog alkalmazhatóságát, így az emberi

³⁵ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.).

³⁶ Szjt. 72. §-a.

³⁷ Szigeti-Szabó Andrea, Sokolowski András (Ecovis Hungary Legal): Szabadon felhasználhatom a rólam készült fényképet? L.: <https://arsboni.hu/szabadon-felhasznalhatom-a-rolam-keszult-fenykepet/>.

³⁸ Gyertyánfy: i. m. (16), p. 403.

³⁹ Alaptörvény II. cikk: Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.

*személyiség védelmében a bírói jogfejlesztés útjába ezek az akadályok nem állhatnak.*⁴⁰ Az általános tartalmú személyiségvédelmi szabály mellett az egyes személyiségi jogosultságokat a Ptk. külön is védi és szabályozza. Ilyenek az élet, egészség, testi épség, a szabadság, a hírnév, a becsület, emberi méltóság, a kép és a hang, a képmás és hangfelvétel, a név, a személyes titok, a szellemi alkotás, a kegyelet.

A fotózás és a személyiségi jogok kapcsolata leginkább abban ragadható meg, hogy a fénykép az emberi képmás, a külső megjelenés tükröződésének, megismerésének és megőrzésének egyik legmegfelelőbb sajátos eszköze. A fényképezés segítségével tehát az emberi személyiséget közvetlenül kifejező külső megjelenést tárgyiasítani, korlátlan számban többszörözni lehet. Erre természetesen más eszközök is rendelkezésre állnak, így a festmény, a rajz, a szobor, a film, de a leggyakrabban, legszélesebb körben alkalmazott eszköze vitathatatlanul a fénykép.⁴¹ A Ptk. 2:43. §-a nem szelektál a különféle lehetőségek között, hanem általános szabályként mondja ki, hogy a személyiségi jogok sérelmét jelenti különösen... „g) a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértése”.

A személyiségi jog megsértése megvalósulhat pusztán a fénykép elkészítésével, ha előtte nem szerezték meg az illető személy, illetve hozzátartozójának a beleegyezését.⁴² Ha valaki műteremben rendel fényképeket magáról, utóbb természetesen nem hivatkozhat arra, hogy nem adott engedélyt a fényképek elkészítésére; ezt azonban a fotós köteles – vita esetén – bizonyítani. A fotográfus, aki megrendelés alapján készíti el a fényképeket, nem jogosult a felvételeket önhatalmúlag felhasználni (például a kirakatában kifüggeszteni vagy internetes oldalán bemutatni). A felvételek ugyanis az esetek nagy részében a megrendelő részére készülnek. Ezért a felvételtől készült kópiákat a megrendelőnek kell átadni, és hozzájárulása nélkül nem készülhetnek további másolatok az eredeti fájlból/negatívból.

Jóllehet mindenkit megillet az a jog, hogy akarata és beleegyezése nélkül ne fényképezék, két kivétel mégis van e főszabály alól. Az egyik a tömegrendezvényeken és a nyilvános közszereplőkről készült felvételeket érinti,⁴³ a másik rejtett kamerával történő felvételek készítésére ad lehetőséget jogsértések megelőzése és felderítése céljából (ilyenek például az áruházakban elhelyezett kamerák és az utakon gyakori traffipax-ellenőrzés). A bírói gyakorlat alakította ki a tömegfelvétel fogalmát, amely szerint a képmás nyilvánosságra hozata-

⁴⁰ Koltay András: Az „általános személyiségi jog” azonosítása felé. Alkotmányjogi, magánjogi és büntetőjogi vizsgálódás. In: Koltay András, Török Bernát (szerk.): Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején. 4., p. 296. Lásd: <http://real.mtak.hu/98867/1/Koltay-altalanosszemelyisegijog.pdf>.

⁴¹ Urbán Júlia, Rácz-Juhos Andrea: Fényképész mestervizsgára felkészítő jegyzet. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara. 2014. Budapest, p. 66.

⁴² Nem kell valamiféle hivatalos engedélyt kérni, hiszen általában erre elegendő az ábrázolni kívánt személy ráutaló magatartása, tehát az, hogy hagyja, hogy lefotózzák. Ezt azonban nem pótolja, ha lesből, az ábrázolt személy tudta nélkül készítjük el a felvételeket. Ha valaki tiltakozik az ellen, hogy lefényképezék, akkor személyiségi jogainak megsértése nélkül nem szabad őt lefényképezni.

⁴³ Ptk. 2:48 § (2) Nincs szükség az érintett hozzájárulására a felvétel elkészítéséhez és az elkészített felvétel felhasználásához tömegfelvétel és nyilvános közéleti szereplésről készült felvétel esetén.

lának tilalma nem vonatkozik a nyilvános eseményekről, rendezvényekről, táj- és utcarészletekről készült felvételekre, amikor tehát az ábrázolás módja nem egyéni, amikor a felvétel összehatásában örökíti meg a nyilvánosság előtt lezajlott eseményeket.⁴⁴ Arra azonban egy nyilvános eseményről szóló vagy nyilvános helyen készült tudósítás kapcsán sincs lehetőség, hogy a felvétel – megfelelő hozzájárulás nélkül – a tömegből egy-egy résztvevőt külön is kiemelve (mintegy egyéniesítve) mutasson be.⁴⁵ A gyakorlat és a jogirodalom a közszereplő személyével kapcsolatban pedig úgy foglalt állást, hogy valamely nyilvános eseményen, rendezvényen, nyilvános összejövetelen, gyűlésen aktív szerepet vállaló személy közszereplőnek minősül, így e személyeknek bizonyos feltételek megléte esetén nem szükséges a hozzájárulásuk fényképük közzétételéhez.⁴⁶

A bíróság nyilvános tárgyalásáról csak akkor készülhet bármilyen felvétel – az eljárási szabályoknak megfelelően – ha az nem sérti a tárgyalás rendjét, valamint az érintettek személyhez fűződő jogait, ezért elengedhetetlen a felvétel készítéséhez (nyilvánosságra hozatalához) a bíróság hozzájárulása, s ez is csak akkor adható meg, ha a felvétel nem sért közérdeket vagy méltányolható magánérdeket, nem zavarja a tárgyalást. A bíróság vagy más hatóság előtt folyó eljárásban az igazság érvényesülésének biztosítása közérdek, és a bizonyítás ezt a célt szolgálja. Nem lehet ezért az egyébként is jogsértés nélkül készült hangfelvétel felhasználását visszaélésnek tekinteni, ha ez a hangfelvétel a felhasználójával szemben elkövetett jogsértéssel kapcsolatos bizonyítás érdekében történik.⁴⁷

Aki a fotózáshoz modellt áll, modellként szerepel, ezzel a ráutaló magatartással beleegyezését is adja a fényképek elkészítéséhez. „De a modell személyiségi jogainak megítélésakor is figyelembe kell venni, hogy azért, mert valaki modell szerepet vállal, ezzel mindenféle személyiségi jogáról nem mond le. A képmással való visszaélés ezekben az esetekben is tilos.”⁴⁸ Az utóbbi időben elszaporodtak a közösségi oldalakon, valamint az internetes és a nyomtatott sajtóban megvalósított jogsértések a közzolt képekkel összefüggésben. Különösen a közszereplők indítanak magasabb számban ilyen pereket, de előfordulnak magánszemélyekkel szembeni jogsértések is. Korábban sok rendőr és büntetés-végrehajtási őr is pert nyert a Kúria jogegységi határozatára alapozva,⁴⁹ azonban az Alkotmánybíróság határozata egyértelművé tette, hogy szolgálatteljesítés közben jogszerűen készíthető róluk felvétel.⁵⁰

⁴⁴ BH 1985. 17.

⁴⁵ Havasi: i. m. (34).

⁴⁶ Tattay Levente: A közszereplők személyiségi jogai. Dialóg Campus, Budapest & Pécs, 2007, p. 267.

⁴⁷ BH 1985. 57.

⁴⁸ Urbán, Rácz-Juhos: i. m. (41), p. 67.

⁴⁹ 1/2012. számú BKMPE határozat.

⁵⁰ 28/2014. (IX.29.) AB határozat.

A személyiségi jogok megsértésének szankciói számosak.⁵¹ Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért. A sérelemdíjat az új Ptk. vezette be a személyiségjog-sérelemek kompenzálására a nem vagyoni kártérítés helyett. A sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges. A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire tekintettel – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására –, egy összegben határozza meg.⁵² A sérelemdíjjal kapcsolatban egyelőre problémás annak eldöntése, hogy milyen mérce alapján határozza meg a bíróság a sérelemdíj „odaítélhetőségét”.⁵³

3.2. A portréfotók szerzői jogi védelme

Amíg a Ptk. a képmás vagy hangfelvétel elkészítését és felhasználását köti az érintett hozzájárulásához, addig az Szjt. a szerzői jog gyakorlását teszi függővé az érintett hozzájárulásától. A gyakorlatban sűrűn előfordul olyan eset, amikor a fényképen ábrázolt személy saját magának is szerzői jogokat tulajdonít, de ez teljes mértékben megalapozatlan. Ugyanis a megörökített személy csupán a fénykép „tárgya”; a fényképnek nyilvánvalóan nem alkotója, így nem illeti meg őt szerzői jogi védelem.⁵⁴

Portréfotók esetében gyakran képezi jogvita tárgyát a fotók szerzői jogi megítélése, mivel ezek egyéni, eredeti jellege nehezebben állapítható meg példának okáért egy iskolai fotózás esetében. Az egyik legismertebb ügy az 1998-ban elrabolt Natascha Kampusch fotójának engedély nélküli felhasználása kapcsán vált ismertté. Eva-Maria Painer fotós úgy ítélte meg, hogy a fényképek közlése sérti szerzői jogait, ezért az osztrák bíróságokhoz fordult, hogy tiltsák meg az újságkiadó vállalatoknak, hogy a fényképeket és a fantomképet az engedélye és szerzőként való feltüntetése nélkül többszörözzék és/vagy terjesszék. Ezenkívül megfelelő díj és kártérítés fizetését is kérte. Az ügyben a fő gondot az jelentette, hogy a fotós a valóság

⁵¹ Ptk. 2:51. §-a. Akit személyiségi jogában megsértenek, a jogsértés ténye alapján – az elévülési időn belül – az eset körülményeihez képest követelheti:

a) a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását;
b) a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltávolítását a további jogsértéstől;
c) azt, hogy a jogsértő adjon megfelelő elégtételt, és ennek biztosítson saját költségén megfelelő nyilvánosságot;
d) a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását és a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítését vagy jogsértő mivoltától való megfosztását;
e) azt, hogy a jogsértő vagy jogutódja a jogsértéssel elért vagyoni előnyt engedje át javára a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint.

⁵² Ptk. 2:52. § (2)–(3) bekezdése.

⁵³ Szeghalmi Veronika: A képmás polgári jogi védelme és a hazai szabályozás alapvonalainak áttekintése európai példákön át. Médiakutató, 2014. 1. sz., p. 60: https://www.mediakutato.hu/cikk/2014_01_tavas/04_kepmas_ptk_europa.pdf.

⁵⁴ Szigeti-Szabó, Sokolowski: i. m. (37).

hű visszaadására törekszik, és nincs akkora tere az alkotásnak, mint más esetekben. Az eredetiségre vonatkozó kérdés megválaszolásában a bíróságok döntő szempontként vizsgálták azt, hogy a fotós „kézjegye” felismerhető-e az alkotáson, és kihasználta-e az alkotói szabadságot. Alkotói szabadságon itt a megvilágítás, a háttér, az árnyékolás kiválasztását vagy akár az illető arckifejezésének sajátos megörökítését a képen lehetett érteni.⁵⁵

Az Európai Unió Bírósága (EUB) megállapította, hogy a portréfotó akkor részesülhet szerzői jogi védelemben, ha az szerzője kreatív képességeinek kifejeződése. Ezenkívül az EUB kitért arra, hogy az uniós jog szerint a szerzői jog kivételesen korlátozható, ha a védelem alatt álló művet a közbiztonság érdekében – különösen egy eltűnt személy felkutatására irányuló bűnügyi nyomozás során – használják fel. A védelem alatt álló művekkel kapcsolatban az EUB emlékeztetett arra, hogy a korábban jogszerűen nyilvánosságra hozott művekből történő idézés esetében – amennyiben lehetséges – fel kell tüntetni a forrást, beleértve a szerző nevét is. Feltételezve, hogy ezek a fényképek jogszerűen – a szerző engedélyével – kerültek az ügynökség birtokába, az EUB úgy vélte, hogy az ügynökségnek közölnie kellett volna a szerző nevét a kiadóvállalatokkal. Ezért a kiadóvállalatok is kötelesek voltak arra, hogy a szerző nevét feltüntessék az újságaikban. Az EUB azonban azt állapította meg, hogy ha a nemzeti közbiztonsági hatóságoktól eredt a Painer által készített fényképek nyilvánossághoz közvetítése, akkor nem szükséges a szerző nevének feltüntetése. Következésképpen ilyen helyzetben, amennyiben nem tüntették fel a szerző nevét, csak a forrást – de nem feltétlenül a szerző nevét – kell feltüntetni. Összegezve az EUB ítéletét: a portréfotó akkor részesülhet a 93/98/EGK irányelv 6. cikke alapján szerzői jogi védelemben, ha – és ezt a nemzeti bíróságnak kell az adott ügyben megítélnie – az ilyen fénykép a szerző szellemi alkotása, amely tükrözi az ő személyiségét, és amely a szerzőnek a fénykép létrehozása során hozott szabad és kreatív döntéseiben jut kifejeződésre.⁵⁶

Köztudomásúnak tekinthető, hogy a gyakorlatban a televíziós riporterekről, bemondókról készült portréfotók, vagy épületfotók esetében a reklámozás, az interneten, vagy a televízió-képernyőn illusztrációként történő megjelenítés során, de különösen az arcképes belépőkártyákon nem szokásos a fényképet készítő szerző nevének a feltüntetése a technikai korlátokra is figyelemmel. Egy hazai bírósági ügyben született ítéletben a bíróság megállapította: „A felperes a nevének az Szjt. 12. § (1) bekezdése szerinti feltüntetését a pert megelőzően nem igényelte az alperestől, a keretszerződések sem tartalmazzanak a névfeltüntetéssel kapcsolatos kitételt, és a jogviszony fennállása alatt a felperes neve az általa készített fotók kapcsán megjelenítésre nem került, ezért felmerülhet a névfeltüntetésről való hallgatólagos lemondás lehetősége is.” Ezért a felhasználás adott jellegére tekintettel nem volt megállapítható, hogy

⁵⁵ Veréb Viola: Szerzői jogi lehetőségek és korlátok – a fényképezőgép lencséjén keresztül. Fotóművészet. 2011. 3. sz. L.: http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/201103/szellemi_tulajdon_iii.

⁵⁶ C-145/10. E. M. Painer kontra Standard VerlagsGmbH and others.

az alperes jogsértést valósított meg azzal, hogy a felperes nevének feltüntetése nélkül használta fel a fényképeket.⁵⁷

Egy másik ügyben a bíróság bizonyítottnak látta, hogy az alperes azzal, hogy az általa üzemeltetett honlapon a felperes fotóművész szerző hozzájárulása nélkül közzétett egy ismert színészt ábrázoló művészi fotót, illetve azzal, hogy a fénykép kapcsán a felperest mint szerzőt nem tüntette fel, megsértette a felperes szerzői jog védelméhez fűződő jogait. A jogsértés megvalósulása szempontjából nem releváns, hogy az alperes a képhez milyen módon jutott hozzá, a döntő az, hogy az alperes a felhasználásra a szerzőtől származó engedéllyel nem rendelkezett. A felperest ért vagyoni hátrány abban állt, hogy a felperes elesett a felhasználás esetén őt megillető díjazástól. Ezt a szerzői jogi bírósági gyakorlat az Szjt. 94. § (1) bekezdésének e) pontja szerinti, jogsértéssel előállt gazdagodás címén tartotta megítélhetőnek. Bizonyos körülmények és bizonyos összeghatár alatti igények esetén alkalmazható a Pp. irányadó rendelkezése is,⁵⁸ amely szerint a bíróság az általa köztudomásúnak ismert tényeket valóban fogadhatja el. Az adott esetben ilyen tény volt, hogy egy híres személyiségekkel kapcsolatban álló, részükre szolgáltatást nyújtó művész számára bizalomvesztést jelent, ha művét bulvárkörnyezetben jelenítik meg, és emiatt magyarázkodásra, védekezésre kényszerül. Ezt értékelte a bíróság köztudomású tényként.⁵⁹

A névfeltüntetés elmaradása állt annak az ügynek a középpontjában, amelyben az alperes által kiadott újság egyik számában egy cikk illusztrációjaként fénykép jelent meg egy ukrán állampolgárságú modellről, amelyet évekkel korábban egy francia fotóművész készített. Az újság sem az ábrázolt személy, sem a szerzői jogok jogosultja nevét nem tüntette fel. A felperes a fotóművész volt, aki – mint szerző – a személyhez fűződő és vagyoni jogait kívánta érvényesíteni a közöttük létrejött szerződés alapján. Az ítélet indokolása rámutatott arra, hogy a mű jogosulatlan felhasználását – tehát újságban történő megjelenését – jelenti, ha arra a törvény vagy a jogosult a szerződéssel engedélyt nem ad, vagy a felhasználó a jogosultságának határait túllépve használja a művet. Nem vitásan a szerzői mű felhasználásának egyik lehetséges módja volt – az Szjt. 17. § d) pontja értelmében – a fényképnek a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele, a nyilvánossághoz közvetítése. Az alperes nem hivatkozott arra, hogy a felhasználáshoz a szerzőtől engedéllyel rendelkezett, következésképp nem volt vitatható, hogy a szerző a jogosulatlan felhasználás miatt elesett az Szjt. 16. §-ának (4) bekezdése értelmében a felhasználás fejében őt megillető díjazástól.⁶⁰

A képmáshoz fűződő jogok megsértésének különleges, mondhatni bizarr eseteit képezik az állatok által készített művekkel kapcsolatos jogviták, amelyek azt a filozófiai, etikai és antropológiai kérdést is felvetik, hogy az alkotás, a művészet valóban csak az ember privilégiuma-e. Az állatokat az alkotási folyamatba valamilyen formában bevonó személyek és

⁵⁷ Fővárosi Ítélőtábla 8.Pf.21.462/2008/4.

⁵⁸ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 163. § (3) bekezdése.

⁵⁹ Fővárosi Ítélőtábla 8.Pf.20.988/2011/3, illetve *Gyertyánfy*: i. m. (16).

⁶⁰ Fővárosi Ítélőtábla 8.Pf.21.300/2008/5, illetve *Gyertyánfy*: i. m. (16).

az így készült műveket közkinsként kezelő felhasználók közötti viták az ún. „majomszelfi-ügyben” csúcsosodtak ki. A David Slater természetfotós és a PETA nemzetközi állatvédő szervezet közötti per középpontjában annak eldöntése állt, hogy a Naruto névre keresztelt állat által a fotós munkaeszközével véletlenül készített szelfik utáni bevétel kit illet meg: a fotóst, az indonéziai dzsungelben élő majmot vagy az állatvédő szervezetet. A bíróságon Slater azzal érvelt, hogy a képeket ugyan nem ő készítette, de az utazás, a fényképezőgép és a képfeldolgozó szoftver költségeit ő állta, a helyszínen a gépet ő állította be, ő tette lehetővé, hogy a majom hozzájusson és maradandót alkothasson vele. Ezeket figyelembe véve akár jogos is lehetne minimum társszerzőnek, vagy még inkább az alkotás producerének tekinteni őt, ami alapján a fotóst illetnék a jogok. Ez a logika ott bicsaklik meg, hogy a fotózás individuális műfaj, ahol a szerzői jog nem ismeri a közös mű fogalmát. A jogértelmezés szigorú: aki elkészíti a képet, az az alkotó. Ha pedig ez egy állat, akkor nem rendelkezik szerzői jogokkal. Ezzel a végkövetkeztetéssel zárta le az ügyet 2018. április 23-án az USA 9. körzeti fellebbviteli bírósága.⁶¹ A per során az egyik eljáró bíró felvetette, hogy vajon a majom képes lenne-e bármilyen módon élvezni szerzői státuszát, és hogy szenved-e valós hátrányt azáltal, hogy ezzel nem élhet. Az is felvetődött a tárgyaláson, hogy a szerzői jogok emberek között örökölhettek, de vajon ezzel mit tudnának kezdeni Naturo utódai. Az ítélet szerint a majmot nem illeti meg a szerzői jog.⁶² Ettől függetlenül Slater úgy döntött, hogy a szerzői jogdíjakból befolyó összeg negyedét olyan jótékonyági szervezetnek utalja, amely gondoskodik „a Naruto nevű majomról vagy élőhelyének megőrzéséről”.

4. Műtárgyfotózás

Múzeumok tájékoztató oldalain gyakran találkozunk olyan figyelmeztető szöveggel, hogy a kiállított műtárgyakról készült fotók bármilyen formában történő publikálása vagy kereskedelmi célra történő felhasználása csak a múzeum engedélye és előzetes hozzájárulása alapján, díjfizetés ellenében lehetséges. Kérdés, hogy valóban minden műtárgyfotóra áll ez a szabály, és ha igen, ki rendelkezik a szerzői jogokkal: a múzeum, a fotós, esetleg mindkettő?

A műtárgyak reprodukciós célú fotózása esetében az egyik szakmai álláspont szerint az egyéni kifejeződés hiányára tekintettel a szerzői jog által megkövetelt jelleg fennállása fogalmilag kizárt, ezért az ilyen reprodukció nem más, mint szerzői jogi oltalom alatt nem álló szolgai másolás. Hepp Nóra szerint ez az egyoldalú vélemény nem tesz különbséget a festményekről és a szobrokról készült fotók között, pedig a háromdimenziós kiterjedésű szobrok esetében lényegesen nagyobb az alkotói mozgástere az egyéni, eredeti kifejeződésnek. Festmény, grafika lefényképezésénél viszont a fotós számára nem áll kellő tér rendelkezésére személyiségének, egyéniségének kifejeződésére. A festményreprodukció kizárólagos

⁶¹ Naruto v. Slater, No. 16-15469 (9th Cir. 2018).

⁶² <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca9/16-15469/16-15469-2018-04-23.html>.

célja, hogy egészen pontosan adja vissza az eredeti művet, és a rögzítési technika sem hagy teret megkülönböztetésre alkalmas variációs lehetőségeknek, így az egyéni-eredeti jelleg ez esetekben – fotótechnikailag bármilyen tökéletesen kivitelezett, minőségi munkáról is van szó – fogalmilag kizárt.⁶³ Ezt az álláspontot látszik alátámasztani a festményekről készült katalógusképek rendeltetése is. *„E reprodukciós folyamatban ugyanis a fotós ahhoz, hogy a festmény tökéletes mivoltát visszaadja, a lehető leginkább ki kell iktatnia saját elképzeléseit, fókuszálva a festmény legképezetesebb visszaadására.”*⁶⁴ Festményekről készült képek esetében tehát a szerzői jogi védelem fennállása megkérdőjelezhető. Ezt erősíti a Bridgeman-eset, amelyben az amerikai bíróság úgy foglalt állást, hogy a reprodukciós célú felvételek, például festmények esetében az eredetiség hiányára tekintettel a szerzői jogi védelem nem áll fenn.⁶⁵

A festményekkel szemben a szobroknál és más háromdimenziós műalkotásoknál (például dizájntárgyak, installációk) a fotóművésznak a műtárgy térbeli kiterjedésének köszönhetően számos lehetősége nyílik a műtárgy fényképezésekor (a látószög, fények kiválasztása stb.). Szobrok fotózásakor különböző térbeli beállítás segítheti a szobor minél előnyösebb vonásainak visszaadását vagy éppen torzítását. A nagyobb alkotói mozgástérből tehát levezethető a szobrokról készült fotók szerzői jogi védelme.

A fentiekből következően festményekről készült fotók esetében kérdéses, hogy a fotós felléphet-e képeinek engedély nélküli felhasználása esetén. A rokonjogi védelem 1999. évi „kivezetését” követően a hazai szerzői jogi rezsimben nem találunk erre vonatkozóan jogérvényesítési instrumentumot, így arra a következtetésre kell jutnunk, hogy technikailag bármennyire is tökéletes és kifogástalan festményfotóról legyen szó, és bármekkora teljesítmény húzódik meg elkészítése mögött, a fotóművész számára a kétdimenziós alkotások (festmény, grafika) reprodukciós célú fotózása esetében – más országokkal ellentétben – nem biztosított a jogvédelem.

A gyakorlatban az is kérdésként szokott felmerülni, hogy a múzeumok rendelkeznek-e szerzői vagy más típusú engedélyezési jogokkal. A múzeumok szerzőijog-gyakorlásának feltétele, hogy a képek egyéni, eredeti jellegűek legyenek, és a fotóművésszel kötött megállapodás (például munkaszerződés, felhasználási szerződés) biztosítsa számukra az engedélyezési jogot. A múzeum mint a kulturális javak őrzője és kezelője (és nem szerzői jogosultja) készíti el a reprodukciót és ad engedélyt a megrendelőnek a másolat használatára – többnyire használati megállapodás keretében –, amiért díjazást kérhet. Ha a múzeum rendelkezik a fotó felhasználási jogaival is, akkor a fotó után jogdíjat is kérhet, de a fotón ábrázolt műtárgy utáni jogdíj nem illeti meg, vagyis az ábrázolt műtárgyra nem adhat felhasználási engedélyt. A megrendelőnek a szerzői jogok tisztázását követően felhasználási engedélyt kell kérnie a HUNGART-tól jogosítási kérelem formájában.⁶⁶ Figyelmet érdemel, hogy a HUNGART

⁶³ Gyertyánfy: i. m. (16), p. 388.

⁶⁴ L. Hepp: i. m. (22).

⁶⁵ Bridgeman Art Library v. Corel Corp.

⁶⁶ Bővebben l.: <http://www.hungart.org/tajekoztatas-muzeumok-reszere/>.

díjszabása egyenértékűnek tekinti a szerzői jogi védelem alatt álló művészeti alkotások fotósainak jogait a reprodukálható műtárgy alkotójának jogaival.⁶⁷

5. Épületfotózás

Az építészeti műről leggyakrabban készített származékos mű a fotó, a videó és az épület kicsinyített mása, makettje.⁶⁸ Az építészeti műveket ábrázoló fotóművészeti alkotások olyan vizuális művek, amelyek több szerző alkotását ötvözik, ezáltal a fotóson kívül más személyek jogait is érintik vagy érinthetik, némiképp hasonlóan a műtárgyfotózáshoz. Épületfotózás esetében tehát a felhasználás függvényében tekintettel kell lenni az egyéni-eredeti jellegzetességeket felmutató épület tervezőjének (az építésznek) a szerzői jogaira is. Mindezeket túl – mivel az épületek egy másik személy tulajdonát képezik –, az épület fotózásába, majd a fotók üzleti célú felhasználásába a tulajdonosnak is lehet beleszólása. Továbbmenve, ha az épület egy település kiemelt helyszínének minősül, a fotózásra közjogi szabályok is vonatkozhatnak. Arra a kérdésre tehát, hogy „szabad-e épületről fotót készíteni”, nincs rövid vagy általános válasz.

5.1. Az épületfotók szerzői jogi védelme és felhasználása

Az alaphelyzet itt az, hogy az épületről készült fotót egy másik személy (a fotóművész) alkotja meg, aki – ha a kép készítése során saját személyiségét juttatja kifejezésre – fotóművészeti alkotást hoz létre. Ennek az alkotásnak pedig „saját jogán”, az alapul fekvő épülettől függetlenül már csak a fotóművész lesz a szerzője.⁶⁹ Amennyiben a képfelvétel megalkotója valamely más, egyben szerzői jogi védelem alá eső műalkotást, jelen esetben egy épületet egyedi, sajátos beállításban mutat be, akkor az eredeti alkotó szerzői jogainak sérelme nélkül a saját szellemi tevékenysége miatt minősül szerzőnek.⁷⁰ Tehát az épületfotó szerzői jogi védelmének is ugyanaz a feltétele mint minden szerzői műnek: egyéni-eredeti alkotás legyen függetlenül minden további személyes értéktől és a fotó tárgyától is.

Házakat ábrázoló felvételek fotóművészeti alkotásnak minősülése tárgyában készített szakvélemény szerint még akkor is, „ha a fotók – bár látszólag a házak legáltalánosabb nézetét mutatják – nem egyszerű reprodukciós felvételek, hanem olyan alkotó módon megválasztott szemszögből készült alkotások, amelyek kiemelik a lefotózott építészeti művek előnyös

⁶⁷ L. HUNGART 2022. évi díjszabásának I.4. pontját: <http://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/hungart22.pdf>.

⁶⁸ Amikor valaki egy szerzői jogi védelem alatt álló épületről fotót készít, akkor szerzői jogi értelemben a háromdimenziós épület képét rögzíti, és arról egy kétdimenziós másolatot készít.

⁶⁹ Fodor Klaudia: NO PHOTO! Az építészeti fotózás jogi kérdései. L.: <https://epiteszforum.hu/no-photo-az-epiteszeti-fotozas-jogi-kerdesei>.

⁷⁰ Bakos Kitti, Nótári Tamás: Adalékok az építészeti alkotások szerzői jogi védelméhez. Jogelméleti Szemle, 2011. 1. sz.

*oldalait, és – a környezetbe való harmonikus illeszkedésüket is megmutatandó – abból arányos részt ábrázolnak.*⁷¹ Egy városhoz kapcsolódó épületeket, szobrokat, utcarészletet, tájképet, valamint személyeket és azok csoportjait ábrázoló fotók szerzői jogi védelme megítélésének kérdésében pedig az SZJSZT kimondta, hogy *„egy fotóban az egyéni látásmód kifejezésre juthat a fotók tárgyán, illetve a tárgyaknak megfelelő, azokhoz illő ábrázolási formán is.”*⁷² A szerzői művek jogosulatlan felhasználását és a jogsértés megállapítását megalapozó szakértői álláspontot osztotta jogerős ítéletében a Szegedi Ítéletábla is.⁷³

Mivel a fotót megillető szerzői jogi védelem és az épület szerzői jogi védelme külön-külön áll fenn, az épületfotó felhasználásának engedélyezése – a védelmi idő fennállása alatt⁷⁴ és a következő pontban részletezett szabad felhasználási eseteket leszámítva – a gyakorlatban különböző helyzeteket eredményezhet. Főszabály szerint épületről felvételt készíteni és azt felhasználni az épület szerzői jogi jogosultjának egyedi engedélyével lehet. A felek optimális esetben írásba foglalt felhasználási szerződésben határozzák meg az engedély terjedelmét, a fizetendő díjat, és szabályozhatják a további felhasználás módját. *„A felek a szerződéses szabadság elve mentén a felhasználási szerződésben a látkép további felhasználását akár részleteiben is szabályozhatják, korlátozhatják. Ha a felhasználó szűkre szabott felhasználási módokra kap engedélyt, az automatikusan nem terjed ki minden típusú felhasználásra.”*⁷⁵

A felhasználási engedélyt az építészeti művet létrehozó természetes személy tervezőtől kell kérni, kivéve ha munkaviszonyban vagy vállalkozási jogviszonyban alkotta a művét, mely esetben a vagyoni jogokat – beleértve az egyes felhasználások engedélyezésének jogát is – az őt foglalkoztató építésziroda szerezte meg. Ha nem történt ilyen jogszerzés (jogátzállás), akkor továbbra is az építésztervező, halálát követően pedig az örököse tud a szerzői jogi felhasználásokra engedélyt adni.

Az esetek bizonyos hányadában az épület tulajdonosa vagy ő is jogosult engedélyezni a fotó elkészítését. Az épület tulajdonosa ugyan nem szerzője az épületnek, azonban praktikusán az épület rendeltetésszerű használata érdekében a tervezőtől szerződéses úton felhasználási jogot szerez. A tervezési szerződések gyakori kitétele, hogy a tervező az általa készített terveken felhasználási jogot enged a megrendelőnek, a megrendelőre átruházza a tervekhez kapcsolódó vagyoni jogait, és ezzel hozzájárulását adja többek között a tervek átdolgozásához, módosításához – vagy akár felvétel készítéséhez is. Így tehát egyrészt tulajdonosként joga van az épület használatához és hasznosításához, másrészt szerződéses úton

⁷¹ SZJSZT-24/2004. A fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelmének feltételei.

⁷² SZJSZT-10/2004. Fotók szerzői jogi védelme.

⁷³ Pf.II.20.189/2005/17.

⁷⁴ Ha az épület tervezőjének vagy tervezőinek halálától számítva 70 év eltelt, akkor az épületet már nem védi a szerzői jog, így egyéb (közjogi vagy tulajdonjogi) korlátoktól eltekintve az épület szabadon fotózható, és az arról készült fotó üzleti célra is felhasználható.

⁷⁵ Fodor: i. m. (69).

megszerzi a jogot arra is, hogy szerzői jogi felhasználási engedélyt adjon.⁷⁶ A fotót készítő személy számára összességében az jelenthet biztonságot, ha a tervezőhöz és a tulajdonoshoz is fordul az engedélyért. Az engedély(ek) birtokában jogszerűen elkészült fotóművészeti alkotás szerzője a fotós, aki ezt követően – a tervező és a tulajdonos engedélyének keretei között – rendelkezik a fotó feletti szerzői jogokkal, és engedélyezheti annak további felhasználását.

Az épületfotózásnak végül lehetnek közjogi korlátai is; a köztulajdonban lévő épületről történő felvételt készítést ugyanis jogszabály korlátozhatja. Erre a legjobb példa a Parlament épülete, amelyről képet az Országgyűlési törvény előírásaival összhangban lehet készíteni, és reklámcélú felhasználás esetén erre az Országgyűlési Hivataltól kell hozzájárulást kérni.⁷⁷ *„Természetesen a Parlament épületét a szerzői jog már nem védi, így ez a korlátozás sem szerzői jogi, hanem a Parlament épületének mint kiemelt, szimbolikus középületnek a hasznosításával kapcsolatos közjogi szabályozás. Ehhez hasonló megkötés pedig más törvényben, de akár helyi önkormányzati rendeletben is előfordulhat.”*⁷⁸

A fentieket összefoglalva rögzíthetjük, hogy felhasználásnak minősül az épület külső-belső kinézetéről, homlokzatáról, látképéről készült fotó, kép, festmény, bármilyen más felvétel készítése, majd ennek további többszörözése és terjesztése. Emiatt egy épület képének lefotózásához, arról más felvétel készítéséhez szükséges az épület szerzői jogi jogosultjának engedélye. Mindig egyedileg és előzetesen kell megvizsgálni, hogy az engedély kitől (építésztervezőtől, tulajdonostól, állami szervezettől vagy helyi önkormányzattól) szerezhető meg. Újabb épületek esetén a jogszerzést könnyebb visszakövetni, régi épület esetén egyfelől a jogosultkutatás nyújthat támpontot a szerző(k) személyére vonatkozóan, másfelől *„egy megfelelően megszövegezett jogszavatossági nyilatkozat tudja biztosítani az engedélyt adó fél felelősségvállalását.”*⁷⁹

5.2. Építészeti mű látképének fotózása

Az Szjt.-ben szabályozott és a jelen tanulmány korábbi fejezeteiben is részletezett szabad felhasználási esetek némelyike az épületfotózásra is adaptálható, illetve alkalmazható. A főszabály természetesen itt is ugyanaz: nem kell engedélyt kérni az épület képének felhasználásához, ha a felvétel készítésére az Szjt. ad engedélyt. A nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított épületek látképéről szabadon, a szerző engedélye és jogdíjfizetési kötelezettség

⁷⁶ Az épület tervezésének és kivitelezésének körülményeit, a jogszerzés láncolatát a felhasználó általában nem tudja visszafejteni, régi épületek esetében néha senki sem bír elegendő információval arról, pontosan ki rendelkezik a felvételt készítés engedélyezési jogával. Kétely, kétség esetén (ha a szerző, illetve szerzői jogi jogosult személye ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik) szóba jöhet az árvamű-státusz vizsgálata és az ennek megfelelő eljárásrend alkalmazása az Szjt. IV/A. Fejezete alapján.

⁷⁷ Lásd az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény 27/E-F. §-ait.

⁷⁸ Fodor: i. m. (69).

⁷⁹ Fodor: i. m. (69).

nélkül készíthető fotó, amely a továbbiakban szabadon fel is használható.⁸⁰ A jogalkotó célja itt kettős: egyfelől a művek közönséghez jutásának megkönnyítése, másfelől a kulturális ipar könnyebb működéséhez fűződő érdek egy város panorámájának akadály nélküli megörökítésének lehetővé tételével.

E szabad felhasználás törvényi feltételeinek egyszerre, egyidőben kell fennállnia. Az első és legfontosabb feltétel, hogy az építészeti alkotásnak a szabadban kell állnia. Tehát nem lehet szabadon fotózni egy múzeumban felállított makettet vagy olyan építészeti alkotást, ami egyébként fedett, zárt helyen van. A második feltétel, hogy az épületnek nyilvános helyen kell lennie. Nem beszélhetünk szabad felhasználásról azon épületek esetében, amelyeket például magánterületen, egy magánház elkerített kertjében építenek fel.⁸¹ A bírói gyakorlat értelmében nem mentesül az a fotós sem, aki magánszemély lakóházáról készít fényképeket, amiket reklámcélú kiadványban szerepeltet. Végül a mentesség harmadik feltétele, hogy az épület állandó jelleggel lett felállítva. Ebből következően kiesik a szabad felhasználás alól minden olyan építmény, amit szezonálisan, a használat utáni elbontás szándékával építenek, így az ideiglenesen, alkalmasszerűen megépített épületekről készített fotók, például pavilon, sørsátor, fesztiválsátor, karácsonyi vásárra épített faház, időszakos kiállítás céljából felállított mű.

Kérdésként merül fel, hogy miként állítható elő a látkép, és mit lehet tenni az épületről szabad felhasználás keretében készített látképpel? Szerzői jogunk egyrészt lehetőséget biztosít, hogy az épület külső megjelenéséről a felhasználó szabadon készítsen képet, rajzot, fotót, festményt, felvételt bármilyen műszaki megoldással, bármilyen formában és bármely célra. „Alapvetően a kereskedelmi célú felhasználás sem kizárt, és ebben az esetben sem kell az épület tervezőjétől engedélyt kérni.”⁸² Összefoglalva mindezt: ha az épületen nem áll fenn szerzői jogi védelem, vagy az már lejárt, és közjogi vagy tulajdonjogi korlát sem merül fel, akkor az épületről vagy annak bármely részéről szabadon lehet fotót készíteni és azt tetszőlegesen felhasználni, az itt tárgyalt szabad felhasználási esettől (látkép) függetlenül.

5.3. A fotó átdolgozása és többszörözése

Nemcsak a fénykép elkészítése során mutathatja meg eredeti látásmódját a fotós, hanem a negatív előhívásakor, a digitális fotó átszerkesztésekor is létrejöhet szerzői jogi védelem alá tartozó mű, hiszen az alkotás tere végtelen lehetőséget nyújt az egyéni, eredeti jelleg megjelenítésére a fénykép elkészítése után is (például színek, tónusok megváltoztatása). Az így létrejött mű szintén szerzői jogi védelmet élvez, és ha ezt nem maga a fénykép készítője,

⁸⁰ Szjt. 68. § (1) bek.

⁸¹ Ezt támasztja alá a BH 2005. 143. számú eseti döntés is, amely szerint egy lakóházról készült fényképek reklámcélú kiadványokban történő szerepeltetéséhez minden esetben szükséges a tulajdonos engedélye is.

⁸² Fodor: i. m. (69).

hanem egy másik személy végzi már meglévő fényképészeti alkotások alapján, őt is szerzőnek kell tekinteni, akit szintén megilletnek a szerzői jogok.⁸³ Magát a folyamatot az Szjt. átdolgozásnak mint engedélyköteles felhasználásnak minősíti, mivel átdolgozás a mű minden olyan megváltoztatása, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.⁸⁴

A digitális világunkat behálózó számítógépes szoftverek is nagy szerepet játszanak a fotók átalakítása, egyéni jellegének kialakítása kapcsán, ez azonban nem jelenti azt, hogy bármilyen szoftver segítségével egyedi stílusú alkotást lehetne létrehozni. Erre példának ismételtén Natascha Kampusch portréfotóját lehet felhozni: az újságok az Eva-Maria Painer által még a lány eltűnése előtt készített, szerzői jogi védelmet élvező alkotást használták fel cikkek illusztrálásához oly módon, hogy számítógépes szoftverek segítségével öregítettek a fényképen. *„Ezt a technikát és az így létrejött alkotást az Európai Bíróság ítélete szerint nem lehet egyedinek tekinteni, ezért itt nem átdolgozásról, hanem csupán egy szerzői mű többszörözésről van szó, ahol az így létrejött mű nem áll védelem alatt.”*⁸⁵

Barack Obama korábbi amerikai elnök fotójának poszterként történő megjelenítése kapcsán az képezte jogvita tárgyát, hogy a Shepard Fairey grafikus által egy letölthető szoftver segítségével átalakított fénykép egyedinek, eredetinek számít-e, ha teljesen más kontextusba helyezi az AP hírügynökség jogtulajdonában lévő művet. Az AP álláspontja szerint a képet feldolgozó művész nem kért engedélyt a kép felhasználására, átdolgozására sem az amerikai hírügynökségtől, sem a képet számukra készítő fotóstól. Fairey szerint viszont az általa végzett átdolgozás belefért a szabad felhasználás fogalmába, és ezzel azt sem érezte ellentétesnek, hogy a fotóból készült grafikával (pontosabban az abból készült különféle plakátok, transzparenszek, pólók, bögrék és egyéb emléktárgyak értékesítésével) jelentős bevételre tett szert. Az ügyben peren kívüli megállapodás született, amelyben a felek nyomatékosították, hogy a jövőben bármely AP-kép feldolgozásához engedélyre van szüksége az alkotónak. A megállapodás amellet, hogy kimondatja a grafikussal, hogy csak a szerzői jogi törvényeket betartva használhat fel fotókat, azt is leszögezi, hogy az AP és Fairey szorosabb együttműködést folytat majd a jövőben, azonban az ennek keretében gazdát cserélő pénzösszeg mértékét nem publikálták.⁸⁶

Összefoglalva az rögzíthető, hogy mind az átdolgozás, mind a többszörözés a szerző engedélyéhez kötött felhasználás, ezért fénykép esetében is az eredeti mű szerzőjétől kell engedélyt szerezni ahhoz, hogy az így létrejött alkotások jogszerűsége támadhatatlan legyen. Az átdolgozást nemcsak a többszörözéstől, hanem az ihlettől is el kell határolni. Veréb Viola

⁸³ SZJSZT-11/2009. Áru csomagolásán, reklámján felhasznált fotográfiai mű szerzői jogdíja.

⁸⁴ Veréb: i. m. (55).

⁸⁵ Fotó a sajtóban (A Natascha Kampusch ügy szerzői jogi vonulata). L.: http://eszerint.blog.hu/2011/05/02/title_1618255.

⁸⁶ Völgyi Attila: Megállapodás Obama „hope” fotó ügyében. L.: <http://blog.volgyiattila.hu/2011/01/20/megallapodas-obama-foto-ugyben/>.

szerint „egy korábbi szerzői alkotás ötleteinek, gondolatainak csupán ihletként való felhasználása, a mű tartalmának, mondanivalójának újra felhasználása nem minősül átdolgozásnak, sem szerzői jogi engedélyköteles felhasználásnak, mivel az ötlet nem rendelkezik olyan egyéni, eredeti jelleggel, ami a szerzői jogi védelmet megalapozná.”⁸⁷ Az ihlet és a szerzői mű átdolgozása közti határvonalat csak esetenként lehet meghatározni, az Szjt. erre vonatkozóan nem tartalmaz általános iránymutatást.⁸⁸

5.4. Fotó reklámcélú felhasználása

Jogi megközelítésben a reklám speciális, többszereplős jogviszony, amelynek csupán egyik, de nem minden esetben kötelező szereplője a fotóművész. A reklámozó megrendeli a reklámszolgáltatótól a gazdasági reklámot, amelyet a reklámszolgáltató tesz megismerhetővé, így jut el az alkotás a reklám címezettjéhez.⁸⁹ Az összetett jogi helyzet tisztázására nevesíti az Szjt. a reklámozás céljára megrendelt művet, lehetővé téve a szerző vagyoni jogának átruházását. A gyakorlatból is következik ez a speciális megkülönböztetés, hiszen a szerző számára egyértelmű és körülhatárolt felhasználásról van szó, és a törvény kifejezetten rendelkezik arról, melyek azok a kötelező tartalmi elemek, amelyekre a felhasználási szerződés általános szabályain túl ki kell, hogy terjedjen a megállapodás, így különösen a felhasználás módja, mértéke, földrajzi területe, időtartama, a reklám hordozójának meghatározása, valamint a szerzőnek járó díjazás.⁹⁰ Ezek az előírások egyrészt szerzői jogi szempontból lényegesek a reklámmű alkotóinak, másrészt támogatják a fotóművész számára, hogy az elkészült művet milyen célközönségnek szánják, mennyi ideig szerepel a mű a reklámpiacon, milyen hordozón kívánják azt felhasználni, ezáltal segítséget nyújtanak a mű megalkotásában és kidolgozásában.⁹¹

A felhasználás jellegzetességei okán a reklám céljára megrendelt és ekként felhasznált művekre nem terjed ki a közös jogkezelés. E művek szerzője a reklámszolgáltatóval kötött szerződése alapján átláthatja, ellenőrizheti a reklámcélú felhasználás szerződésben engedélyezett teljes folyamatát, ismerheti a felhasználások pontos mértékét, sugárzás esetén időpontját, így a felek ehhez – és persze gazdasági erejükhöz, érdekérvényesítő képességükhöz – igazodó díjat alkudhatnak ki.⁹² Természetesen annak sincs akadálya, hogy már meglévő

⁸⁷ Veréb: i. m. (55).

⁸⁸ Például ugyanazon személy megrajzolása, majd később fényképen való megörökítése teljesen más alakban nem minősül a rajz átdolgozásának, mivel itt magának az ötletnek a felhasználásáról van szó.

⁸⁹ A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény 3. §-ának 1) pontja szerint reklámozó: akinek érdekében a reklámot közléseztik, illetve aki a reklámot megrendeli.

⁹⁰ Szjt. 63. § (1)–(2) bek.

⁹¹ Legeza Dénes István: A szerzői jogról – V. A fotóművész jogállása különböző jogviszonyokban – második rész. Fotóművészet, 55. évf. 2. sz., 2012, 1.: http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/201202/a_szerzoi_jogrol_%E2%80%93v.

⁹² Gyertyánf: i. m. (16), p. 370.

fotót használjanak reklámozás céljára, de ebben az esetben a fotós és a megrendelő külön megállapodásába azt is bele kell foglalni, hogy a fotót reklámozás céljára megrendelt műnek tekintik.

Fotó reklámcélú felhasználása tárgyában készült szakvéleményében az SZJSZT kimondta, hogy egy fotó reklámfelületen történő felhasználása díjazásának a megállapításakor a bevételarányos díjazáskor *„azt a bevételt kellene megállapítani – és ahhoz arányosítani a szerzői jogdíjat –, ami ezekhez a felhasználási módokhoz kapcsolódik, és nem a becsomagolt és reklámozott áru eladásához.”*⁹³

A HUNGART díjszabása részletezi azokat az eseteket, amikor díjfizetés ellenében jogsíthat felhasználásokat, többek között különböző reklámhirdetések céljából történő többszörözéseket (például reklámnaptár, reklámbrosúra, óriásplakát, molinó, buszreklám). A képző-, ipar- és fotóművészek alkotásainak díjszabásban felsorolt felhasználásai egyszeri alkalomra vonatkoznak, az ott megjelölt formában, terjedelemben és példányszámban, a terjedelem a mindenkori kiadvány szedéstükréhez igazodik. Ezek a felhasználások önkéntes közös jogkezelésbe tartoznak, tehát amennyiben a szerzők nem a HUNGART-on keresztül, hanem személyesen kívánnak engedélyt adni az egyes felhasználásokra, egy írásbeli nyilatkozattal kiléphetnek ezen felhasználások közös engedélyezéséből.⁹⁴ Öröndetes módon évről évre nő, és mára a százat is meghaladja a többszörözési és nyilvánossághoz közvetítési jogaikat önállóan gyakorló alkotók (illetve jogutódok) száma, akik között jelentős arányt képviselnek a fotóművészek.⁹⁵

Az Szjt. 2012. január 1-jétől hatályos módosítása lehetővé teszi a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások műpéldányainak reklámozási célú többszörözését és terjesztését, amennyiben ez a kiállított vagy a műkereskedelem keretében értékesített műalkotás reklámozását, népszerűsítését szolgálja.⁹⁶ Ez a szabad felhasználás tehát elsősorban kiállítási és árverési plakátokat, katalógusokat mentesít a jogszerzés kötelezettsége alól még abban az esetben is, ha maga az esemény belépődíj ellenében látogatható. E többszörözésnek és terjesztésnek is meg kell felelnie azonban a szabad felhasználás általános előírásainak.

Falinalapítványokon szereplő sörök reklámképeinek promóciós anyagokban történő jogosulatlan felhasználása tárgyában született szakvéleményben az SZJSZT egyfelől megállapította, hogy *„a képek szerzői műnek minősülnek, szerzői jogi védelem alá tartozó, magas színvonalú esztétikai követelményeknek is megfelelő, professzionális alkotásokról van szó.”* Másfelől a szakvélemény a falinalapítványon szereplő fotóból egy részlet átemelése kapcsán kitért az idézés és az átdolgozás jogi lehetőségeire is. Ezzel kapcsolatban az eljáró tanács egyértelműen kimondta, hogy *„fotóművészeti alkotás felhasználása esetében a mű részletét nem lehet idézni,*

⁹³ SZJSZT-11/2009. Áru csomagolásán, reklámján felhasznált fotográfiai mű szerzői jogdíja.

⁹⁴ Legeza: i. m. (91).

⁹⁵ <http://www.hungart.org/hungart-altal-nem-jogosithato-szerzok/>.

⁹⁶ Szjt. 36. § (5) bek.

tehát szabad felhasználásról nem beszélhetünk [67. § (5) bekezdés], továbbá az átdolgozás – vagy erre másnak engedély adása – is a szerző kizárólagos joga.”⁹⁷

5.5. Fotók internetes felhasználása

Az internetről származó képek, fotók kereskedelmi, illetve magáncélú felhasználásával kapcsolatban is sok a bizonytalanság abból a tévhitből kiindulva, hogy ha az adott tartalom letöltését a szerzője (tulajdonosa) nem tiltja, korlátozza vagy köti valamilyen feltételhez, akkor az már közkinccs, amivel bármit megtehetünk. A valóságban nincs különbség egy fotó, kép felhasználásával kapcsolatban aszerint, hogy interneten vagy nyomtatott sajtóban, blogban, weboldalon, promócióban vagy könyvben használják fel. *„A képek, fotók forrása (keresőmotor, képkereső, képadatbázis, közösségi média, papíralapú fotó) sem teszi azokat önmagukban szabadon felhasználhatóvá.”⁹⁸*

Internetes tartalmak esetében is kijelenthető az, hogy az Sztj. szerint minden egyéni, eredeti jellegű fotó és kép (akár grafika, akár számítógéppel bármilyen technikával létrehozott vizuális alkotás, állókép) szerzői műnek minősül, és annak bármilyen felhasználásához a szerző engedélye és a felhasználási engedélyért szerzői jogdíj fizetése szükséges. E főszabály alól csak a közkinccsnek minősülő szellemi alkotások, a védelmi idő eltelte és a szabad felhasználás esetei képeznek kivételt.

A leggyakoribb szabad felhasználás a magáncélú másolás, amely csak akkor valósul meg, ha mindezt magánszemélyként tesszük, a saját céljainkra. A munkahelyi felhasználási célra történő képletöltés vagy a kereskedelmi, üzleti célú letöltés már többnyire engedély- és jogdíjköteles. Ugyanígy külön engedélyt kell kérni akkor, ha ugyan otthon magánszemélyként, saját célunkra töltjük le a képet/fotót, de azzal közvetlenül vagy közvetve jövedelemre teszünk szert, illetve valamilyen formában bevételhez jutunk a tartalmak felhasználásával. A szabad felhasználás tehát nem vonatkozik arra, hogy a letöltött képet visszatöltsék az internetre, kitegyék a közösségi oldalakra, a neten elérhető akár privát, akár üzleti blogra, privát vagy üzleti honlapra, akár illusztrációként, kísérő képként vagy a honlapdízajn részeként.

Lényeges – nemzetközi egyezményekben és az Sztj.-ben foglalt – szerzői jogi fundamentum, hogy a jogvédett tartalmak internetre történő feltöltése (elérhetővé tétele, netes megjelenítése) nem másolásnak (többszörözésnek), hanem nyilvánossághoz közvetítésnek minősül, amellyel kapcsolatban nincsenek szabad felhasználási esetek. Mindez azt jelenti, hogy a netes felhasználás mindig engedély- és jogdíjköteles attól függetlenül, hogy az magánszemélyként, magáncélra történik vagy céggént professzionális üzleti célra. Nem válik közkinccsé a kép/fotó attól, hogy más már feltöltötte az internetre.

⁹⁷ SZJSZT-23/2007. Fotórészletek jogosulatlan felhasználása.

⁹⁸ Horváth Katalin: „A netről szedtem a képet, akkor szabadon használhatom, nem?” – A szerzői engedélyről, a felhasználás részleteiről. Jogi Fórum. L.: <https://www.jogiforum.hu/hirek/34955>.

Mindezek alapján az internetes képek csak akkor és úgy használhatóak, ha a felhasználó megszerezte a szerzői jogosulttól az engedélyt az adott típusú felhasználáshoz, és ha a szerző (jogtulajdonos) által megállapított jogdíj megfizetésre került, vagy ha a szerző kifejezetten úgy rendelkezett a művéről, hogy az az ő engedélye és jogdíjfizetés nélkül felhasználható. Ez utóbbinak az ellenőrzése nehézkes, a legtöbb képkereső szolgáltatásnak azonban van olyan beállítási lehetősége, hogy csak azokat a fotókat, képeket jelenítse meg a keresés eredményeként, amelyeknél a korlátlan, nem kizárólagos, bármilyen felhasználást a szerzői jogosult előzetesen ingyenesen engedélyezte.

Horváth Katalin a jogiforum.hu oldalon megjelentetett publikációjában a következőkben foglalta össze a képek, fotók weboldalra, blogra, közösségi oldalra való jogszerű feltöltésének módjait:

- saját készítésű képek, fotók elhelyezése;
- olyan képeket használata, amelyek ingyenes és szabad felhasználását a szerző minden kétséget kizáróan engedélyezte;
- online fotóügynökségek ingyenes internetes adatbázisából letöltött képek, amelyeknél a fotóügynökség gondoskodott a jogok megszerzéséről;⁹⁹
- online fotóügynökségek fizetős internetes adatbázisából letöltött képek, amelyeknél szintén a fotóügynökség gondoskodott a szerzői jogi engedély meglétéről;
- fotóművész megbízása felhasználási szerződéssel egyedi képek, fotók készítésére jogdíjfizetés (vagy felhasználási engedély) fejében.

A fenti módok valamelyike útján megszerzett képek csak a felhasználási szerződésben (engedélyben) foglalt keretek között használhatók fel jogszerűen; ezek túllépése szerzői jogi jogsértést valósíthat meg. Alapvető az is, hogy a weboldalon, blogban stb. elhelyezett fotó mellett vagy alatt fel kell tüntetni annak szerzőjét, illetve a forrást, ahonnan a kép származik (például fotóügynökség), kivéve, ha a fotós kifejezetten kérte neve szerepeltetésének mellőzését. A becsülethez és a jó hírnévhez fűződő személyiségi jog alapján a szerzőt megilleti az a jog is, hogy nem lehet művét olyan kontextusban, illetve olyan módosítással felhasználni, amely becsületére vagy jó hírnevére sérelmes. *„Tipikusan ilyen a pornográf vagy egyéb felnőtt tartalommal összefüggésben történő felhasználás, de ilyen lehet adott esetben a politikai célú hasznosítás is. Nem lehet továbbá még engedély és jogdíjfizetés mellett sem felhasználni úgy a képeket, fotókat, hogy azzal mások jogait megsértsék, és nem védhetők le az így jogszerűen megszerzett képek, fotók saját név alatt, saját védjegyként vagy saját logóként sem.”*¹⁰⁰

Mindezeket a szabályokat jól példázza egy németországi jogeset. Egy iskola diákjai Spanyolországba utaztak. Egyikük beszámolót készített az útról, amelyet feltettek az iskola honlapjára. A beszámolóhoz a diák egy Cordobáról készült képet is csatolt, amelyet az internet-

⁹⁹ Ezeken az oldalakon általában részletes online licencfeltételek találhatók, amelyek elgáztatnak, hogy milyen célra, milyen korlátozásokkal engedélyezik az ingyenes adatbázisba tartozó képek felhasználását.

¹⁰⁰ Horváth: i. m. (98).

ről töltött le a forrás megjelölésével. Dirk Renckhoff fotós, a fotó készítője az Észak-Rajna Vesztfália tartományt perbe fogva a kép felhasználásának megtiltását kezdeményezte, és 400 euró kártérítést követelt. Az ügy lényeges előzménye volt, hogy a fotós korábban egy utazási internetes portálnak engedélyezte, hogy – nevének megnevezése nélkül – egyik képét a portálon nyilvánosságra hozza. A fotós véleménye szerint azonban ez az engedély az iskolára nem vonatkozik, ezáltal megsértették a szerzői jogát. A Német Szövetségi Legfelső Bíróság bizonytalan volt az eset megítélésében, ezért az Európai Bizottsághoz fordult, kikérve annak állásfoglalását, hogy ilyen esetben milyen szélesan kell értelmezni az Infosoc-irányelvet.¹⁰¹

Az Európai Bíróság kimondta, hogy ebben az esetben ismételt közzétételről van szó, mert egy másik weboldalon a képhez „új” közönség férhet hozzá. Márpedig minden ismételt nyilvánosságra hozáshoz a szerző engedélye szükséges. Ebben a tekintetben az sem számít, hogy a szerzői jogosult – mint ahogy ebben az esetben is – az internethasználók lehetőségeit a fotó felhasználása tekintetében előzetesen nem korlátozta. A bíróság egyértelművé tette azt is, hogy különbség van a másolt fotó netre való feltöltése és a szerzői jogi védelem alatt álló fotóhoz mutató hiperlink elhelyezése között. A linkekre, amelyek a különböző web-címeket összekötik, szükség van ahhoz, hogy az internet „jól működjön”. Ez azonban nem vonatkozik az egyes tartalmak egyszerű átmásolására.¹⁰²

A Bizottság javaslattevője előzetesen úgy érvelt, hogy a kép minden internethasználó számára szabadon és ingyen hozzáférhető, és azt nyereségszerzés szándéka nélkül a forrás megadásával tették fel az iskola honlapjára. Ez tehát nem minősül ismételt nyilvános közlésnek. Az Unió bírósága azonban más álláspontra helyezkedett, és az iskolák esetében sem kívánt kivételt tenni. Az ítélet konklúziója: ha az interneten egy fotó szabadon hozzáférhető, akkor sem lehet a fotós engedélye nélkül egy másik weboldalon közzétenni. Vagyis ha valaki letölt az internetről egy képet, és feltölti egy másik honlapra, szerzői jogot sért akkor is, ha feltünteteti a kép forrását.¹⁰³

ÖSSZEGZÉS

A cikkünkben ismertetett – döntően szerzői jogi, kisebb részben Ptk.-beli – szabályok és jogesetek ellenére kijelenthető, hogy a fotó és a jog kapcsolatát az alulszabályozottság és a jogi rendezésért kiáltó helyzetek különleges szimbiózisának kettőssége jellemzi. Mivel jogrendszerünkben mindmáig hiányoznak a fényképezés élet- és jogviszonyait rendező speciális jogszabályok, a keretjellegű, alapjogi szintű normák hézagait a joggyakorlat egészíti ki, alkalmazkodva a folyamatosan változó közfelfogáshoz és individuális igényekhez.

¹⁰¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról.

¹⁰² C-161/17. Land Nordrhein-Westfalen kontra Dirk Renckhoff.

¹⁰³ Barna Judit: A fotók átvételének szabályairól és a szerzői jogokról. L.: <https://muosz.hu/2018/10/12/a-fotok-atvetelenek-szabalyairol-es-a-szerzoi-jogokrol/>.

Az tehát nem állítható, hogy a jogfejlődés ne követné a közzsféra és a magánszféra bugy-raiban végbemenő változásokat, amelyek kihatással vannak a fotós és a fotózás alanya vagy tárgya érzékeny viszonyára. A szerzői jog területén a leglényegesebb változás, hogy a régi Sztj.-vel ellentétben az „új” Sztj. nem különbözteti meg a szerzői jogi védelemmel bíró művészi fényképet (fényképészeti műveket) és a rokonjogi védelmet élvező fényképet. Az Sztj. már csak az egyéni-eredeti jelleggel rendelkező fotóművészeti alkotást nevesíti a műfajták példálózó felsorolásában; a szakmai, privát fotózás eredménye kikerült a szerzői jog védő-ernyője alól.

A 2014. március 15-én hatályba lépett új Polgári Törvénykönyv pedig a képmáshoz fű-ződő személyiségi jogok körében változtatott (szigorított) a korábbi törvényi szabályozás-hoz képest. Ennek lényege, hogy a korábbiakkal ellentétben már nemcsak a fényképfelvétel nyilvánosságra hozatalához, hanem – két kivétellel – pusztán elkészítéséhez is az érintett személy hozzájárulása szükséges. Az egyik kivétel a tömegfelvétel és a nyilvános közéleti szereplésről készült felvétel szabadba tételére vonatkozik, a másik a rejtett kamerával törté-nő felvételek készítésére ad lehetőséget jogsértések megelőzése és felderítése céljából.

A műtárgyfotózás, az épületfotózás, valamint a fotók átdolgozásának, másodlagos fel-használásának szakmai és jogi kereteit pedig elsősorban az SZJSZT és az annak állásfoglalá-saira épülő bírói gyakorlat rendezte és rendezgeti napjainkban is.

Dr. Ferge Zsigmond*

PRIVÁT MÁSOLAT A FELHŐBEN – AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG ÍTÉLETÉRŐL AZ AUSTRO-MECHANA GMBH KONTRA STRATO AG-ÜGY¹ ÖSSZEFÜGGÉSÉBEN

I. BEVEZETÉS

I.1. Jelen ügy kapcsán, „valahol a felhőben”

A leginkább a „cloud computing” nevén ismert felhőalapú számítástechnika a megosztott, konfigurálható informatikai eszközökhöz valamilyen távközlési hálózaton keresztül igény szerint önkiszolgáló alapon különböző formákban biztosít hozzáférést, amely egyben az informatikai infrastruktúra delokalizációját is jelenti.

E szolgáltatás lényege annak biztosítása, hogy a felhasználó meghatározott tárolókapacitással rendelkezik anélkül, hogy joga lenne ahhoz, hogy a tartalmakat meghatározott szerveren vagy szervereken tárolja. Joga csupán arra korlátozódik, hogy hozzáférhet a szolgáltatónak a „valahol a felhőben” lévő tárolókapacitásához. Vagyis a tárhelyszolgáltató nem adathordozókat ruház át az ügyfeleire, hanem – szolgáltatásként – online tárolókapacitást bocsát rendelkezésükre.

Ezek a tárhelyek általában a kedvezményezett magáncélú használatára szolgálnak, azonban megosztási funkciókat is tartalmazhatnak. A felhőben tárolt adatok a szerzői jogi védelem alatt álló művekről az e szolgáltatások felhasználói által a magáncélú többszörözésre vonatkozó kivétel keretében készített másolatokat is tartalmazhatnak. Ugyanakkor a másolatot készítő számára közvetlenül hozzáférhető többszörözőberendezés használatával ellentétben a felhőben történő többszörözés általában a tárolási szolgáltatás nyújtója vagy más személy beavatkozását teszi szükségessé.

Helyénvaló tehát a kérdés, hogy ilyen helyzetben a többszörözés még mindig a magáncélú többszörözésre vonatkozó kivétel kedvezményezettje „által” valósul-e meg, ahogyan azt a szabályozás előírja.²

* A szerző ügyvéd, külkereskedelmi szakjogász.

¹ 2022. március 24-i, a Gesellschaft zur Wahrnehmung mechanisch-musikalischer Urheberrechte GmbH kontra Strato AG-ítélet, C-433/20. ECLI:EU:C:2022:217 (a továbbiakban: ítélet).

² Maciej Szpunar főtanácsnoknak a VCAST Limited kontra R. T. I. SpA ügyben tett indítványa 1–3 pont.

A jelen ügyben az előzetes döntéshozatal iránti kérelem az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, 2001/29/EK irányelv³ egy konkrét rendelkezésének értelmezésére irányult.

Az irányelv célja, hogy a szerzői és szomszédos jogokról szóló jogszabályt – a szellemi tulajdon magas szintű védelme mellett – a műszaki fejlődéshez, különösen az információs társadalomhoz igazítsa. Ennek érdekében összehangolja a szerzőknek és a szomszédos jogok jogosultjainak biztosított fő jogokat (a többszörözési jogot, a művek nyilvánossághoz közvetítésének jogát és a terjesztési jogot) és – kisebb mértékben – az e jogok alóli kivételeket és korlátozásokat, a műszaki intézkedések és a jogkezelési adatok, szankciók és jogorvoslati lehetőségek védelmét is.

Előírása szerint az EU tagállamainak biztosítaniuk kell a szerzők arra vonatkozó kizárólagos jogát, hogy engedélyezzék vagy megtiltsák műveik nyilvánossághoz közvetítését. Ez magában foglalja azt is, hogy műveiket a nyilvánosság számára oly módon tegyék hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai bármely időben és helyen azokhoz hozzáférhessenek. A terjesztési jog kimerül az EU-n belül, ahol a mű első eladását vagy tulajdonjogának más módon való első átruházását az Unión belül a jogosult vagy annak hozzájárulásával más végezte.

A kivételek és korlátozások tekintetében az irányelv kimerítő felsorolást ad a jogok alóli kivételekről és korlátozásokról a védett tartalmak különleges körülmények közötti felhasználásának megkönnyítése érdekében. Kötelezően betartandó kivételt tartalmaz a többszörözési jog alól bizonyos ideiglenes többszörözési tevékenységek tekintetében, amelyek valamely műszaki eljárásnak elválaszthatatlan és lényeges részét képezik –, ideiglenes példányok, – és amelyek célja, hogy lehetővé tegyék harmadik személyek között hálózaton, köztes szolgáltató által végzett átvitelt, vagy valamely mű vagy más, védelem alatt álló téma jogszerű felhasználását.

A többszörözési jog és a nyilvánossághoz való közvetítési jog alóli többi kivétel és korlátozás alkalmazása opcionális. Amennyiben a tagállamok kivételeket és korlátozásokat írnak elő a többszörözési jogra vonatkozóan, hasonló kivételeket írhatnak elő a terjesztési jog tekintetében is.

Jogi védelmet kell biztosítaniuk a művekkel vagy más, védelem alatt álló teljesítményekkel kapcsolatos hatásos műszaki intézkedések megkerülése ellen. Ez a jogi védelem olyan eszközök gyártására, behozatalára, forgalmazására és értékesítésére, illetve szolgáltatások nyújtására is vonatkozik, amelyek hozzájárulnak a technológiai intézkedések megkerüléséhez.

³ 2001/29/EK irányelv az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (a továbbiakban: irányelv).

Az Európai Parlament és a Tanács a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról szóló 2019/790 irányelve⁴ a 2001/29/EK irányelvet módosította.

A módosító irányelv az e téren jelenleg hatályos irányelvekben, különösen a 96/9/EK,⁵ a 2000/31/EK,⁶ a 2001/29/EK, a 2006/115/EK,⁷ a 2009/24/EK,⁸ a 2012/28/EU⁹ és a 2014/26/EU¹⁰ európai parlamenti és tanácsi irányelvben foglalt szabályokon alapul, és azokat kiegészíti. Az irányelv rendelkezéseinek megfogalmazása az EUB (az Európai Unió Bírósága, Court of Justice of the European Union) korábbi e tárgyval kapcsolatos ítélkezési gyakorlatára épül.¹¹

Az irányelv 24. cikke egyértelműen rendelkezik arról, hogy a tagállamok hivatkozhatnak a 2001/29/EK irányelvben meghatározott kivételekre és korlátozásokra, amelyek a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények vagy múzeumok, illetve levéltárak által végzett többszörözési cselekményekre, valamint ennek megfelelően kizárólag szemléltetési célú oktatási vagy tudományos kutatási célokra vonatkoznak, a 2019/790/EK irányelvben meghatározott kivételek és korlátozások sérelme nélkül.¹²

⁴ A 2019/790/EU irányelv (2019. április 17.) a szerzői és szomszédos jogokról az EU digitális egységes piacán.

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről.

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól (az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv).

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról.

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve (2009. április 23.) a számítógépi programok jogi védelméről.

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/28/EU irányelve (2012. október 25.) az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól.

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/26/EU irányelve (2014. február 26.) a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről.

¹¹ 2011. november 24. i Scarlet Extended SA kontra Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL-ítélet C 70/10, EU:C:2011:771; 2012. február 16. Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) kontra Netlog NV-ítélet, C 360/10, EU:C:2012:85 és a 2019. október 3. i Eva Glawischnig-Piesczek kontra Facebook Ireland Limited-ítélet C 18/18, EU:C:2019:821.

¹² 5. cikk (2) bekezdés c) pont, 5. cikk (3) bekezdés a) pont.

Jelen ügy nem az első az EUB „felhővel” kapcsolatos ügyeinek sorában,¹³ és mivel az előzetes döntéshozatal iránti kérelem a felmerült probléma újabb aspektusára mutatott rá, így ezen a területen az ítélkezési gyakorlat némi pontosításra szorult.¹⁴

1.2. Az ítéletnél maradva

A bécsi regionális felsőbbíróság – az Oberlandesgericht Wien – az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet az Austro-Mechana Gesellschaft zur Wahrnehmung mechanisch-musikalischer Urheberrechte Gesellschaft mbH (a továbbiakban: Austro-Mechana) szerzői jogi közös jogkezelő szervezet és a németországi székhelyű, felhőalapú adattárolási szolgáltatást nyújtó Strato AG társaság (a továbbiakban: Strato) között folyamatban lévő jogvita keretében terjesztette elő. Az előterjesztő bíróság kérdése arra irányult, hogy a Strato köteles-e üreshordozó-jogdíjat fizetni az általa Ausztriában természetes személyek részére magáncélra biztosított felhőalapú tárolókapacitás igénybevételéért.

A jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelem újabb alkalmat adott az EUB-nek arra, hogy a magáncélú másolat természetes személy által digitális környezetben történő készítésének és különösen a szerzői jogi védelem alatt álló tartalmak felhőben történő többszörözésének vagy tárolásának kérdését ismételten megvizsgálja.

Az ügy kapcsán mindenképpen hangsúlyozni kell, hogy ha valamely tagállam a „magáncélú többszörözés” 2001/29 irányelv 2. cikkében foglalt, a kizárólagos többszörözési jog alóli kivételét az ezen irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b)* pontja alapján elfogadta, akkor e többszörözés jogszerű, feltéve, hogy a jogosult méltányos díjazásban részesül.

A kivételek és korlátozások között szereplő rendelkezés szerint a tagállamok a 2. cikkben szabályozott többszörözési jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg bármely hordozóra természetes személy által magáncélra, kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgáló többszörözés tekintetében, feltéve hogy a jogosultak méltányos díjazásban részesülnek. A díjazás meghatározásánál figyelembe kell venni, hogy az érintett

¹³ 2009. július 16-i Infopaq International-ítélet, C-5/08, EU:C:2009:465; 2010. október 21-i Padawan-ítélet, C-467/08, EU:C:2010:620; 2011. június 16-i Stichting de Thuisakopie-ítélet, C-462/09, EU:C:2011:397; 2013. június 27-i VG Wort egyesített ügyek-ítélet, C-457/11–C-460/11, EU:C:2013:34.; 2013. július 11-i Amazon.com International Sales és társai-ítélet C-521/11, EU:C:2013:515; 2014. április 10-i ACI Adam és társai-ítélet, C-435/12, EU:C:2014:254; 2014. június 5-i Public Relations Consultants Association-ítélet, C-360/13, EU:C:2014:1195; 2015. március 5-i Copydan Båndkopi-ítélet, C-463/12, EU:C:2015:144; 2015. november 12-i Hewlett-Packard Belgium-ítélet, C-572/13, EU:C:2015:750; 2016. április 21-i Austro-Mechana-ítélet, C-572/14, EU:C:2016:286; 2016. szeptember 22-i Microsoft Mobile Sales International és társai-ítélet, C-110/15, EU:C:2016:717; 2017. november 29-i VCAST Limited és az RTI SpA-ítélet C-265/16, EU:C:2017:913; 2019. december 19-i Nederlands Uitgeversverbond et Groep Algemene Uitgevers-ítélet, C-263/18, EU:C:2019:1111; 2021. április 15-i Eutelsat-ítélet, C-515/19, EU:C:2021:273.

¹⁴ Gerard Hogan főtanácsnoknak az Austro-Mechana Gesellschaft zur Wahrnehmung mechanisch-musikalischer Urheberrechte Gesellschaft mbH kontra Strato AG C-433/20. sz. ügyben tett indítványa (a továbbiakban: indítvány) 4. pont.

művel vagy más védelem alatt álló teljesítménnyel kapcsolatban alkalmaztak-e a 6. cikkben meghatározott műszaki intézkedést.

A jelen ügyben az EUB feladatát annak vizsgálata képezte, hogy a magáncélú többszörözésre vonatkozó kivétel a szerzői jogi védelem alatt álló tartalmakról a természetes személyek által magáncélra készített másolatokra is alkalmazható-e, és ha igen, milyen mértékben, pontosabban, hogy jogosult-e a szerzői jogi védelem alatt álló anyagot jogszerűen birtokló természetes személy arra, hogy ezen anyagról pusztán magáncélra másolatot készítsen, és azt díjfizetés ellenében felhőalapú számítástechnika segítségével egy kereskedelmi szerveren tárolja, és ha igen, milyen díjat kell a szerzői jog jogosultjának megfizetni.

Különösen mivel a természetes személyek már fizethettek díjat az okostelefonokhoz, tabletekhez vagy számítógépekhez hasonló olyan eszközök, készülékek vagy adathordozók megvásárlásakor, felmerül a kérdés, hogy az internetszolgáltatóknak kell-e olyan (további) díjat fizetniük, amely 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdése *b)* pontjában előírt „méltányos díjazás” révén lehetővé teszi ugyanazon tartalmak felhőben való tárolását.

Korábban a választott adathordozók olyan kézzelfogható „üres” adattárolók voltak, mint például az audio- és videokazetták, majd a CD-k és DVD-k, legutóbb pedig az USB-kulcsok. A felhőalapú tárhelyszolgáltatások mellett már olyan eszközöket is használnak, mint a számítógépek, okostelefonok és külső merevlemezek.¹⁵

II. AZ ÜGY TÉNYÁLLÁSA, A FELEK ÉS AZ ELJÁRÓ OSZTRÁK BÍRÓSÁGOK ÁLLÁSPONTJA

A felperes az Austro-Mechana szerzői jogi közös jogkezelő szervezet, amely saját nevében, azonban az általa képviselt jogdíjjogosultak érdekében és nevében letéteményesként gyakorolja többek között a szerzői jogról szóló osztrák törvény,¹⁶ (a továbbiakban: UrhG) jelen eljárásban alkalmazott változata 42b. cikkének (1) bekezdése alapján járó díjazáshoz való törvényes jogokat.¹⁷ A többi közös jogkezelő szervezet¹⁸ esetében ugyanezek a feladatok megfelelően irányadók.

Az UrhG 42b. §-a (1) bekezdése szerint „[h]a a ... mű esetében jellegénél fogva számítani kell arra, hogy valamely adathordozón történő rögzítéssel ... saját vagy magáncélra több-

¹⁵ Indítvány 7. pont.

¹⁶ A szerzői jogról szóló osztrák törvény az 1936. április 9-i Urheberrechtsgesetz.

¹⁷ Az UrhG 42b. § „(1) Ha a ... mű esetében jellegénél fogva számítani kell arra, hogy adathordozón történő rögzítéssel ... magáncélból többszörözni fogják, a szerzőt méltányos díjazás illeti meg (üreshordozó-jogdíj), amennyiben bármely típusú, ilyen többszörözésre alkalmas adathordozót üzletszerűen belföldi forgalomba hoznak.”

¹⁸ Literar-Mechana Wahrnehmungsgesellschaft für Urheberrechte, Gesellschaft m.b.H.; VAM Verwertungsgesellschaft für audiovisuelle Medien GmbH; a VdFS – Verwertungsgesellschaft der Filmschaffenden registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung; Verwertungsgesellschaft Rundfunk GmbH.

szörözni fogják, akkor a szerző méltányos díjazásra jogosult (üreshordozó-jogdíj), amennyiben bármely típusú, ilyen többszörözésre alkalmas adathordozót üzletszerűen belföldi forgalomba hoznak.”

Már a jelen ügyet megelőzően – saját és magáncélra történő többszörözés céljából – megjelent a piacon a nagy kapacitású merevlemezek „cloud” („felhő”) használata, amelyeket harmadik személyek üzemeltetnek üzleti és magánügyfelek számára. Az ügy alperese is egy ilyen „HiDrive” néven azonosítható szolgáltatást üzemeltetett. A szolgáltató leírása szerint a felhőalapú tárhely „egy olyan gyorsan működő és olyan egyszerűen használható virtuális memória, mint egy (külső) merevlemez”.

Az *Austro-Mechana* a bécsi kereskedelmi bírósághoz, a Handelsgericht Wienhez fordult elszámolás (43 200 euró), valamint „bármely típusú adathordozóra” vonatkozó díjazás (5000 euró) megfizetése iránti kérelemmel, azzal az indokkal, hogy a Strato „HiDrive” néven ismert olyan szolgáltatást nyújt üzleti ügyfeleinek és magánügyfeleinek, amely révén tárhelyet bocsát a rendelkezésükre a felhőalapú számítástechnika (*cloud computing*) keretében, hivatkozva arra, hogy az érintett közös jogkezelő szervezetek az UrhG 42b. §-ának (1) bekezdése alapján őket megillető díjigények érvényesítésével is megbízták, és ezen igényeket rá engedményezték.

A *Strato felperes* kifogásolt szolgáltatását azzal reklámozta, hogy a tárhely „elegendő helyet biztosít a fényképek, zene és filmek egyetlen helyen történő központi elhelyezésére”. A kérdést előterjesztő bíróság ismertetéséből azonban nem tűnt ki, hogy a Strato természetes személyek számára magáncélra a felhőalapú tárolókapacitáson kívül más szolgáltatásokat is nyújtott volna.

Az eset kapcsán megállapítást nyert, hogy az UrhG 42b. §-ának (1) bekezdésében szereplő szövegrészt már a szóhasználat alapján szándékosan általánosan fogalmazták meg,¹⁹ így az üreshordozó-jogdíj akkor is alkalmazandó, ha bármely típusú adathordozó – bármilyen módon és bármilyen formában – üzletszerűen belföldi „forgalomba kerül”. Ez a szóhasználat a tárhelyek felhőalapú rendelkezésre bocsátását is magában foglalja, nem a fizikai terjesztésre utal, hanem szándékosan lehetőséget ad minden olyan művelet figyelembevételére, amely végeredményben belföldön saját vagy magáncélra történő többszörözés céljából tárhelyet bocsát a felhasználók rendelkezésére.

Az UrhG 42b. §-ának (3) bekezdése szerint az a kérdés, hogy a forgalombahozatal belföldről vagy külföldről történik-e, nem releváns.

¹⁹ „(1) Ha a sugárzott, a nyilvánosság rendelkezésére bocsátott vagy kereskedelmi célból előállított adathordozón rögzített mű esetében jellegénél fogva számítani kell arra, hogy valamely adathordozón történő rögzítéssel ... saját vagy magáncélra többszörözni fogják, akkor a szerző méltányos díjazásra jogosult (üreshordozó-jogdíj), amennyiben bármely típusú, ilyen többszörözésre alkalmas adathordozót kereskedelmi célból belföldi forgalomba hoznak.

A Strato azzal az indokkal vitatta a benyújtott kérelmeket, hogy a felhőalapú számítástechnikai szolgáltatások alapján nem jár díjazás, a jogalkotó a technikai lehetőségek ismeretében ezt a lehetőséget szándékosan nem ültette át.

Állítása szerint Németországban, abban a tagállamban, amelyben szervereit tárolják, a szerzői jogdíjat már – mivel e díjat a szerverek gyártója vagy importőre e szerverek árába beépítette – megfizette. Továbbá, a felhőben lévő tartalmak letöltéséhez szükséges végbe-
rendezések után már az ausztriai felhasználók is fizettek magáncélú másolatok készítése után járó díjat, így a felhőalapú tárhelyekre vonatkozó további üreshordozó-jogdíj kettős, sőt háromszoros díjfizetési kötelezettséget eredményezne.

Megítélése szerint a felhőalapú szolgáltatások és a fizikai adathordozók nem hasonlíthatók össze egymással, vagyis nem lehetséges olyan értelmezés, amely a felhőalapú szolgáltatásokat is magában foglalja. Jelen ügyben semmilyen adathordozó nem került forgalomba, kizárólag tárhelyet bocsátottak rendelkezésre. Az alperes egyébként nem értékesít, illetve nem ad bérbe fizikai adathordozókat Ausztriában, online tárhelyet kizárólag a Németországban található szerverein kínál.

2020. február 25-i ítéletével a bécsi kereskedelmi bíróság, a *Handelsgericht Wien* az Austro-Mechana kérelmeit elutasította, mivel úgy ítélte meg, hogy a Strato az ügyfeleire nem adathordozókat ruházott át, hanem számukra online tárolási szolgáltatást nyújtott. Nézete szerint a szerzőket és a szomszédos jogok jogosultjait abban az esetben, ha valamely, belföldön vagy külföldön található helyről üzletszerűen adathordozókat belföldi forgalomba hoznak, méltányos díjazás illeti meg, feltéve hogy a védelem alatt álló teljesítmény esetében jellegénél fogva számítani lehet arra, hogy azt – adathordozón történő rögzítéssel – saját vagy magáncélra, – az UrhG 42. §-ának (2)–(7) bekezdésében megengedett módon – az ilyen többszörözésre alkalmas, bármely típusú adathordozó többszörözni fogják. Megítélése szerint nem áll fenn szándékosságot nélkülöző joghézag, a contra legem értelmezés nem megengedett.

Az Austro-Mechana ezen ítélettel szembeni fellebbezésével a bécsi regionális felsőbírósághoz, az *Oberlandesgericht Wien*hez fordult. Az eljáró kereskedelmi bíróság téves jogi értékelésére hivatkozott, és az ítélet megváltoztatását és a kereseti kérelmében foglaltaknak való helytadását kérte. Az alperes a fellebbezés elutasítását indítványozta.

A fellebbviteli bíróság szerint az ABGB 6. §-a értelmében először is a szavaknak a szövegösszefüggésükben fennálló sajátos jelentéséből, valamint a jogalkotó „egyértelmű szándékából” kell kiindulni. Adott összefüggésben azonban az irányelvvel és ezáltal az uniós joggal összhangban álló értelmezésre van szükség, amely az EUB-nek van fenntartva.

A 2001/29 irányelvet átültető UrhG 42b. §-a (1) bekezdésének szabályozása, – amelynek 5. cikke (2) bekezdésének *b)* pontja szerint „a tagállamok a 2. cikkben szabályozott többszörözési jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg bármely hordozóra természetes személy által magáncélra... végzett többszörözés tekintetében, feltéve hogy a jogosultak méltányos díjazásban részesülnek”

Tárgyi ügyben a bécsi regionális felsőbíróság megítélése szerint az *acte clair* esete nem állt fenn, mivel az EUB már korábbi ítéletében a „felhő” tárgyában általánosan már megállapította, hogy a védett tartalmak felhőben történő tárolása a jogoknak a szerző részére fenntartott hasznosításának minősül.

Megítélése szerint nem volt teljesen világos az a kérdés, hogy a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b*) pontja kiterjed-e a szerzői jogi védelem alatt álló tartalmak felhőben való tárolására, mivel az EUB korábbi ítéletei szerint a védett tartalmak felhőben való tárolása a jogok olyan felhasználásának minősül, amelyet kizárólag a szerző végezhet.²⁰

Továbbá bizonytalan volt annak megítélésében is, hogy a tartalmak felhőalapú számítás-technika keretében történő tárolása egyáltalán a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdése *b*) pontjának hatálya alá tartozik-e.

Megállapítása szerint annak a kérdésnek a megválaszolását, hogy e rendelkezések kiterjednek-e a felhőben található tartalmak tárolására is, nem kizárólag az osztrák törvény szövege alapján, hanem a hivatkozott irányelvvel összefüggésben kell megítélni.

Mivel az irányelvet – az Európai Unió intézményének aktusát – kellett értelmezni, az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 267. cikke alapján eljárását felfüggesztette, és előzetes döntéshozatal iránti kérelmet terjesztett elő az EUB elé.

III. AZ EUB KORÁBBI ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLATÁNAK JELLEMZŐI

Előzetesen mindenképpen rögzíteni kell, hogy az Európai Unió 2001-ben az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 29/2001 irányelvvel minimális jogharmonizációt hajtott végre.

A szabályozás – és időközbeni módosításai – a magáncélú használatra szánt másolatok szabályozása körében a tagállamoknak lehetőségét biztosított arra, hogy nemzeti jogukba magáncélú másolatok készítését védő szabályt iktassanak be. Az irányelv erről szóló 5. cikk. (2) bekezdés *b*) pontjának gyakorlati alkalmazása azonban olyan súlyú kérdéseket vetett fel, hogy a tagállami igazságszolgáltatási szervek megítélését meghaladóan számos esetben az EUB ismételt jogértelmezése vált szükségessé.

A *Padawan-ügyben* [Padawan SL és a Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE)] kelt ítélete szerint a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b*) pontja értelmében azok a tagállamok, amelyek bevezetik a nemzeti jogukba a magáncélú használatra szánt másolatok kivételét, kötelesek a „méltányos díjazás” jogosultak részére történő megfizetéséről rendelkezni.

Az irányelv e rendelkezése értelmében e fogalom az uniós jog önálló fogalma, amelyet a magáncélú másolat kivételét bevezető tagállamokban – függetlenül attól a tagállamok részére elismert lehetőségtől, hogy az uniós jog, konkrétan ezen irányelv korlátai között maguk

²⁰ VCast-ítélet 31. pont.

határozhatják meg e méltányos díjazás formáját, finanszírozásának módozatait, beszédését, valamint mértékét – egységesen kell értelmezni.

A tagállamok a méltányos díjazás finanszírozása érdekében a magáncélú másolat után járó díjat vezethetnek be az érintett magánszemélyek helyett azon személyek tekintetében, akik a digitális többszörözésre alkalmas berendezésekkel, készülékekkel és adathordozókkal rendelkeznek, továbbá akik e jogcímen ezeket a berendezéseket magánszemélyek rendelkezésére bocsátják, vagy számukra többszörözésre irányuló szolgáltatást nyújtanak. Ezért az ilyen többszörözéshez kötődő hátrány megtérítési kötelezettsége is az e szolgáltatást igénybe vevő személyre hárul.

Nincs akadálya annak, hogy e teherviselők a magáncélú másolatért fizetendő díj összegét az érintett berendezések, készülékek és adathordozók rendelkezésre bocsátásának vagy a nyújtott többszörözésre irányuló szolgáltatásnak az árába beépítsék. E díj terhét végül is a szolgáltatásokat megfizető magánfelhasználó viseli, vagyis a méltányos díjazás „közvetett teherviselőjének” ő tekintendő.

A többszörözésre alkalmas berendezések vagy készülékek másolatok készítésére való pusztán alkalmassága elegendő a magáncélú másolat után fizetendő díj alkalmazásának igazolására, amennyiben e berendezéseket vagy készülékeket magánfelhasználóként eljáró természetes személyek részére bocsátották rendelkezésre.

Az EUB megállapítása szerint a védett tartalmak felhőben való tárolása a jogok olyan felhasználásának minősül, amelyet kizárólag a szerző végezhet, és a szerző részére fenntartott hasznosításának minősül.

Az EUB a Padawan-ítéletben felvázolt iránymutatásait alapvetően az ítélet meghozatalakor – 2010-ben – meglévő technológia és felhasználói szokások összefüggésében a későbbi ügyekben történt folyamatos finomításai fényében kell értelmezni.

Az *EUB VG Wort* [Verwertungsgesellschaft Wort (VG Wort) és Kyocera GmbH, és társai] -*ítéletében* megerősítette, hogy a tagállamok számára a 2001/29 irányelv 5. cikke (2), illetve (3) bekezdésében foglalt kivételek, illetve korlátozások opcionális jellege bizonyos mértékű cselekvési szabadságot biztosít.

A méltányos díjazás célja kárpótolni a szerzőket a magáncélú másolat kivételének bevezetése, illetőleg ennél fogva a védelem alatt álló műveik engedélyük nélküli felhasználása miatt őket érő hátrányért.

A magáncélú másolatok készítését lehetővé tevő tagállam feladata biztosítani a kivétel megfelelő alkalmazását, és korlátozni a jogosultak által – az ennek bevezetésével lehetővé tett – nem engedélyezett cselekményeket.

A jogosultak által alkalmazható műszaki intézkedések olyan technológiák, eszközök és alkatrészek, amelyek jellegüknél fogva biztosítani tudják a magáncélú másolat kivétele által elérni kívánt cél megvalósítását. Mivel e kivétel nem az alkalmazott módszeren, hanem inkább az elérni kívánt eredményen alapul, így eredményessége biztosított. A műveletek száma vagy a többszörözés folyamata során alkalmazott módszer vagy módszerek jellege

kevésbé számít – amennyiben ez az egységes folyamat nem elkülöníthető különböző elemei és szakaszai ugyanazon személy felügyelete mellett valósulnak meg –, és közülük mind-egyik a műnek vagy más, jogi védelem alatt álló teljesítménynek papírra vagy ahhoz hasonló hordozóra történő másolására irányul.

Az irányelv 5. cikke (2) bekezdése a) pontjával nem ellentétes az, ha e folyamat során különféle készülékeket használnak, ideértve a digitális célra szánt készülékeket is.

Az EUB *Amazon* [Amazon.com International Sales Inc. és társai és az Austro-Mechana Gesellschaft zur Wahrnehmung mechanisch-musikalischer Urheberrechte Gesellschaft mbH] -*ítéletében* tett megállapítása szerint a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének b) pontjával nem ellentétes az olyan tagállami szabályozás, amely különbségtétel nélkül állapít meg magáncélú másolat után fizetendő díjat rögzítésre és többszörözésre alkalmas adathordozóknak a területén visszterhesen, kereskedelmi céllal történő első forgalomba hozatala tekintetében.

Ezzel nem ellentétes egy, az ezen adathordozók magáncélú használatával kapcsolatos megdönthető vélelemnek az érintett tagállam által történő felállítása, amennyiben azok forgalomba hozatalára természetes személyek körében kerül sor. Ez azonban nem eredményezi a magáncélú másolat után fizetendő díj előírását olyan esetben, amikor ezen adathordozók végső használata nyilvánvalóan az e rendelkezésben foglalt eseten kívül esik.

A tagállam által előírt kötelezettség – a rögzítésre és többszörözésre alkalmas adathordozók kereskedelmi céllal és visszterhesen történő forgalomba hozatala tekintetében – a magáncélú másolat után fizetendő. E méltányos díjazás fedezését célzó díj megfizetése nem zárható ki abból az okból, hogy egy hasonló díj megfizetésére egy másik tagállamban már sor került.

Amennyiben valamely tagállam a nemzeti jogába a magáncélú másolatra vonatkozó kivételt bevezette, és amennyiben azok a végső felhasználók, akik magáncélból egy védelem alatt álló művet többszöröznek, annak a területén lakóhellyel rendelkeznek, e tagállam illetékességének megfelelően köteles biztosítani a szerzők által ennek az államnak a területén elszenvedett hátrány megtérítésére szánt méltányos díjazás tényleges beszedését.

Az ennek finanszírozását célzó díj egy másik tagállamban való megfizetésére – annak céljából, hogy e díjazás vagy az annak fedezését célzó díj első tagállamban történő megfizetésétől eltekintsenek – nem lehet hivatkozni.

Az EUB később a *Copydan Båndkopi* [Copydan Båndkopi és a Nokia Danmark A/S] -*ítéletében* rögzítette, hogy a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének b) pontjával nem ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amely előírja a magáncélú másolat után fizetendő díj fizetését azon gyártók és importőrök számára, amelyek a mobiltelefonokban használt memóriakártyákat üzleti vállalkozások részére értékesítik annak tudtával, hogy e kártyákat az utóbbiak továbbértékesítik, de anélkül, hogy tudomásuk lenne arról, hogy e kártyák végső fogyasztói magánszemélyek vagy üzleti vállalkozások-e, azzal a feltétellel, hogy:

- az ilyen rendszer létrehozását gyakorlati nehézségek igazolják;
- a díjfizetésre kötelezettek mentesülnek a fizetendő díj megfizetése alól, amennyiben bizonyítják, hogy a mobiltelefonokban használt memóriakártyákat a magáncélú másolástól nyilvánvalóan eltérő célra, természetes személyektől eltérő személyek részére értékesítették, azzal hogy e mentesség nem korlátozódhat a kizárólag azon üzleti vállalkozások részére történő értékesítésre, amelyek szerepelnek az e díjak kezelését végző szervezet nyilvántartásában;
- az irányelv rendszere olyan jogról rendelkezik, amely tényleges, és nem teszi túlságosan nehézé a fizetett díj visszatérítését, azzal, hogy e visszatérítés kizárólag e memóriakártya végső fogyasztója részére fizethető, akinek e célból kérelmet kell benyújtania az e díjak kezelését végző szervezethez.

Ebben az ítéletben is leszögezte a memóriachipek és a mobiltelefonokban használt memóriakártyák tekintetében, hogy „bármely típusú adathordozóról” van szó, ami magában foglalja a – belső és külső – számítógépes merevlemezeket is.

A kivételek vagy korlátozások egyes eseteiben a jogosultaknak méltányos díjazás jár, azonban a jogosultakat ért minimális hátrány esetén ilyen díjazás fizetése nem írható elő. Meghatározásának a tagállamok mérlegelési mozgásterének körébe kell tartoznia, feltéve, hogy e küszöbérték alkalmazása az egyenlő bánásmód elvének megfelel. E megállapítást teljes mértékben alkalmazni kell az irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b*) pontjában szabályozott magáncélú többszörözés kivételére, amelyet természetes személy harmadik személy tulajdonát képező eszköz használatával vagy segítségével végez.

Az irányelv 5. cikke (2) bekezdése *b*) pontjában meghatározott kivételt szigorúan kell értelmezni, mivel az a kifejezetten meghatározott eseteken túlterjeszkedő értelmezést nem teszi lehetővé.

A jelen Austro-Mechana és a Stratos közti jogvitában viszonyítási alapul szolgáló VCAST [VCAST Limited és az RTI SpA] -ügy tényállása szerint az internetszolgáltató VCAST társaság két olyan szolgáltatást nyújtott, amely az érintett művek és teljesítmények többszörözéséből és rendelkezésre bocsátásából állt, amelyeket egy olyan, felhőalapú tárhelyre mentettek el, amelyet a felhasználó egy másik szolgáltatótól vásárolt meg. A VCAST olasz televíziós műsorszolgáltató szervezetek által földfelszínen közvetített műsorok felhőalapú tárhelyen („cloud”) való képrögzítésére alkalmas rendszert bocsátott az interneten az ügyfelei rendelkezésére, amelynek keretében a felhasználó a szolgáltató internetes oldalán műsort vagy időszávot választott. Ezt követően ez a VCAST által irányított rendszer televíziós jelet fogott, és a műsor kiválasztott időszávját a felhasználó által megadott felhőalapú tárhelyen rögzítette. E tárhelyet a felhasználó egy másik szolgáltatótól vásárolta meg, vagyis a VCAST adattárolást nem biztosított.

Az EUB állandó ítélkezési gyakorlata szerint, ahhoz, hogy hivatkozni lehessen a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b*) pontjára, nem szükséges, hogy az érintett természetes személyek többszörözésre alkalmas berendezésekkel rendelkezzenek, a készülékeket és

többszörözésre irányuló szolgáltatásokat harmadik fél is nyújthatja. Ez képezi a szükséges ténybeli előfeltételét annak, hogy természetes személyek magáncélú másolatokhoz juthassanak. Az irányelv e rendelkezését szigorúan kell értelmezni. Megerősítette, hogy a védett tartalmak felhőben való tárolása a jogok olyan felhasználásának minősül, amelyet kizárólag a szerző végezhet.

Az ügy kizárólag tárolókapacitás felhőben való rendelkezésre bocsátására és jogszerűen megszerzett, szerzői jogi védelem alatt álló anyag természetes személyek által magáncélra a szolgáltató számítógépein/szerverein való esetleges tárolására vonatkozott.

A magánszemély a jogszerűen megszerzett zene-/videókönyvtárát feltöltheti a felhőbe annak érdekében, hogy ahhoz anélkül férhessen könnyen hozzá, hogy e művek fizikai hordozóját használnia kellene. Megerősítette, hogy a magáncélú másolat természetes személy általi készítését olyan cselekménynek kell tekinteni, amely az érintett jogosult előzetes engedélye nélkül a jogosult számára hátrányt okozhat.

Jelen Austro-Mechana GmbH kontra Strato AG-ügyben az előterjesztő bécsi regionális felsőbbíróság kérelmében több esetben is hivatkozott az EUB VCast-ítéletére, amely megítélése szerint – különösen annak a tényállásra és az eljárásra való alkalmazhatóságára vonatkozóan – mérlegelése során irányadó volt.

A két ügyet összehasonlítva a fő különbség abban állt, hogy a VCAST esetében megtörtént a sokszorosítás és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel, míg az Austro-Mechana esetében mindez nem történt meg.

A VCAST a felhőtechnológiát arra használta, hogy kereskedelmi hozzáférést biztosítson az olasz televíziós szervezetek által készített – szerzői joggal védett – televíziós műsorokhoz. Ennek érdekében a szerzői jogosult engedélye nélkül, az interneten keresztül felhőben tárolt tárhelyet használó videórögzítő rendszert bocsátott ügyfelei rendelkezésére, míg jelen ügyben a fő vita a felhőben való tárolási kapacitás pusztán biztosításával és a szolgáltató számítógépein vagy szerverein legálisan megszerzett, szerzői jog által védett anyagok természetes személyek általi magáncélú „lehetséges” tárolásával volt kapcsolatos.

Az EUB a jelen ügy megítélése során a VCast-ügybeni következtetéseire épített, és további fejleményeket kínált a felhőszolgáltatásokra vonatkozó szerzői jogi szabályozás értelmezésében. Azonban, ellentétben a VCast üggyel, amelyben egy személyre szabott és konkrét ügyet elemzett, amely mind a nyilvánossághoz közvetítést, mind a többszörözési jogokat érintette, jelen ítéletében a felhőszolgáltatások magáncélú másolataira vonatkozó szerzői jogi kivétel megvilágítása során tág értelmezést alkalmazott.

Ítéleti megállapítása szerint a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b)* pontjával ellentétben az olyan tagállami szabályozás, amely lehetővé teszi egy kereskedelmi társaság számára, hogy távoli videórögzítési szolgáltatást kínáljon magánszemélyeknek a szerzői jog által védett művek magánmásolatainak felhőjében, számítógépes rendszeren keresztül, aktívan beavatkozva az ilyen másolatok rögzítésébe a jogok tulajdonosának felhatalmazása nélkül.

A fentiek tükrében az EUB új, folyamatosan változó élethelyzeteket tükröző, a szerzői jog jogosultjainak jogait fokozatosan előtérbe helyező, követő jogértelmezése állapítható meg.

IV. Az eset értékelése

IV.1.1. Az előterjesztő bíróság első kérdése

Első kérdésével az azt előterjesztő bíróság arra várt választ, hogy a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b*) pontját úgy kell-e értelmezni, hogy az e rendelkezésben említett „bármely hordozóra végzett többszörözés” kifejezés magában foglalja a szerzői jogi védelem alatt álló művek biztonsági másolatainak magáncélú, vagyis kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgáló készítését egy olyan szerveren, amelyen a felhőalapú számítástechnikai szolgáltatás nyújtója tárhelyet bocsát a felhasználó rendelkezésére.

IV.1.2. A „belföldi forgalomba hozatal” szókapcsolat

Az előterjesztő bíróság kérdése az eljárás során alkalmazott, az UrhG 42b. §-ának (1) bekezdésében foglalt, „belföldi forgalomba hoznak” [„im Inland gewerbsmäßig in Verkehr kommen“] szókapcsolat használata kapcsán merült fel.²¹

E megfogalmazás nem a fizikai terjesztésre utal, hanem szándékosan lehetőséget ad minden olyan művelet figyelembevételére, amikor végeredményben belföldön saját vagy magáncélra történő többszörözés céljából a szolgáltató tárhelyet bocsát a felhasználók rendelkezésére. E bíróság, álláspontja szerint az UrhG 42b. §-ának (1) bekezdésében szereplő szövegrészt – miként szóhasználat is mutatja – szándékosan általánosan fogalmazták meg, következképpen az üreshordozó-jogdíj akkor is alkalmazandó, ha bármely típusú adat-hordozó – bármilyen módon és bármilyen formában – üzletszerűen belföldi „forgalomba kerül”. Ez magában foglalja tárhelyek felhőalapú rendelkezésre bocsátását is. Erre figyelemmel az UrhG 42b. §-ának (3) bekezdése, mely szerint az, hogy a forgalomba hozatal belföldről vagy külföldről történik-e, nem releváns.

A Strato és a kérdést előterjesztő bíróság közelítése szerint az osztrák jogalkotó e kifejezés használatával egyértelműen a jogosultak díjazásának olyan modelljét kívánta létrehozni, amely kizárólag fizikai hordozók/hordozófelületek forgalmazására vonatkozik, és így kizárja a harmadik személyek által nyújtott felhőalapú számítástechnikai szolgáltatások használatát.

²¹ Az Oberlandesgericht által a C-433/20. sz. ügyben benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem. Összefoglaló 5.2. pont.

IV.1.3. A tagállamok mérlegelési mozgástere

A szerzői jogi védelem alatt álló tartalmak felhőalapú tárolása e tartalmak többszörözésének minősül, amely fogalmat tekintettel

- mind az irányelv (21) preambulumbekkezdésében kifejezett azon követelményre, hogy a többszörözési jog hatálya alá tartozó cselekmények fogalmát tágan kell meghatározni „a belső piacon belüli jogbiztonság biztosítása érdekében”,
- mind az irányelv 2. cikkének szövegére, amely olyan kifejezéseket használ, mint például „közvetett vagy közvetlen”, „ideiglenes vagy tartós”, „bármely eszközzel” és „bármely formában”,

tágan kell értelmezni. A többszörözési jog hatálya alá tartozó cselekmények ilyen védelmének terjedelme az irányelv elsődleges céljából is következik, amely a „magas szintű védelem létrehozása különösen a szerzők javára” szókapcsolatot alkalmazza.²²

A felhasználó által a kiválasztott tartalomról készített digitális másolatot mind a felhasználó adathordozóján, mind a felhőszolgáltatást nyújtó szerveren tárolják. A felhasználó e tartalmat a saját adathordozóján megtarthatja vagy törölheti. A felhasználó a megtartott tartalomhoz bármely olyan eszközről hozzáférhet, amely a felhőszolgáltatáshoz kapcsolódni képes. Ilyen hozzáférésre általában a saját adathordozójáról vagy a felhasználó által eredetileg a felhőalapú tárhely beállításához használt adathordozóról kerül sor.²³

A 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének b) pontja értelmében a tagállamok az ezen irányelv 2. cikkében szabályozott többszörözési jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg „bármely hordozóra természetes személy által magáncélra, kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgáló többszörözés tekintetében, feltéve, hogy a jogosultak méltányos díjazásban részesülnek”. Azonban a tagállami intézkedések nem vezethetnek az érintett rendelkezések meghaladásához.²⁴

Az EUB ítélkezési gyakorlata szerint méltányos díjazás az a díjazás, amely nem fizeti túl vagy alul a jogosultakat a magáncélú többszörözés által okozott hátrányért. Az ilyen „túlfizetés” nem lenne összeegyeztethető a 2001/29 irányelv (31) preambulumbekkezdésében foglalt követelménnyel, miszerint megfelelő egyensúlyt kell biztosítani a jogosultak és a védelemben részesülő művek felhasználóinak jogai és érdekei között.²⁵

Vagyis a tagállamok nem rendelkezhetnek a méltányos díjazás olyan feltételeiről, amelyek igazoltan egyenlőtlen bánásmódot vezetnek be a különböző gazdasági szereplők – amelyek a magáncélú többszörözésre vonatkozó kivétel körébe tartozó, összehasonlítható árukat

²² Infopaq-ítélet, 40–43. pont.

²³ Indítvány 26. pont 9. lábjegyzet.

²⁴ Indítvány 29. pont.

²⁵ Hewlett-Packard Belgium-ítélet 86. pont; Microsoft Mobile Sales-ítélet 51. pont.

értékesítenek – vagy pedig a védelem alatt álló teljesítmények felhasználóinak különböző csoportjai között.²⁶

Továbbá nem fogadhatnak el – széles körű mérlegelési mozgásterük ellenére – az 5. cikk (2) bekezdésének *b*) pontjában foglalt kivétel nemzeti jogukban való alkalmazásának módját illetően – olyan jogszabályokat, amelyek ellentétesek lennének magával a 2001/29 irányelv alapjául szolgáló céllal, vagy ellentmondának annak. Azoknak a tagállamoknak, amelyek az 5. cikk (2) bekezdésének *b*) pontjában foglalt kivételt alkalmazzák, ezt technológiai szempontból semleges módon kell megtenniük.

IV.1.4. A technológiai semlegesség elve

Az EUB az általános jogelveken keresztül megkísérel olyan jogelveket adni az unió számára, amelyekhez később a saját ítélkezését is hozzáigazítja.²⁷ Az uniós jogban alkalmazott jogi fogalmak értelmezésével kapcsolatban általános jelleggel csak annyit állapított meg, hogy azok értelmét az a jogi keret határozza meg, amelyen belül a hatásukat ki kell fejteniük.

A jelen esetben hivatkozott technológiai semlegesség elve megköveteli, hogy a 2001/29 irányelv rendelkezéseinek értelmezése az innovációt és a technológiai haladást ne korlátozza.²⁸ E kontextusban a technológiasemlegesség fogalma azt jelenti, hogy az alapvetően hasonló szolgáltatásokat kínáló különböző technológiákat hasonló módon kell szabályozni. Az ilyen technológiák azonban nem feltétlenül rendelkeznek minden szempontból hasonló tulajdonságokkal, ezért a piacon a pontosan azonos szabályozások az egyik technológia előnyét eredményezhetik a másikkal szemben.

A technológiai semlegesség elvének hatályosulása az EU különböző területein az adott ügytől és a ténybeli körülményektől függ. Kizárólag olyan elvként hivatkozható, amelyet a lehetséges mértékben figyelembe kell venni. E mérlegelési jogkörben a tagállami választásnak – egy adott technológia elfogadhatóságának kérdésében – objektíven igazoltnak kell lennie. Választása akkor fogadható el, ha előzetes vizsgálatok megállapításai minőség és költség szempontjából is igazolják, hogy csak egy technológiai megoldás lehetséges. Ennek során a bizonyítási teher a tagállamra hárul, amelynek bizonyítania kell, hogy a vizsgálat kellően megalapozott, és azt a lehető legfüggetlenebb módon végezték el.²⁹

Ez az elv azonban nem abszolút, mivel a technológiasemleges szabályozás az azonos piaci szegmensek különböző technológiai megoldásaira némileg eltérő rendelkezést tartalmazhat.

²⁶ Copydan Båndkopi-ítélet 33. pont.

²⁷ Ulrich Everling: *Möglichkeiten und Grenzen der Rechtsangleichung in der Europäischen Gemeinschaft*. Festschrift für Reimer Schmidt, Karlsruhe, 1976, p. 211. Idézi *Kecskés László*: EU-jog és jogharmonizáció. HVG-Orac, Budapest, 2020, p. 488.

²⁸ Eutelsat-ítélet 48. pont.

²⁹ 2015. november 26-i Comunidad Autónoma del País Vasco, Itelazpi v. Európai Bizottság-ítélet, T-462/13. ECLI:EU:T:2015:902,107–108. pont.

IV.1.5. Az irányelv hatálya

Az irányelv (21) preambulumbekzdése szerint az egyes kedvezményezettek tekintetében a többszörözési jog hatálya alá tartozó cselekmények körét a közösségi vívmányokkal összhangban kell megállapítani. A belső piacon belüli jogbiztonság biztosítása érdekében e cselekmények fogalmát tágan kell meghatározni. A „bármilyen médium” kifejezés az összes olyan adathordozót lefedi, amelyen egy védett mű reprodukálható, beleértve a felhőalapú számítástechnika keretében használt szervereket is.

Az irányelv e pontjának szövege egyértelmű. A tagállamok az irányelv 2. cikkében foglalt kizárólagos többszörözési jog alól kivételeket állapíthatnak meg bármely hordozóra természetes személy által magáncélra, kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgáló többszörözés esetében, feltéve hogy a kizárólagos jogok jogosultjai méltányos díjazásban részesülnek.³⁰

Mivel a jogi személyek e kivételben nem részesülhetnek, így nem készíthetnek másolatokat a jogosultak előzetes engedélye nélkül azok védelem alatt álló érintett műveiről vagy azok egyéb, védelem alatt álló teljesítményeiről.

Az EUB ítéleti megállapítása szerint a magáncélú másolat után fizetendő díjnak különösen a természetes személyektől eltérő személyek által a magáncélú másolástól nyilvánvalóan eltérő célból beszerzett, digitális többszörözésre alkalmas berendezésekre, készülékekre és adathordozókra való alkalmazása e rendelkezéssel ellentétes.³¹

Az irányelv e rendelkezésével nem ellentétes az olyan tagállami szabályozás, amely saját területén visszterhesen, kereskedelmi céllal történő első forgalomba hozatal esetén különbségtétel nélkül állapít meg magáncélú másolat után fizetendő díjat rögzítésre és többszörözésre alkalmas adathordozókra. Továbbá előírja a megfizetett díjak visszatérítéséhez való jogot olyan esetre, ha ezen adathordozók végső használata nem tartozik e rendelkezés esetkörébe, amennyiben – tekintettel az egyes nemzeti rendszerek sajátos körülményeire és az irányelv korlátaira – a gyakorlati nehézségek a méltányos díjazás finanszírozásának e rendszerét indokolják, és amennyiben ez a visszatérítéshez való jog tényleges, valamint nem teszi túlságosan nehézé a megfizetett díj visszatérítését.³²

IV.1.6. A „többszörözés” fogalmának értelmezése

Az EUB-nek a „többszörözésnek” minősülés során történő biztonsági másolatok felhőalapú tárhelyen történő készítése körében tett megállapításai szerint a „többszörözés” fogalmát tágan kell értelmezni.

³⁰ Padawan-ítélet 30. pont.

³¹ 2016. június 9-i EGEDA és társai-ítélet C-470/14, EU:C:2016:418, 30. és 31. pont.

³² Amazon-ítélet 37. pont.

Állandó ítélkezési gyakorlata szerint azonban a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b)* pontjához hasonló rendelkezéseket – amelyek eltérnek az ezen irányelv 2. cikkében meghatározott többszörözési jogtól, hogy az ne tegye lehetővé a kifejezetten meghatározott eseteken túlterjeszkedő értelmezést – megszorítóan kell értelmezni. A magáncélú másolat természetes személy általi készítését olyan cselekménynek kell tekinteni, amely hátrányt okozhat az érintett jogosultnak, amennyiben azt e jogosult előzetes engedélye nélkül végzik.³³

Bár a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b)* pontját úgy kell érteni, hogy a magáncélú másolatra vonatkozó kivétel bizonyosan megtiltja a szerzői jog jogosultjai számára, hogy a többszörözés engedélyezésére vagy megtiltására vonatkozó kizárólagos jogukat érvényesítsék olyan személyekkel szemben, akik magáncélú másolatot készítenek műveikről, e rendelkezés nem értelmezhető úgy, hogy e korlátozáson túl kifejezetten előírja a szerzői jog jogosultja számára, hogy jogainak a magáncélú másolatok készítésével esetlegesen együtt járó megsértését elviselje.³⁴

Jelen ügyben tett megállapítása szerint valamely műnek a felhasználó csatlakoztatott végberendezéséről történő, az e felhasználó számára egy felhőalapú számítástechnikai szolgáltatás keretében rendelkezésre bocsátott felhőalapú tárhelyre történő feltöltése (*upload*) a mű többszörözését foglalja magában, amely szolgáltatás többek között a mű egy példányának a felhőben való tárolásából áll. A mű további többszörözéseire különösen akkor kerülhet sor, ha a felhasználó egy csatlakoztatott végberendezésen keresztül fér hozzá a felhőhöz annak érdekében, hogy e végberendezésre egy korábban a felhőbe feltöltött művet letöltsön (*download*).³⁵ Ebből következően valamely műről egy felhőalapú számítástechnikai szolgáltatás keretében a felhasználó rendelkezésére bocsátott tárhelyen történő biztonsági másolat készítése e műnek az irányelv e rendelkezése értelmében vett többszörözésének minősül.³⁶

IV.1.7. A „bármely hordozóra” szókapcsolat

Az eljárás során kérdéses volt, hogy a „bármely hordozóra” szókapcsolat e rendelkezés szerinti fogalma magában foglalja-e azt a szervert, amelyen a felhőalapú számítástechnikai szolgáltatás nyújtója tárhelyet bocsát a felhasználó rendelkezésére a szerzői jogi védelem alatt álló művek védelmi másolatainak készítésére. Ennek kapcsán az EUB megállapította, hogy a 2001/29 irányelv e fogalmat nem határozza meg, és hatályának meghatározása érdekében nem tartalmaz utalást a tagállamok jogára.³⁷

³³ Copydan Bándkopi-ítélet 87. pont.

³⁴ VCAST-ítélet 32–34. pont; 2016. november 10-i Vereniging Openbare Bibliotheken-ítélet C-174/15, EU:C:2016:856, 70. pont.

³⁵ Ítélet 17. pont.

³⁶ Ítélet 18. pont.

³⁷ Ítélet 19. pont.

A „bármely hordozóra” kifejezés tág értelemben az összes olyan adathordozóra vonatkozik, amelyen védelem alatt álló művet többszörözhetnek, beleértve a felhőalapú számítástechnika keretében használt szervereket is. Az irányelv e pontjának szövege nem pontosítja azoknak az eszközöknek a jellemzőit, amelyekről vagy amelyek segítségével a magáncélú másolatokat készítik, mivel az uniós jogalkotó úgy ítélte meg, hogy azok nem bírnak jelentőséggel az általa végzett részleges harmonizációval elérni kívánt cél tekintetében.³⁸ Így e tekintetben az a körülmény, hogy a tárhelyet harmadik személy tulajdonát képező szerveren bocsátják a felhasználó rendelkezésére, nem meghatározó,³⁹ ebből következően alkalmazható a természetes személy által a harmadik személy birtokában lévő eszköz segítségével végzett többszörözésre.

E fogalom tág értelmezését megerősíti – az, hogy az a szöveggörnyezet, amelybe e rendelkezés illeszkedik, egyáltalán nem pontosítja azon eszközök jellemzőit, amelyekről vagy amelyek segítségével a magáncélú másolatokat készítik – a többszörözési jog alóli, az irányelv 5. cikke (2) bekezdésének a) pontjában előírt kivétel szövegével való összehasonlítása. Míg ez a kivétel „papíron vagy hasonló hordozón történő ... többszörözés” tekintetében alkalmazandó, a magáncélú másolat kivétele „bármely hordozóra [végzett] többszörözés” esetében alkalmazandó.⁴⁰

Az irányelv célja az információs társadalom fejlődésének elősegítése érdekében egy uniós szintű, átfogó és rugalmas szabályozási keret létrehozása, valamint a szerzői jog és a szomszédos jogok területén a jelenlegi jogszabályok módosítása és kiegészítése azon technológiai fejlődés figyelembevételére érdekében, amelynek hatására a védett művek új felhasználási módjai jelentek meg.⁴¹ Az EUB az ezen irányelvbe foglalt kötelező kivételre tekintettel már rögzítette, hogy e kivételnek lehetővé kell tennie és biztosítania kell az új technológiák fejlesztését és működését, valamint megfelelő egyensúlyt kell teremtenie egyrészt a jogosultak, másrészt a védelemben részesülő művek azon felhasználóinak jogai és érdekei között, akik részesülni kívánnak az új technológiákból.⁴²

Az ilyen értelmezés összhangban áll a technológiai semlegesség elvének tiszteletben tartásával, amelynek értelmében a törvénynek általánosan kell meghatároznia a személyek jogait és kötelezettségeit annak érdekében, hogy valamely technológia alkalmazását ne részesítse előnyben a másikkal szemben. E következtetést megerősíti az irányelv által követett egyik fő célkitűzés is, annak biztosítása, hogy az uniós szerzői jogi védelem ne váljon elavulttá és feleslegessé a technológiai fejlődés előrehaladása és szerzői jogi védelem alatt álló tartalom új felhasználási módjainak megjelenése miatt.⁴³

³⁸ Copydan Båndkopi-ítélet 86. és 88. pont.

³⁹ Copydan Båndkopi-ítélet 89. pont.

⁴⁰ VG Wort-ítélet 65. pont.

⁴¹ Nederlands Uitgeversverbond-ítélet 47. pont.

⁴² Public Relations-ítélet 24. pont.

⁴³ 2001/29 irányelv (5) preambulumbekkezdés.

Az irányelv (31) preambulumbekzdése kifejezetten utal arra a tényre, hogy a jogok tekintetében a tagállamok által megállapított kivételeket és korlátozásokat az új elektronikus környezet fényében felül kell vizsgálni. Miként az EUB korábbi ítéletében – az irányelv e rendelkezése által előírt, a többszörözési jog alóli kötelező erejű kivétel kapcsán – megállapította, az e rendelkezésben előírt feltételek értelmezésének lehetővé kell tennie az így megállapított kivétel hatékony érvényesülésének megőrzését és – az irányelv (31) preambulumbekzdéséből kitűnő – céljának biztosítását.⁴⁴

E körülmények között – funkcionális nézőpontból – nem kell különbséget tenni a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdése *b*) pontjának alkalmazása szempontjából a között, hogy a védelem alatt álló mű többszörözésére olyan szerveren kerül-e sor, amelyen a felhőalapú számítástechnikai szolgáltatás szolgáltatója tárhelyet bocsát a felhasználó rendelkezésére, és a között, hogy az ilyen többszörözést az e felhasználó birtokában lévő fizikai adathordozón végzik.⁴⁵

IV.1.8. Összefoglalás

A „többszörözés” fogalmával kapcsolatban a felhőben lévő tárhelyen egy műről biztonsági másolat készítése a mű többszörözésének minősül. Valójában egy mű felhőbe való feltöltése abból áll, hogy annak másolatát eltárolják. A „bármely hordozóra” szókapcsolat fogalma magában foglalja azt a szervert, amelyen a felhőalapú számítástechnikai szolgáltatás szolgáltatója tárhelyet bocsát a felhasználó rendelkezésére.⁴⁶ Mivel e szerver harmadik félhez való tartozása nem meghatározó, így a magáncélú másolás kivétele vonatkozhat a természetes személy által harmadik személy eszközével készített másolatokra.⁴⁷

Az EUB megállapítása szerint a 2001/29 irányelv nem zárja ki az olyan nemzeti szabályozást, amely nem ír elő a felhőalapú tárolási szolgáltatók számára méltányos ellentételezést, feltéve, hogy az ilyen szabályozás más módon előírja a méltányos ellentételezés fizetését. Minden olyan közvetítés, amely valamely műnek a felhőalapú tárhelyszolgáltatás felhasználója általi megosztásából ered, az irányelv 2. cikkének *a*) pontjában említett többszörözési cselekménytől elkülönülő felhasználási cselekménynek minősül, amely az irányelv 3. cikke (1) bekezdésének hatálya alá tartozhat, amennyiben e rendelkezés alkalmazási feltételei teljesülnek.⁴⁸

⁴⁴ 2011. október 4-i Football Association Premier League és társai-ítélet C-403/08 és C-429/08, EU:C:2011:631, 161–164. pont.

⁴⁵ Ítélet 29. pont.

⁴⁶ Ítélet 30. pont.

⁴⁷ Ítélet 33. pont.

⁴⁸ Ítélet 32. pont.

IV.2.1. Az előterjesztő bíróság második kérdése

Második kérdésével az előterjesztő bíróság arra várt választ, hogy a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdés *b)* pontjának rendelkezése ellentétes-e a kivételt átültető olyan nemzeti szabályozással, amely a szerzői jogi védelem alatt álló művek biztonsági másolatainak természetes személyek e szolgáltatások felhasználói általi, magáncélra, kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgáló, engedély nélküli készítése címén a felhőalapú számítástechnikai tárhelyszolgáltatás nyújtóit nem kötelezi méltányos díjazás megfizetésére.

Másként fogalmazva, aktualizálható-e ellentételezés megfizetése a jogosult számára a harmadik felek által természetes személyek számára magáncélra biztosított felhőtárhely-kapacitásért, vagyis hogy jelen esetben a Strato köteles-e üreshordozó-jogdíjat fizetni az általa Ausztriában természetes személyek részére magáncélra biztosított felhőalapú tárolókapacitás tekintetében.

A jelen ügyben alkalmazott, a szerzői jogról szóló 1980. évi törvénnyel módosított⁴⁹ UrhG-ban (UrhGNov) az osztrák jogalkotó méltányos díjazáshoz való jogot állapított meg minden olyan személlyel szemben, aki, illetve amely üzletszerűen, többszörözés és tárolás céljából meghatározott adathordozót belföldi forgalomba hoz. E szabályozást azóta több alkalommal a megváltozott körülményekhez és az uniós jog előírásaihoz igazították, a legutóbbi módosításáról szóló törvénnyel a szabályozást elsősorban a számítógépek merevlemezire mint „bármely típusú adathordozóra” terjesztették ki.

A felperes keresetében 43 200 euróra vonatkozóan elszámolást, majd ezt követően 5000 euró üreshordozó-jogdíj megfizetését kérte, arra hivatkozva, hogy a tényállásbeli közös jogkezelő szervezetek az UrhG 42b. §-ának (1) bekezdése alapján őket megillető díjigények érvényesítésével is megbízták a felperest, és ezen igényeket rá engedményezték.⁵⁰

IV.2.2. A tagállamok mérlegelési mozgásterének terjedelme

Az irányelv 5. cikke (2) bekezdésében foglaltak szerint a tagállamok a többszörözési jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg. E cikk *b)* pontjának fakultatív jellegére tekintettel az uniós jogalkotó nem határozta meg előre a bevezetésre kerülő méltányos díjazási rendszer különféle paramétereit, így a tagállamok e paramétereknek a belső jogukban történő körülhatárolására széles mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek. Ennek terjedelmét esetről esetre, különösen e rendelkezés szövege alapján kell értékelni, mivel a kivételek és

⁴⁹ Az UrhG 1980. évi Urheberrechtsgesetz-novellével való módosításáról szóló törvény. Utóbbi módosítása a 2015. évi Urheberrechts-Novelle.

⁵⁰ Literar-Mechana Wahrnehmungsgesellschaft für Urheberrechte, Gesellschaft m.b.H.; a VAM Verwertungsgesellschaft für audiovisuelle Medien GmbH; VdFS – Verwertungsgesellschaft der Filmschaffenden registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung; és a Verwertungsgesellschaft Rundfunk GmbH.

korlátozások harmonizációjának uniós jogalkotó által előírt mértékét az határozza meg, hogy azok hogyan hatnak a belső piac zavartalan működésére.⁵¹

E kivétel tekintetében a tagállamot eredménykötelem terheli. Az e jog jogosultjának előzetes engedélye nélkül, a magánjelleggel eljáró természetes személy által történő másolatkészítést valójában olyan cselekménynek kell tekinteni, amely alkalmas arra, hogy az érintett jogosultnak hátrányt okozzon,⁵² ezért az érintett tagállamnak a jogosultak kompenzálását szolgáló méltányos díjazás rendszeréről kell rendelkeznie.⁵³ E meghatározás során az egyes esetek sajátos körülményeit figyelembe kell venniük.⁵⁴

Az irányelv (35) és (38) preambulumbekzdéseivel és e cikkével az uniós jogalkotó olyan sajátos kompenzációs rendszert vezetett be, amely bizonyos körülmények között megdönthető vélelem alapján megalapozza a jogosultaknak okozott hátrány fennállását, és amely főszabály szerint a felhasználók által a jogosultak számára fizetendő ellentételezés kötelezettségét eredményezi.⁵⁵

IV.2.3. A méltányos díjazás fizetésére kötelezett és a díjazás rendszere

Az ellentételezés megfizetésére kötelezett személyt illetően az EUB már megállapította, hogy főszabály szerint a magáncélú másolatot készítő személyre hárul az e többszörözéshez kapcsolódó hátrány megtérítése, finanszírozva a szerzői jog jogosultjának fizetendő díjazást,⁵⁶ vagyis e szolgáltatások felhasználójának kell az e jog jogosultját megillető, fizetett kompenzációt finanszíroznia. Feltételezve azonban, hogy e díjazást végső soron a magánfelhasználók viselik – a méltányos díjazás magánfelhasználóktól való beszedésének gyakorlati nehézségeire figyelemmel – a tagállamok szabadon finanszírozhatják e méltányos díjazást olyan díj útján, amelyet az olyan természetes személyek részére írnak elő, akik természetes személyek részére többszörözésre alkalmas berendezéseket, készülékeket és adathordozókat bocsátanak rendelkezésre.⁵⁷

Az EUB megítélése szerint a másolatért fizetendő díj összege magánfelhasználóra – beépítve azt a többszörözésre alkalmas berendezések, készülékek és adathordozók rendelkezésre bocsátásának vagy a nyújtott többszörözésre irányuló szolgáltatásnak az árába – továbbbárátható, e rendszer elfogadható, mert e díj terhét végső soron a magánfelhasználó viseli.⁵⁸ Ezzel ellentétes a magáncélú másolat után járó méltányos díjazás olyan rendszere,

⁵¹ 2019. július 29-i Funke Medien NRW-ítélet C-469/17, EU:C:2019:623, 40. pont.

⁵² Stichting de Thuiskopie-ítélet 26. pont; Copydan Båndkopi-ítélet 22. pont.

⁵³ Ítélet 40. pont.

⁵⁴ Amazon-ítélet 22. pont.

⁵⁵ Amazon-ítélet 40. pont; Microsoft Mobile Sales-ítélet 26. pont.

⁵⁶ Padawan-ítélet 45. pont; Microsoft Mobile Sales-ítélet 30. pont.

⁵⁷ Indítvány 57. pont, 46. lábjegyzet.

⁵⁸ Indítvány 54. pont.

amelyet az állami költségvetés oly módon finanszíroz, hogy általa nem biztosítható, hogy e méltányos díjazás költségét a magáncélú másolatok felhasználói viseljék.⁵⁹

Ez a megkülönböztetés a magánszemély által, személyes magánhasználatra, harmadik fél által nyújtott felhőszolgáltatás esetében azonban nem szükséges, feltéve, ha az érintett tagállam ténylegesen úgy döntött, hogy eszköz- vagy médiadíjrendszert hoz létre. Nem zárható ki, hogy ez önmagában a rendelet 5. cikke (2) bekezdésének *b*) pontja értelmében vett „méltányos kártérítésnek” minősüljön, kivéve ha a jogosult vagy annak képviselője kétséget kizáróan bizonyítani tudja, hogy az ilyen kifizetés az adott eset körülményei között nem lenne megfelelő.

IV.2.4. A jogosultakat ért hátrány

Tekintettel arra, hogy a többszörözés lehetősége – különösen a digitális környezetben – helytől független és széles körben elterjedt, ezért az uniós jogalkotó a magáncélú többszörözésre vonatkozó kivételt annak biztosítására szolgáló eszközként rögzítette, hogy a jogosultak az ilyen többszörözés miatt indokolatlanul hátrányt ne szenvedjenek.⁶⁰ Ennek kapcsán azonban hangsúlyozni kell, hogy a magáncélú másolatra vonatkozó kivétel csak a jogszerű forrás alapján készült magáncélú másolatok esetében alkalmazható.

A magáncélú többszörözési jogdíjra vonatkozó olyan rendszer, amely nem tesz különbséget a jogszerű forrás alapján készített másolatok és a jogellenes forrás alapján készített másolatok között, nem tartja tiszteletben a jogosult és a felhasználók közötti megfelelő egyensúly követelményét.⁶¹

Figyelemmel az ilyen többszörözés magánjellegére – amelynek feltárása gyakorlatilag lehetetlen – az EUB lehetővé tette a tagállamok számára, hogy mérlegelési mozgásterük keretében a magáncélú többszörözés tekintetében bizonyos megdönthető vélelmeket állítsanak fel.⁶²

IV.2.5. A méltányos díjazás finanszírozása és korlátozása

Az EUB korábbi ítéleteiben már kimondta, hogy a tagállamok a méltányos díjazás finanszírozása érdekében bevezethetik a magáncélú másolat utáni díjat az érintett magánszemélyek helyett azon személyek tekintetében, akik a digitális többszörözésre alkalmas berendezésekkel, készülékekkel és adathordozókkal rendelkeznek, és akik e címen érdemben vagy ténylegesen e berendezéseket magánszemélyek rendelkezésére bocsátják, vagy a számukra több-

⁵⁹ EGEDA és társai-ítélet 33–42. pont.

⁶⁰ Indítvány 58. pont.

⁶¹ ACI Adam-ítélet 52. pont.

⁶² Indítvány 59.pont; Amazon-ítélet 41–45. pont.

szőrözésre irányuló szolgáltatást nyújtanak. Így ebben a rendszerben a magáncélú másolat utáni díj megfizetése azokra a személyekre hárul, akik e berendezésekkel rendelkeznek.⁶³

Megállapítása szerint ez az értelmezés áll összhangban a 2001/29 irányelv (31) preambulumbekezdésében foglalt „megfelelő egyensúllyal”, amelynek a kizárólagos többszörözési jog jogosultjainak érdekei és a védelem alatt álló teljesítmények felhasználóinak érdekei között kell fennállnia.⁶⁴ Ha az ilyen rendszer bevezetését a végső felhasználók azonosítására vonatkozó gyakorlati nehézségek vagy más hasonló nehézségek igazolják, a díjfizetésre kötelezettek jogosultak e díj visszatérítését kérni, amennyiben azt megfizetni nem voltak kötelesek.⁶⁵

A felhőalapú számítástechnikai tárhelyszolgáltatás nyújtását illetően azonban az e szolgáltatások dematerializált jellegéből fakadóan is adódhatnak nehézségek, a szolgáltatások az érintett tagállamtól eltérő tagállamból vagy harmadik országokból is kínálhatók, és amelyek általában magukban foglalják a felhasználó azon lehetőségét, hogy tetszés szerint, változó és dinamikus módon megváltoztathassa a magáncélú másolatok készítésére felhasználható tárhely méretét.⁶⁶

A főtanácsnok megítélése szerint a „méltányos díjazás” kifejezés olyan tág és nyitott jellegű, hogy bizonyos szintű szubjektív értékelés elkerülhetetlen. A 2001/29 irányelv 5. cikkének (5) bekezdésében és az irányelv (31) és (35) preambulumbekezdésében nyújtott iránymutatáson kívül ugyanis kevés olyan jogi norma található, amely hasznos segítséget nyújthat akár a nemzeti bíróságok, akár az EUB számára abban a tekintetben, hogy ezen összefüggésben milyen díjazás – amennyiben egyáltalán van ilyen – tekinthető „méltányosnak”.⁶⁷

Ezt a megállapítást lényegében megismétli az irányelv (44) preambulumbekezdése is, amelyben az uniós jogalkotó előírta, hogy a kivételek és korlátozások hatálya a szerzői jogi védelem alatt álló művek vagy más, védelem alatt álló teljesítmények bizonyos új felhasználásait illetően még tovább korlátozható legyen.

Azonban sem ez a preambulumbekezdés, sem az irányelv más rendelkezése nem rendelkezik annak lehetőségéről, hogy a tagállamok e kivételek vagy korlátozások hatályát kiterjesszék.⁶⁸

Az irányelv 5. cikkének (5) bekezdése szerint az irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b*) pontjában foglalt kivétel vagy korlátozás nem lehet sérelmes a mű vagy más, védelem alatt álló teljesítmény rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsíthatja a jogosult jogos érdekeit.⁶⁹

⁶³ Padawan-ítélet 46. pont; Copydan Båndkopi-ítélet 23. pont; Microsoft Mobile Sales-ítélet 31. pont.

⁶⁴ Microsoft Mobile Sales-ítélet 33. pont.

⁶⁵ Microsoft Mobile Sales-ítélet 34. pont.

⁶⁶ Ítélet 46. pont.

⁶⁷ Indítvány 63. pont.

⁶⁸ ACI Adam-ítélet 27. pont.

⁶⁹ Indítvány 64. pont.

Az EUB korábbi ítéleteiben foglaltak szerint a méltányos díjazás formáját, módjait és mértékét illetően e díjazásnak, valamint ennél fogva az annak alapját képező rendszernek és e díjazás mértékének a jogosultaknak a magáncélú másolatok készítésével okozott hátrányhoz kell kötődnie.⁷⁰ Minden olyan méltányos díjazás, amely nem kapcsolódik a jogosultaknak az ilyen másolatkészítéssel okozott hátrányához, nem egyeztethető össze a 2001/29 irányelv (31) preambulumbekzdésében kimondott, a jogosultak és a védelem alatt álló teljesítmények felhasználói közötti megfelelő egyensúly biztosításának követelményével.⁷¹

Jelen ügyben a védelem alatt álló művek másolatának egy felhőalapú számítástechnikai tárhelyen történő készítéséhez több, egymással összekapcsolt végberendezésen végezhető többszörözési cselekmény is szükséges. Mivel azonban a szerzői jogi védelem alatt álló tartalom felhőalapú számítástechnikai tárhelyszolgáltatások felhasználása során történő felhőbe való feltöltése, illetve onnan való letöltése magáncélú többszörözésre irányuló egységes folyamatnak minősül, a tagállamok – figyelemmel széles mérlegelési mozgásterükre – adott esetben olyan rendszert is létrehozhatnak, amelyben a méltányos díjazást kizárólag azon készülékek vagy adathordozók tekintetében kell fizetni, amelyek e folyamat szükségszerű részét alkotják, feltéve hogy az ilyen díjazást ésszerűen lehet úgy tekinteni, mint amely a szerzői jogi jogosultnak esetlegesen okozott kárt tükrözi.

IV.2.6. A befizetett díjak visszatérítése

A jelen ügyben a tényállásból megállapítható, hogy a Strato „közvetve már megfizette” németországi szerverei után a szerzői jogdíjakat, mivel azt a gyártó/importőr annak árába már beépítette. Továbbá már az osztrák felhasználók is fizettek szerzői jogdíjat azon eszközök után, amelyek nélkül a tartalmakat eleve nem is lehet feltölteni a felhőbe. A Németországban szerverei után fizetett díjak a jelen eljárás keretében nagyrészt irrelevánsak.⁷²

Ha az Ausztriában tartózkodó természetes személyek számára biztosított felhőalapú számítástechnikai szolgáltatások nyújtása díjköteles, akkor a díjakat Ausztriában kell megfizetni, azonban a Strato kérheti a Németországban befizetett díjak (részbeni) megtérítését. A felhőalapú tárhelyekre vonatkozó további üreshordozó-jogdíj kettős, sőt háromszoros díjfizetési kötelezettséget eredményezne.⁷³

IV.2.7. Összefoglalás

Miként az EUB jelen ügyben hozott ítéletében rögzítette, a tagállamok a magáncélú másolat utáni díj meghatározásakor figyelembe vehetik azt a körülményt, hogy egyes készülé-

⁷⁰ Copydan Båndkopi-ítélet 21. pont; Microsoft Mobile Sales-ítélet 28. pont.

⁷¹ Hewlett-Packard Belgium-ítélet 86. pont; Microsoft Mobile Sales-ítélet 54. pont.

⁷² Indítvány 69. pontjához fűzött 68. lábjegyzet.

⁷³ Amazon 37. pont.

kek és adathordozók alkalmasak arra, hogy azokat a felhőalapú számítástechnika keretében magáncélú másolatok készítésére használják fel. Biztosítani kell, azonban, hogy az így fizetett díj – amennyiben az egységes folyamat keretében több készüléket és adathordozót terhel – a jogosultak által az érintett cselekmények miatt elszenvedett esetleges hátrányt ne haladja meg.⁷⁴

V. Az Európai Bíróság ítélete

Az EUB-nek az előterjesztő bíróság kérdéseire a fenti megfontolásaira tekintettel adott válasza szerint:

1. Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b*) pontját úgy kell értelmezni, hogy az e rendelkezésben említett „bármely hordozóra [végzett] többszörözés” kifejezés magában foglalja a szerzői jogi védelem alatt álló művek biztonsági másolatainak magáncélú készítését egy olyan szerveren, amelyen a felhőalapú számítástechnikai szolgáltatás nyújtója tárhelyet bocsát a felhasználó rendelkezésére.
2. A 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b*) pontját úgy kell értelmezni, hogy azaz nem ellentétes az e rendelkezésben említett kivételt átültető olyan nemzeti szabályozás, amely a felhőalapú számítástechnikai tárhelyszolgáltatás nyújtóit nem kötelezi méltányos díjazás megfizetésére a szerzői jogi védelem alatt álló művek biztonsági másolatainak természetes személyek – e szolgáltatások felhasználói – általi, magáncélra, kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgáló, engedély nélküli készítése címén, amennyiben e szabályozás a jogosultak részére méltányos díjazás megfizetését írja elő.

VI. Összegzés

„Jogosult-e a szerzői jogi védelem alatt álló anyagot jogszerűen birtokló természetes személy arra, hogy ezen anyagról pusztán magáncélra másolatot készítsen, és azt díjfizetés ellenében felhőalapú számítástechnika segítségével egy kereskedelmi szerveren tárolja, és ha igen, adott esetben milyen díjat kell a szerzői jog jogosultja részére megfizetni?”⁷⁵

Mivel a vizsgált Austro-Mechana-ügy tényállása kapcsán felvetett kérdés a szerzői és szomszédos jogok, és különösen az ezek alóli kivételek és korlátozások újabb értelmezésének szükségességét kellőképpen indokolta, ezért a bécsi regionális felsőbíróság az EUB-t az uniós jog értelmezésére kérte fel.

⁷⁴ Ítélet 53. pont.

⁷⁵ Indítvány 2. pont.

Az EUB döntése szerint a felhőszolgáltatóknak nem kell feltétlenül díjat fizetniük azért, hogy a szerzői joggal védett művek másolatait privát módon a felhőben tárolják. A felhőbe feltöltött fájl a magáncélú másolatokra vonatkozó szerzői jogi kivétel hatálya alá tartozik. A jogosultakat ezért kártalanítani kellene. Ennek pontos szabályozása azonban az egyes EU-tagállamok döntésén múlik, mely egyben a szabályozás neuralgikus pontját is jelenti.

A jelen ítéletben kifejtettek szerint a nemzeti bíróság feladata, hogy az EUB ítélkezési gyakorlatának megfelelően a nemzeti rendszer sajátos körülményeire és az irányelv által előírt korlátokra tekintettel megbizonyosodjon arról, hogy az ilyen rendszer bevezetését a végső felhasználók azonosítására vonatkozó gyakorlati vagy más hasonló nehézségek igazolják, és hogy a díjfizetésre kötelezettek jogosultak e díj visszatérítését kérni, amennyiben azt nem voltak kötelesek megfizetni.⁷⁶

Mivel a 2001/29 irányelv rendelkezései a méltányos díjazás rendszerének különböző elemeit ennél részletesebben nem szabályozzák, így ennek kérdése az uniós jog önálló fogalma,⁷⁷ amelyet az egész Unióban önállóan és egységesen kell értelmezni.

A „bármely hordozóra” kifejezés tág értelemben az összes olyan adathordozóra vonatkozik, amelyen védelem alatt álló művet többszörözhetnek, beleértve a felhőalapú számítástechnika keretében használt szervereket is. EUB állandó ítélkezési gyakorlata szerint ha valamely területet uniós szinten harmonizáltan szabályoztak, minden e területre vonatkozó nemzeti intézkedést e harmonizációs intézkedés rendelkezései alapján kell megítélni.⁷⁸

Az ítélet túlmutat a Strato által kínált szolgáltatás sajátosságain, de nem részletezi a szolgáltatónak az általa kínált sokszorosítás engedélyezésében való részvételének szintjét vagy a „szolgáltatás” jellegét.

Az ügy kapcsán azonban feltétlenül meg kell jegyezni, hogy nem minden jogosult kívánja engedélyezni művei és védelem alatt álló teljesítményei felhőalapú számítástechnikai szolgáltatások keresztül történő felhasználását.

A területiség elvének megfelelően a törvény bár csak az illető állam területén, de ezen a területen mindenkire nézve – tehát a külföldiekre éppúgy, mint az ott honosokra – egyaránt hatályos. A szerzői jog és a szomszédos jogok a területiség elvének hatálya alá tartoznak. Az engedélyek országonként eltérő alapokon működnek, ami a megszerzendő engedélyek számát megsokszorozza. Kétségtelen, hogy a tartalommegosztó szolgáltatásokon keresztül online elérhetővé tett tartalmak több különböző típusú jogosultságot is magukban foglalhatnak.

Az érdekek méltányos egyensúlyának megtalálása céljából a tagállamok számára mindenképpen célszerű lenne felülvizsgálni a magáncélú másolás kérdéseit annak tisztázása

⁷⁶ Microsoft Mobile Sales-ítélet 35. pont.

⁷⁷ Padawan-ítélet 37. pont.

⁷⁸ 2001. december 13-i DaimlerChrysler-ítélet C-324/99, EU:C:2001:682 32. pont; 2008. január 24-i Roby Profumi-ítélet, C-257/06, EU:C:2008:35 14. pont; 2009. október 1-jei HSBC Holdings és Vidacos Nominees-ítélet C-569/07, EU:C:2009:594 26. pont.

céljából, hogy a felhőszolgáltatót érintő műszaki lánc átfogó elemzése fényében egyetlen folyamat azonosítható-e. Így a méltányos kártérítés fizetési kötelezettségének megkétszerezése vagy akár megháromszorozása elkerülhető lehetne.

Mivel a felhőbe feltöltött másolat magáncélú másolatnak minősül, így a felhőszolgáltatóknak nem kell feltétlenül díjat fizetniük ügyfeleiknek azért, hogy a szerzői joggal védett művek másolatait privát módon a felhőben tárolják.

Az eset kapcsán az EUB emlékeztetett arra, hogy az EUMSZ 267. cikke által létrehozott együttműködési rendszer a tagállami bíróságok és az EUB feladatainak egyértelmű szétválasztásán alapul. Az e cikk alapján kezdeményezett eljárás keretében a nemzeti jogszabályok értelmezése a nemzeti bíróságok feladata, nem pedig az EUB-é, amely nem dönthet a belső jogszabályoknak az uniós jogi rendelkezésekkel való összeegyeztethetőségéről. Ezzel szemben az EUB hatáskörrel rendelkezik arra, hogy tájékoztassa a nemzeti bíróságot minden olyan, az uniós jog értelmezésére vonatkozó szempontról, amely lehetővé teszi számára a belső jogszabályok uniós jogi rendelkezésekkel való összeegyeztethetőségének értékelését.

Így bár a kérdést előterjesztő bíróság által előzetes döntéshozatal céljából előterjesztett kérdések szó szerinti jelentése értelmében az EUB-nek a belső jogi rendelkezések uniós joggal való összeegyeztethetőségének kérdésében kellett állást foglalnia, nem volt semmi akadálya annak, hogy az EUB a kérdést előterjesztő bíróság számára hasznos választ adjon azzal, hogy az uniós jog értelmezésére vonatkozó olyan szempontokról, amelyek lehetővé teszik ez utóbbi számára, hogy saját maga döntsön a belső jognak az uniós joggal való összeegyeztethetőségéről, tájékoztatta.⁷⁹

A kérdést előterjesztő bíróság feladata az ítéletben foglaltak végrehajtása, különös tekintettel az alábbiakra.

- Megvizsgálni, hogy a 2001/29 irányelv 5. cikke (2) bekezdésének *b*) pontja szerinti kivételt alkalmazó tagállamok rendelkeztek-e a jogosultak kompenzálását szolgáló méltányos díjazás rendszeréről.
- Annak vizsgálata és szükség szerinti megállapítása, hogy – amennyiben a szerzői jogi védelem alatt álló művek biztonsági másolatainak magáncélú készítése olyan szerve-
ren történik, amelyen a felhőalapú számítástechnikai szolgáltatás nyújtója tárhelyet bocsát a felhasználó rendelkezésére – az érintett többszörözéseket természetes személyek magáncélra, kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgálva végzik.
- Fel kell tárnia azt, hogy ha a nemzeti jog szerint a magáncélú többszörözési jogdíjat nem a készülékek után, hanem az adathordozók után kell fizetni, a természetes személyek magáncélú többszörözéssel kapcsolatos magatartásának változásai következtében – amelyek nem önmagában a készülékek és adathordozók széles körén, hanem egyre inkább felhőalapú számítástechnikai szolgáltatásokkal együtt használt, korlátozott számú készüléken és adathordozókon, például okostelefonokon és tableteken

⁷⁹ 2020. április 30-i CTT – Correios de Portugal-ítélet, C-661/18, EU:C:2020:335, 28–29. pont.

alapulnak – a díjak is inkább a készülékekre és adathordozókra, mintsem a felhőalapú számítástechnikai szolgáltatásokra terelődnek-e.

- Arra tekintettel, hogy a 2001/29 irányelv rendelkezései nem szabályozzák részletesebben a méltányos díjazás rendszerének különböző elemeit, így a tagállamok feladatát képezi különösen azon személyek meghatározása, akik e díjazást kötelesek megfizetni, valamint e díjazás formájának, részletszabályainak és mértékének rögzítése.

A tagállamok nem kötelesek kártérítésre kötelezni a felhőszolgáltatókat, feltéve, hogy a „méltányos kompenzáció” esetkörét szabályozzák. A jogosultakat kártalanítani kell. Ennek módját és szabályait a tagállamok önállóan határozták meg. Ennek érdekében a tagállamoknak a jogtulajdonosok méltányos díjazását is feltétlenül szabályozniuk kell.

Az EUB jelen döntésében is következetesen alkalmazta az ítélkezési gyakorlatában lefektetett elveit, ezzel is hozzájárulva az egységes tagállami gyakorlat kialakításához.

Az ügyet végső fokon az osztrák bíróságnak kell eldöntenie. Kérdéses azonban, hogy milyen intézkedések fogantatásával tudja az ítéletben megjelölt feladatait teljesíteni. Ennek során az EUB fenti jogértelmezése kötelező.

A 2021. ÉVBEN HOZOTT SZELLEMITULAJDON-JOGI TÁRGYÚ BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK SZÁMOSSÁGA, ELVI TARTALMA ÉS RÖVID TARTALMA

I. BEVEZETÉS

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: Bszi.) 2021. január elseje óta hatályos szövege szerint a Kúria által közzétett határozat mellett fel kell tüntetni a határozat elvi tartalmát, ennek hiányában rövid tartalmát.¹ Ezt a szabályt a 2021. január 1. napját követően hozott határozatok esetében kell alkalmazni.² A Bszi. ezen túl azt is előírja, hogy a 2012. január 1. napja és 2020. december 31. napja között hozott, a Bírósági Határozatok Gyűjteményében (a továbbiakban: BHGY) közzétett határozatok mellett a határozat elvi tartalmát, ennek hiányában rövid tartalmát 2023. december 31. napjáig kell feltüntetni.³

Hasonló követelményt az Országos Bírósági Hivatal (a továbbiakban: OBH) a bírósági határozatok anonimizálásával és közzétételével kapcsolatban a bíróságokra háruló feladatok végrehajtásáról szóló utasítása (a továbbiakban: utasítás)⁴ is tartalmaz. Az utasítás kimondja, hogy az ítéletábrák és a törvényszékek által közzéteendő határozathoz a kollégiumvezetőnek vagy az általa kijelölt bírónak összefoglalót kell készítenie a határozat elvi tartalmáról, ennek hiányában rövid tartalmáról. Ezt az összefoglalót pedig vagy a határozatot meghozó tanács erre kijelölt tagja, vagy a tanács mellé beosztott igazságügyi alkalmazott rögzíti a határozathoz.⁵ Az utasítás szerint továbbá „a Kúria és az ítéletábrák határozata esetében az anonimizáló rögzíti az anonimizáló programban a tanács elnöke vagy megbízásából a tanács tagja által megadott összefoglalót a határozat elvi tartalmáról, ennek hiányában rövid tartalmáról.”⁶ Míg a Kúria esetében kötelezettségről, addig az ítéletábrák és a törvényszékek esetében csupán lehetőségről beszélünk.

2021 volt az első év, amelynek során a Kúriának ilyen kötelezettsége keletkezett. Célszerű ezért megvizsgálni a 2021-ben hozott és közzétett szellemi tulajdon-jogi törvényeket hivat-

* Dr. Schultz Márton PhD LL.M. (UP-SZTE). Jogi ügyintéző, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Jogi és Nemzetközi Főosztály, Iparjogvédelmi Jogi Osztály. E-mail: schultzmarton@gmail.com. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerző saját véleményét tükrözik, azok nem azonosak a fenti intézmény álláspontjával.

¹ Bszi. 163. § (1b) bek.

² Bszi. 197/C. § (1) bek.

³ Bszi. 197/C. § (2) bek.

⁴ 4/2021. (III. 12.) OBH utasítás.

⁵ 4/2021. (III. 12.) OBH utasítás 23. § (2) bek.

⁶ 4/2021. (III. 12.) OBH utasítás 12. § (3) bek.

kozó határozatokat ebből a szempontból, és egyrészt összegyűjteni a bíróságok által kifejtett elvi tételeket és rövid összefoglalókat, másrészt ezek számosságát elemezni.

Mint látni fogjuk, az ítéletátlak is szinte kivétel nélkül közzétesznek elvi tartalmat, jöllehet ilyen kötelezettséget irányukba a Bszi. nem támaszt. Ez jelentősen megnöveli a releváns határozatok körét. A vizsgálatba bevonjuk a törvényszékek által közzétett határozatokat is, amelyek jellemzően nem tartalmazzak elvi tartalmat. A 2021-ben közzétett határozatokat, amelyek esetében a BHGY adatbázisában „A határozat elvi tartalma” mező üres, a tanulmány végén található három melléklet tartalmazza. Ezek jellemzően törvényszéki határozatok.

A kutatás 2021 februárja után kezdődött, figyelemmel arra, hogy a bíróságoknak 30 napjuk van arra, hogy a határozatot a BHGY-ban közzétegyék,⁷ így abba a kutatás megkezdésekor a 2021. decemberi határozatok is biztosan feltöltésre kerültek.

A kutatás természetesen nem teljes körű, mivel a Bszi. nem írja elő általános jelleggel a törvényszéki határozatok közzétételét.⁸

Az SZTNH döntéseivel szemben benyújtott megváltoztatási kérelmeket a bíróságok nem peres eljárás keretében tárgyalják. Ezekben az ügyekben a bíróságok végzést hoznak. A végzések a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) szerint határozatnak minősülnek,⁹ így kiterjed rájuk a Bszi. határozatok közzétételére vonatkozó szabályozása is.

Az látható ugyanakkor,¹⁰ hogy ezen végzések közül jellemzően az ítéletátlai határozatok kerülnek kivétel nélkül feltöltésre, illetve az ezekhez kapcsolódó törvényszéki határozatok, amelyek ugyanakkor csak úgy érhetők el az adatbázisban, ha az ítéletátlai ügyszámra keresünk rá.¹¹ Ezt meghaladóan a törvényszéki ügyek egyike sem érhető el a BHGY-ben.¹²

⁷ „A határozatot az azt meghozó bíróság elnöke a határozat írásba foglalásától számított harminc napon belül teszi közzé a Bírósági Határozatok Gyűjteményében.” Bszi. 164. § (1) bek.

⁸ Bszi. 163. § (1) A Kúria a jogegységi határozatot, a jogegységi panasz eljárásban, valamint a jogorvoslat a törvényesség érdekében folytatott eljárásban hozott határozatát, az általa az ügy érdemében hozott és a hatályon kívül helyező határozatot, az ítéletátlak az általa az ügy érdemében hozott határozatot, a törvényszék – ha a felülvizsgált közigazgatási határozatot egyfokú eljárásban hozták, és a bíróság határozata ellen nincs helye rendes jogorvoslatnak – az általa a közigazgatási perben az ügy érdemében hozott határozatot a Bírósági Határozatok Gyűjteményében digitális formában közzéteszi. ...

(3) A közzétett bírósági határozathoz kapcsolva, azzal egyidejűleg közzé kell tenni mindazon bírósági és más hatósági vagy egyéb szerv által hozott határozatnak az OBH elnöke által meghatározott eljárásban a bíróság által anonimizált digitális másolatát is, amelyet a közzétett bírósági határozattal felülbíráltak vagy felülvizsgáltak. ...

(5) A bíróság elnöke – az (1)–(4) bekezdést meghaladó körben – elrendelheti a bíróság által hozott más határozat közzétételét is.

⁹ Pp. 340. §.

¹⁰ Az SZTNH-hoz visszaérkezett végzések ügyszámainak BHGY-ban való átfogó, háttérvizsgálata alapján.

¹¹ A BHGY-ban az „ügyszám” mezőben történt keresés esetében a helyes formátum a „Pfv.21465/2021/10” A „Pfv.IV.21.465/2021/10” formátumú keresés esetén az adatbázis nem mutat találatot, ezért a keresés minden esetben az első formátum alapján történt.

¹² Ezek közzétételét a törvényszék elnöke önkéntesen elrendelhetné a Bszi. 163. § (5) bekezdése alapján, értelemszerűen azokban az esetekben, amikor egy-egy végzés a gyakorlat számára releváns jogértelmezési kérdést is tartalmaz. Az ügyszámok vizsgálata alapján az látható, hogy ezzel a lehetőséggel a Fővárosi Törvényszék sosem él.

A kúriai végzések jellemzően nem tartalmaznak elvi tételt sem az adatbázisban, sem a végzés szövegében, a végzés általában nélkülözi ezt az egyébként kötelező fejezetet, bár a 2022-es gyakorlatból ennek meglétére is van példa.¹³ A kúriai végzések főszabály szerint nem érhetőek el,¹⁴ azok közül a Kúria tesz közzé néhányat (ún. önkéntes közzététel). A kúriai döntéshez kapcsolódó ítéletábrái és törvényszéki döntések az ítéletábrái döntések ügyszámára való kereséssel azonban szintén elérhetőek, ezek esetében azonban annak ténye nincs feltüntetve, hogy kúriai végzés meghozatalára is sor került volna. Csupán érdekességgént megemlíthető, hogy 2021-ben 65 végzés érkezett vissza a bíróságoktól a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához.

Azokban az esetekben, amikor a bíróság nem végzés, hanem ítélet formájában dönt (jellemzően bitorlási ügyek, szerzői jogi tárgyú ügyek) hasonló probléma nem merül fel, a kúriai határozatok feltöltésre kerülnek.

II. AZ ELVI TARTALOM ÉS A RÖVID TARTALOM MEGHATÁROZÁSA

A Bszi. nem határozza meg, mi minősül elvi tartalomnak, illetve rövid tartalomnak. Elvi tartalmat már korábban is tartalmaztak bírósági határozatok, jellemzően a Bírósági Határozatokban (a továbbiakban: BH), a Bírósági Döntések Tárában (BDT), illetve más hasonló folyóiratokban. Ezek az elvi tartalmak vagy elvi tételek, amelyek félkövér betűvel szerepelnek a közzétett ítéletek elején, nem a bíróság által ekként megjelölt vagy nem is feltétlenül a döntésben ekként megfogalmazott¹⁵ megállapítások, hanem azokat a közzétevő folyóirat szerkesztősége határozza meg.¹⁶

Ezen tételmondatok, „tartalmak” jellemzően a jogszabálynál konkrétabb, azonban az eset körülményeihez képest absztraktabb megállapítások. Ahogy Tahin Szabolcs kiemeli, *„a hazai gyakorlatban közzétett BH-k elvi tartalmának alkata ugyanis éppen olyan, mint a jogi normáké, pontosan úgy néznek ki, mint egy mini jogszabály. Van tényállási részük (a jogszabály esetében ez a hipotézis) és ahhoz fűződik egy jogi értékelés (jogszabály esetében ez a*

¹³ Kúria Pfv.IV.21.465/2021/10.; Kúria Pfv.IV.21.464/2021/9.

¹⁴ Szabadalmi ügyek: Kúria Pfv.20992/2019/5.; Kúria Pfv.IV.20.905/2019/4.; Kúria Pfv.20.650/2020/8.; Kúria Pfv.IV.20.177/2021/3.; Kúria Pfv.IV.20.191/2021/3. Védjegyügyek: Kúria Pfv.IV.21.422/2019/6.; Kúria Pfv.IV.21.420/2019/5.; Kúria Pfv.IV.20.751/2020/3.; Kúria Pfv.IV.20.026/2020/7.; Kúria Pfv.IV.20.788/2020/4.

¹⁵ Vö. Jema Módszertani útmutató a szerzőknek c. dokumentummal. Elérhető: https://jema.hu/segedanyag/JeMa_Modszer_tani_utmutato_a_szerzoknek.doc.

¹⁶ Ennek ellenére ezek szinte kizárólagosan olyan tételmondatokat tartalmaznak, amelyek az ítéletben fellelhetők. Egyedüli kivétel a Jogesetek Magyarázata (a továbbiakban: Jema), amelyben a szerkesztőség kifejezetten kéri a szerzőktől, hogy – amennyiben az lehetséges, fogalmazzanak meg olyan elvi tételt, amely a döntés szövegéből következik, akkor is, ha az azt hozó bírói fórum azt kifejezetten nem artikulálta. Lásd pl. *Schultz Márton: A Kecskeméti Törvényszék döntése a képmás kereskedelmi célú, ellenérték fejében történő felhasználása tárgyában*. Jema, 2020. 1–2. sz. vagy *Schultz Márton: A Debreceni Ítéletábrák döntése a név jogosulatlan kereskedelmi felhasználása tárgyában*. Jema, 2019. 1. sz.

jogkövetkezmény).¹⁷ Az elvi tartalom vagy elvi tétel ennél fogva – Peschka Vilmos szavaival élve¹⁸ – esetnorma, annak is egy speciális fajtája.

Az alábbiakban egy rövid fogalommeghatározásra törekszünk, amely a mélyebb jogból-cseleti vizsgálódásokat mellőzi, célja pusztán az, hogy egy elfogadható, használható fogalommal a vizsgálat további részében operálni lehessen.

Az elvi tétel a jelen megfogalmazásban vagy egy jogszabályhely értelmének pontosítása, konkretizálása, vagy a hatálya alá tartozó, azon belül elkülöníthető egyes életviszonyok vonatkozásában alkalmazandó konkretizált norma, amely absztrakt/általános jellegénél fogva valamennyi, a hatálya alá tartozó jövőbeni tényállásra alkalmazandó mindaddig, amíg az elbírálás alapjául szolgáló életviszonyok nem változnak meg, vagy nem merül fel olyan tényállási elem, amely esetek meghatározott körét tekintve újabb elvi tétel megfogalmazását teszi szükségessé.

Nem minősül elvi tartalomnak ezért a jogszabály szövegének megismétlése, a túl konkrét megfogalmazás, különösen ha azok a felek perbeli elnevezését is tartalmazzák. Az alább megvizsgált jogesetek között ilyeneket is találni.¹⁹ Elvi tartalomnak minősülhet a korábban állandóan követett bírói gyakorlat első, szó szerinti átvétele, hiszen az korábban mint elvi tétel nem volt megjelölve.

A rövid tartalom ennél egyszerűbb: az az ügy legfontosabb elemét, szempontjait, a középpontban álló jogintézmény elnevezését tartalmazza jellemzően. Az alábbi szófordulatok jellemzőek a rövid tartalmat tartalmazó határozatokban, így ezek segítenek azonosítani ezeket, és elhatározni az elvi tételt tartalmazó határozatoktól:

- vizsgálatának szempontjai,
- vizsgálata,
- vizsgálati szempontjai,
- vizsgálandó szempontok,
- megállapításánál irányadó szabályok,
- mértékének megállapítása,
- alkalmazhatósága,
- megítélésének szempontjai,
- elbírálásának szempontjai.

Az alábbi szavak valamelyike szinte kivétel nélkül megtalálható a rövid tartalmat tartalmazó határozatokban: *szempontjai, alkalmazhatósága, vizsgálata, megítélése*. Egy határozatban nem volt ilyen fellelhető, amely a „*határozat felülbírálata*” szófordulatot tartalmazta.

¹⁷ *Tahin Szabolcs*: Korlátozott precedensrendszer – alulnézetből. Magyar Jog, 67. évf. 5. sz., 2020, p. 266–275. Elérhető: https://hvgorac.hu/Dr_Tahin_Szabolcs_Korlatozott_precedensrendszer_alulnezetbol.

¹⁸ *Peschka Vilmos*: Az esetnorma, avagy a jogszabály és a jogeset kapcsolatának problémája. Állam- és Jogtudomány, 1985. 2. sz.

¹⁹ Ezeket is mint elvi tételeket kategorizáljuk, mert a bíróság ezeket mint ilyeneket jelölte meg, ebben a vonatkozásban saját értékelést nem végzünk.

III. A VIZSGÁLAT MÓDSZERE

A kutatás nem egyes jogintézmények, hanem törvények szerinti bontásban vizsgálja azt, hogy a BHGY-ban hány határozatot tettek közzé, ezek közül hány tartalmaz elvi tartalmat vagy rövid tartalmat, illetve azt, hogy azoknak mi a szövege. Ez összesen 124 darab határozat átvizsgálását és meghatározott szempontok szerinti rendezését jelentette.

A vizsgálat alapját az alábbi, fontosabb szerzői jogi és iparjogvédelmi törvények képezték:

1. 1991. évi XXXVIII. törvény a használati minták oltalmáról (a továbbiakban: Hmtv.),
2. 1991. évi XXXIX. törvény a mikroelektronikai félvezető termékek topográfiájának oltalmáról (a továbbiakban: Toptv.),
3. 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról (a továbbiakban: Szt.),
4. 1997. évi XI. törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról (a továbbiakban: Vt.),
5. 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: Szt.),
6. 2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról (a továbbiakban: Fmtv.),
7. 2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről (a továbbiakban: Kjktv.).

Először az összes, fenti törvényeket hivatkozó bírósági döntést vizsgáljuk meghatározott szempontok (pl. számosság, kollégium, több törvényt is hivatkozó döntések stb.) szerint, ezt követően az egyes törvényeket: az Szt.-t, az Szt.-t és a Vt.-t, illetve egy fejezetben belül a többi, fent hivatkozott törvényt, ezek alkalmazása ugyanis elenyésző (kb. 5% az összes ügyhöz képest).

Az egyes törvényeket hivatkozó határozatok rendezése négy szempont szerint történik: (1) elvi tartalmat tartalmazó határozatok, (2) rövid tartalmat tartalmazó határozatok, (3) egyéb, nem szellemi tulajdon-jogi vonatkozású elvi vagy rövid tartalmat megjelenítő határozatok, és (4) elvi tartalom nélküli bírósági határozatok. Az elhatárolás részben önkényes, hiszen a BHGY-ban csak „A határozat elvi tartalma” mező szerepel, így nem kerül megjelölésre, hogy mely esetben szerepel rövid tartalom, ezért a határozatokat a fenti fogalom meghatározásnak megfelelően minősítjük.

Az elvi tartalmat tartalmazó határozatok esetén az Szt. és a Vt. vonatkozásában alfejezetek szerint szerepelnek a határozatok, az alfejezetek elnevezése, az osztályozás önkényes. A többi határozat esetén nem volt akkora számosság, amely miatt értelme lett volna osztályozásnak. Az egyes elvi tartalmakat szó szerint közöljük (az egyes elírások korrigálásán túl), a Jogi Hírlap Döntvénytárához hasonlóan a bíróság neve után kettőspontot téve, amely után a változtatás nélküli elvi tartalom következik. A kúriai és ítéltáblai döntések vegyesen szerepelnek.

Azon határozatokat, amelyek rövid tartalmat tartalmaznak, nem vizsgáljuk meg részletesen, azokból nem emelünk ki olyan részeket, amelyek elvi tételként szolgálhatnak, illetve

ilyet nem fogalmazunk meg területi okok miatt, hiszen ez részletes elemzést és további jelentős időráfordítást igényelt volna.

Az egyéb határozatok tekintetében nem vizsgáljuk azt, hogy ezek mennyiben érintik az egyes törvényeket, feltételezve hogy azok relevanciája csekély, hiszen ellenkező esetben a bíróság szellemi tulajdon-jogi vonatkozású kiemelését végzett volna el.

A keresés nagyrészt manuálisan történt a BHGY-ban, jellemzően a „*Határozat meghozatalának ideje*” mező „től-ig” értékének azonos évre állításával (pl. 2021–2021), illetve a „*Jogszabályhely*” mezőben a jogszabályok év szerinti és szám szerinti megadásával. Ezen túl a „*Határozatot meghozó bíróság*” mezővel szűrtünk. Ezt követően az egyes határozatok fontosabb rendelkezéseit kézi módon emeltük ki, illetve a meghatározott szempontok szerint kiadott találatok exceltáblázatokba vannak rendezve, és ezt követően elemezzük.

Megjegyzendő, hogy eltérő keresési feltételek esetén összességében annyi találatot adott ki a BHGY minden esetben, mint az összes határozatra. Az adatbázist tehát úgy tűnik megfelelően optimalizálták, nem merült fel olyan probléma, hogy eltérő eredményeket adna ki különböző szempontok alapján meghatározott, de ugyanazon határozatokra vonatkozó keresés esetén.²⁰

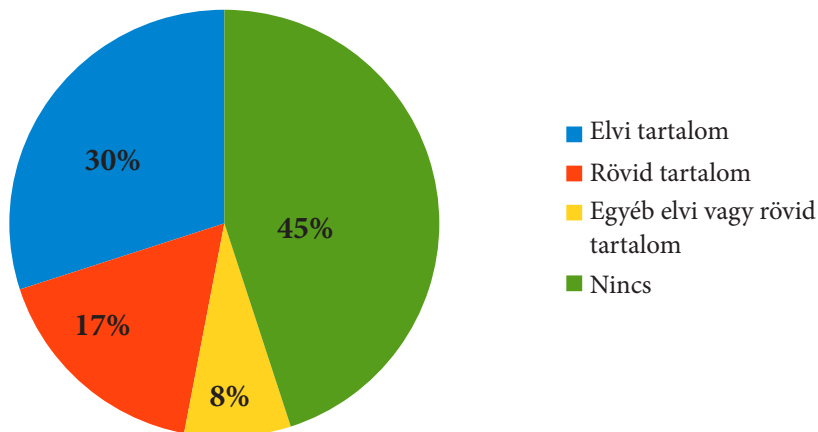
IV. A KÖZZÉTETT HATÁROZATOK ADATAINAK EGYÜTTES VIZSGÁLATA

IV.1. Elvi tartalom aránya a közzétett bírósági határozatokban

Az összes határozat közel fele (45%) esetében a BHGY „A határozat elvi tartalma” elnevezésű mezője üres. Ez összesen 58 határozatot jelent. Ennek oka nagyrészt az, hogy a törvényszéki ítéletek nem tartalmazzak ilyet, illetve bizonyos esetben az ítéletáblai határozatok sem. Tizenegy esetben találunk egyéb határozatokat, amelyek elvi tartalma nem érinti a szellemi tulajdon-jogokat, ez az összes ügy 8%-a.

Elvi tartalommal (szűkebb értelemben, tehát mint elvi tétel, és nem mint rövid tartalom) a határozatok 30%-a rendelkezik, ami 37 határozatot jelent. Rövid tartalommal pedig a határozatok 17%-a, összesen 23 határozat rendelkezik. Igen előremutató, hogy a bíróságok már az első évben törekedtek arra, hogy ne rövid tartalmat, hanem elvi tételt határozzanak meg. A bemutatott adatok megoszlását az alábbi ábra szemlélteti.

²⁰ A probléma vonatkozásában lásd Navratil Szonja, Simon Éva, Vissy Beatrix: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága különös tekintettel a bírósági határozatok nyilvánosságára. Eötvös Károly Intézet, Budapest, 2009, p. 26.

1. ábra: Szellemitulajdon-jogi vonatkozású elvi tartalom és rövid tartalom a 2021-ben közzétett határozatokban

Amennyiben törvények szerinti bontásban vizsgáljuk az elvi és a rövid tartalom közötti arányokat, ettől eltérő képet kapunk. A három leggyakrabban hivatkozott törvény esetében azt láthatjuk, hogy az elvi és a rövid tartalom aránya az Szjt. esetében 17 határozat a 6-hoz, az Szt. esetében 4 a 3-hoz, a Vt. esetében pedig 13 a 14-hez. Míg a szabadalmi jog és a védjegyjog területén az arány közel fele-fele, addig a szerzői jog területén 2/3-1/3 az elvi tartalom javára. Ennek vélhetően az lehet az oka, hogy a szerzői jog területén eljáró tanácsok nagyobb figyelmet fordítanak a jogfejlesztésre. Az elvi tartalom megfogalmazása nagyban függ, illetve függhet a jogalkalmazók, a bírók személyétől, tehát vélhetően jogszociológiai szempontból ez viszonylag szubjektív kérdés. Mivel az eljáró tanács tagjainak a neve közérdekből nyilvános adat, ezért az szerepel is a közzétett határozatokon, így ez engedi az összehasonlítást.

A Fővárosi Ítélőtábla által hozott, a Vt.-t és az Szjt.-t hivatkozó polgári határozatok vizsgálata alapján elmondható, hogy egy határozat kivételével²¹ valamennyit két tanács hozott. A „Tanács1” tagjai Lesenyey Terézia, Mózsik Tímea, Pullai Ágnes, a „Tanács2” tagjai pedig Lesenyey Terézia, Mózsik Tímea, Karaszi Margarita. Az Szjt.-t hivatkozó ügyekben a Fővárosi Ítélőtábla fenti két tanácsa tíz esetben fogalmazott meg elvi tételt, míg négy esetben rövid tartalmat. A Vt.-t hivatkozó ügyekben a két tanács együttesen tizenkét esetben határozott meg elvi tartalmat és tizennégy esetben rövid tartalmat.

A Tanács1 Szjt. esetén öt, Vt. esetén hét alkalommal határozott meg elvi tartalmat, ez a Tanács2 esetében öt-öt eset. Rövid tartalmat a Tanács1 az Szjt.-vel kapcsolatban egy, a Vt.-

²¹ Fővárosi Ítélőtábla Pf.20731/2020/25. Az eljáró tanács tagjai: Sággy Mária, Csordás Csilla, Kincses Attila.

vel kapcsolatban pedig hét alkalommal határozott meg, a Tanács2 esetében ez Szjt. esetén egy, Vt. esetén szintén hét határozatot jelent. A két tanács tehát szinte valamennyi esetben hasonló arányban fogalmazott meg rövid tartalmat, bár a tanács tagjai átfedésben is vannak egymással. Ebből arra következtethetünk, hogy a tanács összetételének egyáltalán nincs relevanciája abból a szempontból, hogy miért arányosan magasabb az Szjt.-t hivatkozó döntések esetében az elvi tartalom aránya a rövid tartalomhoz képest.

Ennek nem az lehet az oka, hogy a BHGY nem tesz különbséget az elvi és rövid tartalom között, hanem az, hogy egyes határozatok jellegüknél fogva nem minden esetben vetnek fel elvi kérdéseket, így nem feltétlenül van elvi tartalmuk: a rövid tartalmat tartalmazó bírósági határozatoknak ezért minden évben szükségképpen lesz egy minimális száma. De jogszociológiai oka lehet az is, hogy az eljáró tanács tagjai egy-egy jogterületen mélyebb ismeretekkel rendelkeznek, így könnyebben fogalmaznak meg elvi tételt, de akár a peres felek jogi érvelése, előadásai is nagyban ráirányíthatják a figyelmet egy-egy elvi kérdésre.

Ez a feltételezés elvezet bennünket a döntések azon köréhez, amelyek esetén ugyan lenne elvi tartalom, elvi tétel, azt a bíróság azonban nem emeli ki, nem artikulálja, nem fogalmazza meg, és ennek hiányában a rövid tartalom megadására szorítkozik, így téve eleget a Bszi. szerinti kötelezettségnek. Ezen esetkör esetén billenhet egy-egy határozat kiemelt tartalma az „elvi” vagy a „rövid” tartalom irányába, és ez okozhat eltérő arányokat az egyes jogszabályokat hivatkozó határozatokon belül. Az egyáltalán nem derül ki továbbá, hogy mely esetben artikulálják maguk a felek az elvi tartalmat, vagy mennyire csupán az eljáró tanács jogfejllesztése alapján jön ez létre a felektől függetlenül.

A közzétett bírósági határozatok esetében a kúriai határozatokban „Az alkalmazott jogszabályok és az alkalmazott joggyakorlat” és a „Záró rész” között található meg „A döntés elvi tartalma” című fejezet. Az ítéletáblai határozatok esetében ilyennel nem találkozunk. Ennek valószínűleg az az oka, hogy ilyen jellegű kötelezettséget a Bszi. csak a Kúria esetében támaszt. Az ítéletáblai határozatok elvi tartalma tehát csak a BHGY-ban érhető el, magában a határozatban az nem szerepel.

Jelentős problémának tűnik egyrészt az, hogy a BHGY metaadat formájában nem tesz különbséget elvi és rövid tartalom között, másrészt az, hogy a kúriai határozatokban is csak „Elvi tartalom” fejezetcím szerepel, és ide kerül beillesztésre a rövid tartalom is. Ez azt jelenti, hogy tényleges különbséget a két adatkör között sem az eljáró tanács, sem a BHGY nem tesz, ami abból a szempontból problémás, hogy itt közérdekű adatokról van szó.

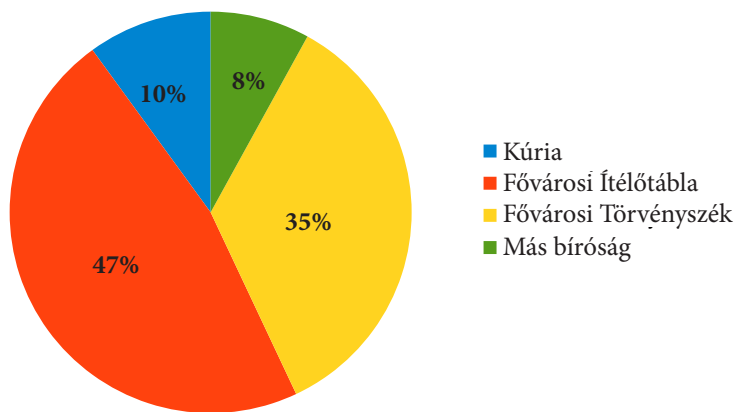
Amennyiben valaki közérdekű adatigénnyel élne az OBH vagy egy-egy bíróság irányába azt kérdezve, hogy 2021-ben hány esetben csatoltak rövid tartalmat a bírósági határozatokhoz, úgy ezt a szervek nem tudnák megválaszolni, mert ezt az adatot ebben a formában nem kezelik, jóllehet a Bszi. vonatkozó szakasza egyértelműen előírja ezen adatok kezelését és a rövid tartalom elvi tételtől való megkülönböztetését. Másrészt ez meg is nehezíti a célzott kutatást, a szűrést és a rendszerezést, ami hátráltatja és hátráltatni fogja a jogalkal-

mazást, a jogtudományi kutatásokat. Ezt a problémát ezért célszerű lenne minél hamarabb orvosolni.

IV.2. Az eljáró bíróságok szerinti elosztás

2021-ben összesen 124 releváns határozatot tettek közzé a Bírósági Határozatok Gyűjteményében. Az esetek 92%-ában a Kúria, a Fővárosi Ítéltábla és a Fővárosi Törvényszék járt el. Más bíróság az összes ügy 8%-ában járt el (összesen 10 esetben). A legtöbb esetben a Fővárosi Ítéltábla határozott, ez az összes ügy majdnem fele (47%, 58 határozat). A Kúria a közzétett határozatok 10%-ában járt el (összesen 12 határozat). A Fővárosi Törvényszék 44 határozatot hozott 2021-ben (35%). Az alábbi ábra szemlélteti az eljáró bíróságok egymáshoz viszonyított arányát.

A számítás során a duplumhatározatok ki lettek vonva az összeredményből, tehát a több törvényt is hivatkozó határozatok csak egyszer jelennek meg.

2. ábra: A 2021-ben hozott határozatok aránya az eljáró bíróságok szerint

Összesen tíz olyan esetet találni, amikor nem a Kúria, a Fővárosi Ítéltábla vagy a Fővárosi Törvényszék járt el. Az egyik határozat két helyen is szerepel.²² Az „egyéb” bíróságok által hozott határozatok ügyszámát a következő táblázat tartalmazza (a duplum dőlt betűvel szerepel).

²² Pécsi Ítéltábla Gf.40022/2021/6.

Szt.	Győri Ítéltábla Bhar.26/2021/4.
	Pécsi Ítéltábla Gf.40022/2021/6.
	Debreceni Ítéltábla Bhar.444/2021/18.
	Veszprémi Törvényszék Bf.322/2020/12.
	Győri Ítéltábla Gf.20015/2021/4.
	Kaposvári Törvényszék G.40001/2021/26.
Kjktv.	Pécsi Ítéltábla Gf.40022/2021/6.
	Miskolci Járásbíróság P.21398/2020/18.
Szt.	Debreceni Ítéltábla Gf.30232/2021/4.
	Nyíregyházi Törvényszék G.40131/2020/67.
Vt.	Debreceni Ítéltábla Gf.30055/2021/4.

1. táblázat: Azon bírósági határozatok ügyszámjai, amelyek esetén nem a Kúria, a Fővárosi Ítéltábla vagy a Fővárosi Törvényszék járt el

IV.3. Kollégium szerinti eloszlás

Az ügyek jelentős részét polgári kollégium tárgyalja, a büntető, gazdasági és közigazgatási ügyek a közzétett határozatok kb. 10%-át teszik ki összesen. Munkaügyi kollégium által tárgyalta határozat nem került közzétételre. Az alábbi táblázat törvények szerinti bontásban tartalmazza az egyes kollégiumok által hozott határozatokat.

	polgári	büntető	gazdasági	közigazgatási
Szt.	36	4	4	0
Kjktv.	2	0	1	0
Szt.	15	0	1	1
Vt.	61	1	0	0
Fmtv.	1	0	0	0
Hmtv.	1	0	0	0
Toptv.	0	0	0	1
Összesen	116	5	6	2

2. táblázat: Bírósági határozatok kollégium és alkalmazott jogszabály szerinti felosztásban

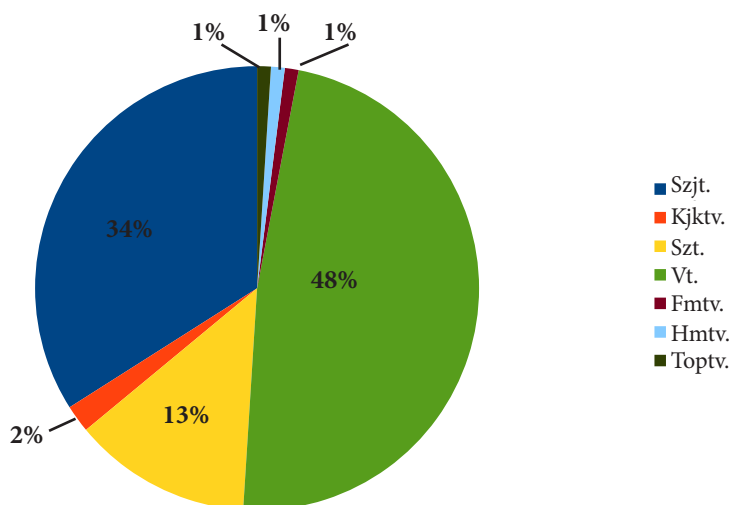
IV.4. Elvi tartalmat nem tartalmazó bírósági határozatok

A kúriai határozatok mindegyike tartalmazott elvi tartalmat. Ezzel szemben csupán összehasonlításként megjegyezhető, hogy a személyiségi jogi tárgyú kúriai határozatok (összesen 40), amelyek a Ptk.²³ 2:42. §-át hivatkozzák, 11 esetben nem tartalmaztak elvi tartalmat, tehát az esetek kicsit több, mint negyedében.

A Fővárosi Ítélőtábla határozatai közül hét esetben nem volt elvi tartalom feltöltve a BHGY-ba, a Debreceni Ítélőtábla esetében pedig két határozatban. A törvényszéki határozatok jellemzően nem tartalmaztak ilyen egyetlen esetben sem.

IV.5. Egyes jogszabályok hivatkozásának egymáshoz viszonyított aránya

Az összes ügy közel felét (48%, 62 határozat) a Vt.-t hivatkozó határozatok teszik ki. Az ügyek körülbelül egyharmadát (34%, 44 határozat) az Szjt.-t hivatkozó bírósági határozatok képezik. Az Szt.-t hivatkozó határozatok aránya 13%, 17 határozat. A három legfontosabb törvény hivatkozása a releváns határozatok 95%-ában jelent meg. A Kjktv., a Fmtv., a Hmtv. és a Toptv. a vizsgált határozatok 5%-ában kerül hivatkozásra. Az arányokat az alábbi ábra szemlélteti.

3. ábra: Találalatok a BHGY-ban az egyes szellemi tulajdon-jogi törvények vonatkozásában, a 2021-ben hozott határozatokat illetően

²³ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

A részletes adatokat az alábbi táblázat tartalmazza.

	Kúria	Fővárosi Ítéltábla	Fővárosi Törvényszék	Előbbi összesen	Más bíróság	Összesen
Szjt.	6	20	12	38	6	44
Kjktv.	1	0	0	1	2	3
Szt.	2	6	7	15	2	17
Vt.	2	34	25	61	1	62
Fmtv.	0	0	1	1	0	1
Hmtv.	0	1	0	1	0	1
Toptv.	1	0	0	1	0	1
Duplumokkal összesen	12	61	45	118	11	129
Duplumok nélkül összesen	12	58	44	114	10	124

3. táblázat: Egyes jogszabályok hivatkozása bírósági fórumok szerinti bontásban

IV.6. Több jogszabályt hivatkozó határozatok

Találhatóak olyan határozatok, amelyek több vizsgált törvényt is hivatkoznak, így olyan határozat, amely az Szjt.-t és a Kjktv.-t hivatkozza,²⁴ amely az Szt.-t és a Hmtv.-t,²⁵ illetve amely az Fmtv.-t és az Szt.-t,²⁶ valamint két olyan határozat, amely az Szjt.-t és a Vt.-t is hivatkozza.²⁷ Ez összesen 5 duplumot jelent. A külön-külön kiadott keresések összeredményét (129 találat) így ötten csökkenteni szükséges, azaz a ténylegesen közzétett határozatok száma 124 darab. A vizsgálat módszere kézi összehasonlítás volt, tekintve, hogy a BHGY nem ad lehetőséget több jogszabályhely együttes beállítására és keresésére.

IV.7. Az elvi tartalmat, illetőleg rövid tartalmat tartalmazó bírósági határozatok várható alakulása

A korábbi évek határozatainak számosságából következtetni lehet arra, hogy körülbelül hány döntés várható évenként, amelyekben a Kúria a fontosabb, szellemi tulajdon-jogi tár-

²⁴ Pécsi Ítéltábla Gf.40022/2021/6.

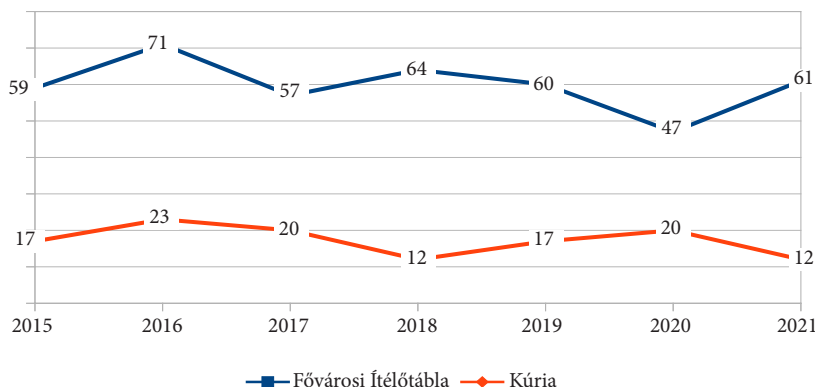
²⁵ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25962/2020/9.

²⁶ Fővárosi Törvényszék P.28020/2010/12.

²⁷ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25041/2021/3.; Fővárosi Ítéltábla Pkf.25019/2021/3.

gyú törvényeket alkalmazza, és ezekkel kapcsolatosan elvi tételt fogalmazhat meg. Ehhez hasonlóan érdemes megvizsgálni a Fővárosi Ítéltábla döntéseinek számosságát is.

A vizsgálat 2021-től 2015-ig terjed, a világjárványt megelőző öt év tendenciáját is belefoglalva. A hozott határozatokat éves bontásban a következő ábra szemlélteti:

4. ábra: A vizsgált törvények összes hivatkozása a Kúria és a Fővárosi Ítéltábla gyakorlatában (2015–2021)

A vizsgált időszakban a Kúria évente átlagosan 17,3 közzétett határozatot hozott, míg a Fővárosi Ítéltábla 59,8-at. Összesen ez tehát átlagosan kb. 77 határozatot jelent évente, azonban míg a Kúria jellemzően elvi tételeket fogalmaz meg, addig a Fővárosi Ítéltábla esetén azonos arányban jelennek meg a rövid tartalmat tartalmazó határozatok. Ez azonban a jövőben változhat, tekintve hogy ez volt az első év, amely során ilyen absztrakt, döntvényszerű megfogalmazást kellett alkalmaznia az ítéltáblának, amely sok esetben nem is felelt meg az elvi tétel / ratio decidendi fogalmának.

A 2021-es statisztika alapján a határozatok 55%-a tartalmazott elvi tartalmat. Ebből 39 minősíthető ténylegesen elvi tartalomnak (elvi tételnek), 22 rövid tartalomnak, és 10 olyanak, amely nem tartalmaz szellemi tulajdon-jogra vonatkozó utalást. Ez azt is jelenti, hogy az összes elvi határozatot tartalmazó döntésen belül (tehát az összes döntés 55%-án belül) 55% az az arány, ami tényleges elvi tartalmú határozat, 31%, ami rövid tartalmat tartalmaz, és 14% az, ami szellemi tulajdon-jogi szempontból nem releváns.

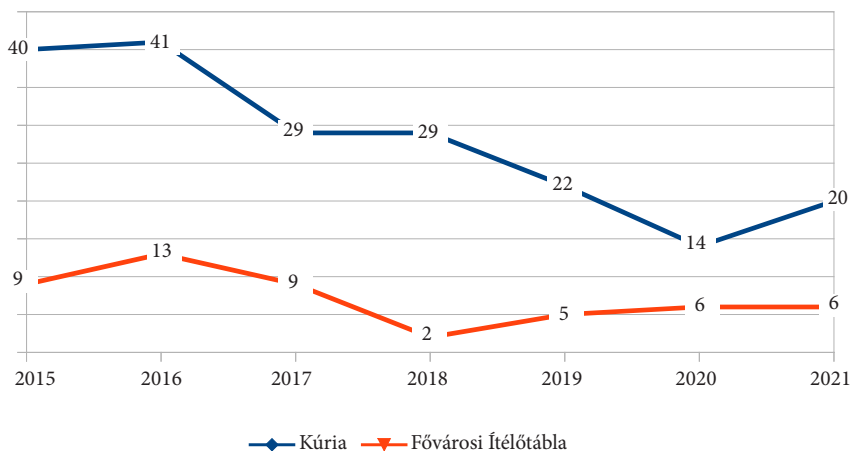
Amennyiben feltételezzük, hogy 77 határozat várható olyan határozatból évenként, amelyek a vizsgált törvények egyikét hivatkozzák, akkor ez körülbelül 40 ténylegesen elvi tartalommal rendelkező határozatot jelenthet évente, feltéve azt is, hogy az eljáró tanácsok rövid tartalom helyett nem kezdenek el nagyobb arányban elvi tartalmat megfogalmazni, bár ennek nem nagy a valószínűsége.

Ez a megállítás azonban inkább minősíthető jóslatnak, mint tényleges számításnak, figyelembe véve azt is, hogy mind az ítéltáblák, mind a törvényszékek részéről nagyobb a

valószínűsége annak, hogy ha kialakul a tényleges kúriai gyakorlat az elvi tartalom megfogalmazását illetően, úgy az alsóbb bíróságok is nagyobb biztonsággal nyúlnak ehhez az eszközhöz saját határozataikat illetően, ez azonban egyfajta tudatosság kialakulását is feltételezi, amihez mindenképpen meghatározott idő szükséges.

V. SZERZŐI JOG

A szerzői jogi tárgyú döntések legnagyobb részét polgári kollégium tárgyalta (36 határozat). Négy-négy esetben büntető és gazdasági kollégium járt el. Ha az utóbbi évek tendenciáit vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy mind ítélőtáblai, mind kúriai szinten az egy évben hozott határozatok száma körülbelül a felére csökkent. A két bírói fórum által az egy adott évben hozott és közzétett határozatokat a következő ábra tartalmazza.

5. ábra: Az Szjt. hivatkozása a Kúria és a Fővárosi Ítélőtábla gyakorlatában (2015-2021)

V.1. Elvi tartalommal bíró határozatok

A szerzői jogi tárgyú határozatok elvi és rövid tartalmát az alábbi fejezet tartalmazza, jelezve azon döntéseket is, amelyek esetén az elvi tartalom vagy a rövid tartalom nem kapcsolódik a szerzői joghoz.

V.1.1. Szerzőség

Fővárosi Ítélőtábla: A szerzőtársak fogalmát az 1969. évi III. törvény 5. §-a határozza meg. Az 5. § (1) bekezdése szerint több szerző közös művére, ha azt nem lehet önálló részekre szétválasztani, a szerzői jog a szerzőtársakat együttesen illeti meg. A (2) bekezdés értelmé-

ben pedig ha a közös mű részei a mű sérelme nélkül szétválaszthatók, a társszerzőket az egyes részekre önálló szerzői jog illeti. Erre tekintettel a perben azt kell vizsgálni, hogy a perbeli dalmű zenéje és szövege a mű sérelme nélkül egymástól szétválaszthatók-e. A bírói gyakorlat szerint ebből a szempontból az a döntő, hogy a szerzők szellemi alkotásai egymással szorosan, elválaszthatatlanul összefüggnek-e (BH1975. 411.). Emellett a régi Szjt. 40. § (2) bekezdése szerint a zeneművekhez írt szöveg mint szerzői mű önállóan is védelem alatt áll, mely rendelkezés is a szövegíró – főszabály szerinti – társszerzői minőségének megállapítása irányába hat. Alaptalan tehát az alperes arra való hivatkozása, hogy a felperes és a dal szövegírójának a zeneművön fennálló szerzői joga olyan közös jog, amely csak egységesen bírálható el, melyre tekintettel a szövegírónak is kötelezően perben kellett volna állnia a Pp. 36. §-a szerinti kötelező – kényszerű – pertársaság szabálya alapján. Nem sértett ezért eljárási szabályt az elsőfokú bíróság, amikor nem teljesítette az alperes ennek hiányára alapított permegszüntetésre irányuló indítványát, és a felperes keresetét érdemben bírálta el.²⁸

Kúria: A munkaköri kötelezettség tartalma nem szűkíthető kizárólag a munkavállaló munkaköri leírásában meghatározott munkaköri feladatokra. A munkavállaló ugyanis köteles a munkáltatónak, ezen belül a felettesének a munka végzésével kapcsolatos minden utasítását végrehajtani. A felettes a munka végzésével kapcsolatos utasításait, illetve elvárásait a munkavállaló tudomására hozhatja írásban, szóban, sőt ráutaló magatartással; kifejezett munkaköri leírástól függetlenül, az utasítás alapján végzett tevékenység a munkavállaló munkaköri kötelezettségébe tartozó tevékenységnek minősül. Az Szjt. alkalmazása körében akkor is szolgálati műnek minősül a szerzői mű, ha a munkaviszonyban álló szerzőt a felettese szóban utasította a szerzői mű kidolgozására.²⁹

Győri Ítélőtábla: Szerzői jogi védelem alá eső közös művek esetén a szerzőtársat önálló fellépési jog illeti meg a szerzői jog megsértése esetén. Ilyen bűncselekmény miatt az egyik szerzőtárs az egyéb feltételek megléte mellett akkor is jogosult pótmagánvád előterjesztésére, amennyiben szerzőtársa az építészeti tervvel mint közös művel kapcsolatos szerzői jogáról korábban lemondott.³⁰

V.1.2. Személyiségi jog

Kúria: I. A személyiségi jog megsértése és a szerzői jogi jogsértés egyaránt felróhatóságtól független, objektív felelősségen alapul. A szerzői jogi jogsértés esetén támasztható igényeket az Szjt. a Ptk.-tól elkülönülő jogintézményként, eltérő rendelkezésekkel és módon szabályozza, amelyet a védendő jog tárgya (szellemi alkotások védelme – személyiségvédelem) eltérése is indokol.³¹

²⁸ Fővárosi Ítélőtábla Pf.20085/2021/11.

²⁹ Kúria Pfv.20998/2020/4.

³⁰ Győri Ítélőtábla Bhar.26/2021/4.

³¹ Kúria Pfv.21065/2020/10.

Kúria: II. A szerzői jogi jogsértés miatti igény kizárólag azzal a személlyel szemben érvényesíthető, akinek a részéről a jogsértő cselekmény ténylegesen megvalósult, függetlenül attól, hogy a jogsértő természetes vagy jogi személy.³²

V.1.3. Felhasználási engedély

Fővárosi Ítélőtábla: A szerzőnek van kizárólagos joga a műve felhasználására és a felhasználás engedélyezésére. A felhasználási szerződés létrejöttének megállapításához a feleknek meg kell állapodniuk az egyértelműen beazonosítható mű felhasználásának terjedelméről, módjáról, időtartamáról és a felhasználási díjról. Az ilyen felhasználási szerződés létét és annak tartalmát az erre hivatkozó félnek kell a perben bizonyítania. Fényképek felhasználására irányuló szerződés hiányában kizárólag arra jogosult az alperes, hogy a művész által rendelkezésére bocsátott, őt ábrázoló fényképeket magáncéljaira, szűk, családi-baráti körben felhasználja. A fotók honlapra és közösségi oldalra történő kitétele azonban nyilvánvalóan túllépi ezt a keretet, mely felhasználás engedély nélküli, ezáltal jogsértő.³³

Fővárosi Ítélőtábla: A felhasználási engedély hiányában történő felhasználás esetén a szerző az Sztj. 94. § (1) bekezdés e) pontjában szabályozott gazdagodás visszatérítése iránti igényként érvényesítheti a megfizetni elmulasztott szerzői jogdíjat azzal, hogy az ezenfelüli gazdagodás visszatérítésére is igényt tarthat annak bizonyítottsága esetén, emellett az Sztj. 94. § (2) bekezdése alapján a polgári jogi felelősség szabályai szerint kártérítést követelhet.³⁴

Kúria: Szerzői személyhez fűződő jog, illetve szerzői vagyoni jog megsértése a felhasználásban közreműködő jogalany cselekménye alapján nem állapítható meg, mert nem tekintendő önálló felhasználónak.³⁵

Fővárosi Ítélőtábla: A felhasználási szerződésben a szerző csak kifejezett nyilatkozattal mondhat le a díjazásról.³⁶

V.1.4. Átdolgozás

Kúria: I. A szerzői művet – ideértve az átdolgozott művet is – egységében kell minősíteni és értékelni, az annak létrehozatalában részt vevő minden szereplővel együtt. A felhasználó által megvalósított jogsértéssel szembeni védelem mindig a tartalom és a műfaj sajátosságaihoz igazodik.³⁷

Kúria: II. A szerzői mű átdolgozásának fogalmába beletartozik annak megrendelése is, ez is olyan felhasználási cselekménynek minősül, amelyhez a szerző vagy jogutódja hozzájár-

³² Kúria Pfv.21065/2020/10.

³³ Fővárosi Ítélőtábla Pf.20802/2020/10.

³⁴ Fővárosi Ítélőtábla Pf.20458/2021/6.

³⁵ Kúria Pfv.21586/2019/5.

³⁶ Fővárosi Ítélőtábla Pf.20336/2021/6.

³⁷ Kúria Pfv.21647/2019/8.

rulása szükséges. Az a személy is részese a jogsértő felhasználásnak, akinek a megbízásából vagy utasítására a tervező dolgozik és végrehajtja a szerzői mű átdolgozását.³⁸

V.1.5. Adatbázis

Fővárosi Ítélőtábla: Az Szjt. 84/A. § (1) bekezdése értelmében azt igazolni kell, hogy az adatbázis egészét vagy jelentős részét másolat készítése útján többszörözték-e, és azt a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tették-e.³⁹

V.1.6. Bitorlás

Győri Ítélőtábla: Az érdemi tárgyalás berekesztését követően előterjesztett, a Pp. 53. § *b*) pontjába ütköző, a Pp. 54. § (2) bekezdésében írtakra figyelemmel a Pp. 170. § (1) bekezdés *b*) pontja szerinti adatokat nem tartalmazó keresetkiterjesztés nem indokolja az érdemi tárgyalás újbóli megnyitását. Az igényt érvényesíteni kívánó félnek kell bizonyítania egyrészt a szerzői jog megsértésének tényét, másrészt azt, hogy a jogsértő az általa alperesként megjelölt személy.⁴⁰

Fővárosi Ítélőtábla: Egy kiértékelő szoftver alapját képező algoritmus engedély nélküli felhasználása (más programba történő implementálása) nem valósít meg szerzői jogi jogsértést, mivel önmagában a program részét képező matematikai műveletek akkor is kívül esnek a szerzői jogi védelmen, ha egyébként azokat egy számítógépi programalkotásban hasznosították.⁴¹

V.1.7. Gazdagodás visszatérítése

Fővárosi Ítélőtábla: Előadóművészi teljesítmény engedély nélküli felhasználására alapított gazdagodás visszatérítése iránti igény esetén elsősorban összehasonlító adatokra vonatkozó okiratok, szerződések csatolásával, illetve az adott műfajra jellemző piaci viszonyok feltárásával lehet a gazdagodás összegét meghatározni, melynek legkisebb mértéke az elmaradt szerzői díj összegével egyezik meg, azaz azzal az összeggel, ami az előadóművészt jogszerű felhasználás esetén megillette volna. Ennek kiszámításakor a jogsértő jogsértéssel elért nettó árbevételéből le kell vonni az igazolt költségeit, és amennyiben ez az összeg magasabb, mint a fenti módon megállapított jogdíj, akkor a jogsértő az elmaradt jogdíj mértékét meghaladó gazdagodás visszatérítésére is köteles.⁴²

³⁸ Kúria Pfv.21647/2019/8.

³⁹ Fővárosi Ítélőtábla Pf.20266/2021/18.

⁴⁰ Győri Ítélőtábla Gf.20015/2021/4.

⁴¹ Fővárosi Ítélőtábla Pf.20694/2021/6.

⁴² Fővárosi Ítélőtábla Pf.20305/2021/5.

V.1.8. Szerzői jog és tulajdonjog

Fővárosi Ítéltábla: A szerzői jog gyakorlása nem ütközhet a tulajdonosnak a Ptk.-ban biztosított, a dolog célszerű és zavartalan használatához fűződő dologi jogával. Az azonos rangú magánjogok ütközése esetén a jogvita csak a rendeltetésszerű joggyakorlás alapelvéből kiindulva bírálható el, és minden egyes ügyben egyedileg, a konkrét tényállás ismeretében dönthető el, hogy a kifogásolt magatartás következtében sérült-e az érintett jogok egyenlősége, egyensúlya, illetve, hogy ehhez milyen jogkövetkezmény fűzhető.⁴³

Fővárosi Ítéltábla: I. A műtárgyak, amelyek nincsenek tartósan egyesítve az őrzési helyükön lévő berendezési tárgyakkal, hanem vitrinben, illetve tárolókban vannak elhelyezve, nem állnak alkotórészi, avagy tartozéki kapcsolatban az őrzési helyükül szolgáló ingatlannal.⁴⁴

Fővárosi Ítéltábla: II. Az 1949. évi VII. törvény hatálybalépésekor a hitbizományi vagyon a törvény erejénél fogva állami tulajdonba került, a tulajdon átruházásához nem volt szükség további jogcselekményre.⁴⁵

V.1.9. Védjegybejelentés

Fővárosi Ítéltábla: Szakkérdést jelent, hogy a megjelölés szerzői műnek tekinthető-e, ezért amennyiben eltérő jogi álláspontja miatt a hivatal nem folytatott le e körben bizonyítást, az elsőfokú bíróságnak kell erről az anyagi pervezetés keretében a feleket kioktatnia, és a fél indítványára szakértőt kell kirendelnie. Csak ezt követően dönthető el, hogy a védjegybejelentés sérti-e a felszólaló szerzői jogait.⁴⁶

Fővárosi Ítéltábla: Szakkérdést jelent, hogy a megjelölés szerzői műnek tekinthető-e, ezért amennyiben eltérő jogi álláspontja miatt a hivatal nem folytatott le e körben bizonyítást, az elsőfokú bíróságnak kell erről az anyagi pervezetés keretében a feleket kioktatnia, és a fél indítványára szakértőt kell kirendelnie. Csak ezt követően dönthető el, hogy a védjegybejelentés sérti-e a felszólaló szerzői jogait.⁴⁷

V.2. Rövid tartalommal bíró határozatok

A szerzői jogi jogsértés megítélésénél a felek között létrejött szerződések alapján a felek szerződéses szándéka vizsgálatának szempontjai.⁴⁸

Adatbázis elemeinek kimásolásával megvalósított jogsértés vizsgálati szempontjai.⁴⁹

⁴³ Fővárosi Ítéltábla Pf.20559/2021/5.

⁴⁴ Fővárosi Ítéltábla Pf.20731/2020/25.

⁴⁵ Fővárosi Ítéltábla Pf.20731/2020/25.

⁴⁶ Fővárosi Ítéltábla: Pkf.25041/2021/3.

⁴⁷ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25019/2021/3.

⁴⁸ Kúria Pfv.20552/2020/11.

⁴⁹ Fővárosi Ítéltábla Pf.20680/2021/5.

Engedély nélküli felhasználás és névfeltüntetés elmaradása miatt érvényesített nem vagyoni kártérítés megállapításánál irányadó szabályok.⁵⁰

Számítógépes játékhoz írt zene engedély nélküli felhasználásával megvalósult szerzői jogi jogsértés ellenében járó díj mértékének megállapítása.⁵¹

A szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének büntette. A mértékes fellebbezés folytán korlátozott felülbírálat.⁵²

A Btk., illetve az 1978. évi IV. törvény (régí Btk.) alkalmazhatósága szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése esetén.⁵³

V.3. Egyéb, nem szellemi tulajdon-jogi vonatkozású elvi vagy rövid tartalmat megjelenítő határozatok

V.3.1. Elvi tartalom

Pécsi Ítéltábla: A bíróság a keresetet nem bírálhatja el olyan jogalapon, melyet a fél nem jelölt meg. Nem terheli a bíróságot anyagi pervezetési kötelezettség, ha a kereset hibájára az alperes ellenkérelmében a felperes figyelmét felhívja.⁵⁴

Fővárosi Ítéltábla: A biztatási kár mint utaló magatartás a szerződésen kívüli és a szerződésszegéssel okozott jogellenes károkozashoz képest szubszidiárius tényállás. Az igény csak akkor érvényesíthető eredményesen, ha valamennyi tényállási elem – a szándékos magatartás, amely a másik jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indította, amelyből őt önhibáján kívül károsodás érte – megállapítható. Kárként nem a meghíúsult szerződéssel elérendő haszon érvényesíthető, hanem a károkozó magatartása révén a károsultnál keletkező anyagi veszteség.⁵⁵

Fővárosi Ítéltábla: A törvény szövegében kifejezetten nevesített perbeli személyek is kizárólag saját felhasználásra készíthetnek a per iratairól másolatot, annak nyilvánosságra hozatala céljából nem. E személyeken kívül más személyek pedig csak jogi érdekük igazolása után, az eljáró bíróság elnökének engedélyével tekinthetik meg az iratokat, illetve készíthetnek azokról – kizárólag saját maguk számára – másolatot vagy kivonatot. A tárgyalás nyilvánossága nem töri át ezt az elvet, és a tárgyaláson résztvevők is csak a rájuk vonatkozó speciális törvényi rendelkezéseknek – a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló törvény szabályainak – megfelelően tájékoztathatnak a tárgyaláson törtétekről, ami nem jelenti azt, hogy a perben keletkezett bírósági iratokat korlátozás nélkül közzé tehetnék. A tárgyalás nyilvánosságát szabályozó Pp. 231. §-a a tárgyaláson

⁵⁰ Fővárosi Ítéltábla Pf.20756/2020/5.

⁵¹ Fővárosi Ítéltábla Pf.20610/2021/3.

⁵² Debreceni Ítéltábla Bhar.444/2021/18.

⁵³ Fővárosi Ítéltábla Bf.222/2020/17.

⁵⁴ Pécsi Ítéltábla Gf.40022/2021/6.

⁵⁵ Fővárosi Ítéltábla Gf.40137/2021/6.

hozott ítélet kihirdetésének nyilvánosságát írja elő főszabályként, ami nyilvánvalóan nem jelenti a keresetlevél vagy bármely bírósági beadvány teljes terjedelmű közzétételét a nagy nyilvánosság számára hozzáférhető módon. Mindezek alapján a felperestől származó és a bíróságnak címzett két irat közzétételével sérül a felperes magántitokhoz fűződő személyiségi joga, és ezzel együtt sérül az okiratokban szereplő egyes személyes adatok védelméhez fűződő joga is.⁵⁶

Kúria: 1. A magánélet védelmének része a személyes adatok védelméhez való jog, amelyet alapjogként az Alaptörvény VI. cikk (3) bekezdése tartalmaz. A személyes adat törlése iránti perben az érvényesített igény nem a fél vagyoni jogain alapul, az értéke pénzösszegben nem kifejezhető, ezért nem tartozik a vagyoni jogi perek közé. Vagyoni jogi perben a felülvizsgálat kizártságára vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatóak, ha a felperes valódi tárgyi keresetelméletben vagyoni jogi igény mellett nem vagyoni jogi igényt is érvényesít.⁵⁷

Kúria: 2. Az információs önrendelkezési jog (a személyes adatok védelméhez való jog), mint alapjog is korlátozható. Ennek megítélése során elsősorban a célhoz kötöttség követelményének való megfelelést, a személyes adatok nyilvánosságra hozatala és a közérdek meglétének viszonyát kell mérlegelni a szükségesség-arányosság tesztjén belül.⁵⁸

V.4. Elvi tartalom nélküli határozatok

Tizenhét olyan bírósági döntés van, amely a Szjt.-t hivatkozva, azonban nem tartalmaz elvi tartalmat. A Fővárosi Ítélőtábla határozatain túl egy esetben a Kaposvári Törvényszék, egy esetben a Veszprémi Törvényszék és három esetben a Fővárosi Ítélőtábla döntése nem tartalmazott elvi tartalmat. Ezen döntéseket az 1. sz. melléklet tartalmazza ügyszámmal együtt.

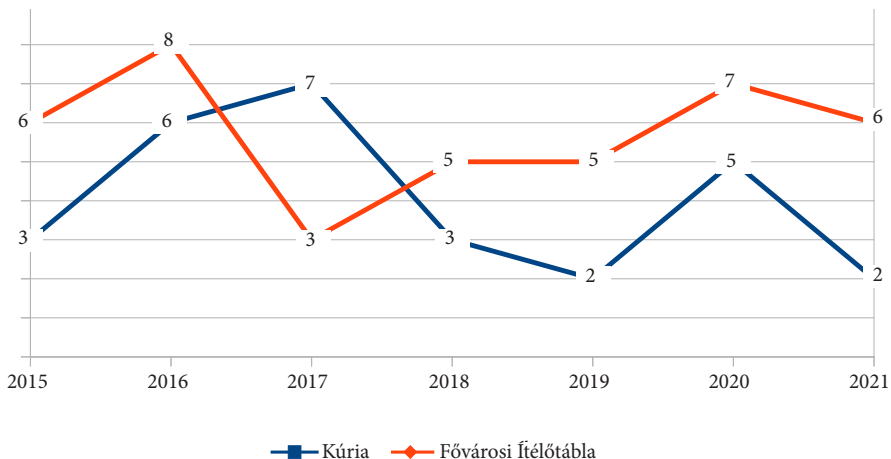
VI. SZABADALMI TÖRVÉNY

Az Szt.-t hivatkozó határozatok közül tizenöt esetben polgári kollégium, egy esetben gazdasági és egy esetben közigazgatási kollégium tárgyalta az ügyet. Az Szt.-t hivatkozó, egy évben hozott határozatok száma jóval alacsonyabb, mint az Szjt.-t hivatkozó határozatoké. A Fővárosi Ítélőtábla által hozott határozatok száma nem jelentősen nagyobb a kúriai határozatok számánál, sőt az egyik évben (2017-ben) a Kúria több mint kétszer annyi határozatot hozott, mint a Fővárosi Ítélőtábla. A két bírói fórum által az utóbbi években hozott és közzétett határozatok számosságát az alábbi ábra mutatja be.

⁵⁶ Fővárosi Ítélőtábla Pf.20806/2020/6.

⁵⁷ Kúria Pfv.20531/2020/5.

⁵⁸ Kúria Pfv.20531/2020/5.

6. ábra: Az Szt. hivatkozása a Kúria és a Fővárosi Ítélőtábla gyakorlatában (2015–2021)

VI.1. Elvi tartalommal bíró határozatok

Kúria: Az innovációs járulék kapcsán az adóigazgatási eljárásban az adóhatóságnak az SZTNH-t kell kirendelni a kutatás-fejlesztési tevékenység minősítésével kapcsolatos szakértői feladat ellátására. Az SZTNH véleménye adóhatósági alkalmazásának eljárásjogi okból történő vitatása nem kizárt, érdemben azonban a perben történő igazságügyi szakértő kirendelés nélkül nem kérdőjelezhető meg.⁵⁹

Fővárosi Ítélőtábla: A szabadalom licencforgalmi értékét a hasznosításra tekintettel kell meghatározni, és figyelembe kell venni létrejöttének a körülményeit is.⁶⁰

Fővárosi Ítélőtábla: Magyarországon hatályosított európai szabadalom bitorlására alapított ideiglenes intézkedés iránti kérelem esetében vitatás esetén előkérdés a szabadalom által védett találmánynak a meghatározása az idegen nyelvű leírás és annak magyar nyelvű fordítása tartalmi összevetésével, majd annak összevetése a bitorlónak állított berendezés, anyagok és eszközök tulajdonságaival. Az összevetés utóbbiak részletes leírása hiányában nem végezhető el.⁶¹

Fővárosi Ítélőtábla: A használati minta megsemmisítésére irányadó eljárásban az eljárást kezdeményező félnek kell bizonyítania, hogy az oltalom a törvény kizáró rendelkezése miatt nem tartható fenn.⁶²

⁵⁹ Kúria Kfv.35052/2021/11.

⁶⁰ Fővárosi Ítélőtábla Pf.20142/2021/14.

⁶¹ Fővárosi Ítélőtábla Pkf.25727/2021/5.

⁶² Fővárosi Ítélőtábla Pkf.25962/2020/9.

VI.2. Rövid tartalommal bíró határozatok

Szabadalmi kényszerengedély iránti kérelem vizsgálati szempontjai egészségügyi válsághelyzetben.⁶³

VI.3. Egyéb, nem szellemi tulajdon-jogi vonatkozású elvi vagy rövid tartalmat megjelenítő határozatok

Kúria: I. Nincs helye felülvizsgálatnak, ha az első- és másodfokú ítélet indokolása a jogvita érdemi elbírálása szempontjából releváns kérdésekben tartalmilag megegyezik. Az első- és másodfokú ítélet indokolásának szövegkörnyezetből kiragadott részletei önmagukban nem támasztják alá azt, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét eltérő jogi indoklásra utalással hagyta helyben.⁶⁴

Kúria: II. A felülvizsgálat engedélyezése körében a Kúria a jogerős ítélet felülvizsgálatát csak az engedélyezése feltételei szempontjából végzi el. Amennyiben az engedélyezése iránti kérelem a Kúria közzétett határozatától a bíróság anyagi pervezetése körében felmerült jogkérdésben való eltérésre irányul, a bizonyítás körében adott tájékoztatás megfelelő voltának megítéléséhez nem nélkülözhető – a szükséges mértékben – az érdemi döntést megalapozó indokok vizsgálata.⁶⁵

Kúria: III. Önmagában a fél részére értelmezést igénylő kérdés felvetése nem alapozhatja meg a felülvizsgálat engedélyezését a joggyakorlat egységének vagy továbbfejlesztésének biztosítása érdekében.⁶⁶

VI.4. Elvi tartalom nélküli határozatok

Kilenc olyan bírósági döntés van, amely az Szt.-t hivatkozva, azonban nem tartalmaz elvi tartalmat. A Fővárosi Ítéltábla határozatain túl egy esetben a Nyíregyházi Törvényszék, egy esetben pedig a Debreceni Ítéltábla döntése nem tartalmazott elvi tartalmat. Ezeket a döntéseket a 2. sz. melléklet tartalmazza ügyszámmal együtt.

VII. VÉDJEGETÖRVÉNY

A Vt.-t hivatkozó bírósági határozatok esetében hatvanegy esetben polgári kollégium, és egy esetben büntető kollégium tárgyalta az ügyet. A Vt.-t hivatkozó kúriai és fővárosi íté-

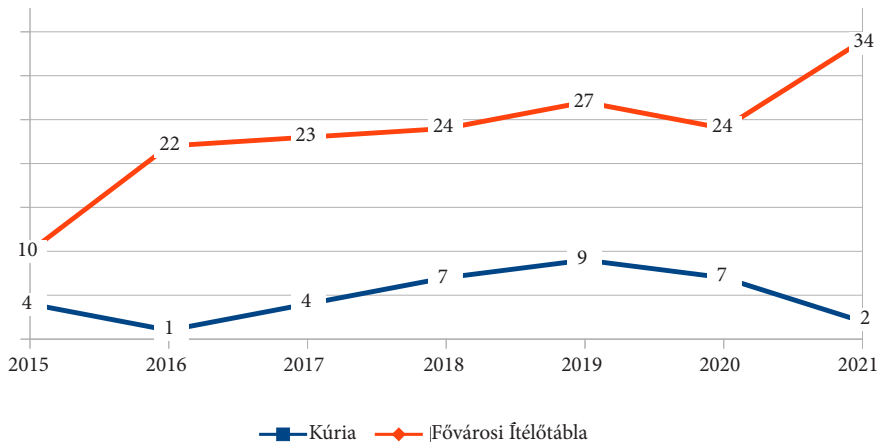
⁶³ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25536/2021/6.; Fővárosi Ítéltábla Pkf.25537/2021/6.; Fővárosi Ítéltábla Pkf.25538/2021/6.

⁶⁴ Kúria Pfv.20932/2021/2.

⁶⁵ Kúria Pfv.20932/2021/2.

⁶⁶ Kúria Pfv.20932/2021/2.

lőttáblai határozatok mind az Szjt.-t, mind az Szt.-t hivatkozó határozatoktól eltérnek. Míg az Szjt. esetében a tendencia a csökkenés volt, az Szt. esetében pedig a közel azonos számú határozat közzététele évenként a két bírói fórum által, addig védjegyügyekben egyrészt jelentősen megnőtt a közzétett ügyek száma, másrészt a Fővárosi Ítéltábla egyre több, a Kúria egyre kevesebb határozatot hoz. A két bírói fórum által az utóbbi években hozott és közzétett határozatok számosságát az alábbi ábra mutatja be.

7. ábra: A Vt. hivatkozása a Kúria és a Fővárosi Ítéltábla gyakorlatában (2015–2021)

VII.1. Elvi tartalommal bíró határozatok

VII.1.1. Megkülönböztetőképesség

Fővárosi Ítéltábla: Nem részesülhet védjegyjelölésben a megjelölés, ha nem alkalmas arra, hogy a bejelentő áruit, szolgáltatásait megkülönböztesse más vállalkozások hasonló áruiról, szolgáltatásaitól.⁶⁷

VII.1.2. Korábbi jogok

Kúria: A magyar személyiségi jog rendszere és a Ptk. sem ismeri az „ősi, családi név védelme” elnevezésű jogintézményt, azt nem részesíti külön védelemben. A fél a saját névjogának sérelme miatt a Ptk.-nak a névviselési jog megsértésére hivatkozással indíthat személyiségi jogi pert. A Ctv. nem határozza meg, nem szűkíti le a jogi érdek fogalmát, ezért annak megsértését megalapozhatja másnak a vagyoni viszonyaira kihatás mellett a személyiségének

⁶⁷ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25895/2020/3.

sérelme miatti jogvédelem szükségessége is. A családi név egyedisége azonban önmagában nem bizonyítja a jogi érdek fennállását.⁶⁸

Fővárosi Ítélőtábla: A Vt. 5. § (1) bekezdés *a*) pontja mellett a kúriai iránymutatás mentén kialakult bírói gyakorlat értelmében ahhoz, hogy egy gazdasági szereplő névviselési jogának sérelmére hivatkozva sikeresen felléphessen egy megjelölés lajstromozása ellen, elengedhetetlen, hogy az adott megjelölés alatt tényleges tevékenységet fejtsen ki, mert csak ennek eredményeként kapcsolhatják hozzá az árujelzőt a fogyasztók, csak ebben az esetben lehet megállapítani, hogy az védjegyként funkcionál a piacon. Az elsőrendű kérelmező azonban nem igazolta, hogy a cégjegyzékbeli tevékenységi körei alapján nyújtott szolgáltatásaihoz kapcsolódóan a védjegybejelentés időpontjában vagy előtte olyan mértékben használta a cégnevével azonos megjelölését, hogy azt a fogyasztók vele azonosították, így a lényegileg azonos kérelmezetti megjelölés védjegyoltalma a névviselési jogát sértene. A Vt. 2017. október 1. napjától hatályos rendelkezéseinek alkalmazása mellett a Vt. 5. § (2) bekezdés *a*) pontja szerint a tényleges belföldi használat zárja ki a védjegyoltalmat.⁶⁹

Fővárosi Ítélőtábla: Szakkérdést jelent, hogy a megjelölés szerzői műnek tekinthető-e, ezért amennyiben eltérő jogi álláspontja miatt a hivatal nem folytatott le e körben bizonyítást, az elsőfokú bíróságnak kell erről az anyagi pervezetés keretében a feleket kioktatnia, és a fél indítványára szakértőt kell kirendelnie. Csak ezt követően dönthető el, hogy a védjegybejelentés sérti-e a felszólaló szerzői jogait.⁷⁰

Fővárosi Ítélőtábla: Szakkérdést jelent, hogy a megjelölés szerzői műnek tekinthető-e, ezért amennyiben eltérő jogi álláspontja miatt a hivatal nem folytatott le e körben bizonyítást, az elsőfokú bíróságnak kell erről az anyagi pervezetés keretében a feleket kioktatnia, és a fél indítványára szakértőt kell kirendelnie. Csak ezt követően dönthető el, hogy a védjegybejelentés sérti-e a felszólaló szerzői jogait.⁷¹

VII.1.3. Korábbi védjegy

Fővárosi Ítélőtábla: A Vt. 4. § (1) bekezdés *b*) pontjában írt viszonylagos kizáró ok megállapítása során össze kell vetni a korábbi védjegyet az új megjelöléssel, a hozzájuk kapcsolt árukat és szolgáltatásokat, s ezen összevetés mércéje a magyarországi fogyasztó, mivel az eljárás tárgya nemzeti védjegybejelentés. A releváns fogyasztók a rizsből készült élelmiszeripari termékek hazai fogyasztói, akiknek ismeretei nem terjednek ki az egyes élelmiszerek gyártási-technológiai folyamataira. Nem rendelkeznek sem ógörög-latin, sem az európai, a szomszédos országok nyelveinek ismeretével, legfeljebb a közoktatásban oktatott nyelvek azon szavait és azon tudományok szakkifejezéseit lehet általánosan ismertként elfogadni, melyek a magyar köznyelvben általánosan elterjedtek, vagy a mindennapi életben idegen

⁶⁸ Kúria Pfv.20074/2021/4.

⁶⁹ Fővárosi Ítélőtábla Pkf.25553/2021/5.

⁷⁰ Fővárosi Ítélőtábla Pkf.25041/2021/3.

⁷¹ Fővárosi Ítélőtábla Pkf.25019/2021/3.

szóként gyakran felmerül a használatuk. Az átlagos tájékozottságú fogyasztó ugyancsak nem járatos a növények rendszertanában, így az „oryza” szót sem társítja a rizshez. A rizs-fehérje-fogyasztók nem képeznek a szélesebb körű rizstermékek fogyasztóihoz képest megkülönböztethető értelmezési képességekkel, nyelvismerettel, élelmiszer-kémiai tudással, táplálkozástudományi ismeretekkel rendelkező csoportot, a napjainkban népszerű egészségtudatos, fehérjedús étrend ismerete és követése a nevezett ismeretek birtoklását nem feltételezi. Ugyanezen fogyasztói kör és annak ismeretei irányadók az áruk azonosságának vagy hasonlóságának vizsgálata során.⁷²

VII.1.4. A védjegyvoltalom korlátozása

Fővárosi Ítéltábla: A védjegyvoltalom korlátozására alapot ad, ha a védjegyjogosult a lajstromban feltüntetett áruosztályok tekintetében csak részben használja a védjegyet akként, hogy az ott írt áruknak csak töredékét gyártja. A tőle eltérő árukat gyártó, a védjeggyel azonos nevet és árujelzőt használó gazdasági társaság a védjegyet engedély nélkül használja, így az áruk elérése és az engedély hiánya okán a védjegyhasználat betudása kizárt.⁷³

Fővárosi Ítéltábla: A védjegyvoltalom korlátozására alapot ad, ha a védjegyjogosult a lajstromban feltüntetett áruosztályok tekintetében csak részben használja a védjegyet akként, hogy az ott írt áruknak csak töredékét gyártja. Az oltalom részbeni megszűnésének megállapítása során mind a jogszabályi rendelkezésekre, mind a felekre háruló bizonyítási teherre tekintettel helyes a fennmaradó oltalom tárgyát képező konkrét áruk megnevezése, egyebekben az áruosztályra vonatkozó törlés általános megfogalmazása.⁷⁴

Fővárosi Ítéltábla: A védjegyvoltalom korlátozására alapot ad, ha a védjegyjogosult a lajstromban feltüntetett áruosztályok tekintetében csak részben használja a védjegyet akként, hogy az ott írt áruknak csak töredékét gyártja. A tőle eltérő árukat gyártó, a védjeggyel azonos nevet és árujelzőt használó gazdasági társaság a védjegyet engedély nélkül használja, így az áruk elérése és az engedély hiánya okán a védjegyhasználat betudása kizárt.⁷⁵

VII.1.5. Védjegybitorlás

Fővárosi Ítéltábla: A domén regisztráltatása nem védjegybitorlási magatartás önmagában. Az alperes a kimentés körében eredménnyel nem hivatkozhat a védjegylicencia-szerződés ráutaló magatartással való létrejöttére, mert a védjegy használatára a jogosultnak szóban vagy írásban kifejezett és határozott engedélyt kell adnia.⁷⁶

⁷² Fővárosi Ítéltábla Pkf.25626/2021/3.

⁷³ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25539/2021/4.

⁷⁴ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25558/2021/4.

⁷⁵ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25540/2021/4.

⁷⁶ Fővárosi Ítéltábla Pf.20084/2021/9.

Fővárosi Ítéltábla: A védjegy domináns szöveleleit tartalmazó, attól elkülönítést biztosító egyéb elem nélkül használt megjelöléssel az alperes bitorolja a felperes védjegyét.⁷⁷

Fővárosi Ítéltábla: Nem valósít meg védjegybitorlást, ha az alperes úgy használja a védjegy domináns elemét, hogy elé a saját, szintén jóhiszemű védjegyét teszi. Ez nem tekinthető tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak.⁷⁸

VII.1.6. Jogutódlás

Fővárosi Ítéltábla: A jogutódlási kérelem WIPO Nemzetközi Irodájához való továbbításának szükséges feltétele, hogy a fél hiánytalanul kitöltse az MM5-jelű formanyomtatványt.⁷⁹

VII.2. Rövid tartalommal bíró határozatok

VII.2.1. Lajstromozás

Védjegylajstromozási eljárásban vizsgálandó szempontok.⁸⁰

VII.2.2. Felszólalás

Védjegybejelentés vizsgálata felszólalási eljárásban.⁸¹

Védjegylajstromozási eljárásban benyújtott felszólalás alapján lefolytatott, a korábbi védjegy és a bejelentett megjelölés összetéveszthetőségére irányuló vizsgálat szempontjai.⁸²

Az oltalomképesség vizsgálatának szempontjai a korábbi védjeggyel való összetéveszthetőségre alapított felszólalás esetén.⁸³

VII.2.3. Bitorlás

A védjegy és az alperes által hasonló terméken használt megjelölés összetévesztése megítélésének szempontjai a védjegybitorlásra alapított perben.⁸⁴

A védjegybitorlásra alapított ideiglenes intézkedés elbírálásának szempontjai.⁸⁵

Védjegybitorlás megállapításának vizsgálati szempontjai. A védjegyoltalom korlátai.⁸⁶

Védjegybitorlás megállapításának szempontjai.⁸⁷

Védjegybitorlás vizsgálati szempontjai.⁸⁸

⁷⁷ Fővárosi Ítéltábla Pf.20289/2021/5.

⁷⁸ Fővárosi Ítéltábla Pf.20119/2021/5.

⁷⁹ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25012/2021/5.

⁸⁰ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25656/2021/4.

⁸¹ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25709/2021/4.

⁸² Fővárosi Ítéltábla Pkf.25710/2021/4.

⁸³ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25393/2021/4.

⁸⁴ Fővárosi Ítéltábla Pf.20870/2020/5.

⁸⁵ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25224/2021/3.

⁸⁶ Fővárosi Ítéltábla Pf.20632/2021/5.

⁸⁷ Fővárosi Ítéltábla Pf.20560/2021/5.

⁸⁸ Fővárosi Ítéltábla Pf.20681/2021/8.

Az árujegyzék összetéveszthetőségére alapított védjegybitorlási kereset elbírálásánál irányadó szempontok.⁸⁹

VII.2.4. Védjegytilés

Védjegy tilés iránti kérelmet részben elutasító SZTNH (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala) -határozat felülbírálata.⁹⁰

A védjegytilési kérelem elbírálásának szempontjai, amennyiben a kizáró okot a rosszhiszemű védjegybejelentés, illetve névjogi sérelem képezi.⁹¹

A védjegytilési kérelem elbírálásánál irányadó szempontok az olyan eljárásban, ahol a felek a volt állami nagyvállalat privatizációja során létrejött gazdasági társaságok.⁹²

A védjegytilési kérelem elbírálásánál irányadó szempontok az olyan eljárásban, ahol a felek a volt állami nagyvállalat privatizációja során létrejött gazdasági társaságok.⁹³

VII.3. Egyéb, nem szellemi tulajdon-jogi vonatkozású elvi vagy rövid tartalmat megjelenítő határozatok

VII.3.1. Elvi tartalom

Kúria: A bejelentett felülvizsgálat nem alapos. A titkos információszerezésen alapuló bizonyítékok támadása nem felülvizsgálati ok. A bünszervezet megállapítása törvényes volt, a tényállásból a bünszervezet fogalmi ismérvei kitűnnek.⁹⁴

Fővárosi Ítéltábla: Amennyiben a fellebbezés kizárólag megváltoztatásra irányul, és nem áll fenn kötelező hatályon kívül helyezési ok, a másodfokú bíróság döntése csak az elsőfokú végzés helybenhagyása lehet a kérelemhez kötöttség folytán.⁹⁵

Fővárosi Ítéltábla: A Pp. 381. §-a szerinti hatályon kívül helyezés csak akkor indokolt, ha az adott eljárási szabálysértés a per érdemi eldöntésére – közvetlenül és kimutathatóan – kihatott, továbbá orvoslása a másodfokú eljárásban nem lehetséges, és az elsőfokú eljárás megismétlése elengedhetetlen. A határozat esetleges indokolási hiányossága, a bizonyítékok értékelésének elmulasztása, vagy eltérő jogi álláspont elfoglalása nem tartozik ebbe a körbe, az a másodfokú bíróság által pótolható lenne.⁹⁶

⁸⁹ Fővárosi Ítéltábla Pf.20427/2021/8.

⁹⁰ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25712/2021/4.

⁹¹ Fővárosi Ítéltábla Pkf.26034/2020/3.

⁹² Fővárosi Ítéltábla Pkf.25948/2020/6.

⁹³ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25947/2020/6.

⁹⁴ Kúria Bfv.1324/2020/6.

⁹⁵ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25172/2021/3.

⁹⁶ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25713/2021/5.

VII.3.2. Rövid tartalom

1. Permegszüntetés kötelező jogi képviselet hiánya miatt.⁹⁷
2. Az ideiglenes intézkedés elrendelése tárgyában előterjesztett kérelem vizsgálata.⁹⁸

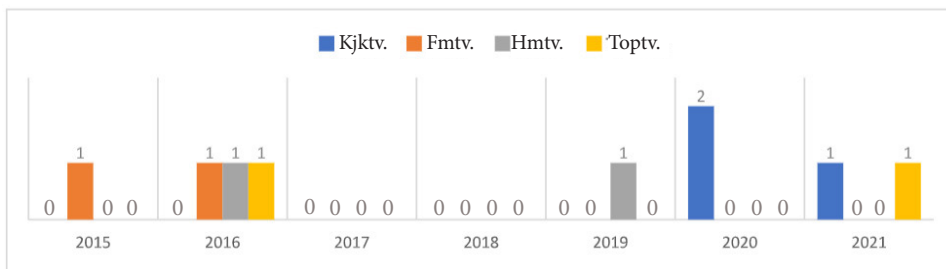
VII.4. Elvi tartalom nélküli határozatok

Harminc olyan bírósági döntés van, amely a Vt.-t hivatkozza, azonban nem tartalmaz elvi tartalmat. A Fővárosi Ítéltábla határozatain túl négy esetben a Fővárosi Ítéltábla és egy esetben a Debreceni Ítéltábla döntése nem tartalmazott elvi tartalmat. Ezeket a döntéseket a 3. sz. melléklet tartalmazza ügyszámmal együtt.

VIII. EGYÉB SZELLEMITULAJDON-JOGI TÖRVÉNYEK

VIII.1. Az utóbbi évek határozatai, azok számossága

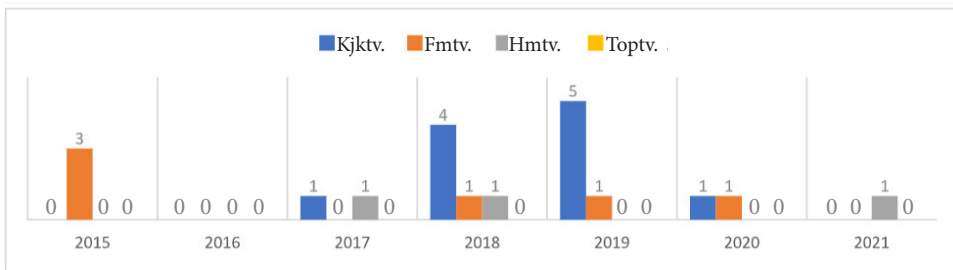
Egyéb szellemitulajdon-jogi törvények tekintetében a Kjktv., a Hmtv., az Fmtv. és a Toptv. vizsgálata történt meg. Ezek, mint ahogy fentebb is bemutatásra került, jóval ritkábban fordulnak elő az ítélezési gyakorlatban, a 2021-ben közzétett határozatok mindössze 5%-át teszik ki. Ezen határozatok esetében szintén megvizsgáltuk azt, hogy az elmúlt hét évben hány határozat született a Kúrián és a Fővárosi Ítéltáblán, ennek eredményét az alábbi ábrák mutatják be.

8. ábra: Egyes törvények hivatkozása a Kúria gyakorlatában (2015–2021)

⁹⁷ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25526/2021/12.

⁹⁸ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25790/2021/3.

9. ábra: Egyes törvények hivatkozása a Fővárosi Ítéltábla gyakorlatában (2015–2021)

Az egyes törvényeket hivatkozó határozatok száma elenyésző, egy-egy ügy évente, vagy még ennyi sem. Egyedüli kivétel a Kjktv., amelyet 2018 és 2019 között kilenc alkalommal hivatkozott a Fővárosi Ítéltábla. Több olyan törvénnyel találkozhatunk, amelyet évekig nem hívnak fel a bíróságok, így például a Toptv.-t a Fővárosi Ítéltábla egyetlen ügyben sem hivatkozta az elmúlt hét évben.

VIII.2. A 2021-ben hozott határozatok

A közös jogkezelés területén három határozat született. A Kúria egy ügyben fogalmazott meg elvi tartalmat, a Pécsi Ítéltábla egy ügyben egyéb elvi tartalmat határozott meg, míg egy döntés nem tartalmazott elvi tartalmat.⁹⁹ A Kjktv.-t hivatkozó határozatok esetében két esetben polgári, egy esetben gazdasági kollégium járt el.

Az Fmtv. hivatkozását egy határozatban lelhetjük fel, amelyet a Fővárosi Törvényszék polgári kollégiuma hozott, így ez nem tartalmaz elvi tételt.¹⁰⁰

A Hmtv.-t 2021-ben egy határozat tartalmazta, a Fővárosi Ítéltábla polgári kollégiuma ebben kimondta, hogy „a használati minta megsemmisítésére irányadó eljárásban az eljárást kezdeményező félnek kell bizonyítania, hogy az oltalom a törvény kizáró rendelkezése miatt nem tartható fenn”.¹⁰¹

A Toptv.-t egy kúriai (közigazgatási) döntés hivatkozta, amely a szerencsejáték szervezéséről szóló törvény¹⁰² helyett tévesen a Toptv. számát tartalmazza.¹⁰³

⁹⁹ Miskolci Járásbíróság P.21398/2020/18.

¹⁰⁰ Fővárosi Törvényszék P.28020/2010/12.

¹⁰¹ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25962/2020/9.

¹⁰² 1991. évi XXXIV. törvény

¹⁰³ Kúria Kfv.35462/2020/4.

Elvi tartalom

Kúria: A Kjkt. 60. § (2) bekezdése – a felek érdekeinek kölcsönös biztosítása érdekében – kötelezően írja elő, hogy a feleknek az adatszolgáltatás részletes szabályait szerződésben kell megállapítaniuk. Ez a rendelkezés olyan szerződéskötési kötelezettséget előíró rendelkezés, amely értelmében a Ptk. 6:71. §-a alapján a bíróság létrehozhatja a szerződést, és a Kjkt. 60. § (1)–(2) bekezdésének a keretei között meghatározhatja annak tartalmát. Ha a felek között nem jött létre megállapodás, a Kjkt. 60. § (2) bekezdése önmagában nem teremt jogalapot az adatszolgáltatás iránti perindításra.¹⁰⁴

Nem szellemitulajdon-jogi elvi tartalommal bíró határozatok

Pécsi Ítéltábla: A bíróság a keresetet nem bírálhatja el olyan jogalapon, melyet a fél nem jelölt meg. Nem terheli a bíróságot anyagi pervezetési kötelezettség, ha a kereset hibájára az alperes ellenkérelmében a felperes figyelmét felhívja.¹⁰⁵

IX. ÖSSZEFOGLALÁS

Alapvetően elmondható, hogy a bíróságok számos esetben fogalmaztak meg elvi tételt, nem voltak e területen bátortalanok, és nem szorítkoztak az ügy leírására (rövid tartalom). Külön kiemelendő a Fővárosi Ítéltábla jogfejlesztő tevékenysége, hiszen az ügyek jelentős többségében megfogalmazott elvi vagy rövid tartalmat. A Fővárosi Törvényszék első évben nem élt ezzel a lehetőséggel, ami biztosan változni fog. Más jogterületeken már találkozhatunk azzal, hogy a törvényszékek elvi tartalmat tesznek közzé, így ez az elkövetkezendő években valószínűleg a szellemitulajdon-jog területét is el fogja érni. Ez végső soron üdvözlendő, hiszen az elvi tartalomban (tételben) megfogalmazott értékvalasztások, érdekmérlegelések szűrtek, hozzájárulnak a társadalmi és szakmai vitához, amely így világosabban prezentálásra tud kerülni mind a jogászai szakma, mind az állampolgárok számára is, ami a szabad véleményképzés alapja is amellet, hogy hozzájárul a hatékonyabb jogalkalmazáshoz és a jogbiztonsághoz is.

Jelentős probléma ugyanakkor, hogy a BHGY-ban nem kerül külön feltüntetésre az, hogy egy-egy információ elvi tartalomnak vagy rövid tartalomnak minősül. Ez az információ a közzétett határozatokból sem érhető el, ez alapján a BHGY-ban sem lehet szűrni, így ez jelenleg szubjektív osztályozás kérdése.

A problémát az adatbázisban mindenképpen javasolt korrigálni, és ehhez hozzáigazítani a bíróságok gyakorlatát is, ugyanis a Bszi. egyértelmű kötelezettséget támaszt az elvi és a rövid tartalom elhatárolására. Mivel itt közérdekű adatokról van szó, az adatok előzetes kezelése, rendszerezése és nyilvántartása is kiemelkedő jelentőséggel bír.

¹⁰⁴ Kúria Pfv.20855/2020/5.

¹⁰⁵ Pécsi Ítéltábla Gf.40022/2021/6.

Nem igazán található racionális magyarázat arra, hogy a három nagy szellemi tulajdonjogi törvényt (Szt., Szt. és Vt.) hivatkozó bírósági határozatok aránya az utóbbi években miért mutatott jelentősen eltérő arányú változást. Míg a Vt. hivatkozásában komoly növekedés figyelhető meg, addig az Szt.-hez kapcsolható ügyekben jelentős csökkenés figyelhető meg az utóbbi hét év határozatainak tanúsága alapján, azonban ezt annyi – mérhető és nem mérhető – tényező befolyásolja, hogy e tekintetben okszerű következtetést levonni nem lehet.

MELLÉKLETEK

Az alábbiakban azon táblázatok szerepelnek az általuk hivatkozott törvények (Szt., Szt., Vt.) szerinti bontásban, amelyek esetén a BHGY adatbázisában a „A határozat elvi tartalma” mező üresen szerepel.

Határozatot hozó bíróság	Ügyszám
Fővárosi Törvényszék	P.21200/2018/28.
Fővárosi Törvényszék	P.20190/2020/21.
Fővárosi Törvényszék	P.21911/2020/23.
Fővárosi Törvényszék	P.23692/2020/5.
Fővárosi Törvényszék	P.22910/2019/65.
Fővárosi Törvényszék	P.22869/2019/55.
Fővárosi Törvényszék	P.20835/2019/40.
Fővárosi Törvényszék	P.21527/2020/56.
Fővárosi Törvényszék	P.632882/2003/83.
Fővárosi Törvényszék	P.21189/2019/32.
Fővárosi Törvényszék	P.20729/2019/50.
Fővárosi Törvényszék	G.40652/2020/18.
Kaposvári Törvényszék	G.40001/2021/26.
Veszprémi Törvényszék	Bf.322/2020/12.
Fővárosi Ítéltábla	Pf.20756/2020/5.
Fővárosi Ítéltábla	Pf.20613/2020/7.
Fővárosi Ítéltábla	Pf.20671/2020/7.

1. sz. melléklet: Az Szt.-t hivatkozó, elvi tartalmat nem tartalmazó bírósági döntések

Határozatot hozó bíróság	Ügyszám
Fővárosi Törvényszék	Pk.20224/2021/17.
Fővárosi Törvényszék	P.28020/2010/12.
Fővárosi Törvényszék	P.21765/2019/66.
Fővárosi Törvényszék	P.23145/2012/15.
Fővárosi Törvényszék	Pk.21307/2021/12.
Fővárosi Törvényszék	Pk.20219/2021/16.
Fővárosi Törvényszék	Pk.20225/2021/18.
Nyíregyházi Törvényszék	G.40131/2020/67.
Debreceni Ítéltábla	Gf.30232/2021/4.

2. sz. melléklet: Az Szt.-t hivatkozó, elvi tartalmat nem tartalmazó bírósági döntések

Határozatot hozó bíróság	Ügyszám
Fővárosi Törvényszék	P.23741/2013/11.
Fővárosi Törvényszék	Pk.23613/2020/10.
Fővárosi Törvényszék	Pk.23614/2020/15.
Fővárosi Törvényszék	P.21864/2020/13.
Fővárosi Törvényszék	Pk.20781/2021/5.
Fővárosi Törvényszék	P.21061/2021/6.
Fővárosi Törvényszék	P.22510/2020/11.
Fővárosi Törvényszék	P.22221/2020/16.
Fővárosi Törvényszék	P.21099/2020/20.
Fővárosi Törvényszék	Pk.23679/2020/13.
Fővárosi Törvényszék	Pk.22946/2020/8.
Fővárosi Törvényszék	Pk.23205/2020/7.
Fővárosi Törvényszék	Pk.23026/2020/11.
Fővárosi Törvényszék	P.21572/2013/6.
Fővárosi Törvényszék	Pk.20490/2021/9.
Fővárosi Törvényszék	P.20094/2021/18.
Fővárosi Törvényszék	Pk.22069/2021/4.
Fővárosi Törvényszék	Pk.22096/2021/3.
Fővárosi Törvényszék	P.20963/2021/3.

Határozatot hozó bíróság	Ügyszám
Fővárosi Törvényszék	Pk.23647/2020/14.
Fővárosi Törvényszék	Pk.21787/2021/10.
Fővárosi Törvényszék	Pk.20359/2021/8.
Fővárosi Törvényszék	Pk.21052/2021/7.
Fővárosi Törvényszék	Pk.23615/2020/9.
Fővárosi Törvényszék	Pk.20003/2021/14.
Fővárosi Ítéltábla	Pkf.25947/2020/6.
Fővárosi Ítéltábla	Pkf.25990/2020/6.
Fővárosi Ítéltábla	Pf.20623/2020/16.
Fővárosi Ítéltábla	Pkf.25870/2020/3.
Debreceni Ítéltábla	Gf.30055/2021/4.

3. sz. melléklet: Az Vt.-t hivatkozó, elvi tartalmat nem tartalmazó bírósági döntések

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

**„A FÖLD CSAK A TUDOMÁNY VARÁZSPÁLCÁJÁNAK ÉRINTÉSÉRE
SZOLGÁLTATJA KI KINCSEIT...”¹ – WARTHA VINCE
VEGYÉSZPROFESSZOR, FELTALÁLÓ, MŰEGYETEMI REKTOR**

*Három a szín hazánk nemzeti zászlóján és három a szó, mi rajta ragyog:
tudomány, művészet és ipar!
A tudomány megveti az alapot és szolgáltatja a fegyvert,
a művészet kielégíti az esztetika szükségleteit,
az ipar pedig az anyagot nyújtja állami önállóságunk fenntartására.
Wartha Vince²*

Bevezető

A fent idézett veretes mondatok Wartha Vincétől valók; benne a Műegyetem „egyik legelőkelőbbben gondolkodó, legnemesebben érző, legtudósabb és legbölcsebb” professzorát tisztelhetjük, aki „diadalt diadalra halmozva annyi dicsőséget szerzett nevének, műegyetemünknek és az országnak”. Annak a természettudósnak a hitvallását idéztük, aki a kémiai technológia tanáraként úttörő munkásságot fejtett ki a kutatás és a felsőfokú képzés terén, aki elsőként „szervezte meg hazánkban e nagy gyakorlati fontosságú tudományágnak elméleti és gyakorlati oktatását”, aki számos eredménnyel fejlesztette és gazdagította a kémiai technológiát, akinek munkáit „zsenialitás, szívós kitartás, mély gondolkodás, finom elmeél és nagy invenció jellemzi.”

A Műegyetem érdekeiben tett szolgálatai bámulatra méltók: negyvennégy éven át volt az intézmény egyik legkiválóbb tanára, öt évig rektora, két ízben dékánja, közel három évtizedig könyvtárigazgatója, hosszú évekig gazdasági előadója, de ő volt az is, aki a Műegyetem számára „azt a szép helyet biztosította, amelyet épületei ma elfoglalnak”.

Wartha legjelentősebb találmánya az évszázadokon át hiába kutatott „Gubbio-lustre” titkának megfejtése, amellyel „hazánk egyik műipari büszkeségének, kivitelünk egyik számottevő tételének, a haza eozin-iparnak alapját vetette meg.”³

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

¹ A Tudományos Újságírók Klubja Kazinczy László-díjas pályázatának rövidített változata. Az idézet forrása: Wartha Vince rektori székfoglaló beszéde 1896. In: A kir. József-műegyetem 1896/97-ik tanévének megnyitásakor MDCCCXCVI. október hó 11-én tartott beszédek. Budapest, Pesti Lloyd, 1896. p. 27–41.

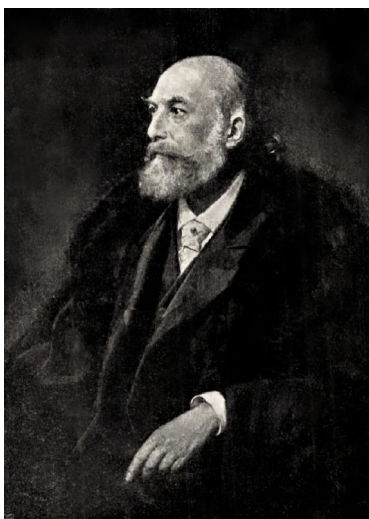
² Wartha: i. m. (1).

³ Rados Gusztáv műegyetemi prorektor beszámoló jelentése a m. kir. József-Műegyetem 1913/14. tanévé-ről. Budapest, Lloyd, 1914, p. 23–26.

Kimagasló teljesítménye révén a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává, majd másodelnökévé választotta. A Természettudományi Társulat elnöki tisztét egy évtizeden át töltötte be – és még hosszan sorolhatnánk számtalan megbízatását.

A legfontosabb ismérvet hagytuk utoljára. Wartha Vince, aki egy K. u. K. tiszt fiaként gimnazista korában került hazánkba, kitűnően megtanult magyarul, és Magyarország felvirágoztatásáért semmilyen áldozattól vissza nem riadó, elkötelezett hazafivá vált.

E rendkívüli ember életútjáról, a kiegyezéstől az első világháborúig terjedő tevékenységéről három nagyobb lélegzetű mű íródott 1930 és 1974 között. A jelen dolgozat szerzője arra törekedett, hogy ne csak kivonatolja e pótolhatatlan munkákat, hanem számos további forrást felkutatva mutassa be Wartha Vince csodálatra méltó szellemi teljesítményét, emberi nagyságát és emlékezetét.

1. ábra: Wartha Vince 1899-ben⁴

A Műegyetem története a kezdetektől a lágymányosi campus záróköletéleig

A Műegyetem elődjét, az *Institutum Geometricum* nevű mérnökképző intézetet 1782-ben II. József alapította a tudományegyetem bölcsészeti karának kebelében. Az intézmény célja elsődlegesen a közlekedési és folyamszabályozási ismeretek terjesztése, illetve az állami szolgálatba lépő mérnökök kiképzése volt. A hároméves tanfolyam után szigorlatot kellett

⁴ Balló Ede: Wartha Vincze arcképe – a Képzőművészeti Társulat tavaszi kiállításából. Vasárnapi Ujság, 46. évf. 17. sz., 1899, p. 273.

tenni, a végzetek ezt követően kapták meg az állami mérnöki alkalmazás előfeltételéül szolgáló mérnöki oklevelet.

A német tanítási nyelvű mérnökképző hallgatói létszáma 7 és 99 fő között mozgott, az oktatók a bölcsészeti kar reáliákkal foglalkozó tanárainak sorából kerültek ki. Itt tanított például *Jedlik Ányos*, a fizika és mechanika, valamint *Dugonics András*, a matematika tanára, legnevesebb tanítványaik: *Vásárhelyi Pál* és *Beszédes József*.⁵

Bár a magyarországi ipari fejlődés színvonala alacsony volt, az 1830-as években egyre erősebben fogalmazódott meg az igény egy önálló mérnökképző intézmény megalapítására. Az első érdemleges határozatot 1836. április 9-én hozta meg a pozsonyi országgyűlés, elfogadva a képviselői indítványt, hogy „a Műegyetem felállítása ügyében országos bizottság küldessék ki.” Még ugyanabban a hónapban törvénytervezetbe foglalták a javaslatot, és felterjesztették jóváhagyásra. A királyi döntés hamar megérkezett: *V. Ferdinánd* biztosította a magyarokat „atyai gondoskodásáról”, és közölte, hogy – amennyiben a körülmények megengedik – ő maga fog gondoskodni a nevezett intézet létrejöttéről: „ennél fogva ebben az ügyben a javasolt törvényjavaslat szükségessége fenn nem forog.”⁶

Wartha véleménye szerint a „megtagadás leverő hatással volt az országgyűlés tagjaira”. *Lónyay, Deák, Klauzál* sorra felszólaltak, majd kisvártatva újra írtak az uralkodónak. Miután válasz nem érkezett, ettől kezdve a műegyetem ügye országos politikai kérdéssé vált. *Széchenyi István* szintén az egyetem alapítása mellé állt, és az ő személyes tekintélye nagyban segítette az ügy kedvezőbbre fordulását. 1844-ben *V. Ferdinánd* rendelete alapján műegyetemet ugyan nem, de legalább egy ipartanodát létesítettek; az intézmény 1846. november 1-jén „József nádor nevével díszítettet”. Az ideiglenesen a tudományegyetem épületében elhelyezett intézet megnyitóján *Széchenyi István* is részt vett. *K. Lipthay Sándor* kutatásai szerint *Széchenyi* továbbra is arra törekedett, hogy az ipartanodát műegyetemmé fejlesszék, ez ügyben „fáradozott, utazott, közbejárt minden tekintetben, terveket dolgoztatott ki”.⁷

Az első igazgató *Karácsony Mihály* táblabíró és jogtanár lett az ipartanodában, amely három osztályra: a gazdasáztira, a műtanira és a kereskedelmire tagozódott. A tanulmányi idő az egyéves előkészítővel együtt három esztendő telt ki, a képzésre 13 éves kortól jelentkezhettek a növendékek. A felszerelés roppant hiányos, az elhelyezés szűkös, a képzés színvonala egyenetlen volt – nagyon távol állt „a szakszerű mérnökképző műegyetem elgondolásától”.⁸

A szabadságharc leverése után nem sokkal az uralkodó összevonta az addig az egyetem keretében működő *Institutum Geometricumot* és az *Ipartanodát*. Az intézkedés nagy kárt okozott a magyar mérnökképzésnek, ugyanis az egyetemi rangú *Institutum Geometricum*,

⁵ *Kotsis Iván*: A százéves Műegyetem. Budapest, 3. évf. 1947, p. 166–170.

⁶ *Wartha Vince* rektori székfoglaló beszéde 1909. In: A kir. József-műegyetem 1909/10. tanévének megnyitásakor MDCCCXCIX. november hó 28-án tartott beszéd. Pesti Lloyd, Budapest, 1909, p. 5–32.

⁷ *Wartha*: i. m. (6).

⁸ *Kotsis*: i. m. (5).

amely korábban a mérnöki képesítést szigorlathoz kötötte, az egyesítés után nem adhatott ki többé mérnöki oklevelet.⁹

Az intézmény az önkényuralom legsötétebb éveiben *Joseph Industrieschule* néven működött, a tanítás nyelve a német lett. Az ipartanoda helyzetét tovább rontotta, hogy Budára, az egyetemi nyomda Országház utcai szárnyába telepítették át, holott azokban az években a várbeli épület nagyon nehezen volt megközelíthető.

Amint látjuk, az 1848/49-es forradalmat és szabadságharcot követő időszak megtorló intézkedései között azt is számon tarthatjuk, hogy az osztrák uralom csaknem két évtizedre felszámolta az önálló magyar mérnökképzést: a kiegyezésig nem adtak ki Magyarországon mérnöki diplomát.

A mélyponthoz képest némi javulás mutatkozott, amikor 1856. szeptember 30-án uralkodói rendelettel *Polytechnikum* néven az intézményt felsőfokú intézetté alakították át. A tanulmányi idő négy évre emelkedett, az egyéves előkészítő után hároméves technikai osztályban tanulhattak a hallgatók, de „abban az időben persze szakosztályok nem léteztek, minden beiratkozott technikusból lehetett mérnök, gépészmérnök, építész vagy vegyészmérnök.”¹⁰

Az Országház utcai helyszínről érzékletes képet festett Wartha Vince, aki 1860/61-ben lett az intézmény hallgatója. Wartha az első tanév után Svájcba ment tanulni, a zürichi műegyetemen szerzett kémiai-technológiai diplomát. Hazatérve Budán, a Polytechnikumban lett segédtanár. „Akkor kezdtem csak látni, mi az, egy jól berendezett laboratórium. Zürichben minden a legpraktikusabban, legfényesebben volt berendezve, míg Budán, a várbeli laboratóriumban még gáz sem volt bevezetve, azon egyszerű okból, mert a nyilvános világítás a várban petróleummal történt és egy-egy kísérlethez szükséges világítógázt a pesti gázgyárból kaucsukzsákokban kellett felcipeltetni. Egy nagy kémiai fülke képezte a laboratóriumi helyiség fénypontját szénfűtésre berendezett rostélytüzeléssel. Akárhányszor begyújtottunk ezen ósdi fűtőszerkezetbe, ugyanannyiszor megrepedtek a fülke majdnem összes üvegtáblái.”¹¹

A politikai helyzet enyhülése folytán a felsőfokú tanintézet nem sokáig viselte a *Joseph Polytechnikum* nevet. 1860-tól az oktatás nyelve a magyar lett, és ettől kezdve az intézmény a *Királyi József Műegyetem* (gyakran *József-műegyetem*) nevet használta – annak ellenére, hogy akkor még nem egyetemenként működött. A tanártestület terjedelmes feliratot intézett a helytartótanácshoz, amelyben a műegyetem teljes újjászervezésére tett javaslatot. Az előterjesztésben szerepelt a képzés megújítása, a szigorlatok – és ezzel a diplomák kiadási jogának – visszaállítása, az intézmény Pestre költöztetése és a tudományegyetemmel azonos rangra emelése. A javaslatok sokáig válasz nélkül maradtak. Az ügyet *Eötvös József* kultusz-

⁹ Kotsis: i. m. (5).

¹⁰ Wartha Vince: Egy technikus utazása Budáról Pestre és vissza „Budára”. Egyetemi Lapok, Műegyetemi szám, 24. évf. 8. sz., 1911.: <http://chemonet.hu/hun/teazo/wv.html> (2021. december 26.).

¹¹ Wartha: i. m. (10).

miniszter karolta fel: 1870-ben terjesztette be az intézmény egyetemi rangra emelésére és újjászervezésére vonatkozó törvényjavaslatát, amelyet azonban végül nem fogadtak el – írja Wartha a már idézett 1909. évi rektori székfoglalójában.

Ferenc József 1871 nyarán írta alá az intézmény új szervezeti szabályzatát, amely címében már a „József-műegyetem” nevet viselte. A Műegyetem élén választott rektor állt, legfelső vezető szerve az egyetemi tanács volt. Az egyes szakosztályok (karok) élén választott dékánok álltak, az ügyeket a tanártestületek intézték.¹²

A szabályzat szerint a műegyetem öt osztályra: a mérnöki, építész, gépészmérnöki, vegyészmérnöki és egyetemes osztályra tagozódott. Az egyetemes (ma inkább alapozónak mondanánk) osztály tanulmányi ideje két év volt, melynek abszolválása a hároméves mérnöki osztályokra való beiratkozás előfeltétele volt. Az első két évben csak a mérnöki és az építészti osztályok működtek, az 1873/74-es tanévtől indult meg a gépészmérnökök és a vegyészek képzése. A tanári kar kimagasló egyéniségekből, az országhatárokon túl is jól ismert tudós mérnökökből állt, a hallgatók létszáma dinamikusan növekedett.¹³

1898. szeptember 12-én a király új szervezeti szabályzatot és szigorlati rendet fogadott el. A két legfontosabb szempont: „a hallgatóság kiképzése a technikai tudományokban minél tökéletesebb legyen, a másik, hogy az oktatás egész folyamán a konkordancia biztosítva legyen.” Ekkor az igazán fontos változások az építészti, illetve a gépészmérnöki szakosztályban történtek. „A műegyetemi tanács figyelmét nem kerülte el, hogy fejlődő kémiai iparunk és mezőgazdaságunk érdekei a vegyészeti szakosztály megfelelő reorganizálását tették sürgőssé.” Elsősorban az organikus kémia és a mezőgazdasági kémiai technológia számára látták szükségesnek önálló tanszékek felállítását és a megfelelő laboratóriumok megszervezését.¹⁴

Az egyetemnek otthont adó épületek 1872 és 1910 között

Az 1872/73. tanévet már Pesten kezdték meg, az intézmény céljaira bérházakat béreltek. Az egyetem 1882-ben költözhetett a Múzeum körút 6-8. szám alatti telken újonnan felépült otthonába, amelynek felépítését az 1879. évi XLVII. törvénycikk tette lehetővé.¹⁵

A Trefort Ágoston kultuszminiszter által felkért Steindl Imre tervei alapján a Múzeum körút és az Eszterházy (ma Puskin) utca között elterülő telken először két épületet emeltek: a körútra néző főépületet és a kémiai tanszékek befogadására szolgáló kisebbik pavilont.

¹² Szabályzat a magyar királyi József műegyetem igazgatásának belső szervezete iránt. In: Budapesti Közlöny, 5. évf. 163. sz., 1871. p. 3713–3714.

¹³ Kotsis: i. m. (5).

¹⁴ Zelovich Kornél: A Magyar Királyi József Műegyetem és a hazai technikai felső oktatás története. Budapest, Pátria, 1922. XII, 372 p., 28 t. p. 184–189.

¹⁵ 1879. évi XLVII. törvénycikk a kir. József-műegyetem és az állatgyógyintézet állandó elhelyezésére Budapesten emelendő államépületekről és az erre megkivántató költségek fedezéséről – Szentelítve: 1879. XII. 13. Kihirdetve: az országgyűlés mindkét házában 1879. XII. 24.

2. ábra: A Műegyetem Múzeum körüti főépülete¹⁶

A hallgatóság létszámának rohamos emelkedése miatt már a beköltözés után bebizonyosodott, hogy az egyre bővülő képzés számára nem elegendő a két épület, ezért a telken továbbiakat emeltek, és a környéken is kibéreltek számos házat. A *Pecz Samu* tervei alapján felépült keleties stílusú „Gólyavár” 600 férőhelyével akkor Budapest legnagyobb előadóterme volt. 1897. szeptember 22-én Wartha Vince itt tartotta rektori évnnyitó beszédét.

A kultuszminiszter később *Czigler Győző* műegyetemi professzort kérte fel az új műegyetem terveinek elkészítésére az egyetemi fűvészkert melletti területen, de a kiszemelt helyszínt végül az orvosi fakultás klinikái számára tartották fenn.¹⁷

A Műegyetem elhelyezése folyamatosan napirenden volt, míg végül Warthának sikerült meggyőznie a kultuszminisztert, hogy a legmagasabb szinten kérjen támogatást a fejlődő műszaki egyetemi oktatás megfelelő körülményeinek megteremtésére. *Wlassics Gyula* vállas- és közoktatásügyi miniszter 1896. október 9-én nyújtott be törvényjavaslatot három egyetem elhelyezésére. 1897 nyarán az országgyűlés elfogadta, majd az uralkodó szentesítette a törvényt, amelynek értelmében a kolozsvári tudományegyetem részére 2,8 millió, a budapesti tudományegyetem és a József-műegyetem számára pedig 1,2 – 1,2 millió korona volt fordítandó az egyetemek „helyiségeinek szaporítására és telekvásárlására”.¹⁸

¹⁶ *Zelovich*: i. m. (14), p. 152.

¹⁷ *Wartha Vince*: Székfoglaló beszéd, melyet Dr. Wartha Vincze ny. r. tanár mint a kir. József-Műegyetem választott rektora ... tartott. In: A kir. József-Műegyetem 1907/08. tanévének megnyitásakor MDCCCXCVII. évi szeptember hó 23-án tartott beszédek. Pesti Lloyd, Budapest, 1907, p. 25–40.

¹⁸ 1897. évi XXV. törvénycikk az egyetemek számára szükséges telekvásárlásokról és építkezésekről.

A Műegyetem elhelyezésének kérdése Wartha első rektori ciklusa alatt dőlt el. Wartha és Czigler a Duna-parton, az akkor átadott Ferenc József hídtól délre, a Promontori (ma Budafoki) útig terjedő területet javasolta megvételre. Érveiket Wlassics Gyula elfogadta, és kellő előrelátással a Lágymányoson történő építkezés mellett döntött.

A választást eleinte sok kritika érte: részben, mert ott a Duna szabályozása után 9 méter magasságban kellett feltölteni a talajt, részben, mert messze esett az akkori belvárostól. Lát-noki képességekkel kellett bírnia annak, aki a város szélén fekvő, mocsaras területben meg-látta a soha vissza nem térő lehetőséget, és a mai helyére álmodta a városképet meghatározó mai Műegyetem impozáns épületegyüttesét.

A döntésért „hálás lehet mind az állam, mind a székesfőváros. Az állam azért, mert olcsóbb, kényelmesebben megközelíthető és az egyetem fejlesztésére alkalmasabb hely ne-hezen lett volna található, a székesfőváros azért, mert a mai területen megkezdett építése évtizedekkel előbb indította meg egyik nagyon szép fekvésű és egészséges városrészének fejlődését.”¹⁹

Wartha Vince kitűnő társra talált Czigler Győző építészprofesszor személyében, akit a kultuszminiszter bízott meg a leendő egyetemi campus épületeinek megtervezésével.²⁰

Czigler kidolgozta az elrendezés általános tervét. Ő javasolta, hogy a hatalmas főépületet a Dunával párhuzamosan, az egyes karok pavilonjait pedig különállóan helyezték el – a részletes tervek azonban csak a Gellért téren álló kémiai, illetve a Budafoki úti fizikai épü-letre készíthette el, mert váratlan, korai halála miatt a munkája félbeszakadt.

Wlassics miniszter 1902 nyarán terjesztette az országgyűlés elé a Műegyetem új épülete-inek létesítésére vonatkozó törvényjavaslatot, amely nagyrészt hitelből finanszírozott, tíz-millió korona kötelezettség vállalását jelentette, a törvényhozás mégis támogatta az ügyet. A törvény²¹ alapján a munkálatokat még 1902-ben meg kellett indítani, és legkésőbb 1911 végéig be kellett fejezni.

Elsőként, 1902 és 1904 között épült fel a Gellért térre néző kémiai pavilon, amely 1905 tavaszán szomorú eseménynek adott otthont: tervezőjét, az 55 éves korában elhunyt Czigler Győző építészprofesszort innen kísérték utolsó útjára. A tervezési és építésvezetői munká-latokat *Hauszmann Alajos* műegyetemi professzor vette át, aki számottevően módosította a főépület Czigler-féle látványterveit.

¹⁹ *Ilosvay Lajos*: Wartha Vince r. tag emlékezete. In: A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XX. köt. 17. sz. MTA, Budapest, 1930.

²⁰ *Zelovich*: i. m. (14), p. 219.

²¹ 1902. évi XVII. törvénycikk a kir. József-műegyetem állandó elhelyezésére szolgáló állami épületek léte-sítéséről.

3. ábra: A lágymányosi kémiai épület

A műegyetemi könyvtár épületéről két okból külön is szólunk – részben, mert Wartha Vince közel három évtizedes könyvtárvezetői megbízatása révén az intézmény komoly szakmai rangra tett szert, és a hazai műszaki tudományok jelentős tényezőjévé vált. A másik érv az az általános vélekedés, miszerint „az épület gyakorlati és művészi kialakításával fölülmúlja az összes hasonló rendeltetésű hazai épületeket. Hirdeti tervezőjének alapos tudását és művészetét.”²²

A Czigler Győző feladatait átvevő Hauszmann Alajos kérte fel kollégáját, Pecz Samu építészprofesszort a könyvtár, a műszaki mechanika, a mechanikai technológia, a géplaboratórium és a központi gépház terveinek elkészítésére. Míg a munkásságát összegző önéletírásában az építész a könyvtárról hosszan írt, a többi négy épületről mindössze ennyit olvashatunk: „A homlokzatoknak szárazon sajtolt téglák és édesvízi kemény mészkő megfelelő helyen való alkalmazása által állandó tartós jelleg kölcsönözöttet.”²³

„A műegyetemi könyvtár történetében rendkívül jelentős mozzanat, hogy a lágymányosi műegyetemi telepen a könyvtárnak önálló külön épületet emeltek.”²⁴ Eredetileg nem ez volt az elképzelés, a könyvtár helyiségeit a központi épületben kellett volna elhelyezni. Pecz Samu viszont, aki az *Országos Levéltár* tervezésével megbízott építészként 1898 és 1905 között több országban volt tanulmányúton, meggyőződött arról, hogy a levéltárakat és a könyvtárakat az áttekinthetőség, a megfelelő világítás és a tűzbiztosság szempontjából cél-

²² Zelovich: i. m. (14), p. 231.

²³ Végh János: Pecz Samu önéletírása. In: Bardoly István, László Csaba (szerk.): Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára – tanulmányok. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 1998, p. 515–530.

²⁴ Zelovich: i. m. (14), p. 233.

szerű szabadon állóan építeni. Az építészprofesszor el tudta fogadtatni kellően alátámasztott érveit a döntéshozókkal.

Pecz 1906-ban látott hozzá a központi könyvtár tervezéséhez, amelynek során a telek formájára tekintettel alakította ki az épület legyezőszerű képet alkotó alaprajzát. Az északi szárnyban a nagy hallgatói olvasótermet, a déli oldalon a tanári olvasótermet és az irodahelyiségeket helyezte el. A nyugati részben 12 szintes raktárhelyiséget tervezett, hogy elegendő teret biztosítson a Múzeum körüti könyvtár mintegy 100 000 kötetének elhelyezéséhez és a későbbi gyarapodáshoz. A könyvtárárpület „kiképzése éppen olyan finomvonalúan hordja magán a Pecz stílusjegyet,” mint a Múzeum körüti Gólyavár.²⁵

Pecz Samu önéletrajzában így ír a műegyetemi könyvtár tervezéséről: „... célszerűbb lett volna polygonális záródás helyett egyszerű négyszögletes záródást alkalmazni; célszerűbb lett volna azért, mert így a belső tér gazdaságosabban lett volna kihasználva és valamivel kevesebbe is került volna. Az ok, hogy miért fejeztettek be ezek az épületrészek mégis polygonálisan az, hogy a könyvtárárpület a Műegyetem-telek határához képest ferde szög alatt áll, a polygonálisan befejezett részek a térben jobban simulnak a telek ferde irányú határához.”²⁶

A tervdokumentáció bírálatát végző kultuszminisztérium éppen a lóherelevélhez hasonlatos, erős tagoltsággal nem értett egyet, de Pecz és Hauszmann közös erővel megvédték a tervet.²⁷ Elegendő beruházási keret hiányában azonban a raktárszárny eredetileg tervezett 12 szintjével szemben kénytelenek voltak 6 emelettel megelégedni. Pecz statikailag úgy tervezte meg a vasbeton pilléreket, hogy a későbbiek „folyamán, amikor erre mód és lehetőség nyílik, még a másik felét is nyugodtan ráültethetik.” Az építkezést 1909-ben fejezték be, a Múzeum körütről még abban az évben átszállították a teljes állományt. Az emeletráépítés viszont azóta sem valósult meg.²⁸

A könyvtárárpület jobb szárnyát elfoglaló, 400 m² alapterületű olvasóterem 230 kényelmes ülőhelyet foglal magába. „A hallgatóság olvasóterme valódi hálóboltozattal van befödve és szabályszerűen közönséges téglából falazva, még a bordák is téglából épültek.” Elkészültekor a 16,5 méteres ívközü hálóboltozat volt a legnagyobb a világon – „ebből is látható a közép-kori boltozatrendszer zseniális volta.” Életrajzában Pecz leírta, hogy az általa grafosztatikai úton megtervezett szferikus alakú boltsüvegek és a támrendszer építési költsége harmadannyi volt, mintha ugyanezt vasbetonból építették volna. A tervező öntudatos bátorsággal

²⁵ Keszei Pál: A Budapesti Műszaki Egyetem telepítéstörténete. Az óbudai káptalani háztól a lágymányosi egyetemvárosig: 1782 – 1871 – 1971. Budapesti Műszaki Egyetem, Budapest, 1971, p. 41–42.

²⁶ Pecz Samu műépítész, műegyetemi tanár életrajzi adatai és munkálkodása saját leírása szerint. Kézirat, Budapest, 1920, 24 p. Idézi Keszei: i. m. (25), p. 41–42.

²⁷ Keszei Pál ugyan nem említi, de jó okkal feltételezhetjük, hogy az építkezés idején rektori tisztet betöltő Wartha is támogathatta a tervet, különösen a Zelovich Kornél által ismertetett szakmai érvek alapján.

²⁸ Keszei: i. m. (25), p. 41–42.

védte meg álláspontját az építőmesterrel szemben, aki kijelentette, hogy „a boltozat állékonyságáért nem vállal felelősséget.”²⁹

Az utóbb Wartha Vincéről elnevezett olvasóterem nagy hatást gyakorol az oda belépőre: érezni, hogy a tudomány szentélyének készült, holott a kialakítása ma már az egy évszázaddal ezelőttihez képest jóval szegényesebb. Jó ideje nem látható sem „a nagy gonddal, sok tanulmánnyal, tudással és szorgalommal készített nagy falikép, melyet *Rakssányi Dezső* festőművész a legnagyobb önzetlenséggel készített”, sem „a külön rajzok szerint készült krémszínű függönyök”.³⁰

Hauszmann Alajos javasolta, hogy az olvasóterem bejáratí oldalát falképpel díszítsék. Az akkori rektor, Wartha Vince és a könyvtár vezetője, *Rados Gusztáv* 1910-ben közösen választották ki a festményen ábrázolandó személyiségeket. *Rakssányi Dezső* főiskolai tanár és tanítványai secco technikával festették meg a 12 méter széles és 8 méter magas falképet. A *Raffaello* „Athéni iskola” című freskóját idéző falfestményen csaknem 100 alak szerepelt, közülük 83 tudós portréja volt azonosítható. A freskó a második világháború alatt súlyosan megrongálódott; sajnálatos módon a sérülések kijavítása helyett az egész falképet átfestették.³¹

4. ábra: *Rakssányi Dezső* falfestménye a könyvtár olvasótermében³²

²⁹ *Zelovich*: i. m. (14), p. 234–235.

³⁰ *Végh*: i. m. (23).

³¹ *Bálint Ugrý*: Between Modernity and Tradition: The Central Library of the Budapest University of Technology (formerly Royal Joseph University) and the Mural of its Reading-room. In: *Bibliothèques decors – années 1780 – années 2000 nationalités, historicisme, transferts*. Atelier des Cendres, Paris, 2019, p. 189–198.

³² *Zelovich*: i. m. (14), a 236. oldal utáni tábla.

Magyarország nagy szerencséjére valóra váltak Hauszmann Alajos profetikus gondolatai: „Az építés be van fejezve! Megalkottuk a kir. József-műegyetem végleges otthonát, legjobb tudásunk szerint és átadtuk azt rendeltetésének abban a reményben, hogy az a nagy anyagi áldozat, melyet az ország a technikai oktatás érdekében hozott, busásan meg fogja hozni kamatját és hiszszük, hogy azok az ifjú nemzedékek, melyek műszaki kiképzésüket jövőben majdan itt nyerik, tudásukkal fel fogják virágoztatni hazánk anyagi kultúráját, melynek megizmosodása létkérdés jelentőségű, önálló műszaki alkotásaikkal pedig nemcsak a műszaki kar tudásának, hanem a kir. József-műegyetemnek is — mint tudásuk forrásának, ország-világ előtt becsületet fognak szerezni.”³³

A Műegyetem megnyitása 1909 őszén

Ünnepélyes keretek között adták át 1909. november 28-án Lágymányoson az új műegyetemi épületegyüttest. Rektori évnnyitó beszédében Wartha kiemelte: Hauszmann Alajos „fáradozását a legszebb siker koronázta, mert a műszaki tudományok új csarnoka, mely méltán sorakozik a legkiválóbb világhírű műegyetemek közzé, még elébb elkészült, mint a hogy az eredetileg tervezve volt. ... Az új Műegyetem, az Ország egyik büszkesége immár készen áll.”³⁴

A korabeli sajtó segítségével idézzük fel a lelkesült hangulatot: a József-műegyetem új otthonának fényes dísztermében „lendületes szavakkal nyitotta meg Wartha Vince” rektor az 1909/1910-es tanévet. Megnyitó beszédében színes képet festett az egyetem küzdelmes múltjáról és egy „mélyenjáró, magvas tanulmány” keretében bemutatta a műegyetem fejlődésének történetét. A rektor ugyan erről nem tett említést, de a lap fontosnak tartotta kiemelni, hogy „a műegyetemnek jelenlegi helyén való fölépülése, egész monumentális nagyságában való kialakulása jelentékeny részben Wartha Vince dr. érdeme, a kinek fáradhatatlan agitációja, a műszaki kiképzés színvonalának emelése érdekében kifejtett tevékenysége s a mérnöki hivatás iránt érzett lángoló szeretete, párosulva azzal a pihenést nem ismerő tevékenységgel, mely ősz tudósunkat jellemzi, a mai műegyetem megteremtésének kétségkívül legszámottevőbb tényezője volt. A nagy munka befejeztével az egész magyar tudományos világ ... hálás szívvel jegyzi fel műszaki oktatásügyünk történetébe Warthának az új műegyetem létesítése körül szerzett érdemeit.”³⁵

Az *Egyetemi Lapok* Wartha beszédéből kiemelte: „A nemzet boldogulása ma már, amidőn a nemzetek nagysága iparuk jelentőségétől függ, elsősorban a műszaki tudományok gyakorlati alkalmazásának sikeréhez van kötve. A haza, az ország elismerve ezt az igazságot, erejét csaknem felülmúló pénzáldozattal fényes palotákat épített a műszaki pályára lépő

³³ Hauszmann Alajos: A királyi József Műegyetem új otthona. In: A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye. 43. évf. 1909. 12. sz. p. 265–288.

³⁴ Wartha: i. m. (6).

³⁵ A Műegyetem megnyitása. Vegyészeti Lapok, 4. évf. 23. sz., 1909, p. 375.

fiainak, hogy ott előkészülhessenek hivatásukra, mely nemcsak egyéni érvényesülésüket, hanem a köz javát is elő fogja mozdítani.” Az előkelő közönség óriási lelkesedéssel és percekig tartó zúgó tapssal, éljenzéssel honorálta a népszerű rektor megnyitóját.³⁶

5. ábra: A Műegyetem főépülete 1909-ben. Balogh Rudolf felvétele³⁷

A lágymányosi új épületegyüttes átadása után a rektori tisztet betöltő Wartha további jelentős sikert vívott ki a Műegyetem számára. 1909-ben avatták tiszteletbeli mérnökdoktorrá József főherceget, aki fontos gesztust tett a nagyapja nevét viselő intézménynek. Amikor 1909. december 23-án a főherceg a Wartha Vince vezette egyetemi tanácstól átvette a doktori díszoklevelet, nagyapjának emlékére kormányzati jelvényeket adományozott a műegyetemnek. A drágakövekkel és gyöngyökkel ékesített aranyláncok nagy erkölcsi értéket képviselnek. Wartha volt az első rektor, aki viselhette a József nádor domborműképével díszített rektori aranyláncot, melyen a következő jelmondat olvasható: „Előre a műszaki tudományok útján.”³⁸

A záróköletételi ünnepség 1910 májusában

A Lágymányoson felépült új Műegyetemet az 1910. május 25-én tartott záróköletételi ünnepségen adták át hivatalosan rendeltetésének. Az ünnepélyes aktust amiatt rendezték a

³⁶ Az új műegyetem megnyitása. Egyetemi Lapok, 22. évf. 14. sz., 1909, p. 12.

³⁷ Az új Műegyetem. Vasárnapi Ujság, 56. évf. 48. sz., 1909, p. 989.

³⁸ A Műegyetem tanácsa József kir. hercegnél. Egyetemi Lapok, 23. évf. 15. sz., 1909, p. 9.

tényleges átadás után jóval később, mert a király jelezte, hogy a ceremónián személyesen kíván részt venni.

A *Pesti Hirlap* tudósításából közlünk néhány érdekes részletet: a fényes külsőségekkel megrendezett ünnepen Ferenc József mellett a Műegyetem tiszteletbeli doktori címét viselő József főherceg, Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök, *Zichy János* miniszter és sok más notabilitás jelent meg. Az uralkodó élénk együttérzéssel vette tudomásul, hogy Wartha Vince rektort súlyos betegsége megakadályozta a részvételben. A király beszédéből egy mondat: „Midőn a zárkő letételére az engedélyt ezennel megadom, egyben biztos reményemet fejezem ki, hogy a József-műegyetem diszes, új otthonában is tovább fejlődve, egyre hathatósabban fog hozzájárulni a műszaki tudományok előbbreviteléhez és a magyar ifjuságnak komoly munkásságra való vezetéséhez s egyre gazdagabban fogja árasztani a nemzetre a produktív munkán alapuló gazdasági erősödés áldásait!”

A zárókőbe szánt díszes okmány szövegét *K. Jónás Ödön* prorektor olvasta fel. A király nevében megfogalmazott szöveg első része arról biztosította a hallgatóságot, hogy az uralkodó a szíven viseli Magyarország haladását, az egyetem akadálytalan fejlődését, majd időrendben felsorolta a „nagyyszerű építészeti alkotás” ügyéért legtöbbet tettek nevét: Wlassics Gyula, Ilosvay Lajos, Czigler Győző, Apponyi Albert, Wartha Vince, Hauszmann Alajos és Pecz Samu. A József-műegyetem „egyrésről szakadatlanul a műszaki tudományok fejlesztésén fáradozik, másrésről sohasem felejt el, mivel tartozik a hazának”. Végezetül azzal az reménnyel helyezték a zárókövet a főépület falába, hogy „a Mindenható hosszú időre biztosítaná a békét”, mely szükséges ahhoz, hogy a Műegyetem eleget tehessen a követelményeknek.³⁹

A II. világháborúban Budapest ostroma során egy gránátbecsapódás a romok közé vágta az okmányt tartalmazó bronzhengert; a benne lévő okmányok elégték.

Negyvennégy év a Műegyetem szolgálatában

Ifjabb Wartha Vince 1844. július 17-én, Fiumében látta meg a napvilágot egy élelmezési katonatiszt fiaként. Miután a családfőt Szegedre helyezték át, a fia a reáliák és a természet-tudományok oktatásának magas színvonaláról ismert piarista gimnáziumban tanult 1856–1860 között, és itt kellett magyarul is megtanulnia. A fiatalember érdeklődése az akkor még éppen csak bontakozó technikai szakterületek felé fordult, ezért a *József Polytechnikumba* iratkozott be.

Wartha egy kései visszaemlékezésében írt arról, hogy az 1860-as években a politechnikumban – az akkori „műegyetemen” – még nem léteztek szakosztályok: az oda beiratkozott technikusokból gépész- vagy vegyészmérnök éppúgy lehetett, mint építész. Rajzolni mindenkinek tudnia kellett. A rajzkészség fejlesztése nem vált kárára, de az már roppant módon

³⁹ Az új műegyetem ünnepe. (Zárókőletétel.) *Pesti Hirlap*, 32. évf. 124. sz., 1910. május 26., p. 9–10.

bántotta, hogy társak híján nem hallgathatott kémiai előadásokat. Hiába volt ugyanis „valami általános kémiai előadás” meghirdetve, miután Wartha egyedül jelentkezett a tantárgyra, kémiatanára, *Nendtvich Károly* egyetlen hallgató számára nem volt hajlandó órát tartani.

Még ugyanabban az évben egyik társuk hozzájutott a zürichi műegyetem kinyomtatott programjához. Bámulattal olvasták, hogy ott külön szakosztályok működnek, a kémiáról nemcsak előadásokat tartanak, de a kísérletekhez több laboratórium is rendelkezésre áll. Elhatározták, hogy Zürichben folytatják tanulmányaikat, és azt sem bánták, hogy 1861 októberében újra az elsőévesek sorába kellett lépniük.⁴⁰

Wartha az 1863/64. tanév végén kapta meg vegyész oklevelét Zürichben, majd hazajőve *Nendtvich Károly* asszisztense (tanársegéde) lett a József Polytechnikumban. Wartha visszaemlékezését már idéztük az általa Budán tapasztalt méltatlan körülményekről. Nem csoda, hogy nem volt maradása, repült Heidelberg felé, ahol *Bunsen*, *Kirchhoff* és *Kopp* professzor előadásait hallgatta, majd hamarosan megszerezte a doktori fokozatot. Innen ismét Zürichbe ment, ahol előbb tanársegédként, később magántanárként működött.

Budára visszatérve az 1867/68. tanévben helyettes tanárként látta el a politechnikumban az ásványföldtani tanszék teendőit. A következő tanévben már rendkívüli tanárként működött, 1870. október 1-jén pedig az uralkodó kinevezte a „vegyparműtan” nyilvános rendes tanárává.

Hazatérése immár végleges volt. A kiegészítés évétől 1911-ig állt műegyetemi katedráján, ahol iskolateremtő professzori munkáján túlmenően igen tevékenyen kivette részét a József-műegyetem ügyeinek intézéséből dékáni, könyvtárigazgatói, gazdasági előadói, rektori megbízatásainak eleget téve.⁴¹

A kémikusok egybehangzó véleménye szerint szakmai pályafutásának legfontosabb eseménye, hogy 1870. szeptember 3-án őt nevezték ki a Kémiai Technológia Tanszék élére. A kiváló felkészültségű, több nyelven beszélő, a gyakorlatban és a szakirodalomban egyaránt jártas, nagyszerű szervezőkészséggel megáldott Wartha fiatalos lendülettel látott hozzá a tanszék és az oktatás megszervezéséhez, és egy idő után már nemcsak a kémiai technológia oktatása terén vívott ki komoly megbecsülést: a hazai mérnökképzés és tudományos élet egyik vitathatatlan tekintélyévé vált.

Professzori munkásságát a tananyag folyamatos fejlesztése jellemezte, a külföldi szakirodalom és gyakorlat eredményeit beépítette az előadásaiba. Új tantárgyakat is bevezetett, ilyen volt például a festészet, a világítás és fűtés, a fotográfia elmélete és tudományos alkalmazása, a víz technológiája, a borászati kémia elemei stb.⁴²

Tanítványai elragadtatással nyilatkoztak Wartha előadásairól, oktatási módszereiről. Negyvenéves tanári jubileumának megünneplése kapcsán a *Vegyészet*i Lapok cikkírója

⁴⁰ Wartha: i. m. (10).

⁴¹ Ilosvay: i. m. (19).

⁴² *Szebényi Imre*: Wartha Vince, a professzor. Kémiai Közlemények, 79. köt. 2. sz., 1994, p. 165–169.

szerint bár igaz, hogy Wartha tanárként gyakorolt legnagyobb hatást „a magyar kémiai tudományosság fejlődésére”, de a magyar tudományosság és szellemi közélet terén „a mai nemzedéknek ő az egyik legnagyobb élő büszkesége”, akinek a nevéhez egész nemzedékek szellemi közkincsének gyarapítása fűződik. „Tanításában mindig azt az élő gyakorlatot tartotta szem előtt, melynek munkásokat akart nevelni. Színes, szinte lelkesült, emelkedett szellemű előadásában csodálatosan nagy megjelenítő erő nyilvánul meg. Tárgyának nem rideg szemlélője, nem száraz recitátora. A technikai tudás fensőségének hatalmas ereje lüktet képzeletdús, megkapó előadásaiban.”

Magyarázatai során a technológia, egy gyártási ág ismertetése túlnő a tanítás keretein: a hallgatók előtt megelevenedik az a feszült küzdelem, lázas törekvés és igyekezet, amellyel az ember a vele szemben álló anyagon úrrá lesz. „A munka megbecsülése valóságos apoteózis Wartha minden előadása.”

Mesteri előadásmódja a legfényesebben a kémiai nagyipar fejlődésének vázolása során nyilvánul meg. A tanítvány nemcsak megérti, nemcsak tudomásul veszi: de átéli, megküzd a folyamat fejlődésének minden fázisát. Az így szerzett ismeret a képzelet megragadó erejével válik a tanuló sajátjává: nem száraz tudnivaló, nem adat- és képlethalmaz többé, az így nyert tudás a hallgató vérébe, lelkébe megy át. „Gondolkozni, kitérően küzdeni, csüggedetlenül munkálkodni tanul meg az, akit Wartha színes előadásai a technológia fejlődésén végigkálauzoltak.” Ő tudományának nemcsak tanára, de rajongója egyben, és az örökké friss szelleméből áradó lenyűgöző erő „életet, munkakedvet, tudányszeretetet varázsol minden tanítványába.”

A legszebbek és legeredményesebbek az agyagipar technológiája körébe vágó kutatásai. „A fáradhatatlanul kutató elme leleményessége itt párosult egy istentől megáldott művészlélek gazdag képzeletével, a szépért rajongó esztétikus találékonyságával, amihez csatlakozott a lelkes vágy, hogy a magyar agyagipar ismét régi fényében, forma- és színgazdagságában tündököljön.” Mindezek mellett sikerekben igen gazdag a hivatalos munkássága is, a legkülönbözőbb bizottságok tagjaként számos, az ipart érintő törvényjavaslat megalkotásában vett részt. Az ünneplésből részt kér a tanítványok tágabb köre: az egész művelt magyar nemzet. „Tisztelettel és hódolattal ünnepeljük mi is műszaki egyetemünk kiváló oszlopát.”⁴³

Az 1912 és 1952 között Olaszországban élt, az olasz kerámiaipari technológiát megújító tudós, a később Kossuth-díjjal kitüntetett akadémikus, *Korach Mór* 1908/09-ben alig egy éven át volt Wartha hallgatója. Mint írja, a professzor „néhány rövid előadás során alakított belőlem technológust, mint ahogyan egy szobrász formálja ujjával az agyagot. ... Volt valami Wartha lényében, ami döntő volt tudományos felfogásom kialakulására: ... azt tanította, hogy minden mindennel összefügg”, és ezzel nagy hatást gyakorolt hallgatóira.

⁴³ Wartha Vince. Vegyészeti Lapok, 3. évf. 11. sz., 1908, p. 205–206.

Wartha „meggyőződéses polihisztor volt”, mintegy 670 publikációjában egymástól távol eső témákról írt. „Ez a káprázatos ismerettömeg, azonban nem volt egy összevissza tűzijáték, szilárd, természettudományos alapossággal tárgyalta a kérdéseket, eleven, szerves összefüggésükben, amihez szilárd vázat alapos kémiai és fizikai, sőt fizikokémiai műveltsége adott neki. Ez a mindennel összefüggő szemlélet tette elevenné, művészien érdekessé előadásait épp úgy, mint írásait. ... Engem is egész életemen át éppúgy kísértett a tudomány és a technika belső kölcsönhatása és vonatkozása a művészettel, sőt, talán ezen túlmenően, az irodalommal s a zenével, mint őt, aki a kerámiában tökéletesen átélte és kiélvezte a művészet és technika egységét.”⁴⁴

A tanítványokról szólva feltétlenül meg kell emlékeznünk a tehetséges, szorgalmas Pfeifer Ignácról, akit előbb Wartha maga mellé vett tanársegédnek, majd erőteljesen támogatta nyilvános rendkívüli egyetemi tanárrá való kinevezését. Pfeifer fejlesztette tovább a Wartha által kidolgozott, a víztisztítás terén hosszú időn át alkalmazott eljárást, amelyet azóta ket-tejük neve alatt tartanak számon. 1909-től Pfeifer látta el a kémiai technológiai tanszék vezetői teendőit a betegeskedő Wartha helyett, akinek nyugdíjba vonulása után őt nevezték ki tanszékvezetőnek.⁴⁵

Könyvtárigazgatás: az egyetem büszkesége

*„Sajátságos érzés fog el, ha este magamban vagyok a könyvtár helyiségeiben,
mintha halottak között volnék. Ott sorakoznak a foliánsok a polczokon;
ott találtak helyet a tudományos szaklapok ezrei, a művészet termékei,
a térképek és sok más néma tanúja a régen elmúlt és a jelen tudományos életének.”*
Wartha Vince⁴⁶

Huszonhat éves korában két rangos kinevezést kapott Wartha Vince: ekkor lett a Műegyetem nyilvános rendes tanára és egyben a vegyiparműtani tanszék vezetője, illetve az egyetemi könyvtár igazgatója. A könyvtár 1893. évi katalógusának előszavában történelmi példákra hivatkozva állapítja meg, hogy a könyvtár a szellemi táplálék tárháza, „a nemzetek tudományos életének krónikája. Mindenütt és mindenkor a könyvtárak kincseiben tükröződött vissza az illető nemzet műveltségi szintája.” Keserűen állapítja meg, hogy ugyan Európa művelt nemzetei sorába szeretnének lépni, de pirulnunk kell: „valóságos könyvtárunk

⁴⁴ Korach Mór: Mit jelent számunkra Wartha Vince? In: Korach Mór, Móra László: Wartha Vince. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974, p. 7–35.

⁴⁵ Tószegi Zsuzsanna: A magyar vegyészeti tudomány és műszaki fejlődés szolgálatában. Százötven éve született Pfeifer Ignác. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 12. (122.) évf. 6. sz., 2017. december, p. 94–109.

⁴⁶ Wartha Vince: Előszó. In: A m. kir. József-műegyetem könyvtárának czimjegyzéke. 2. kiad. Budapest, Országgyűlési Értesítő Kő- és Könyvny. 1893. p. I–VII.

nincs”, a magyar szaktudós kénytelen külföldi könyvtárakhoz fordulni, mert a tudományos könyvgyűjteményekre alig egy-két évtized óta fordítunk viszonylag elfogadható összegeket.

A folytatásban az akkor 50 000 kötetet tartalmazó, évente 16 000 olvasó által használt „szerény kis” könyvtár történetét vázolja röviden. A József-ipartanodának sem saját háza, sem könyvtára nem volt, a „bevásárlandó könyvek jegyzékét” fel kellett terjeszteni jóváhagyásra, de a helytartótanács nem mindegyik javaslatot engedélyezte, és a jóváhagyott művek két év alatt sem érkeztek meg. Az első könyvet, Eötvös József kultuszminiszter ajándékát 1848. május 17-én vették leltárba. Bár a könyvtárat a hallgatók által befizetendő összegekből tartották fenn, ők nem használhatták az állományt. Amikor Wartha az 1860-as évek elején a politechnikum hallgatója volt, „az egész könyvtár egy egyablakos szobában volt elhelyezve és a hallgatók hozzá nem férhettek”.

Wartha 1870. november 8-án vette át a műegyetemi könyvtár vezetését. Abban az évben a szokásos évi 2-3000 forintos dotáció helyett egyszeri alkalommal 17 000 forintot utaltak át a legsürgősebb beszerzések fedezésére. A hathatós támogatást a képviselőház utasításának köszönhatték: a Műegyetem mérnöki és gépészmérnöki osztályai tanerővel és taneszközökkel „a tudomány mostani fokozatának megfelelőleg láttassanak el”. Wartha egyik első intézkedése alapján az olvasótermet megnyitották a hallgatók előtt.

A könyvtár 1882-ben az akkor átadott Múzeum körüti új palotában kapott helyet, ahol egy 110 fős olvasóterem állt a hallgatók és két kisebb terem a tanárok rendelkezésére.

Wartha 2369 kötetes állományt vett át 1870-ben, négy évvel később kiadták az első nyomtatott katalógust, mely 3783 művet tartalmazott betűrendben, illetve a szakok szerinti besztásban. Az 1893-as katalógus szerint az 1891/92. tanév végén az állomány 11 786 műből és 49 938 kötetből állt.⁴⁷ A kinyomtatott katalógusok nemcsak a gyűjteményről tájékoztattak, de a szakemberek a műszaki szakirodalom átfogó bibliográfiájaként is használták. Wartha főként német szakkönyvtárak gyakorlatát figyelembe véve dolgozta ki a szakrendet, amely 80 éven át szolgált az állomány rendszerezésére.

Wartha bő negyedszázados könyvtárigazgatói működése után, rektori kinevezése miatt adta át 1897-ben a korszak legmagasabb szintjére fejlesztett könyvtár vezetését műegyetemi kollégájának, *Rados Gusztáv* matematikaprofesszornak.

Az 1909-ben elkészült könyvtárárpület nagyolvasóját később Wartha-teremnek nevezték el. A bejárat mellett – stílusosan zöldes eozinból készült – emléktáblát helyeztek el az egyetemi könyvtár volt igazgatójának tiszteletére.

⁴⁷ Wartha: i. m. (46), p. I–VII.

6. ábra: Emléktábla a Wartha-terem bejáratánál⁴⁸

Az eozin feltalálásától a művészi fotografálásig

„Fokozott mértékben élvez az, a ki látni megtanult.”

Wartha Vince⁴⁹

Tanítványai, ismerősei nem győzték hangsúlyozni, hogy Wartha nemcsak tudós technológus, de kiválóan rajzoló, festő, fotografáló művészlélek is volt. Vegyészmérnök hallgatóinak meg kellett tanulniuk rajzolni és festeni, mert professzoruk tudta, hogy a mérnöki munka, a tervezés elsősorban alkotás, a mérnöki térszemlélet fejlesztéséhez pedig a rajztudás elengedhetetlen.

Két kiadást megért, híres könyve, „Az agyagipar technológiája” előszavában is azt hangsúlyozza, milyen nagy öröm az ipar *hasznos*, és a művészet *szép* termékeivel megismerkedni. „Ha ismerjük az agyag-technikának fáradságos műveleteit, ha mintegy lépcsőről lépésre követni tudjuk a művész munkáját, midőn a jelentéktelen agyagból ügyes kezének és teremtő fantáziájának remekművét formálja, rögzíti és diszíti, akkor oly élvezetben részesülünk, minőt pénzen megvásárolni nem lehet.”⁵⁰

Kortársai nem is egy találmányt tulajdonítanak Warthának a víztechnológia, a borászat és a kerámiaipar területén, de pontos számvetés nem készült róluk, ő pedig egyikre sem kért szabadalmi oltalmat.

A víztechnológiában, elsősorban az egészséges ivóvíz biztosítása és „a vízszolgáltatás fejlesztése dolgában Wartha az államvezetés egyik legtekintélyesebb szakértője lett.”⁵¹ Az 1880-as években adták ki Wartha „Utasítás az ivóvíznek egészségügyi szempontból való

⁴⁸ A szerző felvétele.

⁴⁹ Wartha Vince: Az agyagipar technológiája. Természettudományi Társulat, Budapest, 1892, p. V.

⁵⁰ Wartha: i. m. (49), p. V–VI.

⁵¹ Korach Mór: Wartha tudományos munkássága. In: Korach, Móra: i. m. (44), p. 67–104.

megvizsgálására” című munkáját.⁵² A víz „keménységének meghatározására kidolgozott módszere s egyszersmind a víz lágyítására szolgáló eljárása világszerte a legnagyobb sikert aratta. A víz fajmelegének meghatározásakor végzett klasszikus vizsgálatai hasonlóképpen igen értékesek voltak.”⁵³ Wartha tevőleges szerepet kapott a káposztásmegyeri vízmű kiépítésével kapcsolatban: 1898/99-ben egy londoni és egy stuttgarti szakértővel, valamint *Kovács Sebestyén Aladárral* és *Jász Dezsővel* közösen készült jelentésük perdöntő jelentőséggel bírt Budapest egészséges ivóvízellátásának biztosításában.⁵⁴

A Zsolnay-gyár világhírét megalapozó kutató

Wartha Vincének

„a szépség, annak anyagi, ásványi, kémiai színpompájával ... volt
vezércsillaga a kerámiai termékek, ezen mesterséges közetek birodalmában.”

Korach Mór⁵⁵

Mint Wartha az 1899. évi akadémiai nagygyűlésen tartott beszédében elmondta, az 1889. évi párizsi világkiállításon látta a francia gyáros, *Massier* gyönyörű csillogású fajanszgyártmányait, és rögtön arra gondolt, itthon is meg kellene próbálkozni hasonló díszítésű tárgyak készítésével. Először megállapította, hogy *Massier* ólommentes mázakat használt, melyek felületén ezüst- vagy rézkészítményekkel idézte elő a fémcsillogást, majd nemsokára kidolgozta e tárgyak égetésének módját is. Kísérleteit, melyek során a rézkészítményt a mázba keverte, a redukálást pedig a kísérleti kemencébe bocsátott világítógázzal hajtotta végre, először a saját laboratóriumában, azután Zsolnay gyárában végezte. Wartha bámulatos kitartással, nemes önzetlenséggel kutatta az agyagiparban használatos eljárásokat; az iparágnak felbecsülhetetlen hasznára vált *Zsolnay Vilmos*sal kötött barátsága.⁵⁶

Katona Imre, a Zsolnay-kutató művészettörténész hívta fel a figyelmet arra, hogy a pécsi gyár termékeiről szóló közleményekben keverednek az eozin- és a lüsztertechnikák. Katona szerint az „egyes lüsztertechnikák szoros kapcsolatban álltak egymással. Ugyanaz a rézvegyület az ónmázon érces-zöldes, porcelánmázon pedig vérpiros színt eredményez. A pirosas-lilás reflex átlátszó mázon alakul ki. ... A lüsztertechnika nem a XIX. század találmánya. Közel-Keleten már a IX. században ismerték és használták ezt az eljárást. ... A lüszterek nemcsak fémmreflexet eredményeztek, hanem lazúrozottá teszik a felületet.”⁵⁷

⁵² Levélszekrény (29.) In: Természettudományi Közlöny, 19. évf. 216. sz., 1887, p. 350.

⁵³ Wartha Vince 1844 – 1914. Vegyészeti Lapok, 9. évf. 15. sz., 1914, p. 243–245. A Wartha–Pfeifer-féle analitikai módszerre utaltunk az előbbiekből.

⁵⁴ A vízvezetéki berendezések állapota és a vízszolgáltatás állandósága biztosításának kérdésében 1918. május 8-án tartott értekezlet. Fővárosi Közlöny, 29. évf. 28. sz., 1918, melléklet.

⁵⁵ *Korach*: i. m. (51), p. 67–104.

⁵⁶ *Ilosvay*: i. m. (19).

⁵⁷ *Katona Imre*: A Zsolnay-kerámiák sajátosságai. In: Műtárgyvédelem, 22. köt. 1993, p. 189–212.

Zsolnay Vilmos egyik unokája, *Mattyasovszky (M.) Zsolnay Margit* írja visszaemlékezésében: pótolhatatlan veszteség, hogy nagyapja és Wartha levelezéséből alig néhány, Warthától érkezett levél van meg, a többi elveszett. „Wartha Vince professzor, a kiváló vegyész, a kerámia szerelmese, aki addig nem tudott nyugodni, amíg meg nem fejtette egy-egy rég feledésbe merült technika titkát”, 1891 szeptemberében utazott el először Zsolnay Vilmoshoz Pécsre. „Kora reggeltől késő estig vitatták a különböző problémákat, kísérleteztek, lelkesedtek, és kölcsönösen bámulták egymást.”

Wartha a látogatás után nem sokkal írt az „igen szép fényű, vörös lüszter” előállítására vonatkozó, sikeres kísérleteiről, amelyek alapján Zsolnay sokat kísérletezett. Nem sokkal később, 1891. november 24-én újabb levél érkezett Warthától: „Volt szíves közölni, hogy kísérleteim eredményét fel kívánja használni a gyártásban. Örömmel állok a rendelkezésére, és kész vagyok mindenben a segítségére lenni, ami a törekvéseit előréviszi, és sikerhez vezetheti! Egyelőre tehát eltekintek az eljárás közlésétől (úgy gondolom, hogy az 1896-os kiállításig, vagy ha úgy kívánja, akár tovább is.) Minden későbbi tapasztalatomat is a rendelkezésére fogom bocsátani, és végtelenül örülök, hogy ezzel szolgálatot tehetek a magyar iparnak.”⁵⁸

Wartha betartotta ígéretét: találmányának leírását⁵⁹ – „elsőbbsége megőrzése végett” – zárt levélben helyezte el az Akadémia irattárában. Ő, aki a Szabadalmi Tanácsnak is tagja volt, tudatosan döntött úgy, hogy nem kér szabadalmi oltalmat a találmányára. „Tengersok szolgálataiért pedig, amiket a közügynek tett, tanári fizetésén kívül nem fogadott el semmiféle jutalmat soha senkitől. Találmányaira nem szerzett paténst, nem is igyekezett azokat maga hasznára értékesíteni, ahogy mások teszik szerte a világon.”⁶⁰

„A leírást a M. T. Akadémia III. osztályának 1918 március 18-án tartott ülésén én ismer tettem meg”⁶¹ – írta Ilosvay 1930-ban, de azt már nem tette hozzá, hogy az unikális irat nem került vissza az Akadémia irattárába. A felbecsülhetetlen értékű leírás a felolvasás után eltűnt a nyilvánosság elől – a feltételezések szerint Ilosvay nem adta vissza Wartha kéziratát. Sok évnek kellett eltelnie addig, amíg a tudománytörténet egyik kimagasló alakja, *Móra László* tudomást szerzett erről. Nagy szerencsére ő nem nyugodott bele, hogy Wartha találmányának leírása örökre elveszett. Kitartó kutatásának köszönhetően csaknem fél évszázad múltán, 1964-ben „magánkézből” az Iparművészeti Múzeum birtokába jutott a neves dokumentum, amelynek hasonmását ő közölte először.⁶²

⁵⁸ *Zsolnay Teréz, M. Zsolnay Margit: Zsolnay – a gyár és a család története 1863–1948.* Corvina, Budapest, 1974, p. 171–184.

⁵⁹ A kutatók egybehangzó véleménye alapján a „A rézoxidullal vörös festett fémlüszteres keramiai termékek előállítása” című, 1892. december 13-án kelt beadványról lehet szó. L. még *Móra László: Wartha Vince a hazai kémiai technológia megalapítója (1844–1914).* Tankönyvkiadó, Budapest, 1967, p. 50.

⁶⁰ Wartha Vince halála. *Magyar Úveg- és Agyagujság*, 14. évf. 15. sz., 1914, p. 2–3.

⁶¹ *Ilosvay: i. m.* (19).

⁶² *Móra: i. m.* (59), p. 50. Wartha találmányának leírása a 48. oldal utáni számozatlan oldalakon látható. A leírás szövegét Csenkey Éva közölte az alábbiakban többször hivatkozott Wartha-emlékkiállítás (2005) c. kötet 28–29. oldalán.

M. Zsolnay Margit közli azt a hosszú levelet, amelyben Wartha aprólékosan leírja, milyen bonyolult módszerekkel lehet a mélyvörös színű mázt előállítani „szép arany reflexszel”. Zsolnaynak az eozintechnika iránti intenzív érdeklődését jelzi, hogy az 1891. december 11-én megkezdett ötödik receptkönyvének 1-18. számú bejegyzése Wartha-recepteket tartalmaz, majd a 18-tól 4388-ig tartó receptsorozat „mind annak a számtalan kísérletnek az eredménye, amelyet nagyatyánk az eozintechnika kidolgozása, fejlesztése érdekében végzett. ... Nagyatyánk Petrik Lajostól, a budapesti Ipariskola igazgatójától is kért égetési tanácsot. Petriknek kezdetben Warthával ellentétben az volt a véleménye, hogy az eozin nagy kemencében, porcelántűznél is égethető lesz, de csakhamar be kellett látnia tévedését. Végül is nagyatyánknak Warthával együtt sikerült megoldania az égetés nehéz kérdését.”

M. Zsolnay Margit a „Georgio Andreoli tálja” című fejezetet a híres-neves gubbiói bíborluster sok évszázados titka megfejtésének szenteli. Wartha így lelkendezett a Zsolnay Vilmosnak szóló, 1893. július 5-én kelt levelében: „A gubbiói Georgio Andreoli mester híres, áttetsző rubin és ezüst lusterre nem titok többé! Nem kell már az Iparművészeti Múzeumba mennie, nálam is láthat hasonló lusterrel díszített próbalemezeket! ... Nem győzők betelni a remek színekkel!”

Még hosszan idézhetnénk az M. Zsolnay Margit által közzétett, lelkesült hangú Wartha-levelekből, de sajnos terjedelmi okokból ettől el kell tekintenünk; csak az 1896. évi Ezredéves Országos Kiállításon aratott óriási sikerüket említjük meg. Az eozintechnika meghódította a közönséget, amely „megbűvölve állt a kerámia új csodája előtt”. Figurális díszítésű tálak, kisebb és nagyobb történelmi tárgyú eozinkepek, „Szűz Máriák”, Doré-meseillusztrációk szerepeltek a kiállításon. „A tárgyak között hosszúkás, vörös eozin-táblácskák voltak elhelyezve, amelyeken arany eozinbetűkkel ez állt: „Millennium technika Dr. Wartha Vince tanártól és Zsolnay Vilmos gyárostól”.

7. ábra: Kétfülű gyümölcsöstál és a millenniumi kiállítási tárgyakat kísérő tábla⁶³

⁶³ Forrás: Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Vegyészeti Múzeuma. A szerző köszöni Vargáné Nyári Katalin múzeumvezető szíves segítségét.

Következzék az 1896. évi kiállítás hivatalos beszámolója az eozintechnikáról és a gubbiói lüszterről, amelyért a kiállítás zsürije Warthát a Millenniumi nagy éremmel tüntette ki. „A chemiai technológia tanára, dr. Wartha Vincze mutatókat állított ki az Eosinnak nevezett újnemű majolika-zománcz alkalmazásaiból, melyet ő laboratóriumi kísérletek útján talált fel, s melyet ma már a Zsolnay-czég edényeken és díszműveken kiterjedt mértékben s a legfényesebb eredménnyel értékesít. Ez a zománcz tulajdonképpen tökéletesebb alakban való megújítása az olasz [Georgio Andreoli (Gubbio-ban)] által a XIV. században alkalmazott u. n. Gubbio-lustre-nek, vagy olasz majolikának, melynek gyártási titkát G. Andreoli magával a sírba vivén, a megmaradt ilyenmű majolikaedények roppant értékre emelkedtek s eddig minden utánzásuk megghiúsult. A Wartha-féle eljárás tökéletesebb a Gubbio-félénél, mert a modern vegyészeti technika minden vívmányait felhasználja és mert produktuma sokkal tartósabb a régi olasz majolika-gyártmányoknál.”⁶⁴

A Wartha által a műegyetemi laboratóriumában kikísérletezett, majd a Zsolnay-gyárban tökéletesített technikával készült termékek nemcsak idehaza, de külföldön is hatalmas sikert arattak: „az 1900. évi párizsi kiállításon közfeltűnést keltettek, s világszerte ismertté tettek Wartha és Zsolnay nevét ... és a színes fémfényű máznak azt a válfaját, melyet közösen eozinnak neveztek el a görög éosz (hajnalpír) szó után.”⁶⁵

Az ismeretek terjesztését szívügyének tekintő akadémikus

„...mi lehet szebb, magasztosabb cél,
mint a tudományt ápolni”
Wartha Vince⁶⁶

„Melyik tudomány tette boldogabbá az embert, mióta az emberiség iskolákat állít és tanítókat hallgat?” – ezzel a kérdéssel indítja egyik tárcacikkét 1898-ban Gárdonyi Géza, a népszerű író, majd így folytatja: „A tudományok között mégis a természettudományt becslöm legtöbbször. Helyzetünk ismeretét a teremtettség életvilágában; a föld ismeretét a fűszálától a napig; a föld erőinek ismeretét a rezeda leheletétől a világrázó menydörgésig.” Gárdonyi hosszan ostorozza a közoktatás elmaradottságát, amely főként abban nyilvánul meg, hogy nem fordítanak kellő figyelmet a természettudományokra. Az író nem kíméli az Akadémiát sem, amiért egyetlen kiadványa sincs, „amely a nemzet figyelmét csak egy fűszál iránt is fölkeltette volna.” Pedig hatalmas igény volna rá: „hogy a mi nemzetünk mennyire szeret

⁶⁴ Berzeviczy Albert: Felső oktatás. In: Matlekovits Sándor (szerk.): Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. 9. kötet, Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1898. p. 681.

⁶⁵ Korach: i. m. (51), p. 67–104.

⁶⁶ Wartha Vince: Elnöki megnyitó beszéd. (Wartha Vincze akadémiai másodelnöktől.) Akadémiai Értesítő, 20. köt. 6–7. sz., 1909, p. 293–298.

tanulni, arra nagy és ragyogó példa a M. K. Természettudományi Társulat folyton szélesedő terjeszkedése és erősödése. Ez a kis társaság többet tett a magyar művelődés fejlesztésében az utóbbi harminc év alatt, mint a M. T. Akadémia az ő millióival az egész században.”⁶⁷

Alighogy hazatért Svájcból, Wartha Vince a természettudományos műveltség terjesztésének élére állt: egy évvel később már a Természettudományi Társulat választmányi tagja, később másod-, majd első titkára lett, 1899-től 1910-ig pedig a társulati elnöki tisztségét töltötte be. „Wartha Vince talán a Természettudományi Társulatban adta hazánknek, mindannyiunknak, életmunkája legjavát.”⁶⁸

Az egész nemzetre gyakorolt hatását tekintve bizvást mondhatjuk, hogy Wartha tevékeny életének legnagyobb eredménye volt a természettudományok népszerűsítése és a természettudományos gondolkodásmód széles körű terjesztése, amelyre kiváló lehetőséget teremtettek a Természettudományi Társulat 1868-ban megkezdett szakülései. A legelső előadó ő volt, és 1912-ben csak a betegsége miatt kényszerült e tevékenységét abbahagyni. Nem volt a kémiai technológia fejlődésének egyetlen olyan mozzanata, „amelyet ne sietett volna a hazai művelt nagyközönséggel az ő eleven, hatásos, mindig kifogástalan magyarsággal megírt, kerekdedre csiszolt előadásában megismertetni.” Akik egy-egy érdekes témáról tartott „gyönyörű előadásait hallhatták, megerősíthetik, hogy ezek az előadások valóságos természetbölcséleti regények voltak, izgatónan érdekes, eleven lendülettel előadott részletekkel.” A Természettudományi Közönyben négy évtized alatt ötszáznál több közleménye jelent meg. Nem volt olyan apró részletkérdés, amit méltónak ne tartott volna arra, hogy metszően éles látásával, kutató tekintetével tüzetesen meg ne világítsa.⁶⁹

A Magyar Tudományos Akadémia 1873-ban levelező, 1891-ben rendes tagjainak sorába iktatta, majd 1908. november 23-án másodelnökké választotta. Ez utóbbi minőségében 1909-ben tartott elnöki beszédének az a része általános tetszésben részesült, amelyben azt fejtette ki, hogy – a francia Akadémiához hasonlóan – nálunk is kívánatos volna a tudomány és a gyakorlat között szoros kapcsolatot létesíteni.⁷⁰

Egy rövid részlet Wartha 1908. évi elnöki beszédéből: „Ma a műszaki tudományok korszakában élünk és annak jelszava a gyors és praktikus cél felé való törekvés. Akadémiánk nem vonhatja el magát ezen iránynak támogatásától, mert a műszaki tudományok nemcsak a gyakorlati élet, a közlekedés szükségleteinek kielégítésére törekszenek, hanem bámulatos eredményeivel hozzájárulnak oly tudományos problémák megfejtéséhez, a melyeket a leg-hathatósabb állami segélylyel sem lehetne elérni.”⁷¹

Egy terjedelmes könyv is kevésnek bizonyulna, ha teljes körűen számba akarnánk venni Wartha sokrétű szakértői tevékenységét, amellyel kivívta kortársai elismerését, és megte-

⁶⁷ Gárdonyi Géza: A jövő tudománya. In: Budapesti Hirlap, 18. évf. 177. sz., 1898, p. 2–3.

⁶⁸ Korach: i. m. (51).

⁶⁹ I. m.(53).

⁷⁰ Illosvay: i. m. (19).

⁷¹ Wartha: i. m. (66).

remtette tekintélyét. Számtalan területen vették igénybe sokoldalúságát, hozzáértését, hatalmas munkaerejét. Amellett, hogy tanított a középiskolai tanárképzőn, tagja volt az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottságnak, az Országos Szabadalmi Tanácsnak, a szerzői jog szakértői bizottságának, a földművelésügyi minisztérium állandó borvizsgáló szakértő bizottságának,⁷² és emellett magas szintű választott tisztségeket töltött be számos egyesületben.

Több jelentős megbízást kapott épületek fűtő- és szellőztetőrendszereinek megtervezésére. A Műegyetem számára 1882-ben épült Múzeum körüti főépület fűtését, világítását és szellőztetését Wartha Vince tervezte meg – erről az átadás évében rendezett berlini Egészség- és Mentésügyi Kiállítás alkalmából egy műszaki rajzokkal kísért, magyar–német nyelvű kiadványban számolt be.⁷³

Mint említettük, egyetemi tantárgyai között szerepelt a fűtés és a világítás, és ez bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy az Országház tervezése során Wartha is tagja lett annak a háromtagú szakértői bizottságnak, amely a fűtési és szellőztető rendszer tervét bírálta el *Sztoczek József* és *Karl Böhm* társaságában. 1903-ban az elkészült rendszer felülvizsgálatára Wartha és *Schimanek Emil* kapott megbízást.⁷⁴

Wartha még egy szálon kapcsolódik az Országházhoz. Zsolnay Vilmos leánya, *Zsolnay Teréz*, aki fiatalkorában maga is részt vett a gyár termékeinek tervezésében, visszaemlékezésében azt írja, apja és Wartha első személyes érintkezése a pirogránit tökéletesítése során történt meg. Amikor Steindl Imre ebből, az addig ismeretlen anyagból akarta elkészíttetni az Országház ornamenseit, a pirogránit megfelelőségét Wartha professzorral vizsgáltatták meg.⁷⁵

Egy további példa kedvéért megemlítyük, hogy amikor 1904-ben *Hieronymy Károly* kereskedelemügyi miniszter újjászervezte az Országos Ipartanácsot, a tanácsba kinevezte „Wartha Vincze miniszteri tanácsos, műegyetemi tanárt, a magyar agyagipar legönzettebb, legbuzgóbb és legnagyobb apostolát. A miniszter urnak választásához a legmelegebben gratulálunk. Ő az első miniszter, aki megtalálta a laboratóriumi magányában elrejtőzött, de tanácsadásra leghivatottabb üveg- és agyagipari kapacitást.”⁷⁶

Ugyanabban az évben Hieronymy miniszter arra is felkérte Warthát, hogy tanulmányozza a herendi gyár helyzetét, és készítsen javaslatot, „mi módon és milyen eszközökkel lehetne a gyár fennállását és fejlődését biztosítani”. Személyes tapasztalatai alapján Wartha még azon a nyáron beszámolt a gyár elszomorító állapotáról, de javaslatot is tett a megmentésére.⁷⁷

⁷² Ilosvay: i. m. (19).

⁷³ Ney Béla, Wartha Vincze: A Magyar Királyi József-Műegyetem Budapesten – az 1882-ki berlini Egészség- és Mentésügyi Kiállítás alkalmából. Egyetemi Ny. Budapest, 1882, 34 p., 14 t.

⁷⁴ Sisa József (szerk.): Az Országház építése és művészete. Országház Kiadó, Budapest, 2020, p. 203. és p. 217.

⁷⁵ Zsolnay, M. Zsolnay: i. m. (58), p. 144.

⁷⁶ Dr. Wartha Vincze az országos ipartanácsban. Magyar Üveg- és Agyagujság, 4. évf. 3. sz., 1904, p. 4.

⁷⁷ Ilosvay: i. m. (19).

A magyar borászat megmentője

„Vajon miért volt arra szükség, hogy az ipari vegytan nagyhírű tanára a borokkal foglalkozzék?” – teszi föl a kérdést egy kései megemlékező.⁷⁸

A 19. század második felének közepén az európai országokban minden előjel nélkül pusztulni kezdtek a szőlőültetvények. A gazdák tehetetlenül szemlélték a feltartóztathatatlanul terjedő betegséget, amelyről hamar megállapították, hogy azt az Amerikából behurcolt, filoxérának nevezett rovar okozza. Magyarországon 1875-ben észlelték először a filoxéra jelenlétét, amely alig néhány év alatt elpusztította a szőlők túlnyomó részét. A gazdák tönkrementek, a kevés megtermett bor ára az egekbe szökött.

A helyzetet azonnal kihasználták azok a lelkiismeretlen kufárok, akik egyre nagyobb mennyiségű bort hamisítottak, és azt hazudva adták el, hogy az a régről ismert, kiváló minőségű magyar bor. A csalás hamar lelepleződött, minek következtében külföldön már az igazi, tiszta bort sem lehetett értékesíteni.

Ekkor lépett közbe Wartha Vince, aki gyorsan kidolgozott olyan eljárásokat, amelyekkel ki tudták mutatni a hamisításra használt anyagokat, majd vitathatatlan tekintélyét latba vetve rávette a hatóságokat, hogy semmisítsék meg a hamisított borokat. A tanácsát megfogadták, így sok ezer hordó hamisított bort öntöttek a csatornába.

A téma iránti fokozott érdeklődést jelzi, hogy a Wartha tollából „A műbor és a borhamisítás kérdése” címmel a Természettudományi Közöny 1887. évi 209. számában megjelent írást a *Borászati Lapok* teljes terjedelemben újra közölte, de Wartha legfontosabb megállapításait a *Néptanítók Lapjától* a *Vasárnapi Ujságig* számos sajtóorgánus publikálta. Rövid részlet Wartha tanulmányából: „A bor nem terem, hanem csak a készítésére szükséges nyersanyag: a szőlő az, a mi terem. A bor is ép olyan gyártmány, mint a sör, a mely árpából készül. Mindkét gyártmány sok különféle kémiai és fizikai processuson át jut el abba az állapotba, a melyben mint kész gyártmány a forgalomba jöhet. ... Gyártás bíz a borkészítés, és érteni kell hozzá, ha jó minőségű terméket akarunk előállítani. ... Meg lehetünk győződve, hogy az alföld homokos rónaságain, a hol ma még száraz kórónál egyéb nem terem ..., hogy ott a fillokszerától ment homokban olyan portékát fognak termelni és okszerű kezeléssel kiviteltre alkalmassá tenni, a mely a nemzet vagyonosodásához tetemesen hozzá fog járulni.”⁷⁹

A filoxérapusztítás olyan mértéket öltött, hogy 1880-ban törvénybe⁸⁰ foglalták a kártevő elleni küzdelem miatt kötött nemzetközi egyezményből fakadó feladatok teljesítését, amelynek értelmében a földművelődésügyi minisztériumnak szakemberekből álló bizottságot kellett megalakítania. E bizottság tagjává választották Wartha Vincét, majd ő lett a

⁷⁸ Németh Béla: Wartha Vince. In: Élet és Tudomány Kalendárium, 1957, p. 149–152.

⁷⁹ Wartha Vince: A műbor és a borhamisítás kérdése. Természettudományi Közöny, 19. évf. 209. sz., 1887, p. 22–29.

⁸⁰ 1880. évi II. törvénycikk a phylloxera vastatrix rovar ellen követendő rendszabályok ügyében... <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88000002>.TV

Borvizsgáló Szakértő Bizottság első elnöke 1894 és 1912 között. A borászat nagy harcosa által kifejtett nézetek alkották a magyar bor védelmére alkotandó törvényjavaslat alapjait. „Wartha tudományos tekintélyével, élete munkájával igyekszik arra, hogy a magyar borok veszélyeztetett jó hírét visszaszerezzük.”⁸¹

A műgyűjtő

*„A művészi ipar termékei fényes tanújelei az egész emberi fajt
olyannyira jellemző tulajdonságnak, t. i. a szép iránti hajlamnak.”
Wartha Vince⁸²*

Wartha Vince életművének áttekintéséből nem maradhatnak ki az általa létrehozott gyűjtemények sem, amelyek tárgyi tudása és művészetszeretete mellett az oktatás iránti elkötelezettségének is ragyogó bizonyítékai. Ha lehet egy gyűjtő ars poeticájáról beszélni, az 1899. május 7-ei akadémiai közgyűlésen tartott beszédének nyitómondatát bizvást idézhettük e fejezet mottójaként.

A Műegyetem Kémiai Technológiai Tanszékén létrehozott kerámia- és üveggyűjtemény költségeit a magyar állam fedezte. Wartha az agyagművesség legkiválóbb és legtanulságosabb példányaikat roppant nagy utánajárással, mégis aránylag kevés anyagi áldozattal gyűjtötte össze. A Műegyetemen olyan gazdag gyűjteményt hozott létre, amelyhez foghatóval kevés oktatási intézmény büszkélkedhetett. A kerámiagyűjtemény mérhetetlen hasznára volt a Műegyetemnek és az országnak egyaránt. „Wartha ihlettségét e gyűjtemény remekeiből merítette, mely közvetlenül átszármazott a pécsi gyárra, közvetve pedig a magyar műiparra.”⁸³

A nagy értékű gyűjteményt 1948-ig sikerült egyben tartani a Műegyetemen, akkor került át az Iparművészeti Múzeumba, ahol a tematikai szétválogatás után az anyag nagy részét átadták a gyűjtőkör szerint illetékes múzeumoknak. A Néprajzi Múzeum, a Keletázsiai Múzeum és a Szépművészeti Múzeum gyűjtőkörén kívül eső kerámia-, illetve üvegtárgyak az Iparművészeti Múzeumban maradtak.

Wartha a gyűjtés során a kerámiatípusok legszélesebb skálájára, a díszítőtechnika legkülönbözőbb fajtáira koncentrált, hogy a műtárgyak révén a leghatékonyabban tudja szolgálni az oktatási és kutatási igényeket. A gyűjtemény antik kerámiákból és üvegből álló része bámulatosan gazdag úgy a technikában, mint a díszítésmódban.⁸⁴

⁸¹ *Feyér Piroska*: Szőlő- és borgazdaságunk történetének alapjai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, p. 108–238.

⁸² *Wartha Vince*: Az olasz kerámia remekművei a renaissance korában. Akadémiai Értesítő, 10. köt. 1899, p. 297–303.

⁸³ *Ilosvay*: i. m. (19).

⁸⁴ *Varga Vera*: Elmélet és gyakorlat – gondolatok a „Wartha-gyűjteményről”. In: Wartha Vince emlékkiállítás. Wartha Vince Kerámiaművészeti Alapítvány, Budapest, 2005, p. 17–26.

Wartha a népi kerámiák gyűjtése révén jóval több fazekasközponttal találkozott, mint amennyit a kortársai ismertek. Kiváló ízlése és szakmai intuíciója révén létrehozott gyűjteményéből több mint 900 műtárgy került a Néprajzi Múzeumba, köztük számos kimagaslóan értékes tárgy: mint például az 1728-as évszámot viselő, erdélyi szász fazekas által készített bokály. Wartha múlhatatlan érdeme, hogy a magyar kerámiakultúra számára az egyetemes kerámiakultúra szempontjából is igen jelentős műtárgygyűjtést hozott létre.⁸⁵

Antik, főként görög és római tárgyak szintén szép számmal szerepeltek Wartha kollekciójában, melyet bámulatba ejtő sokoldalúsággal, körültekintéssel gyűjtött össze. Az e körbe tartozó mintegy kétszáz tárgy a Szépművészeti Múzeum antik gyűjteményét gazdagítja.⁸⁶

A 18. és 19. századi kínai és japán kerámiaművességről jó keresztmetszetet adó, több mint kétszáz darabból álló távolkeleti kerámia gyűjteményegységet a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum őrzi. Magyarországon Wartha volt a keleti kerámia első rendszeres gyűjtője.⁸⁷

Wartha szeretett egyetemére hagyta örökségül a saját költségén összegyűjtött fegyvereit, amelyeket részben azért gyűjtött, mert örömet lelt a nép díszítő rajzaiban, részben pedig azért, mert érdekelték a különféle rendszerű puskák szerkezetében található különbségek.⁸⁸

A gyűjtemények közül nem maradhat ki a várpalotai Vegyészeti Múzeum, ahol nem a Wartha által gyűjtött, hanem a személyéhez kapcsolódó különleges értékű tárgyakat őriznek. Technikatörténeti érdekesség az előző századforduló táján a középiskolai szertárakban használt Kipp–Wartha-féle gázfejlesztő. A millenniumi kiállításon mutatták be a piros-bordó színű, kétfülvű gyümölcsöstálat és a vörös lüszterrel bevont kerámiatáblát, amely Wartha és Zsolnay tárgyait kísérte. Szintén Várpalotán őrzik Wartha egyik legjobb portréját, *Balló Ede* művét (1. ábra). A gyűjteményben továbbá Wartha néhány kézírata, a Zsolnay-gyár eozinmázás dísz tárgyai és zománcozott agyagtáblára, különleges technikával készült tájképek kaptak helyet.

A fotográfia művelője és oktatója

Wartha Vince hamar felismerte, a tudományokban milyen jelentős szerepet játszhat a fényképezés. A Műegyetemen önálló tantárgyként oktatta a fotográfiát, melynek keretében a következő témákkal foglalkozott: „a fény fizikai hatása, fotokémia, fotooptika, kémiai fo-

⁸⁵ István Erzsébet: Népi kerámiák Wartha Vince gyűjteményében. A Néprajzi Múzeum Wartha Vince-féle kerámia együttese. In: Wartha emlékkiállítás: i. m. (84), p. 30–37.

⁸⁶ Szilágyi János György: Wartha Vince gyűjteményének antik tárgyai. In: Wartha emlékkiállítás: i. m. (84), p. 38–40.

⁸⁷ Ferenczy László: Wartha Vince távolkeleti kerámia gyűjteménye. In: Wartha emlékkiállítás: i. m. (84), p. 41–44.

⁸⁸ Illosvay: i. m. (19).

tometria, a negatív és pozitív kép előállítás, fotografiai oldatok, fénymásolás, nagyítás, mikrofotográfia, a fotográfia alkalmazása a nyomdászatban, litográfia.”⁸⁹

Az Akadémia nem segítette elő Wartha fényképeszeti kísérleteit, ezért csak a műegyetemi pavilon padlásán tudott egy fényképeszeti műhelyt berendezni. Úttörő jellegű mikrofotográfiai kísérletei mellett próbálkozott a spektrofotográfiával és a röntgenfotográfiával, de ezek kibontakoztatásához nem volt elegendő saját forrása.⁹⁰

Wilhelm Conrad Röntgen 1895. december 28-án nyújtotta be a később róla elnevezett sugarak felfedezéséről szóló dolgozatát, melynek híre Magyarországra is gyorsan eljutott. Wartha a legelsőek között, 1896 januárjában írt a Természettudományi Közlöny számára egy cikket a felfedezésről. „Röntgen azt tapasztalta, hogy a kathód-sugarak, bizonyos, reánk nézve teljesen átlátszatlanak tetsző anyagokon képesek áthatolni és útjukba helyezett fotografiai lemezeket hatást előidézni.” A „csoda számba menő új fajta” fotográfiákat mindenki a saját szemével kívánta látni. Wartha mindent elkövetett, hogy be tudjon mutatni egy ilyen felvételt, és ehhez *Eötvös Loránd*tól kapott segítséget, aki a saját kezéről készített egy képet Röntgen módszere szerint, és azt közzétételre Wartha rendelkezésére bocsátotta.⁹¹

8. ábra: Az Eötvös Loránd által a saját kezéről katódsugarakkal készített árnykép

A 19. század végén már jelentős érdeklődés mutatkozott a fényképezés iránt, ezért Wartha egy rövid közleményben tudatta a Természettudományi Közlöny olvasóival, hogy elvben ugyan lehetséges portré-, illetve nagylátószögű kamerával mikrofotográfiai felvéte-

⁸⁹ Szebényi: i. m. (42).

⁹⁰ *Korach Mór*: Wartha tudományos alkotó munkássága. In: *Korach, Móra*: i. m. (44), p. 67–104.

⁹¹ *Wartha Vince*: A Röntgen-féle új fajta fotográfiákról. Természettudományi Közlöny, 28. évf. 1896. január, p. 53–54.

leket készíteni, de a gyújtótávolság miatt az objektíveknek olyan hosszúaknak kellene lenniük, ami a gyakorlatban kivihetetlen lenne. „Ezért kell mikrografiai felvételekre külön objektíveket használni, melyek azonkívül még nagyobb gonddal is vannak készítve, mint a közönséges objektívek.”⁹²

A nem hivatásos fényképészek szervezkedését 1883-ban Wartha Vince indította meg, a műkedvelők első fotókiállítása 1890-ben nyílt meg.

1899. október 29-én alakult meg a *Photo-Club*, az amatőr fotográfusokat tömörítő első egyesület, amely Wartha Vincét választotta meg elnökéül, akinek az 1901. évi közgyűlésen tartott beszéde felért egy fotótörténeti előadással. Wartha a *Francia Akadémia* 1839. januári ülésének témájával indított: ezen az ülésen tárgyalták meg *Daguerre* korszakalkotó találmányát. A francia és angol eredmények után kiemelte, hogy 1840-ben egy magyar találmány ismét „hatalmasat lendít a fotografozáson”. *Petzval József* elméleti alapon számította ki az első portrait-objektív adatait, amely lencserendszer ma is az összes fényképezési lencse alapját képezi. „Petzval találmányával az arckép felvételek is lehetővé váltak.”

A fotótörténeti adalékok után rátért a fordulópontot jelentő találmányra, a zselatinemulzióra, amely találmánnyal megszülettek az amatőr fotográfusok. Az ő megjelenésükkel pedig napról napra újabb és újabb területeket hódított meg a fényképezés tudománya, amely a nézést és a látást is fejleszti.⁹³

Wartha nem véletlenül lett az amatőr fényképezési mozgalmak támogatója és a *Photo-Club* elnöke: maga is fényképezett, méghozzá elsőrangúan. Az amatőrök közé azért tartozott, mert nem ebből élt, de fotóinak kompozíciója, technikai minősége bármely hivatásos fotósna dicséretére válna.

Wartha Vince emlékezete

Az Iparművészeti Múzeum és a Budapesti Műszaki Egyetem Wartha Vince emlékbizottsága közösen szervezett 1963-ban egy reprezentatív kiállítást, amelyen a Wartha-iskola akkor még élő kiváló tagja, Korach Mór akadémikus tartott emlékbeszédet.⁹⁴

A 2001-ben alapított *Wartha Vince Kerámiaművészeti Alapítvány* céljai között szerepel a szakmai örökség gondozása, Wartha Vince szellemiségének éltetése, átörökítése, szakmatörténeti kiadványok megjelentetése. E misszió keretében 2005-ben nagyszabású emlékkiállítást rendeztek az Iparművészeti Múzeumban, ahol bemutatták „a mindmáig példaképnek tekinthető tudós ... hallatlan szorgalmát, emberségét és hitvallását kutatásról és népmű-

⁹² W[artha] V[ince]: Portrait vagy Weitwinkel... Természettudományi Közlöny, 30. évf. 344. sz., 1898, p. 222.

⁹³ Wartha Vince: Elnöki megnyitó. A magyar Photo-Club közlönye, 1901, 3–4. sz. p. 17–20: http://fotomuzeum.hu/media/tanulmanyok/1282832256_Photo_Clubrol_szolo_cikkek.pdf.

⁹⁴ Móra: i. m. (59), p. 34.

velésről, egzakt tudományokról és művészetéről, alkotó munkáról és hazaszeretetről”.⁹⁵ A *Pannonhalmi Zsuzsa* Ferenczy-díjas, érdemes művész által vezetett alapítvány a kiállítást kísérő tanulmányokkal egy kötetbe kötve kiadta Wartha korszakos művét, *Az agyagipar technológiája* című kötetet.

A Magyar Kémikusok Egyesülete 1955-ben emlékérmet alapított a magyar vegyészmérnök-képzés megalapítójának tiszteletére. A bronzból készült Wartha Vince Emlékérmét évente egy vegyész kaphatja meg kiemelkedő munkásságáért. *Boldogfai Farkas Sándor* alkotásának előlapján Wartha Vince portréja látható.

9. ábra: A Wartha Vince Emlékérem előlapja⁹⁶

A Pannon Egyetem (korábban Veszprémi Vegyipari Egyetem) buzgón ápolja Wartha emlékét. Az egyetem Mérnöki Kara és a Bakony Fotóklub emléktáblával tiszteleg a neves politikus, akadémikus, egyetemi tanár munkássága előtt. A kezdeményező Bakony Fotóklub külön kiemelte, hogy Wartha az elsők között ismerte fel a fényképezés szerepét a tudományokban. *Lendvai István* szobrászművész alkotását a Pannon Egyetem felső kampuszának bejáratánál 2012 júliusában leplezték le.⁹⁷

⁹⁵ T. Bruder Katalin: Bevezető. In: Wartha Vince emlékkiállítás i. m. (84), p. 5–12.

⁹⁶ A szerző itt mond köszönetet prof. dr. Hancsók Jenőnek, a Wartha Vince Emlékérem 2019. évi kitüntettjének, hogy lehetővé tette a nagybecsű érem lefényképezését, és dr. Vonderviszt Lajosnak a fotó elkészítéséért. A fotó Creative Commons licence: CC-BY-NC-ND.

⁹⁷ Maradandót alkotott: <https://www.veol.hu/veszprem/2012/07/maradandot-alkotott-1>.

10. ábra: Wartha Vince emléktáblája a Pannon Egyetem campusán⁹⁸

Veszprémben az Egyetemvárosban és Budapesten a XI. kerületben utcát neveztek el a Műegyetem volt professzoráról.

Bory Jenő vörös márvány talapzaton elhelyezett bronz mellszobrát 1955. március 5-én avatták fel Veszprémben, a szobor jelenleg az N épület előcsarnokában áll. Bory Jenő Wartháról készült büsztje a Műegyetem aulájában is látható.

Pfeifer Ignác szavaival búcsúzunk Wartha Vincétől.

„Mire egy lehulló csillagnak fénye szemünket éri, az a csillag már régtől fogva nem ragyog az ég boltozatán; elmúlása előttünk mégis csak akkor válik valósággá, amikor szemünk megérezkíti elmúlását.

A magyar tudományosság égboltozatának is egy ragyogó csillaga múlt el Wartha Vince elhunytával.

Wartha Vince 44 esztendeig volt a kir. József-műegyetem dísz-, büszkesége és hosszú időn át irányító szelleme; egész életét, munkája javát ennek a főiskolának szentelte. Fiatalon, alig 24 éves korában került a műegyetemre és nagy tehetségével, fiatal szíve egész lelkesedésével csüggött az intézeten, amelynek fejlesztése körül soha el nem évülő érdemeket szerzett. És bár évtizedek múltak el fölötte, fiatalos lelkesedése soha meg nem apadt. Jelentékeny sikere-

⁹⁸ Vonderviszt Lajos felvétele. Creative Commons licenc: CC-BY-NC-ND.

it, páratlan tekintélyét is annak köszöni, hogy mindenkor csak a köz javára dolgozott, munkája mindig lelkes, buzgósága mindig önzetlen volt. Lelke magasan szárnyalt, az élet apró tülekedései nem értek fel hozzája.” Nincs az országnak az egzakt tudományokat művelő egyetlen csarnoka sem, ahol Wartha Vince nevét minden időkre meg ne örökítették volna.⁹⁹

11. ábra: Bory Jenő: Wartha Vince¹⁰⁰

⁹⁹ Pfeiffer Ignác: Wartha Vince 1844–1914. Vegyészeti Lapok, 9. évf. 15. sz., 1914, p. 243.

¹⁰⁰ Vonderviszt Lajos felvétele. Creative Commons licenc: CC-BY-NC-ND.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Ausztria

Az osztrák legfelsőbb bíróság a közelmúltban hozott határozatában azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy a védjegybitorlás miatt valamely fél ellen benyújtott kereset más felekkel szemben joggal való visszaélésnek minősülhet-e. Kimondta, hogy a védjegyek érvényesítése általában a jogosult jogos érdekeit szolgálja. Csak nagyon kivételes körülmények között tekinthető a védjegyjogok védelme joggal való visszaélésnek.

a) Tények

A felperesek egy híres közösségi médium szórakoztató alkalmazásának és platformjának fejlesztői és üzemeltetői. Az alperesek egy korábbi védjegy tulajdonosai, amely nagymértékben hasonlít ahhoz a megjelöléshez, amely alatt az alkalmazást üzemeltetik. A Bécsi Kereskedelmi Bíróság előtt lefolytatott különböző eljárásokban az alperesek egy harmadik internetes vállalkozással szemben követelték a jogsértés megszüntetését, kérve azt, hogy ne árusítson informatikai szolgáltatásokat olyan megjelöléssel, amely összetéveszthető a saját védjegyükkel.

A felperesek azt kérték a bíróságtól, hogy hozzon az alperesekkel szemben ideiglenes intézkedést, amely megtiltja, hogy harmadik féllel szemben védjegybitorlás miatt igényt támasszanak. Azzal érveltek, hogy az alperesek eljárása a harmadik féllel szemben tisztességtelen és erkölcstelen (azaz joggal való visszaélés), mert ez az eljárás több milliárd eurós veszteséget okozhat a felperesek számára; ez a veszteség kirívóan aránytalan lenne az alperesek eljáráshoz fűződő érdekeihez képest. Az alperesek hangsúlyozták, hogy csupán egy korábbi védjegyhez fűződő jogait védik.

Az alsóbb fokú bíróságok elutasították az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet. Rámutattak, hogy a felperesek nem bizonyították, miszerint az alperesek (azaz a korábbi védjegy tulajdonosai) által a párhuzamos eljárásban felhozott állítások joggal való visszaélést jelentettek volna, vagy hogy szándékosan, kárt okozó szándékkal jártak volna el, vagy szándékosan vagy nyilvánvalóan hamis állításokat tettek volna.

A felperesek az elutasítás ellen rendkívüli fellebbezést nyújtottak be a legfelsőbb bíróságnál, arra hivatkozva, hogy az ő milliárdos nagyságrendű potenciális káruk messze meghaladja az alperesek érdekeit, amelyek csupán néhány tízezer euró nagyságrendűek.

* DANUBIA Szabadalmi és Jogi Iroda.

b) A legfelsőbb bíróság döntése

A legfelsőbb bíróság elutasította a felperesek fellebbezését, ugyanakkor a meglevő ítélezési gyakorlatra hivatkozva megállapította, hogy elvileg nemcsak a védjegy megszerzése, hanem az ilyen védjegy alapján történő igényérvényesítés is erkölcsstelennek és joggal való visszaélésnek minősülhet az általános polgári jog, valamint a tisztességtelen versenyjog alapján. A legfelsőbb bíróság megállapította továbbá, hogy egy formailag létező igény joggal való visszaéléskénti érvényesíthetőségét az érdekek mérlegelése alapján kell eldönteni. Joggal való visszaélés nemcsak akkor áll fenn, ha a joggyakorlás egyedüli okát a károkozási szándék képezi, hanem akkor is, ha a cselekvő fél által követett érdekek és a másik fél sérült érdekei között kirívó aránytalanság áll fenn.

A legfelsőbb bíróság azonban arra a következtetésre jutott, hogy azon esetektől eltekintve, amikor a korábbi védjegy jogosultja öt évnél hosszabb ideig tűri a későbbi védjegyet, és ezáltal elveszíti a későbbi védjegy használatával szembeni felszólalási jogát [a tisztességtelen versenyről szóló osztrák törvény 9. §-ának (5) bekezdése alapján, összefüggésben a védjegy törvény 58. §-ával], a korábbi védjegy jogok érvényesítése általában a védjegy tulajdonos jogos érdekeit szolgálja. Így ez csak nagyon kivételes esetekben minősíthető erkölcsstelennek (azaz joggal való visszaélésnek).

A legfelsőbb bíróság megerősítette az alsóbb fokú bíróságok álláspontját, és megállapította, hogy azok joggal tagadták azt, hogy az alperesek visszaéltek jogukkal. A felpereseknek nem sikerült bizonyítaniuk – ahogyan azt az eset jog megköveteli – egy nagyon kivételes esetet, amikor az ő érdekeik nagyobb súllyal esnek latba, mint az alperesek jogos érdekei védjegyük védelméhez.

c) Megjegyzés

A legfelsőbb bíróság ebben a döntésében foglalkozott első ízben azzal a kérdéssel, hogy milyen feltételek mellett minősülhet joggal való visszaélésnek a korábbi védjegy jogon alapuló, a jogsértés megszüntetésére irányuló igények érvényesítése. A döntés megerősíti a korábbi védjegyek tulajdonosainak helyzetét, akik szembesülnek védjegyjogaikba beavatkozó olyan újabb megjelölések használóival, amelyek pénzügyileg teljesen eltérő osztályba tartoznak.

A legfelsőbb bíróság világossá tette, hogy az érdekmérlegelés a védjegy jogosult javára történik, kivéve, ha kivételes eset áll fenn, amikor az újabb megjelölés használójának érdekei valóban aránytalanul sérülnek. Ahhoz azonban, hogy ilyen mértékű érdeksérelmet lehessen feltételezni, nem elegendő a pénzbeli érdekek elvesztése, még ha azok milliárdos nagyságrendűek is.

Egyesült Királyság

A fellebbezési bíróság (Court of Appeal, CA) jelentős ítéletet hozott a globális e-kereskedelmi weboldalak céljaival és a védjegybitorlással kapcsolatban.

a) Tények

Az ügyben a felperes *Lifestyle* a BEVERLY HILLS POLO CLUB szavakból, illetve az e szavakat, valamint egy lovat és lovast ábrázoló logóból álló különböző brit és uniós védjegyeket (a továbbiakban: védjegyek) birtokolt, amelyeket különböző árukra, többek között ruházati cikkekre lajstromoztak.

Az Egyesült Államokban egy kereskedelmi szempontból független jogalany volt a megfelelő lajstromozott védjegyek tulajdonosa, aki a védjegyekkel megjelölt (és a Lifestyle által ténylegesen értékesített árukkal azonos) árukat értékesített (az amerikai márkás áruk). Ezeket az árukat az *amazon.com* e-kereskedelmi weboldalon értékesítették.

A Lifestyle azt állította, hogy az alperesek (Amazon) bitorolták a védjegyeket azáltal, hogy az Egyesült Királyság és az Európai Unió (EU) fogyasztóinak reklámozták, eladásra kínálták és értékesítették az amerikai márkás árukat, és eljárást indított az EU 2017/1001 sz. védjegyrendelet 9. cikkének (2) bekezdése és az 1994. évi angol védjegy törvény (Trade Marks Act) 10. szakaszának (1) bekezdése (az egyesült királyságbeli védjegyek tekintetében) alapján. Anélkül, hogy elismerte volna a felelősségét, az Amazon számos technikai korlátozást vezetett be, amelyek célja a Lifestyle aggályainak kezelése volt, de a Lifestyle azzal érvelt, hogy ezek a korlátozások nem mentek elég messze.

b) Kérdések

Az ítélkezési gyakorlatban jól ismert, hogy a védjegyjogosult csak akkor járhat sikerrel a „kettős azonosság” bitorlása esetén, ha hat feltétel teljesül, amelyek közül az első az, hogy az alperesnek „az érintett területen” egy azonos megjelölést kell „használnia”. A CA-nak tehát arról kellett döntenie, hogy:

- az amerikai márkás áruknak az *amazon.com*-on történő feltüntetése (a továbbiakban: a feltüntetések) azonos megjelölések használatát jelentette-e az Egyesült Királyságban és az EU-ban (más szóval, hogy a feltüntetések „célzottan” az Egyesült Királyságra és az EU-ra irányultak-e); és
- az Egyesült Királyság és az EU fogyasztóinak történő értékesítés azonos megjelölések használatát jelentette-e az Egyesült Királyságban és az EU-ban (függetlenül attól, hogy a hirdetések e területekre irányultak-e).

c) A felsőbbbíróság döntése

Első fokon a felsőbbbíróság (High Court, HC) úgy ítélte meg, hogy egyik esetben sem volt szó „használatról”. A hirdetésekről *Michael Green* bíró úgy vélekedett, hogy a célzás a más

országbeli fogyasztók „szándékos célba vételének” fogalmát jelenti, és nem volt meggyőződvé arról, hogy a hirdetések ezt tették. Véleménye szerint a fogyasztók, akik megtalálták a listákat:

szándékosan törekedtek erre, és nem riasztották el őket a megfizethetetlenül magas szállítási és importköltségek, és tudják, hogy az Egyesült Államokból és az Amazon amerikai honlapjáról vásárolnak ilyen termékeket.

Ennek fényében „az ilyen fogyasztó pontosan tudja, hogy az Amazon elsősorban amerikai fogyasztóknak szánt weboldalát nézi vagy azon vásárol”. A bírót, úgy tűnik, befolyásolta az az érvelés, hogy a listák eltávolításának követelménye az internet cenzúrázását jelentené, és megfosztaná az Egyesült Királyság és az EU vásárlóit olyan információktól, amelyek megtekintéséhez a bíró szerint joguk van.

Az amerikai márkás áruk értékesítését illetően a bíró az Amazon szerződési feltételeit vette figyelembe. Ezek szerint az áruk tulajdonjoga az Egyesült Államokban levő vásárlóra szállt át, és a vásárló egyben az áruknak az Egyesült Királyságba vagy az EU-ba történő „importőrének” is minősült. A bíró tehát meggyőződött arról, hogy jogilag az értékesítés az Egyesült Államokban történnék mondható, és így az értékesítési folyamat során nem került sor a megjelölés használatára az Egyesült Királyságban vagy az EU-ban.

A bitorlási keresetet a HC teljes egészében elutasította. A Lifestyle fellebbezett.

d) A CA döntése

A CA hatályon kívül helyezte a HC ítéletét. A vezető ítéletet, amellyel a többi bíró egyetértett, *Lord Arnold* bíró hozta meg.

Arnold bíró kezdetben áttekintette és jóváhagyta a célzással kapcsolatos meglevő ítélkezési gyakorlatot, megerősítve, hogy nem azt kell vizsgálni, vajon a weboldal egésze céloz-e egy területet, hanem azt, hogy az egyes eladási ajánlatok (azaz a hirdetések) céloznak-e. Azt is megerősítette, hogy egy weboldal pusztán elérhetősége egy adott területen nem feltétlenül jelenti azt, hogy a weboldal célzottan az adott országra irányul. A célzottság értékelését – mondta – az Egyesült Királyság és az EU átlagfogyasztói szempontjából tárgyilagosan kell vizsgálni, az összes lényeges körülmény értékelésével párhuzamosan. Ezek közé tartozik:

- a weboldal megjelenése és tartalma;
- az Egyesült Királyságban/EU-ban élő fogyasztók számára lehetséges volt-e a weboldalon árukat vagy szolgáltatásokat vásárolni;
- a kereskedő vállalkozásának jellege és mérete;
- a szóban forgó áruk vagy szolgáltatások jellemzői; és
- az egyesült királyságbeli/EU-beli fogyasztók által a honlapon tett látogatások száma.

Arnold bíró úgy ítélte meg, hogy a listák az Amazon által az Egyesült Királyságban és az EU-ban a védjegyekkel azonos megjelölések használatának minősülnek (más szóval: a listák az Egyesült Királyságot és az EU-t célozták meg). Értékelte a fogyasztó jellegzetes

útját az amazon.com-on a kezdeti kereséstől és a listák megtekintésétől az amerikai márkás áruk megvásárlásáig. Kiemelte, hogy a fogyasztó mit láthat az út minden egyes szakaszában, beleértve a keresési eredményekben és a termék adatlapján számos utalást arra, hogy „ez a termék az Egyesült Királyságba szállítható” és „az Egyesült Királyságba szállítjuk”.

A „vizsgálja felül a megrendelését” oldallal kapcsolatban (amelyről a Lifestyle és az Amazon megegyezett, hogy az egy eladási ajánlat volt) Arnold bíró így nyilatkozott:

„Ha azt kérdezzük, hogy ez az ajánlat az Egyesült Királyságra irányult-e, véleményem szerint nyilvánvaló, hogy a válasz igen. A vásárló az Egyesült Királyságban található, a szállítási cím az Egyesült Királyságban van, a számlázási cím az Egyesült Királyságban van, a fizetés pénzneme GBP, és az Amazon minden szükséges intézkedést megtesz annak érdekében, hogy az árukat az Egyesült Királyságba szállítsák, oda importálják, és az Egyesült Királyságban szállítsák ki a fogyasztónak. Nem értem, hogyan lehet komolyan azt állítani, hogy ez az eladási ajánlat nem célozta meg az Egyesült Királyságot, annak ellenére, hogy az Amazon ügyvédje hősiesen próbálkozott ezzel.”

Arnold bíró bírálta a HC bírāja által alkalmazott megközelítést, megjegyezve, hogy „úgy tűnik ... az amazon.com weboldal egészének célzottságára vonatkozó érvek eltérítették, és nem végezte el a kifogásolt cselekmények egyes típusainak célzottsági elemzését”. Azt is mondta, hogy a bíró tévedett, amikor elfogadta az Amazon azon érvelését, hogy mivel az amazon.com az amerikai fogyasztókhoz szolt, a vonatkozó, a hirdetést megjelenítő weboldalak nem célozták meg az Egyesült Királyság/EU fogyasztóit, mondván:

„A kérdés nem ez, mert még ha az amazon.com egésze az Egyesült Államok fogyasztóira irányult is, nyilván nem korlátozódik azokra. A kérdés nem az, hogy az amazon.com az Egyesült Királyságra/EU-ra irányul-e. A fentiekben kifejtettek szerint az a tény, hogy egy weboldal általánosságban nem az Egyesült Királyságra/EU-ra irányul, nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a megjelenésnek az adott weboldalon történő konkrét felhasználása oda irányuljon.”

Arnold bíró kritikusan nyilatkozott a HC azon álláspontjáról is, hogy a célzott megjelölés a más országbeli fogyasztók szándékos célba vételét jelentette. Így szolt: „[Ez] nem helytálló; a kérdés ugyanis az, hogy a megjelölésnek az érintett területen történő használatáról van-e szó, és nincs szükség a weboldal üzemeltetőjének szubjektív szándékára.”

Az amerikai márkás áruk értékesítésével kapcsolatban Arnold bíró úgy ítélte meg, hogy ha a listák az Egyesült Királyságban vagy az EU-ban a védjegyekkel azonos megjelölések használatának minősülnek, akkor az ebből eredő értékesítés is annak minősül. Úgy vélte, hogy ebben a nézetében az EU Bíróságának (EUB, Court of Justice of the EU, CJEU) a *Blomqvist*-ügyben hozott ítélete támogatja őt, amely szerinte egyértelműen alátámasztja azt a tételt, hogy az áruknak egy külföldi weboldal által egy megjelölés alatt történő értékesítése

fogyasztók számára az Egyesült Királyságban vagy az EU-ban a megjelölés használatának minősül az érintett területen, és ez akkor is így van, ha nincs előzetes listázás, eladási ajánlat vagy az adott terület fogyasztóit célzó hirdetés.

Tekintettel arra a megállapításra, hogy az Amazon megsértette a védjegyeket az amerikai márkás áruk listázása és értékesítése révén, Arnold bíró úgy ítélte meg, hogy a Lifestyle jogosult volt az Amazon ellen pert indítani és pénzügyi enyhítést kérni, valószínűleg a Lifestyle által elszenvedett, viszonylag csekély pénzügyi kár miatt gyorsított eljárásban.

e) Megjegyzés

Ez egy jelentős ítélet, mert az Amazon maga is elsődlegesen felelős a védjegybitorlásért az Egyesült Királyságban, és az ítélet következményei más globális piacterekre és weboldalakra is kiterjednek. Van azonban egy fontos korlátozás, mivel egy lista pusztán láthatósága valószínűleg nem lesz elegendő ahhoz, hogy a weboldal felelősségre vonható legyen. Az eladási ajánlat és a vásárlói útvonalak összefüggései kulcsfontosságúak lesznek, és a célzott-ság kérdésében olyan tényezőket vesznek majd figyelembe, mint az adott országba történő szállításra vonatkozó ajánlat, a helyi pénznemben történő fizetés adatai és a termékeknek az adott helyre történő tényleges kiszállítása. Mindezekről függően a döntés a jogtulajdonosok irányába tolja el a hatalmi egyensúlyt, és a weboldaloknak késedelem nélkül reagálniuk kell az értesítés és a védjegyhasználat letiltására irányuló kérelmekre, valamint végre kell hajtaniuk a földrajzi korlátozást.

Egységes Szabadalmi Bíróság (Unified Patent Court, UPC)

A) a) Összefoglaló az UPC-ről

17 uniós tagállam, köztük olyan kulcsfontosságú piacok, mint Németország, Franciaország és Olaszország, beleegyezett az új „egységes joghatályú szabadalom” és az UPC létrehozásába, és további lehetséges uniós belépők várnak a sorban. Az egységes joghatályú szabadalom az új rendszerhez csatlakozott valamennyi joghatóságban oltalmat biztosít az új találmányok számára. Az új egységes joghatályú szabadalmak érvényesítésére (és megtámadására) az újonnan létrehozott UPC előtt kerül sor, amely a meglevő európai szabadalmi jogok bizonyos részeivel kapcsolatos jogvitákban is hatáskörrel rendelkezik majd. Az új rendszert úgy tervezték, hogy hatékonyabb és költségkímélőbb változata legyen a jelenlegi rendszernek, ahol a különálló szabadalmi jogokat minden tagállamban külön-külön kell érvényesíteni. Az UPC azonban nem rendelkezik majd joghatósággal a nemzeti szabadalmi jogok felett. Nem terjed ki az európai piacok közül az Egyesült Királyságra, Horvátországra, Lengyelországra és Spanyolországra sem, amelyek úgy döntöttek, hogy nem vesznek részt a rendszerben.

Az egységes joghatályú szabadalom és az UPC felé vezető út hosszú és kanyargós volt. Eredetileg az Egyesült Királyság volt a folyamat egyik fő mozgatórugója, és London adott

volna otthont az elsőfokú bíróság három „központi részlege” egyikének, konkrétan az élet-tudományi szabadalmakkal foglalkozó központi részlegnek. Az Egyesült Királyságnak az EU-ból való kilépése és kormányának ezt követő döntése, hogy nem vesz részt az UPC-ben, azt jelentette, hogy az Egyesült Királyság már 2020 óta nem része az új rendszernek. Emiatt, valamint a németországi alkotmányossági kifogások miatt az új rendszer hatálybalépése jelentős késedelmet szenvedett. Röviden kitérünk az eddigi problémákra, majd az alábbiakban foglalkozunk a fennmaradó akadályokkal, amelyeket még át kell ugrani.

b) Mi történt eddig?

Az egységes joghatályú szabadalmi rendszerre vonatkozó javaslatok 2007 óta készülnek, a jelenlegi UPC-megállapodás pedig 2013-ban nyerte el mostani formáját. Ahhoz azonban, hogy a jogszabály hatályba léphessen, az UPC-megállapodást – az ideiglenes bejelentésről szóló külön jegyzőkönyvvel együtt – a 13 aláíró tagállamnak ratifikálnia kellett. Az UPC-megállapodás esetében ennek azt a három tagállamot kellett magában foglalnia, amelyben az előző évben a legtöbb európai szabadalom lépett hatályba. Eredetileg Németország, Franciaország és az Egyesült Királyság teljesítette ezt a követelményt, azonban az Egyesült Királyság 2020 júliusában történő kilépését követően (az uniós jog elsőbbsége és az Európai Bíróság végső joghatósága miatt) Olaszország veszi át az Egyesült Királyság helyét a három szükséges ratifikáló fél egyikeként. Ami a jegyzőkönyvet illeti, a 13 ratifikáló ország között kell lennie Németországnak, Franciaországnak és az Egyesült Királyságnak is, ami arra utal, hogy a jegyzőkönyv jelenlegi formájában nem léphet hatályba, mert az Egyesült Királyság jelezte, hogy nem fog részt venni az új rendszerben. Az UPC Előkészítő Bizottsága azonban úgy véli, hogy a jegyzőkönyvet nem kell újrafogalmazni, és „értelmezni” lehet úgy, hogy az összhangban legyen az UPC-megállapodás egyenértékű nyelvezetével, amely előírja az Egyesült Királyság Olaszországgal való helyettesítésének mechanizmusát, és ezt a nézetet a részt vevő tagállamok küldöttségei is támogatják, még akkor is, ha ez a jegyzőkönyv egyértelmű nyelvezetének megterhelését jelenti.

Franciaország és Olaszország egyaránt megtette a szükséges eljárási lépéseket az UPC-megállapodás és a jegyzőkönyv ratifikálásához. Németországban azonban alkotmányossági kifogások merültek fel a 2017-ben benyújtott végrehajtási jogszabály érvényességével kapcsolatban azon aggályok miatt, hogy a megállapodás ratifikálása túl sok hatalmat ruházna át egy nemzetek feletti szervre, és aláásná az önkormányzati jogot. Ezeket a kérdéseket mostanra sikerült orvosolni: a Bundestag (Németország szövetségi parlamentje) 2020 novemberében új törvényt fogadott el, a Német Szövetségi Alkotmánybíróság (Verfassungsgericht) pedig 2021 júliusában hozott határozatában elutasította a nemzetek feletti kormányzással kapcsolatos aggályokat, és ezzel szabaddá tette az utat Németország számára az UPC-megállapodás és a jegyzőkönyv ratifikálása előtt (bár az UPC-megállapodás ratifikálásának le-tétbe helyezését az összes többi szükséges előkészület befejezéséig visszatartják).

c) Mik a következő lépések?

2022. január 18-án letétbe helyezték (Ausztria által) az ideiglenes alkalmazásról szóló jegyzőkönyv hatálybalépéséhez szükséges végleges ratifikálást, és 2022. január 19-én megkezdődött az ideiglenes alkalmazási szakasz. Az UPC tehát létrejött, bár egyelőre nem lehet benne kereseteket indítani.

Az ideiglenes szakasz során számos fontos lépést kell megtenni ahhoz, hogy a rendszer működőképessé váljon. Ezek a következők:

- *A bírák kinevezése* – az UPC Tanácsadó Bizottsága a legmegfelelőbb jelöltek listájáról tesz javaslatot a kinevezésre, akiknek valamelyik szerződő tagállam állampolgárainak kell lenniük, bizonyított tapasztalattal kell rendelkezniük a szabadalmi peres eljárásokban, és beszélniük kell az Európai Szabadalmi Hivatal egyik hivatalos nyelvét.¹ Az ajánlásokat követően az Igazgatási Bizottság várhatóan összesen mintegy 90 bírót fog kinevezni (nem mindet teljes munkaidővel. Az előrejelzések szerint a legnagyobb arányban Németországból érkeznek majd bírák.
- *Az első költségvetés közzététele* – a várakozások szerint az UPC végül a bírósági díjakból önfinanszírozó lesz, azonban amíg a finanszírozás nem áll rendelkezésre, a költségeket valószínűleg a részt vevő tagállamok hozzájárulásaiból fedezik majd.
- *Az UPC ügykezelési rendszerének véglegesítése* – az UPC teljesen elektronikus ügykezelési rendszerrel fog rendelkezni. Bár az új rendszer bevezetésének néhány lépése már megtörtént, a németországi alkotmánybírósági kifogások következtében kialakult pathhelyzet miatt ezeket a lépéseket felfüggesztették, és további munkálatokra van szükség ahhoz, hogy a rendszer teljes egészében üzembe állhasson.

Becslések szerint legalább 8 hónapra lesz szükség az előkészületek befejezéséhez, és továbbra is ez az Igazgatási Bizottság álláspontja. Miként említettük, Németország akkor helyezi letétbe az UPC-megállapodás ratifikálási okiratát, amikor a felek már biztosak abban, hogy az UPC működőképes, azaz a 8 hónapos időszak végéhez közeledve vagy annak végén. Ezután kezdődik a végső 4 hónapos visszaszámlálás az UPC üzleti tevékenységének megkezdéséig. A nem sokkal az ideiglenes szakasz kezdete előtt kiadott sajtóközlemény szerint ez azt jelenti, hogy „ha minden zökkenőmentesen megy, akkor 2022 végén, vagy esetleg 2023 elején számíthatunk egy működő UPC-re”. Az új rendszer területi hatálya is bővülni fog, amint a jövőben további tagállamok ratifikálják az UPC-megállapodást.

B) Az UPC Igazgatási Bizottságának legutóbbi közlése szerint számos fontos lépés történt az UPC megnyitása felé. Ezek közé tartozik az UPC eljárási szabályzatának és díjtáblázatának elfogadása, amelyek végleges változatát várhatóan hamarosan közzéteszik. Az eljárási

¹ A Fellebbviteli Bíróság elnöke Klaus Grabinski, az Elsőfokú Bíróság elnöke Florence Butin lett. Összesen 85 bírót kinevezésre (34 jogi és 51 műszaki képesítésű). [A szerk.]

szabályzat 2022. szeptember 1-jén lépett hatályba. Az UPC személyzetének és bíráinak felvétele terén is előrelépés történt.

Egyértelmű, hogy továbbra is jelentős lépések történnek az UPC rendszerének elindítása felé. Az Igazgatási Bizottság nyilatkozatából arra lehet következtetni, hogy az UPC működése észszerűen 2023 elején fog megindulni.

C) Az UPC-t az Egyesült Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás (UPC Agreement, UPCA) alapján hozták létre. Az UPC az összes részt vevő uniós tagállam bírósága lesz, amely kizárólagos hatáskörrel rendelkezik majd többek között a hagyományos európai szabadalmak és az új, egységes joghatályú európai szabadalmak (egységes szabadalmak) bitorlásáról és érvényességéről való döntéshozatalra. Az alábbiakban az UPC felépítését tekintjük át.

a) Milyen az UPC általános felépítése?

Az Egységes Szabadalmi Bíróság egy elsőfokú bíróságból és egy fellebbviteli bíróságból áll.

Az elsőfokú bíróság részei a következők:

- egy központi részleg,
- az egyes szerződő tagállamokban felállított helyi részlegek, és
- regionális részlegek, amelyeket két vagy több szerződő tagállam hoz létre, ha azok a helyi részleg helyett közösen kívánnak létrehozni egy regionális részleget.

A központi részleg székhelye Párizsban lesz, és Münchenben van egy alrészlege. Az eredeti tervek szerint egy további alrészleg székhelye Londonban lett volna. A brexitet követően, és miután az Egyesült Királyság kormánya kijelentette, hogy nem vesz részt többé az UPC-ben, London már nem áll rendelkezésre uniós bírósági helyszíneként. Egy új megállapodás alapján London helyét Milánó veszi át. A központi részlegen belül a munkát az ügy technológiai területe szerint osztják el a Nemzetközi Szabadalmi Osztályozás (International Patent Classification, IPC) osztályainak megfelelően:

- a párizsi központi részleg az előadóművészettel, szállítással, textiliparral, papírral, rögzített építményekkel, fizikával és elektromossággal kapcsolatos ügyeket (B, D, E, G, H IPC-osztály) fogja kezelni;
- a müncheni központi részleg a gépészet, világítás, fűtés, fegyverek és robbantás (F IPC-osztály) ügyeit kezeli;
- a fennmaradó A és C IPC-osztályokat, azaz az emberi szükségletekkel (beleértve a gyógyszereket is), a kémiával és a kohászattal kapcsolatos ügyeket az új megállapodás értelmében Milánó veszi át.

Helyi részlegeket eddig Ausztriában (Bécs), Belgiumban (Brüsszel), Dániában (Koppenhága), Finnországban (Helsinki), Franciaországban (Párizs), Hollandiában (Hága), Magyarországon (Budapest), Németországban (Düsseldorf, Hamburg, Mannheim, München), Olaszországban (Milánó), Portugáliában (Lisszabon) és Szlovéniában (Ljubljana) hoztak létre.

Svédország, Litvánia, Lettország és Észtország közösen létrehozta a Stockholmban székelő észak-balti regionális részleget.

A fellebbviteli bíróság székhelye Luxemburg.

b) Milyenek az UPC ítélkező testületei?

Az UPC ítélkező testületei multinacionálisak lesznek, azaz különböző szerződő államokból származó bírókból fognak állni.

Az ítélkező testületek a következő számú, jogi és műszaki képesítéssel rendelkező bíróból állnak majd:

- Az elsőfokú bíróság helyi és regionális részlegeinek összetétele:
 - o jogi képesítéssel rendelkező három bíró,
 - o a tanács kiegészülhet egy műszaki képesítéssel rendelkező bíróval a felek valamelyikének kérésére, ha a tanács ezt megfelelőnek tartja, vagy ha a tanács visszavonás iránti viszonykeresetet is elbírál (ebben az esetben a kiegészítés kötelező).
- Az elsőfokú bíróság központi részlege
 - o két jogi képesítéssel rendelkező bíróból és
 - o egy műszakilag képzett bíróból fog állni.

Az elsőfokú bíróság előtti eljárásban a felek közösen megállapodhatnak abban, hogy ügyüket egyetlen, jogi képesítéssel rendelkező bíró tárgyalja.

c) Melyik részleg milyen ügytípusokra illetékes?

A helyi vagy regionális részlegek a következő kereseteket tárgyalják [az UPCA 33. cikkének (1) bekezdése]:

1. bitorlási keresetek, beleértve a licenciákkal kapcsolatos viszonykereseteket is;
2. ideiglenes és biztosítási intézkedésekre, valamint jogsértés megszüntetésére irányuló keresetek, amelyek különösen az ideiglenes intézkedésekre terjednek ki;
3. a publikált szabadalmi bejelentések által biztosított ideiglenes oltalomból eredő kártérítési vagy kártalanítási keresetek;
4. a találmánynak a szabadalom megadása előtti felhasználásával vagy a szabadalom előhasználati jogával kapcsolatos keresetek;
5. licenciáért járó kártérítési keresetek, amennyiben az európai szabadalom jogosultja nyilatkozatot nyújtott be az Európai Szabadalmi Hivatalnál (ESZH, European Patent Office), amelyben kijelenti, miszerint megfelelő ellenérték fejében kész engedélyezni, hogy találmányát licencvevőként bárki használhassa.

A szabadalombitorlási ügyeket annál a helyi vagy regionális részlegnél kell megindítani, ahol a szabadalombitorlás történt, vagy ahol az alperes székhelye található. Ennek követ-

keztében több különböző helyi vagy regionális részleg is illetékes lehet, ami bizonyos fokú fórumshoppingot tesz lehetővé.

A központi részleg a következő kereseteket tárgyalja [az UPCA 33. cikkének (4) bekezdése], kivéve, ha ugyanazon felek között már folyamatban van egy bitorlási per, amely ugyanarra a szabadalomra vonatkozik (ebben az esetben az a helyi vagy regionális részleg illetékes, ahol a bitorlási ügy folyamatban van):

- bitorlás hiányának megállapítása iránti keresetek,
- szabadalmak megsemmisítése és kiegészítő oltalmi tanúsítványok (SPC-k) érvénytelenségének megállapítása iránti keresetek,
- kényszerengedélyek megadása vagy visszavonása iránti keresetek,
- az ESZH ellen az egységes joghatályú szabadalomnak az ESZH általi adminisztrációjával kapcsolatban indított keresetek,
- bitorlási keresetek csak akkor nyújthatók be a központi részlegnél, ha az ügy olyan szerződő tagállamot érint, amely nem rendelkezik központi vagy regionális részleggel, vagy ha az alperes lakóhelye vagy székhelye nem a szerződő államok területén található.

d) A jogsértési ügyeket és a visszavonási ügyeket szétválasztják, vagy együtt tárgyalják?

Számos bitorlási ügyben az alperes a szabadalom érvényességét vitatja. Az UPCA lehetőséget ad a bíróságnak, hogy vagy együtt tárgyalja a bitorlási és az érvényességi ügyeket, vagy külön tárgyalja azokat, attól függően, hogy melyik a legmegfelelőbb eljárás.

Alapvetően az UPCA lehetőséget ad a feleknek arra, hogy egy bitorlási ügyet és egy megsemmisítési keresetet egyesítsenek: ha egy helyi vagy regionális részleg előtt bitorlási per van folyamatban, az alperesnek ugyanannál a helyi vagy regionális részlegnél kell benyújtania a megsemmisítés iránti viszonykeresetet [UPCA 33. cikkének (4) bekezdése]. Másrészt ha a megsemmisítési per a központi részleg előtt van folyamatban, a szabadalmasnak lehetősége van arra, hogy a központi részleg előtt is előterjessze a bitorlási keresetet.

Ha a helyi vagy regionális részleg előtt bitorlási per van folyamatban, és a perbeli szabadalom megsemmisítésére irányuló viszonykeresetet indítanak, a helyi vagy regionális részleg mérlegelési jogkörébe tartozik, hogy

- i) mind a bitorlási perrel, mind a megsemmisítés iránti viszonykeresettel foglalkozzék (és felkérje az elsőfokú bíróság elnökét, hogy jelölje ki az érintett műszaki területen képesítéssel és tapasztalattal rendelkező, műszaki szempontból képzett bíróját), vagy pedig
- ii) a megsemmisítés iránti viszonykeresetet a központi részleg elé utalja, és ezt követően vagy felfüggeszti, vagy folytatja a bitorlási ügyet, vagy
- iii) a felek egyetértésével az egész ügyet a központi részleg elé utalja.

Meg kell várni, hogy a helyi és a regionális részlegek a gyakorlatban hogyan élnek majd ezzel a mérlegelési jogkörrel. Reálisnak tűnik azonban, hogy a legtöbb esetben a helyi és a

regionális részlegek együtt fogják tárgyalni a bitorlási és a megsemmisítési ügyeket, mert ez a jelenlegi gyakorlat az UPC legtöbb szerződő tagállamában.

D) Az UPC bevezetése az európai szellemi tulajdon-jogok évtizedek óta legnagyobb megváltoztatásának része lesz. Új szabadalmi jogként, az egységes joghatályú szabadalom (UP) kerül bevezetésre, amely lehetővé teszi, hogy a találmányok egyetlen, az uniós államok többségére kiterjedő jogon keresztül részesüljenek oltalomban, míg az egységes szabadalmi bíróság központosított helyszínt és eljárást biztosít a szabadalombitorlási és érvényességi keresetekhez az egész EU-ban. Az UPC Igazgatási Bizottságának nyilatkozatai szerint az UPC és az UP-rendszer 2023 elején lép hatályba.

Az UPC indulási időpontját befolyásoló egyik fő tényező maga a bíróság megalakításának szükségessége. Épületeket kell találni, bírakat és adminisztratív személyzetet kell felvenni, informatikai infrastruktúrát kell telepíteni.

Az UPC-t az UPCA hozta létre. Ez értelemszerűen egy elsőfokú bíróságot és egy fellebbviteli bíróságot biztosít. Ezzel párhuzamosan létrejön az UPC napi működésének kezelésére szolgáló hivatal, valamint egy választottbíróági és közvetítő központ, amely az ütközések rendezésének kevésbé konfrontatív és lehetőleg alacsonyabb költségű módját próbálja biztosítani.

Annak érdekében, hogy az UPC valamennyi részt vevő állama részesülhessen az UPC előnyeiből és részt vehessen annak működésében, az UPCA kidolgozása során az elsőfokú bíróságot központi, helyi és regionális osztályokra osztották fel. Továbbá a központi részleg három részre oszlott. Erről fentebb már említést tettünk.

Az UPCA-t még az előtt kidolgozták, aláírták, sőt számos ország ratifikálta is, hogy az Egyesült Királyság az EU-ból való kilépés mellett döntött, és ezzel – legalábbis politikailag – megszakadt az Egyesült Királyság lehetősége arra, hogy részt vegyen az UPC-ben. Miután az Egyesült Királyság hivatalosan is kilépett az UPC-ből, egyértelművé vált, hogy a központi részleg Londonba szánt része már nem megvalósítható. Ezért kellett új helyszínt találni ennek a részlegnek.

E) Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy az A) és B) részben mondtak mit jelentenek a biotechnológia számára?

Az új egységes szabadalmi rendszernek számos olyan hatása van a biotechnológiára, amelyet alaposan meg kell fontolni, és amely az új rendszer életbelépését követően idővel szintén alakulni fog. A legfontosabb szempontok azonban, amelyeket már most figyelembe kell venni, a következők.

- A szabadalmi jogokra vonatkozó szerződések vagy licencek tárgyalásakor szem előtt kell tartani, hogy hamarosan egységes joghatályú szabadalmak (nem tévesztendő össze a meglevő európai szabadalmakkal, amelyeket szintén az ESZH engedélyez) jönnek létre. A főbb szabadalmi keresetek (pl. bitorlás, megvonás és bitorlás hiányá-

nak megállapítása iránti keresetek) tekintetében az UPC kizárólagos joghatósággal rendelkezik majd az ilyen egységes joghatályú szabadalmakkal kapcsolatos jogviták elbírálására. Minden más keresetre, beleértve az egységes joghatályú szabadalmakkal kapcsolatos szerződésesjog-vitákat is, a nemzeti bíróságok továbbra is illetékesek maradnak. Ezért tanácsos alaposan megfontolni a jogválasztási és joghatósági záradékokat.

- Gyorsabbá válhat az egységes joghatályú szabadalmak érvényesítése (és megvonása), mert ezt egyetlen határozatban el lehet intézni. Bár ennek vannak előnyei, ez azt jelentheti, hogy egyetlen bírósági határozat megakadályozza a potenciálisan jogsértő termékek értékesítését és szállítását a rendszerhez csatlakozott valamennyi tagállamban, vagy ugyanígy egyetlen bírósági határozat visszavonja a szabadalmi jogokat ugyanazon a területen.
- A 7 éves átmeneti időszak alatt (amely 14 évre meghosszabbítható) a „klasszikus” európai szabadalmakkal kapcsolatos pereket az UPC-ben és a nemzeti bíróságokon egyaránt lehet folytatni. A szabadalom jogosultjai kilépési (opt-out) joggal rendelkezhetnek arra, hogy ezen időszak alatt ezeket az európai szabadalmakat teljesen kizárják az UPC hatásköréből. Ez vonzó lehet a meglevő vagy jövőbeli licencmegállapodásokban, ahol ugyanazt a szabadalmat különböző európai országokban különböző licencvevőknek adják ki annak érdekében, hogy ezek a jogok elkülönítve maradjanak. Ha az opt-out megfelelő, célszerű lehet a licencszerződésbe olyan záradékot foglalni, amely kifejezetten megtiltja a kizárólagos licencvevőnek, hogy jogsértés miatt keresetet indítson az UPC előtt, valamint arra vonatkozó rendelkezéseket, hogy melyik fél felelős az opt-out bejegyzéséért.
- A licencszerződésektől függetlenül a szabadalmasok is kivonhatják magukat az UPC értékes szellemi tulajdon-jogai alól, tekintettel arra, hogy harmadik felek egyetlen fórumon, egyetlen kereset útján az UPC egész területén kérhetik e szabadalmak megvonását, vagy kérhetik azokkal kapcsolatos nyilatkozatok megtételét.
- Lényeges tudni, hogy az egységes joghatályú szabadalomra melyik nemzeti jog alkalmazandó, mert ez befolyásolhatja, hogy ki a jogtulajdonos, ha a jogcímlánccal (azaz azzal, hogy a szabadalmi jogot jogszerűen ruházták-e át) vagy a társtulajdonossággal kapcsolatos kérdések merülnek fel. Az összeolvadások és felvásárlások összefüggésében ez olyan kérdés lehet, amely érdemi átvilágítást igényel.
- Végezetül meg kell még vizsgálni, hogy a 17 európai szabadalom és az egyetlen egységes szabadalom értéke 17 EU-tagállamban érvényesül (és ez a szám 24 felé fog nőni, amint további tagállamok ratifikálják az UPC-megállapodást), különösen mivel az átmeneti időszakban a szabadalom jogosultjai a megadáskor választhatnak a „klasszikus” európai szabadalom és az egységes joghatályú szabadalom között. Ezt is érdemes szem előtt tartani, különösen az összeolvadások és felvásárlások, valamint a licencmegállapodások összefüggésében, ahol a szabadalmak mint eszközök értéke fontos.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) A világ öt legnagyobb szellemi tulajdoni hivatalának (IP5) vezetői június 29-én virtuálisan találkoztak, 15 év alatt a 15. alkalommal. Az Európai Szabadalmi Hivatal által rendezett idei találkozó napirendjének középpontjában az IP5 napirendje fenntarthatóságának bevezetése, valamint a szabadalmi rendszer fejlesztése állt az innovátorok globális szintű jobb támogatása érdekében.

A találkozón *António Campinos*, az ESZH vezetője elnökölt, rajta kívül még részt vett *Mori Kiyoshi*, a japán, *Lee Insil*, a dél-koreai, *Shen Changyu*, a kínai és *Kathi Vidal*, az amerikai hivatal vezetője, valamint *Lisa Jorgenson*, a WIPO főigazgató-helyettese.

A megbeszélések témái között szerepeltek az elmúlt év során folytatott együttműködés eredményei. A kiemelt témák közé tartozott az ESZH által bevezetett globális riasztórendszer, amely mind az öt hivatalban bekövetkezett szabadalmi ügyintézési változásokra terjed ki. Az IP5 NET/AI- (New Energy Technology/Artificial Intelligence) tervének végrehajtásához tett előkészületeket is áttekintették. Ennek az útitervnek célja az IP5 belső folyamatainak optimalizálása az újonnan megjelenő technológiák és a mesterséges intelligencia vizsgálatával, valamint a jogbiztonság és az átláthatóság növelése az alkalmazott szabadalmi gyakorlatban.

A megbeszélések további témái közé tartoztak a rajzok elsőbbségének és megengedett jellemzőinek globális elfogadása, ahol az „IP5 biztonságos formátumának” közzététele mérőföldkőnek számít. Az IP5-ös együttműködés hatékonyságának további optimalizálásáról, valamint a jóváhagyási és döntéshozatali folyamatok egyszerűsítésére irányuló intézkedésekről is beszámoltak.

Végül bemutatták az IP5 PCT-kutatási és vizsgálati együttműködési kísérleti tervének előzetes értékelését, valamint az értékelési szakasz meghosszabbításának részleteit.

Az IP5-hivatalok vezetői megállapodtak abban, hogy a fenntarthatóság érdekében felülvizsgálják az IP5 jövőképét, és fontolóra veszik egy IP5 fenntarthatósági munkacsoport létrehozását, amely koordinálja az ezzel kapcsolatos intézkedéseket.

Az ülést az IP5 hivatalvezetői és az ipar képviselői közötti találkozó követte. A résztvevők megünnepezték az iparági részvétel egy évtizedét, és véleményt cseréltek az IP hatásáról és az ENSZ fenntartható fejlődési céljainak előmozdításában betöltött szerepéről.

A résztvevők megállapodtak abban, hogy megerősítik együttműködésüket a fenntartható jövő érdekében. Ebből az alkalomból egy emlékvideót tettek közzé, amely az elmúlt tíz év legfontosabb eredményeit emeli ki.

A következő IP5 vezetői találkozónak az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (United States Patent and Trademark Office, USPTO) ad otthont 2023-ban.

B) Az ESZH életmű-kategóriában Karikó Katalin magyar–amerikai kutatónak ítélte oda a 2022. évi Európai Feltalálói Díjat a vakcinák és orvosi terápiák számára módosított hírvivő RNS (mRNS) kifejlesztésében végzett úttörő munkájáért.

Karikó több mint négy évtizeden át küzdött az mRNS-ben rejlő terápiás lehetőségek feltárásáért, legyőzve a szkepticizmust és a számtalan kihívást, hogy azokat az ember számára is hatékonyan felhasználhatóvá tegye. Munkája nemcsak a legsikeresebb mRNS-alapú COVID-19 vakcinák útját egyengette, hanem számos más betegség és állapot új terápiái előtt is megnyitotta az utat.

„Karikó Katalin annak a víziójának köszönhetően, hogy az mRNS molekulával jelentős orvosi előnyöket lehet elérni, olyan hatást ért el, amely messze túlmutat az immár jól dokumentált orvosi sikereken” – mondta António Campinos, az ESZH elnöke. „A tudomány iránti elkötelezettsége és kitartása, valamint kutatásainak élvonalbeli minősége olyan úttörő innovációt hozott a világnak, amely teljesen új perspektívákat kínál az emberiséget fenyegető legsúlyosabb egészségügyi veszélyek elleni küzdelemben.”

Karikót a European Inventor Award 2022 díjátadó ünnepségen tüntették ki, amelyet a világ közönsége online követhetett figyelemmel. A díj Európa egyik legrangosabb innovációs díja, amelyet évente adományoznak olyan európai és Európán kívüli feltalálóknak, akik kiemelkedő módon járultak hozzá a társadalmi és a technológiai fejlődéshez és a gazdasági növekedéshez.

Szerény kezdetek

Karikó kutatói pályafutását az mRNS-molekulában rejlő lehetőségek orvosi célú kiaknázása iránti elkötelezettsége jellemezte. Egy vidéki magyar kisvárosban született 1955-ben. A biológia iránti korai érdeklődése és tudásszomja vezetett oda, hogy sikeres felvételi vizsgát tett a Szegedi Tudományegyetemen, és csatlakozott a Magyar Tudományos Akadémia korszerű Biológiai Kutatóközpontjához. 1985-ben férjével együtt elhagyta Magyarországot, és az Egyesült Államokba ment, hogy a philadelphiai Temple Egyetemen vállaljon állást. Ott három évet töltött azzal, hogy megpróbálta a kettős szálú RNS-t a HIV-betegek kezelésére használni. Ezután egy másik ajánlatot fogadott el a marylandi Bethesdából, ahol behatóan tanulmányozta az mRNS-sel kapcsolatos legújabb eredményeket azzal a molekulával, amely a sejt DNS-éből a fehérjék felépítéséhez szükséges információkat szállítja a molekuláris építőelemekbe.

Az mRNS-ben rejlő lehetőségek kiaknázása

A tudósok 1990 óta tudják, hogy a szintetikus mRNS befecskendezése a szervezetbe igény szerint bizonyos fehérjék termelését idézheti elő. Karikó nagyon hamar felismerte az mRNS-ben rejlő lehetőségeket:

„Azonnal elképzeltem, hogy az mRNS hasznos lehet, és valami nagyon egyszerű dologra gondoltam, például a sebgyógyulásra” – mondja. „Ezért elkezdtem egy másik RNS-t ké-

szíteni, amely egy olyan fehérje termeléséről gondoskodik, amelyről már ismert volt, hogy felgyorsítja a sebgyógyulást, és később hegesezés nélkül záródik.”

Amikor 1989-ben felajánlottak neki egy állást a Pennsylvaniai Egyetemen (UPenn), kutatásai középpontjába ezt a molekulát helyezte. Minthogy azonban az mRNA instabil vegyület, bonyolult volt vele dolgozni, és a fejlesztés költségei miatt az 1990-es években elvesztette a tudományos közösség kegyeit. Karikó nem tudott többé finanszírozást kapni mRNA-munkájához, és egy fokozattal visszaminősítették a tanszéki állását is. Ennek ellenére úgy döntött, hogy vezető kutatóként marad az UPenn-nél. Ez a döntése kifizetődő volt: 1997-ben szövetségesre talált az újonnan leszerződött immunológus *Drew Weissman* személyében. Együtt dolgoztak egy mRNA-alapú terápiás HIV-oltóanyagon, amelyhez egy nukleoziddal módosított mRNA-molekulát fejlesztettek ki.

Ez fordulópontot jelentett: az mRNA tisztításán végzett további munkával Karikónak és Weissmannak sikerült olyan lehetőségek széles körét megnyitnia, amelyekben a molekulát betegségek kezelésére és védőoltásokhoz lehet felhasználni. 2005-ben úttörő szabadalmi bejelentést nyújtottak be. Ez megnyitotta az utat az UPenn-nek engedélyezett szabadalom előtt, így a módosított mRNA kereskedelmi forgalomba hozatala lehetővé vált az *RNARx* cég által, amelyet Karikó és Weissman 2006-ban alapított. A Pennsylvaniai Egyetem azonban egy másik cégnek adta el a licenceket: „A szabadalom nélkül nem voltunk igazi cég” – mondja Karikó. „De akkor úgy döntöttem, hogy még nem végeztem.”

A COVID-19 elleni küzdelem

Karikó az orvosi áttörést akkor érte el, amikor 2013-ban Németországba költözött a *BioNTech*hez. A *BioNTech* akkoriban mRNA-sel végzett klinikai vizsgálatokat. Karikó meggyőzte a vállalatot, hogy nukleoziddal módosított mRNA-t használjon. A *Sanofi*val is sikerült szerződést kötnie a módosított mRNA továbbfejlesztésére, hogy azt közvetlenül a tumorokba lehessen beadni a rákspecifikus immunválaszok elősegítése érdekében. Ezzel párhuzamosan a *Pfizer*rel együtt egy mRNA-alapú, influenza elleni vakcinán dolgozott, amikor 2019 végén az első hírek érkeztek a COVID-19-ről.

A *BioNTech* ezután az influenzáról azonnal áttért a COVID-19-re azzal, hogy a vakcinát az új koronavírus genetikai szekvenciájához igazította – és gyorsan a tesztelési fázisba lépett a *Pfizer*rel való bevezetés érdekében. Az amerikai *Moderna* cég egy másik, nukleoziddal módosított mRNA-alapú COVID-19 vakcinája, amelyet körülbelül ugyanebben az időben hagytak jóvá, szintén Karikó és Weissman technológiáján alapul.

Időközben Karikó otthagyta a *BioNTech* céget, ahol alelnök volt, és visszatért az Egyesült Államokba azzal a szándékkal, hogy a továbbiakban csak kutatómunkát végezzen.

Egy növekvő potenciállal rendelkező terület

A COVID-19-en túl Karikó kutatásai a módosított mRNA-en alapuló orvosi kezelések széles skálája előtt nyitották meg az utat. Folyamatban vannak erőfeszítések különböző rá-

kos megbetegedések elleni terápiás vakcinák, valamint a szív- és érrendszeri betegségek és anyagcserezavarok kezelésére szolgáló vakcinák kifejlesztésére. A tudós maga állította össze azt a listát, amely mintegy 30 olyan, módosított mRNS-en alapuló terápiát tartalmaz, amelyet szeretne kifejleszteni. Ezek a kihívások beleillenek egy olyan karrierbe, amely a kezdetektől fogva azon alapult, hogy kitartóan törekedett egy cél elérésére, és nem hagyta, hogy az akadályok útjába álljanak. „Meg kell tanulnod a negatív stresszt pozitív stresszre fordítani, és ez volt az én hozzáállásom” – mondja. „Nem számított, hogy mit mondanak az emberek. Ha építő jellegű volt, meghallgattam, a többit teljesen figyelmen kívül hagytam. Ezzel a hozzáállással sikerülhet elérnem a kitűzött célt.”

C) Az ESZH egyik fellebbezési tanácsa a T 1513/17 és a T 2719/19 sz. egyesített ügyekben két új kérdést terjesztett a Bővített Fellebbezési Tanács elé az elsőbbségre való jogosultság kérdésében, különösen az elsőbbség igénylésének „közös bejelentők” általi megközelítésével kapcsolatban.

Az ESZH-nál az elsőbbség igénybevételének jogát az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 87. cikkének (1) bekezdése szabályozza, amely a korábbi bejelentésből származó elsőbbség igénybevételének jogát a korábbi bejelentést benyújtó személyre vagy annak „jogutódjára” ruházza. Az elsőbbség igénybevételéhez való jognak a szóban forgó európai szabadalom vagy bejelentés bejelentési napján kell fennállnia. Ez csapda lehet az óvatlanok számára. Nem ritka például, hogy az amerikai elsőbbségi bejelentéseket a feltaláló(k) nevében nyújtják be. Ha egy ezt követő PCT-bejelentést egy jogi személy nevében nyújtanak be, és az amerikai elsőbbségi bejelentésből származó elsőbbségi igényre vonatkozó jogot nem ruházzák át megfelelően a jogi személyre a PCT-bejelentés napja előtt, az elsőbbségi igény nem lesz érvényes az európai nemzeti szakaszban. Néhány nagy hírű európai szabadalmat már visszavontak, miután ilyen körülmények között elvesztették az elsőbbséget.

Talán az ebből a joggyakorlatból eredő szigorú eredmények kezelésére tett kísérletként az ESZH több vizsgálóosztálya a közelmúltban kidolgozta a „közös bejelentők” doktrínáját a PCT-bejelentésekből származó európai nemzeti szakaszban levő bejelentések elsőbbségi igényeinek elbírálása során. Ezek a vizsgálóosztályok úgy ítélték meg, hogy ha egy PCT-bejelentésben több felet neveznek meg bejelentőként, az elsőbbség igénybevételéhez való jogot akkor is fenn kell tartani, ha a közös bejelentők bármelyike jogosult az elsőbbség igénybevételére, még akkor is, ha a közös bejelentőket különböző PCT-tagállamok bejelentőiként nevezik meg (a leggyakoribb helyzet természetesen az, amikor a feltalálót az USA bejelentőjeként, egy jogi személyt pedig az összes többi állam bejelentőjeként neveznek meg).

Ezt a „közös bejelentők” doktrínát most először vizsgálta az ESZH egy fellebbezési tanácsa a szóban forgó összevont ügyekben. Írásbeli döntésében azt sugallja, hogy szimpatizál a „közös bejelentők” doktrínájával. Mivel azonban ez a kérdés meghatározó lehet számos, az ESZH előtt folyamatban levő és jövőbeli eljárás kimenetelét illetően, úgy döntött, hogy a kérdésben kikéri a Bővített Fellebbezési Tanács döntését. Ezért két kérdést terjesztett a Bő-

vített Fellebbezési Tanács elé. Az első kérdés széles körű, és azt firtatja, hogy az ESZH-nak van-e egyáltalán joga a tulajdonlánccal kapcsolatos ügyek vizsgálatára (azaz az ESZH-nak egyáltalán joga van-e elutasítani egy elsőbbségi igényt, mert a bejelentő nem tudja bizonyítani, hogy az elsőbbség igénylésének joga a vonatkozó időpontig megfelelően szállt át rá). A második kérdés kifejezetten a fentiekben ismertetett „közös bejelentők” doktrínájára vonatkozik, és arra kéri a Bővített Fellebbezési Tanácsot, hogy döntsön arról, ez a jogi megközelítés érvényes-e vagy sem.

A Bővített Fellebbezési Tanács e kérdésben hozott határozatának nagy előnye, hogy hatékony harmonizációhoz vezet majd ebben a kérdésben – határozatát nem csak az ESZH összes osztálya fogja követni, hanem valószínűleg az ESZE tagállamainak nemzeti bíróságai előtt is nagy meggyőző erővel fog hatni.

D) Az ESZH egyik fellebbezési tanácsa 2022. április 28-án hozta meg döntését a T 1444/20 sz. ügyben. A döntés olyan szabadalmi bejelentésre vonatkozik, amelyet az ESZH illetékes vizsgálóosztálya nem fogadott el teljes egészében, és felszólította a bejelentőt, hogy törölje a szabadalmi bejelentés leíró részéből az igénypontoszerű részeket.

A bejelentő fellebbezett e határozat ellen, és a tanács a bejelentő javára döntött, megállapítva, hogy a kifogásolt igénypontoszerű részek nem alkalmasak arra, hogy zavart okozzanak és összetéveszthetők legyenek az igénypontokkal, mert nyilvánvalóan a szabadalmi bejelentés leíró tartalmának részét képezik. A döntés a T 1989/18 sz. ügyben hozott korábbi döntés indoklását követi, amelyben a fellebbezési tanács megállapította, hogy az Európai Szabadalmi Egyezmény nem tartalmaz jogalapot az igénypontoszerű leírásmódosítások törlésének előírására, amely gyakorlatot az ESZH irányelvei alapján szándékoznak bevezetni.

E) Az 1883. évi Párizsi Unió Egyezmény 4. cikke rögzítette azt az elvet, hogy egy bejelentő a szabadalmi bejelentés benyújtásakor az ugyanazon találmányra vonatkozó, legfeljebb 12 hónappal korábban benyújtott szabadalmi bejelentésből származó elsőbbségre tarthat igényt. Az érvényes elsőbbségi igény több hasznos célt is szolgálhat, többek között azt az időpontot, amikor meghatározzák, hogy a későbbi bejelentéssel szemben milyen közzétett dokumentumokra vagy más, a technika állásához tartozó iratra lehet hivatkozni a szabadalmazhatóság megítéléséhez. Az ESZH közelmúltbeli fejleményei azt mutatják, hogy a különböző joghatóságoknál még mindig bizonytalanságok és különbségek vannak azzal kapcsolatban, hogy mi minősül érvényes elsőbbségi igénynek.

Az ESZH egyik fellebbezési tanácsa két évvel ezelőtt a T844/18. sz. döntésben („CRISPR-Cas/Broad Institute”) megerősítette, hogy az ESZH gyakorlata szerint az elsőbbségi igény érvényességéhez a későbbi bejelentés bejelentőjének vagy bejelentőinek azonosnak kell lenniük a korábbi szabadalmi bejelentés bejelentőjével vagy bejelentőivel, illetve jogutódjával vagy jogutódjaival. A T844/18 sz. ügyben egy amerikai elsőbbségi bejelentés több bejelentőt (feltalálót) nevezett meg, mint a későbbi PCT-bejelentés, amelyből az európai szabadalom

származott. A tanács úgy ítélte meg, hogy mivel a kihagyott bejelentő nem ruházta át jogait a PCT-bejelentés bejelentőire, az elsőbbségi igény érvénytelen. A szabadalom jogosultja balszerencséjére ez a technika állásához tartozó további elemeket vitt az ügybe, és a szabadalmat érvénytelennek ítélték.

Most az ESZH egyik fellebbezési tanácsa a T1513/17 és a T2719/19 sz. ügyben (mindkettő tárgya „Egy allograft túlélésének meghosszabbítása”) a közös bejelentők elsőbbségi jogosultságával kapcsolatos kérdéseket a Bővített Fellebbezési Tanácshoz, az ESZH legfőbb joghatóságához utalta. A G1/22 és G2/22 számon összevont függő beadványokban a következő kérdések merültek fel:

„I. Az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) hatáskört biztosít-e az ESZH számára annak megállapítására, hogy egy fél jogszerűen hivatkozik-e az ESZE 87. cikke (1) bekezdésének *b)* pontja szerinti jogutódlásra?

II. Az I. kérdésre adandó igenlő válasz esetén:

Egy B fél érvényesen hivatkozhat-e a PCT-bejelentésben igényelt elsőbbségi jogra az ESZE 87. cikkének (1) bekezdése szerinti elsőbbségi jogok igénylése céljából, amennyiben:

1. a PCT-bejelentés az A felet csak az USA-ra, a B felet pedig más kijelölt államokra – beleértve a regionális európai szabadalmi oltalmat is – jelöli meg bejelentőként;
2. a PCT-bejelentés egy korábbi szabadalmi bejelentés elsőbbségét igényli, amely az A felet jelöli meg bejelentőként;
3. a PCT-bejelentésben igényelt elsőbbség megfelel a Párizsi Uniós Egyezmény 4. cikkének?”

Széles körben várják, hogy az I. kérdésre „igen” lesz a válasz. A II. kérdés az úgynevezett „közös bejelentők megközelítésére” vonatkozik, amely szerint egy vagy több további bejelentő megjelölése egy későbbi bejelentésben nem vonja kétségbe az elsőbbségi jogot, ha a korábbi bejelentés bejelentője(i) szintén közös bejelentőként van(nak) megjelölve (lásd az ESZH vizsgálati irányelveinek A-III. szakasz, 6.1. pontját). A T1513/17 és T2719/19 ügyekben felmerült további bizonytalanság azonban a következő konkrét forgatókönyvre vonatkozik. Az előző bejelentés egy amerikai bejelentés, amely a feltalálókat, Rothert, Wangot és Zhongot nevezi meg bejelentőként. Ezeket a feltalálókat aztán egy későbbi PCT-bejelentésben csak az amerikai megjelölés bejelentőjeként nevezik meg, míg egy társaságot (Alexion Pharmaceuticals) más bejelentésekben, beleértve az európai bejelentést is, bejelentőként neveznek meg. A PCT-bejelentés egységesnek minősül-e, és így a közös bejelentők megközelítése követhető-e ebben a forgatókönyvben?

F) A fellebbezési tanácsok elnökének 2022. május 1-jei közleménye

A fellebbezési tanácsok valamennyi *inter partes* fellebbezési eljárásban igazítsák ki a gyakorlatukat, és a feleket tájékoztassák az eljárásban részt vevő fél vagy egy harmadik fél által benyújtott beadványokról és iratokról!

1. A felek beadványait, különösen a fellebbezési beadványt, a fellebbezés indokolását és az indokolásra adott választ továbbra is közlik a többi féllel. A felek beadványaihoz csatolt valamennyi dokumentum másolatát, beleértve a felek beadványaiban hivatkozott és nem szabadalmi irodalmat, valamint a módosításokat – például a módosított igénypontokat – tartalmazó dokumentumokat azonban a továbbiakban nem továbbítják önműködően.

Az elektronikus fájlban szereplő összes ilyen dokumentum letölthető az Európai szabadalmi nyilvántartásból. Ezeket a felek csak kérésre, papírformában kapják meg ingyenesen.

Megmarad a fellebbezési tanácsok azon gyakorlata, hogy a többi felet tájékoztatják az Európai szabadalmi nyilvántartás elektronikus aktáiban nem megtekinthető (pl. nem szkennelhető tárgyak, nem nyilvános dokumentumok) vagy nehezen olvasható (pl. színesben benyújtott) dokumentumok vagy tárgyak benyújtásáról.

Amennyiben szóbeli tárgyalásra kerül sor, a feleknek ajánlott a tárgyalást megelőzően az Európai szabadalmi nyilvántartáson keresztül ellenőrizni az elektronikus aktát annak biztosítása érdekében, hogy minden fontos dokumentum a birtokukban legyen.

2. Ezt a gyakorlatot hasonlóképpen kiterjesztik harmadik felek észrevételeire is. A fellebbezési tanácsok a folyamatban levő eljárások során benyújtott ilyen észrevételeket továbbra is közölni fogják valamennyi féllel. A harmadik fél észrevételeihez csatolt dokumentumokat azonban nem fogják önműködően továbbítani. Ezek letölthetők az Európai szabadalmi nyilvántartásból.
3. Ez a gyakorlatbeli változás a 2022. június 1-jén vagy azt követően benyújtott beadványokra vonatkozik. Ez a közlemény a HL EPO 2020, A131. számában közzétett közlemény 2. pontjának helyébe lép.

Az Európai Unió Szellemi Tulajdon Hivatala (EU Intellectual Property Office, EUIPO)

Az EU Szellemi Tulajdon Hivatala fellebbezési tanácsa egy nemrégiben hozott határozatában megerősítette a törlési osztály megállapításait, miszerint bár a törlést kérelmező 2015 és 2019 között 68, használat hiánya miatti törlés megállapítása iránti keresetet nyújtott be ugyanazon jogosult tulajdonában lévő uniós védjegyekkel szemben, a SANDRA PABST-ügyben (lásd alább) megállapított feltételek nem teljesültek. Ennek eredményeképpen úgy döntött, hogy a törlést kérelmező magatartása nem minősül joggal való visszaélésnek.

a) A Sandra Pabst-ügy

A SANDRA PABST-ügyben 2020-ban hozott határozatában a nagytanács, amely az EUIPO fellebbezési tanácsának vezető tagjaiból áll, és amelynek határozatai kötelező érvényűek az EUIPO valamennyi döntéshozó szervére nézve, határozottan fellépett (a szellemi tulajdo-

ni körökben „hírhedt védjegytróllként” ismert) *Michael Gleissner* és cégei joggal visszaélő gyakorlata ellen.

Az ügy a *Fashion TV Brand Holdings* (Fashion TV), egy Gleissnerrel kapcsolatban álló vállalat által a *Creative Brands Marken* (CBM) tulajdonában levő SANDRA PABST uniós védjegy ellen indított törlési keresetet érintette. A törlésért folyamodó Fashion TV azt állította, hogy a védjegyet az uniós védjegyrendelet 58. cikke (1) bekezdésének a) pontja értelmében nem használták ténylegesen.

Határozatában a nagytanács megerősítette, hogy a törlés iránti kérelem jogtalan, és nem megfelelő hátsó szándékkal terjesztették a hivatal elé, így az joggal és eljárással való visszaélésnek minősül.

Előzetes észrevételeiben a nagytanács az eljárással való visszaélés fogalmát „általános, előzetes jellegű eljárási kifogásnak” minősítette, amely megakadályozza az ügy érdemi tárgyalását (azaz a védjegy tényleges használatának értékelését).

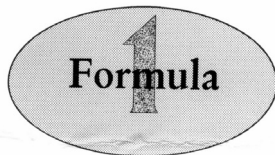
Értékelése során a következőket vette figyelembe:

1. A CBM védjegyei elleni egyidejű és tömeges támadást, amely 37 különböző, a Fashion TV és kapcsolt vállalkozásai által benyújtott törlési kérelemből állt.
2. A törlési kérelmek megtorló jellegét (a CBM feltárta, hogy egy Gleissnerhez kapcsolódó másik vállalkozás korábban megpróbált megvásárolni kettőt e 37 védjegyből, és hogy a Fashion TV később felajánlotta, hogy visszavonja a törlési keresetét az említett védjegyek átruházásáért cserébe).
3. A törlési kérelmet benyújtó társaság mesterséges jellegét, amelyet csak napokkal a törlés megállapítása iránti kérelem benyújtása előtt hoztak létre; emellett virtuális címmel rendelkeznek, és a törlési kérelem benyújtásán kívül semmilyen más tényleges üzleti tevékenységet nem folytat.
4. Az EUIPO-hoz és a nemzeti hivatalokhoz benyújtott, törlési kérelmek nagy számát.
5. A Gleissnerrel kapcsolatban álló cégek által világszerte benyújtott védjegybejelentések, cégnévbejegyzések és doménnevek túlzott számát, amelyek mögött nem állt semmilyen nyilvánvalóan jogos üzleti érdek.

A fentiek alapján a nagytanács úgy ítélte meg, hogy a Fashion TV törlési keresetét „csalárd céllal”, jogtalan előny megszerzésére irányulóan nyújtották be, ami joggal és eljárással való visszaélésnek minősül.

b) A Hang-ügy

A jelen ügy a *Dieter A. Hang* (Hang) által a *Formula One Licensing B.V.* tulajdonában lévő FORMULA 1 uniós védjegy (EUTM) (lásd ábra) lajstromozása ellen az uniós védjegyrendelet 58. cikke (1) bekezdésének a) pontja alapján a 14., 16., 25., 28., 30., 41. és 42. áruosztályba tartozó egyes áruk és szolgáltatások vonatkozásában benyújtott keresetre vonatkozott.

A felek közötti jogvitát az okozta, hogy Hang kérte a Formula One FORMULA 1 védjegyének törlését a FORMULA 1 változatainak használata és lajstromozása miatt, beleértve a német „Formel 1” fordítást is. A felek először 1998-ban találkoztak két védjegy németországi lajstromozása ügyében, majd 2010-ben az EUIPO előtt. Hang még büntetőfeljelentést is tett a Formula One és képviselői ellen, amelyet az illetékes ügyészség elutasított. 2015-ben, nem sokkal az után, hogy a Formula One által kezdeményezett törlési eljárásban vereséget szenvedett, Hang tíz kérelmet nyújtott be a Formula One tulajdonában lévő uniós védjegyek törlésére. 2018-ban Hang négy hullámban további 60, a Formula One tulajdonában lévő EUTM-et, majd 2019-ben további két EUTM-et támadott meg.

Hang törlési kereseteire válaszul a Formula One bizonyítékokat nyújtott be a FORMULA 1 védjegynek a megtámadott árukkal és szolgáltatásokkal kapcsolatos tényleges használatának bizonyítására. Ezt követően a Formula One azt is előadta, hogy Hang törlés iránti kérelmét joggal és eljárással visszaélve, személyes bosszúból nyújtotta be, és nem az uniós védjegyrendelet 58. cikke által védett általános érdekek védelme érdekében. A Formula One kérelmére az EUIPO Törlési Osztálya később felfüggesztette a jelen eljárást a SANDRA PABST-ügy végső kimenetelig.

Miután a nagytanácsnak a SANDRA PABST-ügyben hozott határozata jogerőre emelkedett, a törlési osztály folytatta a jelen eljárást, és meghozta határozatát, amely részben megszüntette a Formula One uniós védjegyét a megtámadott áruk és szolgáltatások tekintetében, kivéve a 14. osztályba tartozó „emlékerméket”. Megállapította, hogy a jelen eljárás tényállása különbözik a SANDRA PABST-határozathoz vezető tényállástól. Ennek alapján a törlési osztály elutasította a Formula One azon állítását, hogy Hang törlési kérelme „joggal vagy eljárással való visszaélésnek” minősül.

A Formula One fellebbezett a határozat ellen, azonban csak a törlési osztálynak a Formula One joggal és eljárással való visszaélésre vonatkozó megállapításai miatt. Fellebbezésében a Formula One nem terjesztett elő érveket a FORMULA 1 védjegy tényleges használatának bizonyítására vonatkozó állítások értékelésével kapcsolatban. Hang nem nyújtott be választ.

c) A fellebbezési tanács határozata

A fellebbezési tanács megerősítette a törlési osztály azon megállapítását, hogy Hang törlés iránti kérelme nem minősült joggal (és eljárással) való visszaélésnek, és ennek alapján elutasította a Formula One fellebbezését.

Megállapította, hogy (i) az azonos jogosult tulajdonában levő védjegyek ellen benyújtott nagyszámú törlés megállapítása nem szükségszerűen vezet joggal való visszaéléshez; és (ii) minden egyes esetet a maga érdemi szempontjai szerint kell értékelni.

Azt is megállapította, hogy a jelen ügy tényállása „elég jelentősen” eltér a SANDRA PABST-ügyben szereplő tényállástól, így az nem szolgálhat precedensként. Véleménye szerint a SANDRA PABST-ügyben megállapított feltételek nem teljesülnek.

A tanács megvizsgálta, hogy a SANDRA PABST-ügyben megállapított öt feltétel mindegyike teljesül-e a jelen esetben is, amint azt az alábbiakban sorra vesszük. Azonban megjegyezte, hogy a SANDRA PABST-ügyben a nagytanács „nem nyilatkozott arról, hogy a joggal való visszaélés csak akkor állhat-e fenn, ha mind az öt feltétel teljesül, vagy más okok is vezethetnek arra a következtetésre, hogy a törlés iránti kérelmet joggal való visszaéléssel nyújtották be”.

1. *Az ugyanazon uniós védjegyjogosult ellen benyújtott törlési kérelmek száma* vonatkozásában a fellebbezési tanács megállapította, hogy bár Hang 68 különböző törlési kérelmet nyújtott be, és így többet, mint a SANDRA PABST-ügyben benyújtott összesen 37 törlési kérelem, ez önmagában nem bizonyítja a joggal való visszaélést. A tanács a két ügy között számos különbséget állapított meg. Így azt, hogy a Formula One és leányvállalatai jelenleg több mint 100 uniós védjeggyel rendelkeznek, és a nagy védjegyporfólió szükségszerűen „nagyobb kockázatot” jelent a törlési kérelmekkel szemben. Továbbá a törlési kérelem közül 53 elvesztette célját, miután a Formula One lemondott a megtámadott uniós védjegyekről, amelyeket vagy összességükben, vagy a megtámadott áruk és szolgáltatások tekintetében támadtak meg. Végül Hang törlés iránti kérelme nem irányult a Formula One „főtevékenysége”, nevezetesen az F1 vagy FORMULA 1 védjegy alatt futó autóverseny-sorozat szervezése ellen. A tanács szerint ez azt bizonyítja, hogy Hang a törlési eljárás „jogos érdekét” követte, vagyis azt, hogy a lajstromot „ne zsúfolják tele alvó védjegyekkel”, ami önmagában „kizárja a visszaélés lehetőségét”.
2. *A visszavonási kérelem megtorló jellegével* kapcsolatban a fellebbezési tanács úgy ítélte meg, hogy „objektív és legitim védelmi eszköz” Hang számára a törlés iránti kérelem benyújtása, hogy „(újra)megszerezze az általa jogosnak tekintett jogokat”.
3. *A visszavonás iránti kérelmet benyújtó társaság virtuális jellegével* a Formula One nem foglalkozott ugyan beadványaiban, a fellebbezési tanács azonban megjegyezte, hogy Hang anélkül kezdeményezte a jelen eljárást (valamint a másik 67 kapcsolódó eljárást), hogy megpróbálta volna elrejtetni a törlési kérelmek mögött álló szerepét.
4. *A megszűnés megállapítása iránti kérelmek számával* a Formula One nem foglalkozott ugyan beadványaiban, de a fellebbezési tanács megjegyezte, hogy a SANDRA PABST-üggyel ellentétben (ahol több mint 850 törlési kérelmet nyújtottak be az EUIPO-nál), Hang nem nyújtott be törlési kérelmet egyetlen nemzeti szellemi tulajdon-jogi hivatalnál sem, és a Formula One-on és kapcsolt vállalkozásain kívül más felet sem támadott.

5. *A túlzott számú védjegybejelentés, cégnévbejegyzés és domén név vonatkozásában a tanács tudomásul vette, hogy a Formula One beadványaiban részben foglalkozott ezzel a kérdéssel, hivatkozva egy olyan társaságra, amely Hang tulajdonában vagy ellenőrzése alatt állt, de felszámolási eljárás folyt ellene; továbbá három visszavont uniós védjegybejelentésre és hat törölt német lajstromozásra. Ezek azonban alacsony számok a SANDRA PABST-ügyhöz képest, ahol megállapították, hogy több mint 1100 cégnév, 2500 védjegybejelentés és 5300 domén név kapcsolódott a törlésért folyamodóhoz.*

A fentiek alapján a fellebbezési tanács arra a következtetésre jutott, hogy Hang a jelen törlési kérelmet, valamint a többi 67 kapcsolódó keresetet nem joggal való visszaélésként, hanem az uniós védjegyrendelet 24. preambulumbekzdésében megfogalmazott „jogos védelmi eszközként és közérdekből” nyújtotta be.

d) Megjegyzések

Ez az ügy azért érdekes, mert továbbfejleszti a nagytanács SANDRA PABST-ügyben hozott határozatában megállapított feltételeket, ami fontos mérföldkő volt a védjegyrendszerrel való visszaélés elleni küzdelemben.

A fellebbezési tanács jelen ügyben hozott határozata (a Formula One által benyújtott esetleges fellebbezés függvényében) megerősíti, hogy ezeket a feltételeket meg kell vizsgálni és szigorúan kell alkalmazni. A törlés megállapítása iránti kérelemnek a joggal és/vagy eljárással való visszaélésként történő elutasítása ugyanis kivételes eset, és mint ilyet, szűken kell értelmezni. Ezenfelül minden egyes eset konkrét körülményeinek gondos értékelése szükséges.

Ezért a „joggal és/vagy eljárással való visszaélésre” hivatkozó uniós védjegyjogosultra nagy bizonyítási teher hárul. Az EUIPO csak abban az esetben utasítja el a használatbavétel hiánya miatti törlési keresetet ilyen alapon, ha az uniós védjegy jogosultja meggyőző érvekkel bizonyítja, hogy a törlési kereset benyújtását elsősorban jogellenes célok vezették.

Következésképpen, hacsak az eset körülményei nem „kivételesek”, mint a SANDRA PABST-ügyben, az uniós védjegy jogosultja nehezen tudja bizonyítani, hogy a használat hiányán alapuló törlési kereset benyújtása (még akkor is, ha az ugyanazon törlésért folyamodó által benyújtott számos hasonló keresethez kapcsolódik) joggal és/vagy eljárással való visszaélésnek minősül.

Japán

Más országoktól eltérően Japánban a Japán Szabadalmi Hivatalnál benyújtott fellebbezések előnyösebbek, mint a hivatali vizsgálatok. Általánosságban elmondható, hogy a fellebbezési szakaszban nagyobb az esélye a sikeres jogszerzésnek, mint a vizsgálati szakaszban. Ezért a japán fellebbezési rendszernek és a más országoktól való eltéréseknek – a négy fellebbezési szakasznak – a megismerése igen fontos.

Minden országban van fellebbezési rendszer a kérelmezett szellemi tulajdoni jogok megadásának megtagadása elleni küzdelemhez. Általános vélemény, hogy a költségek és az időráfordítás miatt a legjobb helyzet szellemi tulajdon-jogok – azaz szabadalmak, védjegyek, formatervezési minták – bejelentése esetén az, ha a vizsgálati szinten, fellebbezés benyújtása nélkül nyerik el a szabadalmat vagy a lajstromozást, a költségek és az időráfordítás miatt.

A „vizsgálat” a legtöbb országban egyfajta harc, és nehéz a szabadalmat és a lajstromozást csak a szabványos eljárások alkalmazásával, harc nélkül megszerezni. A japán szellemi tulajdon-jogi rendszerben a „formatervezési mintákat” is alapos vizsgálatnak vetik alá a lajstromozás előtt, és az újdonságot és a kreativitást is vizsgálják.

Mind Japánban, mind külföldön, ha egy szabadalmi, védjegy- vagy formatervezésiminta-bejelentést vizsgálat után elutasítanak, értesítést küldenek az elutasítás okairól. Ilyen esetekben az amerikai ügyvédek a „végleges hivatali intézkedés” elleni küzdelemhez többnyire a folytatólagos vizsgálat kérelmezését, nem pedig a fellebbezés benyújtását javasolják. Ezzel szemben Japánban nincs ilyen rendszer. Ezért nincs más választás, mint fellebbezést benyújtani az elutasító határozat ellen.

A szabadalmak, formatervezési minták és védjegyek megszerzése Japánban az alábbi négy szakaszban történhet: „vizsgálati szakasz”, „fellebbezési szakasz” a Japán Szabadalmi Hivatalnál, „szellemi tulajdon-jogi felsőbírósági szakasz” és „legfelsőbb bírósági szakasz”. Ezek közül a legfelsőbb bíróság nem folytat érdemi fellebbezési eljárást, ezért valójában három szakaszban lehet lefolytatni a jogszerzést: „vizsgálat”, „fellebbezés a hivatalnál” és „fellebbezés a felsőbíróságnál”.

A Szellemi tulajdon-jogi Felsőbíróságon a fellebbezési szakaszban hozott (a fellebbezőre nézve) kedvező döntések aránya csak 10-15% körüli. Ezzel szemben a Japán Szabadalmi Hivatal vizsgálati szakaszának fellebbezési részében hozott elutasító határozatokkal kapcsolatos kedvező döntések aránya a hivatal által közzétett adatok szerint körülbelül 70%. Ez összhangban van a japán szabadalmi irodák elmúlt 20 éves tapasztalatával, amely szerint a Japán Szabadalmi Hivatal fellebbezési szakaszában a siker aránya sokkal magasabb, mint a Szellemi tulajdon-jogi Felsőbíróságon.

Itt megjegyezzük, hogy Japánban a nagyvállalatok általában nem használják a bírósági fellebbezési rendszert a költségek miatt.

A Japán Szabadalmi Hivatalnál a vizsgálatokat alapvetően egységesen és a hivatal vizsgálati útmutató kézikönyve alapján végzik. Másrészt a fellebbezési szakaszban a vizsgálatokat inkább egyénileg és érdemben végzik. Ez a fő oka annak, hogy Japánban a hivatalnál a fellebbezések előnyösebbek, mint a vizsgálat.

Figyelemre méltó azonban, hogy az elmúlt években és a COVID-járvány idején a bejelentőket még a vizsgálati szakaszban is arra ösztönözték, hogy az elutasítás leküzdésére irányuló módosítási tervezetek alapján online, webkonferencia alkalmazásával és/vagy telefonos interjúk útján megbeszélést folytassanak az elbírálókcal.

Úgy tűnik, hogy ezeknek a változó eljárásoknak köszönhetően a vizsgálati szakaszban az oltalomszerzési arány magasabb, mint korábban. Ez a tendencia igen kedvező mind a hazai, mind a külföldi bejelentők számára.

Kanada

A) Az alábbiakban röviden ismertetjük a kanadai szabadalmi szabályok legfontosabb változásait.

Kanada régóta barátságos joghatóságként ismert a szabadalmi bejelentők számára. Kanada a Kanada–Egyesült Államok–Mexikó hármas megállapodás (CUSMA) által megkövetelt szabadalmi határidő-kiigazítási rendszer bevezetésére készül, ezért a kanadai szabadalmi szabályok módosítására került sor, aminek célja a vizsgálati folyamat észszerűsítésével a szükségtelen késedelmek elkerülése.

A szabadalmi szabályok módosításait 2022. július 1-jén publikálták, de azok a szekvencialistákra vonatkozó alaki követelmények korszerűsítésétől eltekintve csak 2022. október 3-án léptek hatályba.

a) *Vizsgálati jelentések és folytatólagos vizsgálat iránti kérelmek (Requests for Continued Examination, RCE)*

– *Korábbi gyakorlat*

Korábban nem volt korlátozva a vizsgálati jelentések (hivatali intézkedések) száma, amelyeket ki lehetett adni, mielőtt a vizsgálat engedélyezéssel vagy végső intézkedéssel megszűnt. Továbbá nem volt olyan követelmény, hogy a vizsgálat folytatását bizonyos számú vizsgálati jelentés kézhezvétele után kérni kelljen.

A korábbi gyakorlat az eljárás újbóli megnyitására az engedélyezési értesítés kiadása után (pl. új igénypontok hozzáadása) az engedélyezési értesítés visszavonásának kérelmezése volt.

– *Új gyakorlat*

A szabadalmi szabályok módosításai bevezették a vizsgálat folytatásának gyakorlatát, amely korlátozza a vizsgálat különböző szakaszaiban kiadható vizsgálati jelentések számát mielőtt a vizsgálatot megszüntetik, és ha a vizsgálatot folytatni kívánják, további vizsgálati díjakat kell fizetni.

A bejelentők a vizsgálat kérelmezése után legfeljebb három vizsgálati jelentést kaphatnak. A bejelentés vizsgálatának folytatásához három vizsgálati jelentés után a bejelentőnek RCE-t kell benyújtania. Az RCE díja megegyezik a vizsgálat iránti kérelem díjával, amely jelenleg 816 CAD, illetve kisvállalkozások esetében 408 CAD.

Az RCE benyújtását és az előírt díj megfizetését követően a bejelentő legfeljebb két további vizsgálati jelentést kaphat, mielőtt a vizsgálatot ismét megszüntetik. A bejelentő ekkor újabb RCE-t nyújthat be, és legfeljebb két további vizsgálati jelentést kaphat, és így tovább.

Amennyiben a vizsgáló végleges határozatot hoz, a vizsgálat megszűnik, és a bejelentőnek lehetősége van fellebbezni a Szabadalmi Fellebbezési Tanácshoz.

A vizsgálat akkor is megszűnik, ha a vizsgálati eljárás során a hivatal engedélyezési vagy feltételes engedélyezési értesítést (lásd alább) ad ki. A bejelentés újbóli megindításához ezen a ponton a bejelentőnek újra RCE-t kell benyújtania, és meg kell fizetnie az előírt díjat.

A folytatólagos vizsgálati gyakorlat és az RCE követelményei nem vonatkoznak azokra a szabadalmi bejelentésekre, amelyekre 2022. október 3. előtt nyújtottak be vizsgálati kérelmet és fizették meg a vonatkozó díjakat.

b) Többletigénypont-díjak

– Korábbi gyakorlat

Kanadában nem voltak többletigénypont-díjak.

– Új gyakorlat

A szabadalmi szabályok módosításai többletigénypont-díjakat vezettek be, ha egy szabadalmi bejelentés több mint 20 igénypontot tartalmaz. A 20 igénypontot meghaladó minden egyes igénypont után 100 CAD, illetve kisvállalkozások esetében 50 CAD díjat kell fizetni. Figyelemre méltó, hogy több függő igénypont egy igénypontnak számít, ami nyitva hagyja a lehetőséget az igénypontok módosítására a többletigénypont-díjak elkerülése mellett, miközben az igénypontok tényleges oltalmi köre megmarad.

A többletigénypont-díjakat először a vizsgálati kérelem benyújtásakor értékelik, majd a végdíj megfizetésekor ismét. Konkrétan, a vizsgálati kérelem benyújtásakor a bejelentőknek a 20-at meghaladó minden egyes igénypont után fizetniük kell. A végdíj megfizetésekor a bejelentőknek a 20-at meghaladó minden egyes olyan igénypontért fizetniük kell, amelyre kért a vizsgálat kérelmezése és a végdíj megfizetése között nem fizettek.

A többletigénypont-díjak nem vonatkoznak azon szabadalmi bejelentésekre, amelyekre a vizsgálati kérelmet 2022. október 3. előtt nyújtották be, és a vonatkozó díjakat 2022. október 3. előtt fizették be.

c) Feltételes engedélyezési értesítés

– Régi gyakorlat

Kanadában nem volt feltételes engedélyezési értesítés. Bizonyos esetekben, amikor csak kisebb hiányosságok maradtak fenn, az elbírálók telefoninterjút kezdeményezhettek a képviselővel, hogy kérjék egy önkéntes módosítás benyújtását a hiányosságok kiküszöbölésére és egy további vizsgálati jelentés kibocsátásának elkerülésére.

– Új gyakorlat

A szabadalmi szabályok módosításai bevezettek egy feltételes engedélyezési értesítést, amely tájékoztatja a bejelentőt arról, hogy a bejelentés engedélyezhető, de megjelöli azokat a kisebb hiányosságokat, amelyeket a végdíj megfizetésével együtt orvosolni kell. A fentebb közöltek szerint a feltételes engedélyezési értesítés megszünteti a vizsgálatot.

Ha a bejelentőnek a feltételes engedélyezési értesítésre adott válaszát követően a vizsgáló a bejelentést nem tartja engedélyezhetőnek, a feltételes engedélyezési értesítést visszavonják, a végdíj befizetését visszatérítik, és a vizsgálat folytatódik az RCE követelményeinek és a kapott vizsgálati jelentések számának függvényében.

– *Lényeges tudnivalók*

A feltételes engedélyezési értesítés csökkentheti a vizsgáló és a bejelentő közötti érintkezéseket, és lehetővé teszi a bejelentő számára a hibák orvoslását és a végdíj egyidejű befizetését.

d) Következő lépések

A szabadalmi szabályok változásai hatással vannak a kanadai vizsgálati eljárásra, bevezetik a többletigénypont-díjakat, az RCE-ket és a vizsgálati jelentésekhez kapcsolódó korlátozókat, valamint a feltételes engedélyezési értesítéseket. Azon bejelentők számára, akik kezdeményezően alkalmazzák a megfelelő stratégiákat a szükségtelen többletigénypont-díjak és a RCE-k elkerülésére, Kanada továbbra is barátságos joghatóság marad, és a bejelentők előnyökre tehetnek szert a módosított vizsgálatból.

B) a) Az ügy háttere

A Kanadai Szövetségi Bíróság (Federal Court of Canada, FCC) egy 2022. májusi döntésében elrendelte egy védjegylajstromozás törlését „rosszhiszeműség” miatt, miután megállapította, hogy a védjegybejelentést kizárólag vizsonteladási céllal nyújtották be. Ez az első olyan kanadai döntés, amely a védjegyek törlésére vonatkozó új, a védjegy törvényhez 2019-ben hozzáadott rosszhiszeműségi okot alkalmazza.

A szóban forgó védjegybejelentés egy olyan ismert kínai étteremlánc logóját másolta, amellyel a kérelmezőnek nem volt kapcsolata.

A védjegy tulajdonosok üdvözölhetik a döntést, mert az megerősíti Kanada álláspontját a leendő védjegyfogalókkal szemben. A döntés rávilágít a Kanadában bejelentett védjegyek felszólalás céljából történő figyelemmel kísérésének előnyeire is, ami kevésbé költséges utat biztosít a rosszhiszemű bejelentések megakadályozására, mielőtt azokat lajstromoznák.

b) Tények

A *Beijing Judian* egy népszerű étteremlánc Kínában. Otthoni profiljára építve a lánc 2018-ban Kanadába is terjeszkedett, és első éttermeit Brit-Kolumbiában és Torontóban nyitotta meg. Az ezekben az éttermekben használt védjegyek között szerepel az ábrán látható minta.

A Beijing Judian tudta nélkül egy Wei Meng nevű férfi már korábban, 2017 júniusában kérelmezte e védjegy lajstromozását Kanadában (több más népszerű ázsiai étteremlánc logójával együtt). A védjegybejelentést a védjegyhivatalnál nem támadták meg, ezért a védjegyet 2019 áprilisában lajstromozták.

Egy héttel a lajstromozás megszerzése után Meng felkeresett egy, a Beijing Judianhoz tartozó éttermet Vancouverben, és követelte, hogy beszélhessen a tulajdonossal. Az üzletvezetőnek Meng azt mondta, hogy a Beijing Judian „ellopta a védjegyet”, és közölte, hogy „Kanadában vannak papírjai hozzá”. Egy későbbi találkozón 1,5 millió CAD-ot követelt a védjegy átadásáért. Meng ezután levelet küldött, amelyben közölte, hogy kapcsolatba lép a „lajstromozási osztállyal” és a kanadai adóhatósággal, ha a Beijing Judian egy héten belül nem hagyja abba a JUDIAN védjegyek használatát.

A vállalat ezt megtagadta. A Beijing Judian egy hónapon belül tudomást szerzett arról, hogy Meng az interneten hirdeti a lajstromozás eladását. A BEIJING JUDIAN egyik kapcsolattartója által küldött megkeresésre válaszul Meng elismerte, hogy a Beijing Judian egy jól ismert márka:

„Ha olyan üzletet nyit, amelynek nincs hírneve, még több pénzt veszít ... Rákereshet a JUDIAN CHUAN BA-ra a Baidu oldalon, és látni fogja, hogy hány üzlet van Pekingben. Bárki, aki az iparágban dolgozik, tudja, hogy az erős védjegyek vonzzák a vásárlókat.”

2021 márciusában a Beijing Judian kérelmet nyújtott be az FCC-hez, amelyben kérte Meng védjegyének törlését a lajstromból, valamint kártérítést és a bírósági költségek megtérítését.

c) Az FCC döntése

Furlanetto bíró rövid döntésében törölte Meng védjegyet a védjegylajstromból. Először is elismerte, hogy egy más által egy másik országban használt védjegy bejelentése önmagában nem elegendő a lajstromozás érvénytelenítéséhez.

Ebben az esetben azonban minden bizonyíték arra utalt, hogy Meng azzal a szándékkal lajstromoztatta a védjegyet, hogy pénzt zsaroljon ki a Beijing Judiantól, vagy hogy a védjegy hírnevét felhasználva pénzt szerezzen másoktól. A bíróság valószínűtlennek találta, hogy Meng saját maga hozta volna létre ugyanazt az eredeti formatervezési mintát, és hangsúlyozta Meng erőfeszítéseit, hogy a védjegyet a lajstromozás megszerzését követő egy héten belül eladja. Továbbá nem volt bizonyíték arra, hogy Meng maga használta volna a védjegyet, vagy hogy szándékában állt volna használni azt. „Jogos kereskedelmi cél” hiányában Furlanetto bíró megállapította, hogy a bejelentést rosszhiszeműen nyújtották be, és a lajstromozást érvénytelennek nyilvánította.

Minthogy Meng semmilyen módon nem használta a védjegyet, kivéve hogy megpróbálta azt eladni, a bíróság nem talált alapot arra, hogy kártérítést vagy jogsértés miatt jogsértés-

megszüntetést rendeljen el. A bíróság azonban elrendelte a Meng által a Beijing Judiannak okozott költségek még meghatározandó megtérítését.

d) Megjegyzések

A védjegytulajdonosok már régóta vártak egy olyan döntést, amely iránymutatást ad a felszólalás és a törlés új, rosszhiszeműségi jogalapjáról, mert a védjegytvény nem határozza meg a „rosszhiszeműség” fogalmát. Ebben az esetben a kulcsfontosságú tényezők a következők voltak.

- A szóban forgó védjegy azonos volt a Beijing Judian által Kínában használt védjeggyel.
- A Beijing Judian védjegyeinek volt némi hírneve Kanadában, és Meng tudott erről.
- Meng több jól ismert étterem védjegyének lajstromozását kérelmezte.
- Meng megpróbálta eladni a lajstromozást a Beijing Judian számára egy héttel annak megszerzése után, „a védjegy megszerzésével kapcsolatos minden költséget jóval meghaladó áron”, továbbá a nyilvánosságnak, miután ezt az ajánlatot visszautasították.
- Meng nem használta és nem is állt szándékában használni a védjegyet saját étterme számára.

Azon túl, hogy megjegyezte, miszerint a rosszhiszeműséget „általában úgy jellemzik, mint a bejelentő részéről egy harmadik féllel szemben fennálló jogi vagy erkölcsi kötelezettség megszegését”, Furlanetto bíró nem adott kimerítő meghatározást arra vonatkozóan, hogy mit jelent ez a kifejezés a védjegyekkel összefüggésben. A bíróság brit, uniós és tudományos forrásokra támaszkodott megállapításának meghozatalakor – így ezek a források várhatóan a jog továbbfejlődésével továbbra is informatívak maradnak. A rosszhiszeműség egyéb, ezekben a forrásokban javasolt jellemzői közé tartozik a bejelentések benyújtása:

- felhalmozás céljából történő jövőbeni felhasználáshoz;
- a törlés veszélye által fenyegetett, nem használt védjegy élettartamának meghosszabbítása céljából;
- a versenytársak piacra lépésének megakadályozására; vagy
- több áruosztályra és szolgáltatási osztályra kiterjedően, noha a bejelentő a teljes területen nem tudna jogszerűen üzleti tevékenységet folytatni.

A Beijing Judian kontra Meng-ügy rávilágít azokra a többletköltségekre, amelyek akkor merülhetnek fel, ha a rosszhiszemű bejelentésekkel szemben nem lépnek fel a bejelentéskor. A meghirdetett bejelentések rendszeres nyomon követését, a felszólító leveleket és (szükség esetén) a felszólalási eljárásokat a védjegytulajdonosok szellemi tulajdon-jogi stratégiájának részeként kell mérlegelni.

Ezen túlmenően a nem kanadai védjegyekre vonatkozó kanadai védjegybejelentések korai benyújtása elsőbbséget biztosíthat az esetleges rosszhiszemű bejelentésekkel, valamint az esetleg zavaró jóhiszemű bejelentésekkel szemben. E tekintetben meg kell jegyezni, hogy Kanada nem követeli meg a használatot a lajstromozás megszerzéséhez.

Metaverzum – Az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalának iránymutatása a metaverzumbeli védjegyoltalomról

Az EUIPO biztosítja a márkavédelmet a metaverzumban, és frissíti az NFT-k (nem helyettesíthető token, non-fungible token) és virtuális áruk védjegybejelentéseire vonatkozó útmutatást.

a) Általános kép

A metaverzum növeli a különböző digitális környezetek és a fizikai világ közötti határok átjárhatóságát. Ma már lehetőség van arra, hogy egy felhasználó belépjen egy olyan térbe, ahol valós időben kapcsolatba léphet virtuális tárgyakkal. Ez nagy előrelépés a technológia számára, és számos üzleti lehetőséget teremt, de kérdés, hogyan védheti meg valaki a szellemi tulajdon-jogát ebben az új világban.

Az általuk nyújtott védelem miatt a védjegyek lehetnek azok a szellemi tulajdon-jogok, amelyek a legnagyobb érdeklődést keltik, és a vállalkozások számára a legújabb kereskedelmi lehetőségeket kínálják. A világ számos híres védjegyének tulajdonosa nyújtott be védjegy-lajstromozási kérelmet a virtuális világban, adott esetben NFT-k útján történő használatra. Az olyan divatmárkák, mint a *Louis Vuitton*, a *Gucci*, a *Valentino*, a *Nike* és az *Adidas*, valamint gyorsétterem-szolgáltatók, mint a *KFC* és a *McDonald's* készülnek ikonikus védjegyeik használatára a metaverzumban.

Az NFT-k lényegében digitális eszközök, amelyeket a blokklánc-technológia éltet. Az NFT egy egyedi, nem osztható token, amely gyakran egy olyan tárgyhoz (pl. gyűjthető, digitális műtárgyhoz vagy játékeszközhöz) kapcsolódik, amely blokklánc-technológiát használ a tulajdonjog rögzítésére és a hitelesség igazolására.

Az NFT-k és a virtuális javak tekintetében egy márka védjegyek révén történő védelme nemcsak a metaverzum, hanem általában az új technológiák és a digitális tartalmi irányzatok tekintetében is hasznos lehet. A közelmúltban a *Hermès* francia luxusmárka beperelt egy digitális művészt annak MetaBirkin NFT-sorozata miatt arra hivatkozva, hogy a képek sértik a *Hermès* szerzői jogait.

A márkák számára új lehetőségek nyílnak a metaverzumban, és így szükségük van a márkavédelemre.

b) Az EUIPO iránymutatása az NFT-kről és a virtuális árukról

A virtuális árukra és NFT-ekre vonatkozó kifejezéseket tartalmazó védjegybejelentések hirtelen növekedésére válaszul az uniós védjegy-lajstromozásokért felelős EUIPO iránymutatást adott ki a virtuális áruk és NFT-k minősítésére vonatkozó megközelítésről. Ezt a megközelítést a 2023. évi iránymutatás-tervezet tartalmazza (az EUIPO rendszerének felhasználói számára a fő hivatkozási pont).

Az EUIPO az NFT-eket úgy határozza meg, mint „blokkláncban bejegyzett egyedi digitális tanúsítványokat, amelyek digitális tárgyakat hitelesítenek, de e digitális tárgyaktól elkülönülve”.

Az EUIPO megállapította, hogy a virtuális javak és az NFT-k a nizzai osztályozás 9. áruosztályába tartoznak. Ennek oka, hogy digitális tartalomként vagy képként kezelik őket. A 9. áruosztályba elsősorban a tudományos vagy kutatási célú készülékek és műszerek, az audiovizuális és informatikai berendezések, valamint a biztonsági és életmentő berendezések tartoznak. Az ilyen árukhoz kapcsolódó szolgáltatásokat a jelenlegi gyakorlatnak megfelelően kell besorolni.

Az EUIPO-hoz történő bejelentéskor a „virtuális áruk” és a „nem helyettesíthető tokenek” kifejezések önmagukban nem elfogadhatók. Ehelyett meg kell határozni azt a tartalmat, amelyre a virtuális áruk vonatkoznak (például virtuális ruházat). Az NFT-k esetében meg kell határozni az NFT által hitelesített digitális terméket. A nizzai osztályozás 2023-ban megjelenő 12. kiadásában a 9. áruosztályba bekerül a „letölthető digitális fájlok, amelyeket nem fungibilis tokenek hitelesítenek” kifejezés.

Az ilyen típusú alkalmazások növekvő mennyisége azt mutatja, hogy az NFT-k értékes eszközt jelentenek a márka felismerése és a szellemi tulajdon védelmének megszerzése szempontjából. A jövőben létfontosságú lesz a védjegytulajdonosok számára, hogy védjegyeiket a metaverzumban és az online térben is megvédjék és ellenőrizzék. Az EUIPO iránymutatása egyértelműsíti a helyzetet az ilyen típusú oltalmat kereső kérelmezők számára.

Montenegró

Montenegró lett az Európai Szabadalmi Szervezet (ESZSZ) 39. tagállama. Július 15-én az ország az Európai Szabadalmi Egyezményhez (ESZE) való csatlakozás utolsó lépését is megtette a csatlakozási okirat letétbe helyezésével. Ennek eredményeként Montenegró csatlakozása – az ESZE 169. cikkének (2) bekezdése értelmében – 2022. október 1-jén lépett hatályba.

Az ESZH és Montenegró közötti együttműködés 2007-ben kezdődött, amikor az állam tájékoztatta az ESZH-t arról, hogy kiterjesztési megállapodást kíván vele kötni. A megállapodás 2009-es aláírása lehetővé tette Montenegró számára, hogy 2010. március 1-jétől az ESZH Igazgatási tanácsában a kiterjesztő állam státuszát és a megfigyelői státuszt is elnyerje.

Nyolc évvel később, 2018. július 23-án Montenegró hivatalosan kérte az ESZE-hez való csatlakozását. 2018. október 10-én az ESZSZ Igazgatási Tanácsa hivatalosan felkérte Montenegrót, hogy csatlakozzon az ESZE-hez. 2019 elején megkezdődtek a tárgyalások az ESZE teljes jogú tagságából eredő kötelezettségek teljesítéséhez szükséges jogszabályi változásokról. Végül 2021. december 29-én a montenegrói parlament jóváhagyta Montenegró csatlakozását az ESZE-hez.

Az ESZE az 1977-es hét alapító államból 2022. december 29-én 39 tagállam szervezetévé vált, és az innováció és a gazdasági növekedés irányításával a nemzetközi együttműködés és az európai integráció sikertörténetének bizonyult. Montenegró hivatalos taggá fogadása valóban mérföldkő az ESZSZ történetében.

Oroszország

Oroszország háborút indított a „barátságtalan országok” vállalatai által birtokolt szellemi-tulajdon-jogok ellen, rendeleteket bocsátott ki, amelyek gyakorlatilag legalizálják a szellemi-tulajdon-jogok megsértését, és korlátozzák a külföldi szellemijog-tulajdonosok hozzáférését a licencdíjakhoz.

Az orosz–ukrán háború miatt bevezetett gazdasági szankciókra és bénító kereskedelmi embargókra válaszul kibocsátott rendeletek gyakorlatilag legalizálják a „barátságtalan” országok magánszemélyei vagy vállalatai által birtokolt szellemi-tulajdon-jogok megsértését.

A barátságtalan országok által bevezetett szankciók súlyosan érintik az orosz gazdaságot. Számos nagy külföldi vállalat kivonul Oroszországból.

A szabadalomtörlesztésért járó kártérítés semmissé tétele

2022. március 7-én az orosz miniszterelnök aláírta azt a rendeletet, amely előírja, hogy szabadalomtörlesztés esetén a barátságtalan országokban levő szabadalomtulajdonosok a szabadalmazott találmányaik orosz szervezetek általi gyakorlatba vételéből, értékesítéséből és felhasználásából származó nyereség 0%-át kapják meg. Az oroszországi vállalkozások mostantól szándékosan és rendszeresen megsérthetik a barátságtalan országok – többek között Ausztrália, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Kanada, Japán, Dél-Korea, Új-Zéland, Szingapúr, Svájc, Norvégia, Izland, Tajvan és az Európai Unió mind a 27 tagállama – állampolgárainak vagy vállalatainak szabadalmait.

Az orosz vállalkozások mostantól büntetlenül gyárthatnak és használhatnak szabadalmazott technológiai, gyógyászati, ipari és katonai találmányokat, beleértve az orosz háborús erőfeszítések szempontjából értékes találmányokat is. Bár ez a rendelet első látásra sérti a Kereskedelmi Világszervezet által érvényesített nemzetközi szerződéseket, Oroszország megpróbálhatja az intézkedést a biztonsági mentességre hivatkozva igazolni, amely a tagállamok alapvető biztonsági érdekeit védi háborús időkben.

A védjegybitorlás legalizálására irányuló lépések

Oroszország még nem legalizálta a védjegybitorlást, de olyan lépéseket tett, amelyek arra utalnak, hogy ezt megteheti. Az orosz gazdaságfejlesztési minisztérium feltételezi, hogy az orosz vállalkozások használják az Oroszországból kivonult nyugati vállalkozások védjegyeit és márkajelzéseit. Putyin felhatalmazást kér arra, hogy lefoglalhassa az Oroszországból kivonuló külföldi vállalkozások tulajdonában lévő eszközöket, a kulcsfontosságú iparágak –

például a Ford és a General Motors autóiipari óriáscégek – gyártóüzemeit. A minisztérium arról számolt be, hogy ezek az intézkedések „enyhítenék az ellátási lánc megszakadásának, valamint a nyugati országok új szankciói miatt kialakult áru- és szolgáltatáshiánynak a piacra gyakorolt hatását”.

A szankciók hatására egy orosz bíró azt is engedélyezte, hogy egy orosz alperes továbbra is bitoroljon két brit tulajdonban lévő PEPPA PIG védjegyet. Az elnöklő bíró úgy ítélte meg, hogy az ügy „joggal való visszaélés”, és kijelentette, hogy döntését „az Amerikai Egyesült Államok és a vele kapcsolatban álló külföldi országok barátságtalan fellépése” befolyásolta.

Ezt a döntést követően Oroszországban már több mint 50 rosszhiszemű védjegybejelentést nyújtottak be, amelyek egyértelműen olyan híres védjegyeket másolnak, amelyek tulajdonosai kivonultak az orosz piacról, köztük az Amazon, az Apple, a Coca-Cola, az eBay, az Instagram, a McDonald's, a Nike, a MasterCard, a Levi's és a Starbucks. Egy orosz cég például védjegybejelentést nyújtott be a McDonald's ikonikus GOLDEN ARCHES logójának oldalirányú, „Ványa bácsi” feliratot tartalmazó logójára.

Az orosz védjegyhatóságok még nem jelezték, hogy elfogadják-e ezeket a védjegybejelentéseket lajstromozásra, vagy hogy a külföldi védjegytulajdonosok által a lajstromozással szemben benyújtott felszólalásokat elfogadják-e, illetve ha elfogadják, van-e esélyük a sikerre.

A szellemi tulajdon-jogok licenclíjainak korlátozása

2022. május 27-én Putyin aláírta a 322. számú rendeletet, amely megtiltja az orosz lakosoknak, hogy licencbefizetéseket teljesítsenek barátságtalan országokban lakóhellyel rendelkező jogtulajdonosok külföldi bankszámláira, vagy más módon támogassák az Oroszország elleni szankciókat. A rendelet a következő típusú külföldi szellemijog-tulajdonosoknak (nyugati licenccadók) történő kifizetésekre vonatkozik:

- olyan személyek, akiknek bármilyen kapcsolatuk van „barátságtalan országgal”;
- olyan személyek, akik a szankciókat támogató nyilvános bejelentéseket tettek;
- olyan személyek, akik korlátozták a tulajdonukat képező szellemi tulajdon-jogok oroszországi használatát, vagy beszüntették oroszországi üzleti tevékenységüket; és
- olyan személyek, akik negatívan nyilatkoztak vagy nyilvánosan hamis információkat terjesztettek Oroszországról, annak fegyveres erőiről és orosz állami szervekről.

A rendelet előírja, hogy az orosz licencvevő által a nyugati licencadónak a szellemi tulajdon-jogokért fizetett összegeket egy felhatalmazott orosz banknál vezetett „O” típusú számlára kell befizetni rubelben. Ez a rendelkezés 2022. február 23-tól kezdődően érvényes. A számlát a licencvevő kérésére nyitják meg. Ha a nyugati licencadók nem járulnak hozzá a kifizetések „O” típusú számlára történő befizetéséhez, a licencadók tartózkodhatnak a kifizetésektől, és továbbra is folytathatják a szellemi tulajdon-jogok hasznosítását.

A nyugati licencadóknak egy orosz kormánybizottsághoz kell fordulniuk jóváhagyásért, ha az „O” típusú számlán lévő pénzeszközöket fel szeretnék venni.

A rendelet nem vonatkozik a következőkre:

- „barátságtalan országokból” származó külföldi szellemijog-tulajdonosok, akik megfelelően teljesítik az orosz rezidenssel kötött szerződésükből eredő kötelezettségeiket (azaz nem szüntették meg a szerződéses kötelezettségeik teljesítését Oroszországban);
- a gyógyszerek, orvostechnikai eszközök, ipari, mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek Oroszországba történő beviteléhez szükséges, szellemi tulajdonnal kapcsolatos szerződések;
- a kommunikációs szolgáltatások (beleértve az internet-hozzáférést is) nyújtásához, valamint számítógépek, szoftverek és szerverek oroszországi előállításához vagy használatához szükséges, szellemi tulajdonnal kapcsolatos szerződések; és
- az orosz magánszemélyek által teljesített, szellemi tulajdonnal kapcsolatos kifizetések, amelyek nem haladják meg a 100 000 RUB-ot (2022. június 20-án kb. 2540 USD), feltéve, hogy a szellemi tulajdonnal kapcsolatos tárgyakat személyes szükségletekre használják.

A párhuzamos behozatal legalizálása

Az orosz kormány egy olyan törvényt is elfogadott, amely lehetővé teszi, hogy bizonyos, „a fogyasztói piac kitöltéséhez szükséges” áruk mentesüljenek a védjegytalalom alól. Az ipari és kereskedelmi minisztérium 2022. május 6-án rendeletet adott ki, amelyben meghatározta azokat a külföldi árukat, amelyekre a párhuzamos import vonatkozik. Ezen áruk többsége hiánycikk Oroszországban számos nyugati vállalat kivonulása miatt, és az autóipar, a számítástechnika és a ruházati ágazat termékei közé tartozik.

Oroszország legálissá teszi a szoftverkalózkodást?

2022. március 2-án az orosz gazdaságfejlesztési minisztérium azt javasolta, hogy töröljék el a „szankciókat támogató országokból” származó kalózszoftverek használatáért való büntetőjogi és közigazgatási felelősséget; a javaslatot azonban 2022. március 14-én visszavonták. Tekintettel Oroszországnak a „barátságtalan országok” szellemi tulajdon-jogai elleni támadására, ezeket az intézkedéseket talán felülvizsgálják.

Spanyolország

A Madridi Fellebbviteli Bíróság 2021. december 13-án elutasította az *Actelion Pharmaceuticals Limited* és az *Actelion Pharmaceuticals España* (Actelion) által a boszentán (Tracleer) gyógyszerrel kapcsolatos szabadalombitorlási ügyben benyújtott fellebbezést.

a) Tények

A svájci *Roche* vállalat volt a boszentán hatóanyagra vonatkozó EP 0526708 (EP1'708) sz. európai szabadalom jogosultja. Erre az 1992 júniusában benyújtott szabadalmi bejelentésre 2000 októberében adtak meg egy speciális, csak Spanyolországra vonatkozó eljárási szabadalmat.

Az EP'708 egy 2004-ben engedélyezett spanyol kiegészítő oltalmi tanúsítvány (SPC) (SPC C200200028) alapszabadalma volt, amely 2017. augusztus 28-ig volt hatályban. A Roche volt az SPC jogosultja, míg az Actelion Pharmaceuticals Limited volt a kizárólagos licencvevője. Az Actelion Pharmaceuticals España nem kizárólagos allicencjogosult volt.

2010 júliusában a Roche benyújtotta az EP'708 szabadalom „felülvizsgált” spanyol fordítását termék- és alkalmazási igénypontokkal, amelyet a Spanyol Szabadalmi és Védjegyhivatal 2011 októberében tett közzé.

2015. november 3-án az Actelion beperelte az *Accordot*, a *Sandozt* és a *Kern Pharmát* a Madridi Kereskedelmi Bíróság előtt az SPC bitorlása miatt az EP'708 felülvizsgált fordításának termék- és alkalmazási igénypontjaira alapján. A felperesek szerint annak ellenére, hogy a termék- és alkalmazási igénypontokat a szabadalom engedélyezése után iktatták be, azok az Európai Szabadalmi Egyezmény 118. cikkében foglalt, az európai szabadalom egyediségére vonatkozó elv alapján hatályosak voltak.

Az alperesek vitatták az Actelion bitorlási keresetét, arra hivatkozva, hogy:

- az Actelion Pharmaceuticals España perbeli jogképessége hiányzik, mert az Actelion csupán az érvényesített SPC nem kizárólagos allicencjogosultja volt;
- a termékre és az alkalmazásra vonatkozó igénypontok hatálytalanok vagy másodlagosan érvénytelenek, mert a szabadalom által Spanyolországban biztosított oltalom megengedhetetlen kiterjesztését jelentették [az ESZE 70.3., 123.3 és 138.1(d) cikke]; és
- a termékre vonatkozó igénypontok érvénytelenek, minthogy ellentétesek az ESZE spanyol fenntartásával (az ESZE korábbi 167. cikke), amely szerint Spanyolországban egy ideig nem lehetett szabadalmat kapni vegyészeti és gyógyászati termékekre.

b) A 8. sz. Madridi Kereskedelmi Bíróság (MKB) döntése

A 8. sz. Madridi Kereskedelmi Bíróság 2020. március 18-án elsőfokú ítéletet hozott, amelyben az alperesek érvelését követően megállapította, hogy az Actelion Pharmaceuticals España nem rendelkezik perbeli jogképességgel, és hogy mindenesetre az érvényesített termék- és alkalmazási igénypontokat hatálytalannak kell tekinteni.

A felperesek e határozat ellen a Madridi Fellebbezési Bíróságnál fellebbeztek, de csak az Actelion Pharmaceuticals España perbeli jogképességének hiánya és az alkalmazási igénypont hatálytalanságának megállapítása tekintetében.

c) A Madridi Fellebbezési Bíróság döntése

A bíróság 2021. december 13-i ítéletével elutasította az Actelion által benyújtott fellebbezést, és ezzel ismét az alperesek álláspontjának adott igazat.

Először is megerősítette az Actelion Pharmaceuticals España perbeli jogképességének hiányát, mert úgy ítélte meg, hogy a szabadalom vagy az SPC nem kizárólagos licencvevőjének perbeli jogképességére vonatkozó kivételes követelmények ebben az esetben nem teljesültek.

Másodszor, a használatra vonatkozó állítás hatálytalanságával kapcsolatos vitát illetően a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a szóban forgó kérdés nem az európai szabadalom egyediségének elvét (az ESZE 118. cikke) érinti, hanem a szabadalom által Spanyolországban nyújtott oltalom megengedhetetlen kiterjesztését a szabadalom megadása utáni évekre. Erről az Európai Unió Bírósága és a spanyol legfelsőbb bíróság korábban már döntött.

E korábbi határozatok tanítását követve a bíróság megerősítette, hogy a kizárólag Spanyolországra vonatkozó eljárási igénypontokkal megadott európai szabadalom által biztosított oltalom nem terjeszthető ki utólag termék- vagy alkalmazási igénypontok hozzáadásával a szabadalom állítólagos „felülvizsgált” spanyol fordítása révén. Ezért az Actelion által érvényesített alkalmazási igénypontot hatálytalannak kellett tekinteni, így az EP’708 szabadalom Spanyolországban továbbra is eljárási szabadalom maradt.

Az Actelion még mindig benyújthat rendkívüli fellebbezést az ítélet ellen.

Svájc

A svájci Szövetségi Közigazgatási Bíróság egy nemrég hozott határozatában megerősítette a Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB) alapítójának nevére vonatkozó védjegy törlését. A határozat érdekes pontosításokat tartalmaz a védjegyek svájci használatának követelményével kapcsolatban, ugyanakkor néhány tanulsággal is szolgál egy elhunyt személy örökségének és a hozzá kapcsolódó jó hírnévnek a védelmére vonatkozóan.

a) Az ügy háttere

Pierre de Coubertin széles körben ismert a NOB alapítójaként és a modern olimpiai játékok atyjaként. A NOB 2002-ben Svájcban védjegyoltalmat kért az alapító nevére, és számos árura és szolgáltatásra, köztük például könyvekre és ruházati cikkekre lajstromoztatta a DE COUBERTIN és a PIERRE DE COUBERTIN védjegyet. A NOB ezeket a védjegyeket külföldön is lajstromoztatta.

A *Tempting Brands* egy holland márkafejlesztő és licencüggyekkel foglalkozó cég, amely olyan védjegyek tulajdonosa, mint a ROUTE 66 vagy a MARIE ANTOINETTE. A Tempting Brands 2015-től kezdődően több országban igyekezett lajstromoztatni a PIERRE DE COUBERTIN védjegyet ruházati cikkekre és válogatott árukra. Ez világszerte számos vitához vezetett a NOB és a Tempting Brands között.

Svájcban a NOB felszólalt a Tempting Brands védjegye ellen, a korábbi „PIERRE DE COUBERTIN” védjegyre hivatkozva ellenezte azt. Ezt követően a Tempting Brands törlési kérelmet nyújtott be a NOB két svájci védjegye ellen. A svájci jog szerint ha egy védjegyet öt éven keresztül nem használtak ténylegesen, bárki törlési kérelmet nyújthat be a Svájci Szövetségi Szellemi Tulajdoni Intézetnél. Az intézet 2020. március 10-i határozataiban elrendelte a NOB két DE COUBERTIN formájú védjegyének törlését. A NOB fellebbezett a PIERRE DE COUBERTIN védjegyre vonatkozó határozat ellen.

b) A Svájci Szövetségi Szellemi Tulajdoni Intézet határozata

Fellebbezésében a NOB azzal érvelt, hogy a PIERRE DE COUBERTIN védjegy bármilyen használata a Tempting Brands által jogellenes lenne. Mivel a Tempting Brandsnek így nem volt jogos érdeke a törlési kérelemhez, a kérelem joggal való visszaélésnek minősült. A NOB előadta továbbá, hogy a megtámadott határozattal ellentétben a PIERRE DE COUBERTIN védjegyet valóban ténylegesen használták.

Az intézet 2022. január 18-án hozott döntésében megerősítette ítélezési gyakorlatát, amely szerint a törlési kérelem benyújtásához nem szükséges a kérelmező fél érdekeltsége. A törlési kérelmek csak kivételes esetekben tekinthetők visszaélésszerűnek. A NOB által e tekintetben felhozott érvek, különösen az, hogy a Tempting Brands általi megjelölés használata jogellenes lenne, nem a PIERRE DE COUBERTIN védjegy NOB általi tényleges használatára mint olyanra vonatkoztak, és így az eljárás tárgyán kívül esőnek minősültek. Következésképpen a bíróság úgy ítélte meg, hogy a törlési kérelem nem minősül joggal való visszaélésnek.

Ami a PIERRE DE COUBERTIN védjegy tényleges használatát illeti, a bíróság megállapította, hogy a Tempting Brands által benyújtott használatvizsgálati jelentés elegendő volt annak hitelt érdemlő bizonyítására, hogy a védjegyet nem használták ténylegesen. Ezért a svájci jog értelmében az NOB-nak kell hitelt érdemlően bizonyítania, hogy a védjegyet ténylegesen használták.

Az intézet előtt a NOB a fellebbezés során is azzal érvelt, hogy egy múzeumtól vagy múzeumi üzlettől nem lehet elvárni, hogy ugyanazokat az értékesítési számokat érje el, mint egy kereskedelmi vállalkozás. A védjegy tényleges használatához még a szerény eladások is elegendőek lennének.

E tekintetben a bíróság úgy ítélte meg, hogy a védjegy szükséges, komoly használatának mércéje az érintett iparágban a kereskedelmi szempontból észszerű üzletvitel szokásos gyakorlata. Figyelembe kellett venni a használat típusát, terjedelmét és időtartamát, valamint

az egyedi eset körülményeit, például a szóban forgó társaság méretét és szerkezetét. Nem volt azonban lényeges, hogy a védjegyjogosult kereskedelmi vállalkozás vagy nonprofit szervezet, mert a védjegy azonos jogokat biztosít tulajdonosának.

A bíróság megállapította továbbá, hogy a NOB által benyújtott bizonyítékok, amelyek főként a lausanne-i Olimpiai Múzeum üzletében értékesített termékekre, nevezetesen egy online játékra és egy rendkívüli sportszerűségért odaítélt éremre vonatkoztak, nem voltak elegendők a PIERRE DE COUBERTIN védjegy komoly használatának megalapozásához Svájcban. Ezért a bíróság megállapította, hogy a PIERRE DE COUBERTIN védjegyet nem használták ténylegesen, és a fellebbezést elutasította. A védjegyet azóta törölték a svájci védjegy-lajstromból.

c) Megjegyzés

A döntés érdekes megfontolásokat tartalmaz a svájci jog szerinti tényleges védjegyhasználatról. Míg a tényleges használat értékelése lehetővé teszi, hogy bizonyos mértékig figyelembe vegyék az eset különleges körülményeit, mint például a védjegyjogosult méretét és szerkezetét, az, hogy a védjegyjogosult kereskedelmi vállalkozás vagy nonprofit szervezet-e, nem lényeges.

A legfontosabb tanulság azonban az, hogy a védjegy bizonyos esetekben nem biztos, hogy alkalmas egy elhunyt személy örökségének és jó hírnevének védelmére és megőrzésére. Mivel a svájci védjegy használatra vonatkozó követelménynek van alávetve, a védjegyet veszélyezteti, ha azt csak egy személyre való hivatkozásként használják, de nem azon termékek megjelölésére, amelyekre a védjegyet lajstromozták. Ilyen esetben más oltalmi eszközök megfelelőbbnek tűnhetnek, és azokat a védjegy mellett meg kell fontolni. Különösen a jogi személy, például egyesület vagy alapítvány nevéként való oltalom, illetve a tisztességtelen versenyjog szerinti oltalom lehet ígéretesebb.

Végezetül egy mellékes megjegyzés. A Tempting Brands által felépített „Pierre de Coubertin” védjegyportfólió 2021 folyamán a NOB birtokába került, de nem derült ki, hogy egyezség vagy bírósági végzés következtében. A NOB tehát visszaszerezte alapítója nevének védjegyét – legalábbis egyelőre.

A Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization, WIPO)

Az alábbiakban ismertetjük a WIPO 2021. évi WIPI (szellemi tulajdoni világjelző számok) jelentését, amely részletes elemzést nyújt a szellemi tulajdon bejelentésével, lajstromozásával, érvényességével és egyéb szempontjaival kapcsolatos globális tendenciákról.

A WIPI 2021-es jelentésében szereplő információk különösen fontosak, mert a 2019-es mutatókat hasonlítják össze a 2020-as mutatókkal, vagyis figyelembe veszik a világiárványt és annak hatását az új technológiák fejlesztésére világszerte. A 2019-es és 2020-as adatok

összehasonlításakor először is úgy gondolták, hogy a COVID-19 világjárvány lassulást fog eredményezni; az adatok azonban mást mutatnak.

Kulcsfontosságú globális adatok

Itt a WIPI-jelentés 2021 globális kulcsadatait ismertetjük.

- *Szabadalmak.* A bejelentések 1,6%-kal nőttek 2019-hez képest (2019. évi 3 224 200 vs. 2020. évi 3 276 700), elsősorban a kínai bejelentések jelentős növekedésének tulajdoníthatóan. A rendelkezésre álló adatokból kiderül, hogy Kínában 2020-ban 96 498-cal több bejelentést nyújtottak be, mint 2019-ben. Bár kisebb mértékben, de más ázsiai országokban is nőtt a bejelentések száma, így pl. Dél-Koreában, Hongkongban és Indiában. 2020-ban Kína a világszerte benyújtott összes bejelentés 45,7%-át adta.
- *Használati minták.* A bejelentések száma 2019-ben is jelentősen, 28,1%-kal nőtt (2019. évi 2 341 110 vs. 2020. évi 3 000 110). Ez elsősorban Kínának köszönhető, ahol ez a szám 29%-kal nőtt, és a világ összes kérelmének 97,6%-át teszi ki.
- *Védjegyek.* A bejelentések száma 13,7%-kal nőtt (2019. évi 15 130 000 vs. 2020. évi 17 198 300), ami ismét Kínának köszönhető, ahol a védjegybejelentések száma 19,3%-kal nőtt, és a világ összes kérelmének 54,3%-át tette ki. Az Egyesült Államokban is jelentős, 29,4%-os növekedés volt tapasztalható.
- *Ipari formatervezési minták.* A bejelentések száma 2%-kal nőtt (2019 évi 1 361 000 vs. 2020. évi 1 387 800). A növekedés a Kínában benyújtott bejelentések 8,3%-os emelkedésének köszönhető. Az Európai Unióban a bejelentések száma 0,1%-kal csökkent.

Kizárólag a szabadalmakra, védjegyekre és ipari mintákra összpontosítva az eredmények a következők:

Az 5 legjobb világszerte

Helyezés	Szabadalmak	Védjegyek	Használati minták
1	Kína	Kína	Kína
2	USA	USA	Dél-Korea
3	Japán	Irán	NSZK
4	Dél-Korea	NSZK	USA
5	NSZK	Japán	Olaszország

Az előző évekhez hasonlóan Kína vezető szerepe kiemelkedik. Kiemelendő Olaszország felbukkanása a használati minták osztályozásában. Végül Irán esete a védjegyeknél szembe-tűnő: az ország a 2020-as WIPI-jelentésben az ötödik helyen szerepelt, és ebben a jelentésben a harmadik helyre emelkedett.

A szabadalmak helyzete 2020-ban

Mint említettük, a bejelentések váratlanul 1,6%-kal nőttek világszerte. Ez természetesen a Kínában bekövetkezett jelentős, 6,9%-os növekedésnek tulajdonítható, az ország a világ összes bejelentésének 45,7%-áért felel. A növekedés további ázsiai országokban, például Dél-Koreában és Indiában is kiemelkedő. Más országokban azonban, például az Egyesült Államokban, ahol a kérelmek 3,9%-os csökkenését tapasztalták, ez nem következett be.

A nemzeti és regionális szellemi tulajdon-jogi hivataloknál ugyanaz a tendencia volt megfigyelhető, mint 2019-ben, vagyis a világ szabadalmi bejelentéseinek többsége ázsiai hivatalokhoz érkezett. A világszerte benyújtott bejelentések 66%-a a következő öt ország hivatalában összpontosult: Dél-Korea, Egyesült Államok, India, Japán és Kína.

2020-ban 1,6 millió szabadalmat adtak meg világszerte (az élen ismét Kína áll 530 127 szabadalommal). Ez 6%-os növekedést jelent 2019-hez képest. A hatályos szabadalmak rangsorát viszont továbbra is az USA vezeti (3,3 millióval), majd Kína következik (3,1 millióval).

Egy másik érdekes adat az elutasított kérelmek aránya. Braziliában, az NSZK-ban és az Egyesült Államokban a 2020. évi bejelentések kevesebb, mint 42%-ára adtak szabadalmat.

A PCT-rendszer használata, amely lehetővé teszi a szabadalmi bejelentések egyidejű benyújtását különböző országokban, 4%-os növekedést mutatott 2019-hez képest. Itt Kína áll az élen, amely 16,1%-kal növelte az e rendszert használó bejelentéseinek számát.

A nők részvétele

A 2021. évi WIPI-jelentés végül ismét kiemelte a szabadalmi rendszerben részt vevő nők számában világszerte elért előrelépést. Bár a PCT-rendszer használatában enyhe, 0,2%-os növekedés volt tapasztalható, a nők továbbra is csak 16,5%-át teszik ki a megjelölt feltalálóknek. Jó hír, hogy a női befektetők aránya a világ minden régiójában nőtt az elmúlt évtizedben. A legnagyobb női jelenléttel rendelkező országok Spanyolország (27,2%), Kína (22,4%) és Dél-Korea (20,5%). Ezzel szemben a legkisebb női részvételt mutató országok az NSZK (10,5%), Japán (10,4%) és Ausztria (8,1%) voltak. A női feltalálók nagyobb arányban voltak jelen az élettudományi szabadalmakban, különösen a biotechnológia és a gyógyszeripar területén.

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Gill Dennis: Timely reminder? High Court judgment clarifies scope of section 10(3) trademark infringement injuries in context of digital watch face apps [Időszerű emlékeztető? A felsőbbíróság ítélete tisztázza az angol védjegy törvény 10. szakaszának (3) bekezdése szerinti védjegy bitorlással kapcsolatos jogsértések hatályát a digitális óralapos alkalmazásokkal összefüggésben] International Law Office, 2022. augusztus 22.

Bevezetés

A felsőbbíróság (High Court) a közelmúltban a védjegy bitorlást az alkalmazások szöveg-összefüggésében vizsgálta. Az ítélet figyelemre méltó mind a bitorlás elemeinek e sajátos online környezetben történő értékelése, mind pedig az 1994. évi védjegy törvény (Trade Mark Act, TMA) 10. szakaszának (3) bekezdésében foglalt jogsértések hatályának vizsgálata miatt, amivel kapcsolatban még mindig viszonylag kevés ítélkezési gyakorlat áll rendelkezésre. Egy ilyen, a védjegy jogosult javára hozott bitorlási ítélet optimizmusra adhat okot olyan védjegy jogosultak számára, akik védjegyük megkülönböztetőképességének és/vagy jó hírvének sérelmére hivatkozva próbálnak érvelni, különösen akkor, ha az ő áruik és az alperes áruik között jelentős minőségi különbség van. (Az angol bíróság döntése számunkra azért is érdekes, mert a TMA sok vonása hasonlít az európaihoz, és magyar szempontból is tanulságos – a szemleíró megjegyzése).

Tények

A jelen ügy felperesei mind a svájci Swatch csoport (Swatch) tagjai voltak, és olyan márkákhoz tartoztak, mint a TISSOT, LONGINES, OMEGA, BREGUET, BLANCPAIN, GLASHÜTTE ORIGINAL és JAQUET DROZ; e márkák egyes órai sok százezer svájci frankba kerültek. Mind-egyik felperes a 9. és/vagy a 14. áruosztályba tartozó védjegyekkel rendelkezett. A 9. áruosztályba tartozó lajstromozások (a védjegyeiktől függően) a „csuklón viselt számítógépek, az idő kijelzését tartalmazó elektronikus készülékek, okosórák vagy óraalakú okostelefonok”, a 14. áruosztályba tartozó lajstromozások pedig (szintén a védjegyeiktől függően) az „órák, óraművek, időmérők és időmérő műszerek; kiterjesztett funkcionalitású okosórák és összekapcsolt órák, vagy olyan órák, amelyek adatokat közölnek az okostelefonokkal” (a SWATCH védjegyűek). Az ítélet során mindvégig elismerték, hogy a Swatch által gyártott és értékesített órák többsége magas színvonalú, presztízsértékű és (egyes esetekben) luxuskategóriájú volt, és minden bizonnyal mindegyik kívánatos volt a fogyasztók számára.

Az alperes (Samsung) a jól ismert technológiai csoport anyavállalata volt. A Samsung gyártott és értékesített egy okosórát (a GALAXY WATCH-ot), és működtetett egy külön alkal-

mazásboltot (SGA-bolt), ahonnan a GALAXY WATCH-tulajdonosok letölthették az általuk választott alkalmazásokat, hogy javítsák a GALAXY WATCH megjelenését vagy funkcionálitását. Az SGA-áruházban számos olyan, harmadik féltől származó digitális óralapot tartalmazó alkalmazást tettek elérhetővé, amelyek letöltése után a SWATCH órák egyikének a számlapja a GALAXY WATCH számlapján jelenik meg. Például ha letöltöttek egy BREGUET-óraszámlopokat tartalmazó alkalmazást, a GALAXY WATCH egy BREGUET-óraszámlopot jelenített meg. Minden egyes alkalmazás által generált óralap a Swatch védjegyek egyikét jelenítette meg – két példa látható az ábrán. A letölthető óralapok némelyike tartalmazta az óramárka lajstromozott szóvédjegyét, míg mások a SWATCH márka óralapjának kinézetét és benyomását utánozták.

A GALAXY WATCH-tulajdonosok számára a „mindig bekapcsolt” GALAXY WATCH-funkció megkönnyítette, hogy okosórájuk úgy nézzen ki, mint a sokkal drágább és tekintélyesebb SWATCH órák egyike. A bizonyítékok azt mutatták, hogy a digitális óraszámlop-alkalmazásokat mintegy 160 000 alkalommal töltötték le az SGA-áruházból.

Ami döntő fontosságú, hogy ezeket a digitális óralap-alkalmazásokat harmadik féltől származó fejlesztők készítették. A Samsung biztosította a platformot, hogy az alkalmazás fejlesztési munkája megvalósulhasson, és minden hozzá benyújtott alkalmazást felülvizsgált (bár a bizonyítékok azt mutatták, hogy a felülvizsgálat felületes volt, és egy kis létszámú és tapasztalatlan csapat végezte) mielőtt az SGA-áruházba került volna. Az áruház tartalmazott egy alkalmazáskereső funkciót. Ezen alkalmazások egy részét a GALAXY WATCH-tulajdonosok ingyenesen vehették igénybe, de ha a letöltés mégis díjköteles volt, akkor a Samsung az alkalmazásfejlesztővel kötött szerződése értelmében jogosult volt a bevétel egy részére. A Samsung folyamatos technikai támogatást nyújtott, ha a felhasználóknak bármilyen problémájuk adódott az alkalmazásokkal.

A Swatch védjegybitorlás miatt eljárást indított, és az ügy Falk bíró elé került a felsőbbírószágon. A Swatch védjegyei mind uniós védjegyek (EUTM-ek) voltak, a jogsértés a brexit előtt történt, ezért Falk bíró ítéletében a védjegybitorlást a 2017/1001 sz. uniós védjegyrendelet 9. cikkének (2) bekezdésében foglalt bitorlási rendelkezések összefüggésében tárgyalta. A 9. cikk (2) bekezdésének rendelkezéseit azonban megismétli a TMA 10. szakasza, így

az ebben az ítéletben tárgyalt kérdések közvetlenül ráolvashatók az egyesült királyságbeli védjegybitorlásra is.

Kérdések

A Swatch eljárást indított a következő jogcímenek:

- a 9. cikk (2) bekezdésének *a*) pontja – kettős személyazonosság megsértése [ennek megfelelő a TMA 10. szakaszának (1) bekezdése];
- a 9. cikk (2) bekezdésének *b*) pontja – a SWATCH védjegyekhez legalább hasonló megjelölés használata olyan árukkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatban, amelyek legalább hasonlóak azokhoz, amelyekre a SWATCH védjegyeket lajstromozták, ami összevetésszerűséget eredményez [ennek megfelelő a TMA 10. szakaszának (2) bekezdése az Egyesült Királyságban]; és
- a 9. cikk (2) bekezdésének *c*) pontja – a SWATCH védjegyekhez legalább hasonló megjelölés használata árukkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatban, ami az átlagfogyasztó szemében „kapcsolatot” teremt a megjelölés és a SWATCH védjegyek között, és a háromféle kár legalább egyikéhez vezet – nevezetesen a SWATCH védjegyek megkülönböztetőképességének vagy jó hírnevének sérelméhez, vagy a SWATCH védjegyek megkülönböztetőképességének vagy jó hírnevének tisztességtelen kihasználásához (mindegyik esetben kellő ok nélkül).

A Swatch azt állította, hogy védjegyeit bitorolták, mert azok megjelentek az alkalmazások által létrehozott digitális óralapokon, és szerepeltek az egyes alkalmazások nevében a kereshető SGA-áruházban.

A Samsung az elektronikus kereskedelemről szóló, 2000/31/EK sz. európai irányelv 14. cikkére hivatkozva hozta fel a tárhelyvédelmi védekezést, amelyet a 2002. évi európai elektronikus kereskedelmi irányelvrendeletek ültettek át az angol jogba.

Döntés

A döntésben Falk bíró alaposan elemezte a 9. cikk (2) bekezdése szerinti bitorlásra vonatkozó egyes próbák elemeit, és figyelemre méltó néhány olyan következtetése, amelyek az alkalmazásokon túl az online környezetben történő védjegybitorlás általánosabb értékelésére is kiterjeszthetők.

„Használat”

Falk bírónak először azt kellett értékelnie, hogy a Samsung tevékenysége a SWATCH védjegyek védjegyjogi értelemben vett „használatának” minősül-e. Úgy tűnt, hogy az uniós ítélkezési gyakorlat ebben a kérdésben a Swatch ellenében és a Samsung javára döntött, ami részletes vitához vezetett a Swatch és a Samsung beadványaiban. A *Google France*-, a

L’Oreal kontra eBay- és a *Coty*-ügyre is hivatkoztak. Az Európai Unió Bíróságának (EUB) e jól ismert ítéletei (többek között) megállapították, hogy egy online szolgáltató vagy piactér maga nem „használ” védjegyet védjegybitorlás céljából azáltal, hogy AdWords szolgáltatást nyújt (ahol a használt kulcsszavak harmadik fél védjegyeit másolják), vagy lehetővé teszi a felhasználók számára, hogy árujukat eladásra hirdessék.

A Samsung azt állította, hogy az általa végrehajtott egyes cselekmények egyike sem minősült védjegyjogi értelemben vett „használatnak”. Azzal érvelt, hogy az óraszám-alkalmazások feltöltés céljából történő felülvizsgálata egyáltalán nem jelentett használatot, és hogy az alkalmazások feltöltésével az alkalmazásszolgáltatók, és nem a Samsung helyezte el az alkalmazásokat az SGA-áruházban. Az alkalmazások letöltését az ügyfelek saját személyes használatra szerezték be, nem pedig a Samsung, és az ügyfél volt az, aki az óra számlapját a feltöltéssel rögzítette.

A Swatch igyekezett megkülönböztetni az ítélkezési gyakorlatot, azzal érvelve, hogy a Samsung aktív magatartást és ellenőrzést tanúsított az alkalmazások létrehozása és rendelkezésre bocsátása körül. A *Cosmetic Warriors*-ügyben hozott felsőbbbíróági döntésre hivatkozott, amelyben megállapítást nyert, hogy az Amazon megsértette a *Lush* kozmetikai vállalat védjegyeit, mert a „Lush” szó beírása az Amazon keresőjébe nemcsak a harmadik felek által eladásra kínált áruk megjelenítését eredményezte, ahol az értékesítést e harmadik felek teljesítették volna, hanem az Amazon által értékesített termékekét is. A bíró ebben az ügyben arra a következtetésre jutott, hogy az Amazon keresőmotorját úgy tervezték, hogy maximalizálja a weboldalon keresztül történő áruértékesítést, és hogy az Amazon sokkal többet tett annál, mint hogy pusztán lehetővé tette a vásárlók számára, hogy harmadik felek védjegyeit megjelenítsék a weboldalán. A Swatch azzal érvelt, hogy a Samsung szerepe hasonló volt, mint az Amazoné a *Cosmetic Warriors*-ügyben.

Falk bíró egyetértett ezzel, és megállapította, hogy a Samsung valóban „használta” a Swatch védjegyeit. Véleménye szerint bár az alkalmazásokat harmadik fél fejlesztői hozták létre, a Samsung szimbiózisban állt ezekkel a felekkel. A fejlesztők hozták létre az alkalmazásokat, de a Samsung elősegítette a létrehozást, felülvizsgálta és jóváhagyta az alkalmazásokat, és folyamatos technikai támogatást nyújtott a felhasználóknak. A Samsung hasznát húzta abból, hogy megosztotta a letöltésekből származó bevételeket a fejlesztőkkel, de ezen túlmenően szélesebb körű kereskedelmi előnyökre tett szert az alkalmazások elérhetőségéből. Ezek az előnyök a bíró szerint értékesebbek voltak a Samsung számára, mint maga a bevétel.

Falk bíró szerint a Samsung nem csak a szükséges technikai környezetet biztosítja ahhoz, hogy az alkalmazásokat feltölthessék, megjeleníthessék az SGA-áruházban és letölthessék. Egyértelműen kereskedelmi érdeke fűződik az SGA-áruházban található óraszám-alkalmazásokhoz, azok elérhetőségéhez, megjelenítéséhez és a fogyasztók általi használatához. A Samsung aktív magatartást tanúsított az alkalmazásokkal kapcsolatban, és ellenőrizte azok

elérhetőségét, valamint az alkalmazásokat és az azokban szereplő jeleket saját kereskedelmi kommunikációjában használta.

Az áruk és szolgáltatások azonossága

A Swatch azt állította, hogy a Samsung védjegybitorlást követett el a Swatch védjegyeinek a digitális óralapokon és az alkalmazások nevében történő használata miatt. A SWATCH védjegyeket a 9. áruosztályba sorolták, lényegében órák tekintetében. Falk bíró ezért meggyőződött arról, hogy a SWATCH védjegyeknek a digitális óralapokon történő használata azonos áruk vonatkozásában történő használatnak minősül.

Érdekes a Falk bíró által az okosórák és az alkalmazások hasonlóságáról levont következtetés. Egyértelműen nehézséget jelentett, hogy az alkalmazások és az okosórák önmagukban hasonlóak, ami miatt a kiegészítő jelleg fogalmához nyúlt vissza. A döntésnek ez a szempontja széles körben alkalmazható lehet, minthogy az alkalmazások a legtöbb technológiai terméket kiegészítik, ami kiterjesztheti a látszólag nem kapcsolódó termékekre, például az órákra vonatkozó védjegylajstromozások hatókörét.

Összetéveszthetőség és „kár”

A védjegybitorlás elemeinek értékelésével kapcsolatban két további kérdést érdemes megemlíteni.

Először is, az összetéveszthetőséggel kapcsolatban az EUTM-rendelet 9. cikke (2) bekezdésének *b)* pontja [a TMA 10. szakaszának (2) bekezdése] alapján Falk bíró meggyőződött arról, hogy a Swatch bizonyította az összetévesztés valószínűségét a digitális óralapok és az alkalmazások nevei tekintetében. Különösen arra a tényre mutatott rá, hogy a GALAXY WATCH-tulajdonosok az SGA-áruházat (és az abban található alkalmazásokat) a Samsung által hivatalosan kínálnak tekintik, és azt feltételezik, hogy a Samsung és a Swatch között valamilyen kereskedelmi együttműködés áll fenn. Falk bíró úgy vélte, hogy bárki, aki látja a digitális órák valamelyik digitális számlapját használatban, hasonló feltételezést fogalmaz meg a Samsung és a Swatch között fennálló licenc- vagy egyéb gazdasági megállapodásról.

Bár ez nem új jog, az angol bíróságok az eladás utáni helyzetre nem szoktak hivatkozni az összetéveszthetőség értékelésével kapcsolatban. Ez az ítélet hasznos emlékeztető a felperesek számára, hogy az ügyleti folyamat minden szakaszában értékeljék az összetévesztés lehetőségét, mert az a használat szakaszában is fennállhat, nem csak a vásárlási szakaszban.

Másodszor, Falk bíró megvitatta az EUTM-rendelet 9. cikke (2) bekezdésének *c)* pontja, illetve a TMA 10. szakaszának (3) bekezdése szerinti jogsértés megállapításához szükséges háromféle kárfajtát. Ezek a következők:

- a védjegyek megkülönböztetőképességének károsítása (a köznyelvben „felhígulásnak” nevezik);
- a védjegyek jó hírnevének sérelme (a védjegyek „elszíneződése”); és
- a védjegyek megkülönböztetőképességének vagy jó hírnevének tisztességtelen kihasználása („haszonlesés”).

A Swatch mindhárom formára hivatkozott.

Még mindig viszonylag korlátozott az ítélkezési gyakorlat arra vonatkozóan, hogy e sérelmek mindegyike ténylegesen mit foglal magában. Falk bíró döntése azonban azt sugallja, hogy legalább a sérelem első két formájának megállapításához viszonylag alacsony a küszöb.

Védekezés a tárhelyszolgáltatással szemben

A teljesség kedvéért itt érdemes megjegyezni, hogy a Samsungnak a 14. cikk szerinti tárhelyszolgáltatással kapcsolatos védekezése sikertelen volt. A 14. cikk előírja, hogy az „információs társadalommal összefüggő szolgáltatások szolgáltatója” nem felelős „a szolgáltatás igénybe vevőjének kérésére tárolt információkért”, feltéve, hogy a szolgáltatónak nincs tényleges tudomása jogellenes tevékenységről vagy információról, és a tudomására jutást követően haladéktalanul intézkedik az információ eltávolítása vagy az ahhoz való hozzáférés letiltása érdekében.

Falk bíró ismét a *Google France*-, a *L’Oreal kontra eBay*- és a *Coty*-ügyet vette figyelembe. Ezekkel kapcsolatban rámutatott, hogy a 14. cikkben említett információ tárolása megköveteli az információs társadalommal összefüggő szolgáltatótól, hogy magatartását műszaki, önműködő és passzív jellegűre korlátozza, és ne vállaljon aktív szerepet. Ennek fényében úgy ítélte meg, hogy a védelem nem megalapozott, ugyanazt az érvelést alkalmazva, mint a „felhasználás” értékelésével kapcsolatban. Ezt mondta:

A meglevő ítélkezési gyakorlatban alkalmazott megközelítés alapján korántsem egyértelmű, hogy amit a Samsung ebben az ügyben tett, az „pusztán műszaki, önműködő és passzív jellegű” cselekményekre korlátozódott, és nem volt tudomása az adatokról, illetve nem rendelkezett azok felett. Inkább a funkcionális és biztonsági felülvizsgálat mellett [a Samsung] viszonylag részletes tartalmi felülvizsgálatot is végzett Továbbá ... a Samsung aktív lépéseket is tett, többek között az alkalmazások tervezésének megkönnyítése és ösztönzése tekintetében, valamint okosóráinak az SGA-áruházban elérhető óralap-alkalmazásokra való hivatkozással történő marketingje tekintetében. Az ebből származó kereskedelmi előnye termékeinek értékesítésén alapult, nem pedig a tárolásért fizetendő díj bármilyen formáján. A Samsung az alkalmazások egy részét is népszerűsítette.

Falk bíró meggyőződött arról, hogy az alkalmazások felülvizsgálati folyamata azt eredményezte volna, hogy a felülvizsgálók és rajtuk keresztül a Samsung tudomást szereznek az alkalmazás nevééről és a digitális óralap megjelenéséről, és így „egy gondos gazdasági szereplő figyelmét felhívták volna a jogsértésre”. A Samsung e szerzett ismeretek alapján nem cselekedett a jogsértő tartalom eltávolítása érdekében, ezért a 14. cikk szerinti védekezés nem volt alkalmazható.

A 14. cikkre gyakran hivatkoznak a platformszolgáltatók az online szellemi tulajdon-jogok megsértésével kapcsolatos eljárásokban. Az ítéletből e szolgáltatók számára az a tanulság, hogy a védelem sikere kezdetben a tétlenségtől, majd a jogsértésről szóló értesítés esetén a gyors cselekvéstől függ. Amennyiben az alkalmazásgazdák segítséget nyújtanak az alkalmazások létrehozásában, a védelem az aktív szerepvállalás miatt nem állhat rendelkezésre. A passzivitás és a közvetlen kereskedelmi haszon hiánya a kulcs. Egyes alkalmazásgazdálkodási platformoknak felül kell vizsgálniuk üzleti modelljüket, ha biztosítani akarják, hogy ez a védelem nyitva álljon számukra, amennyiben a bitorlási eljárás rossz végére kerülnének.

Dr. Palágyi Tivadar

Dr. Matthew Ball: The Metaverse Will Reshape Our Lives. Let's Make Sure It's for the Better (A metaverzum átformálja az életünket. Reméljük, a javunkra). Life, 2022. július 18.

Az Egyesült Államok Értékpapír- és Tőzsdefelügyelete szerint 2022 első hat hónapjában a metaverzum szó több mint 1100 alkalommal jelent meg a szabályozási beadványokban. Az előző évben 260 említés történt. Az előző két évtizedben? Összesen kevesebb, mint egy tucat. Egyre inkább úgy tűnik, mintha minden vállalati vezető szükségét érezné, hogy megemlítsék a metaverzumot – és persze azt, hogy az természetesen jobban illik a vállalatuk képességeihez, mint a versenytársaikéhoz. Úgy tűnik, kevesen magyarázzák el, hogy mi is ez, vagy hogy pontosan mit fognak építeni. Úgy tűnik, a vezetői réteg nem ért egyet ennek az új platformnak az alapvető szempontjaival sem, beleértve a virtuálisvalóság-headsetek, a blokkláncok és a kriptográfia kritikusságát, valamint azt, hogy most van-e itt, hamarosan itt lesz, vagy évtizedekre van a jövőben?

Mindezek egyike sem akadályozta a befektetéseket. Sokat írtak már a *Facebook* „Meta” névváltoztatásáról és arról, hogy mostanra több mint 10 milliárd dollárt veszít évente a metaverzum kezdeményezéseken. De a világ hat másik legnagyobb tőzsdei vállalata – az *Amazon*, az *Apple*, a *Google*, a *Microsoft*, az *Nvidia* és a *Tencent* – is szorgalmasan készül a metaverzumra. Belső átszervezéseket hajtanak végre, átírják munkaköri leírásaikat, átalakítják termékkínálatukat, és több milliárd dolláros termékbevezetéseket készítenek elő. Januárban a *Microsoft* bejelentette a Big Tech történetének legnagyobb felvásárlását: 75 milliárd dollárt fizetett a játékipari *Activision Blizzard*-ért, amely „a metaverzum építőköveit fogja biztosítani”. A *McKinsey & Company* becslése szerint a vállalatok, magántőke-társaságok és kockázati-tőke-befektetők az idei év első öt hónapjában összesen 120 milliárd dollárt fordítottak metaverzumhoz kapcsolódó befektetésekre.

A fent említett munkák szinte mindeddig láthatatlanok maradtak az átlagember számára. Akárcsak maga a metaverzum. Nem igazán van olyan metaverzumtermék, amelyet megvásárolhatnánk, és a „metaverzum-bevétel” sem található meg az eredménykimutatásokban. Valójában úgy tűnhet, mintha a metaverzum, amennyiben valaha is létezett, már el is jött és el is tűnt volna. A kripto összeomlott. Ahogy a *Facebook* piaci kapitalizációja is, amely meghaladta a 900 milliárd dollárt, amikor a vállalat *Meta* névre változtatta a nevét, de 2022-ben 445 milliárd dollár körül mozgott, és a videójátékok eladása közel 10%-kal csökkent.

A metaverzum, egy 30 éves kifejezés, de közel százéves ötlet, körülöttünk formálódik. Néhány évtizedenként történik egy platformváltás – például a nagyszámítógépekről a PC-kre és az internetre, vagy az ezt követő fejlődés a mobil- és a felhőalapú számítástechnikára. Ha egy új korszak egyszer már kialakult, hihetetlenül nehéz megváltoztatni, hogy ki és hogyan vezeti azt. De a korszakok között általában éppen ezek a dolgok változnak.

Mi is ez a jövő? Gondoljunk a metaverzumra úgy, mint a létezés egy párhuzamos virtuális síkjára, amely átfogja az összes digitális technológiát, sőt, a fizikai világ nagy részét is uralni

fogja. Ez a konstrukció segít megmagyarázni a metaverzum másik gyakori leírását egy 3D-s internetként.

Bár az internet rugalmas, széles körű és nagy teljesítményű, nem a nagyszámú résztvevőt érintő élő és interaktív élményekre épült – különösen, ha 3D-s képalkotásról van szó. Az internetet elsősorban arra tervezték, hogy egy statikus fájlt (például egy e-mailt vagy egy táblázatot) át lehessen másolni és el lehessen küldeni egyik eszközről a másikra, hogy azt önállóan és aszinkron módon lehessen felülvizsgálni vagy módosítani. Részben ez az oka annak, hogy még a „streamingháborúk” és a multimilliárd dolláros nagy technológiai cégek korában is olyan megbízhatatlanok az egyszerű kétszemélyes videohívások.

Nem tudhatjuk előre pontosan, hogy a 3D-s internet milyen fontos lehet globális gazdaságunk számára, ahogyan az internet értékét sem tudtuk, de van némi rálátásunk a válaszra. Ahogy az internetkapcsolat és a számítógépes processzorok fejlődtek, a színtelen szövegtől a kezdetleges weboldalak és webblogok, majd az online profilok (mint egy Facebook-oldal) és a videóalapú közösségi hálózatok és szűrők felé mozdultunk el. Az általunk online előállított tartalom mennyisége a heti néhány üzenőfal-bejegyzésről, e-mailről vagy blogfrissítésről az életünket magába foglaló multimédiás tartalmak folyamatos áramlásává nőtte ki magát. Ennek a trendnek a következő evolúciója valószínűleg egy állandó és „élő” virtuális világ lesz, amely nem egy ablak az életünkre (mint például az Instagram), és nem is egy hely, ahol azt kommunikáljuk (mint például a Gmail), hanem egy olyan világ, amelyben mi is létezzünk – méghozzá 3D-ben (innen a hangsúly a kitűnő VR-headseteken és avatárokon).

2021-ben a *Johns Hopkins* idegsebészei a kórházban először végeztek élő műtétet egy kiterjesztett valóságot használó headset segítségével, így a sebész interaktív módon láthatta a beteg belső anatómiáját.

Szintén 2021-ben a *Google* bemutatta Project Starline nevű eszközét, amely gépi tanulást, számítógépes látást, tucatnyi mélységérzékelőt és kamerát, valamint szövegalapú, többretegű fénymezőkijelzőt használ 3D-s „holografikus videó” létrehozásához anélkül, hogy vegyesvalóság-szemüvegek használatára lenne szükség.

Az infrastruktúra egy másik jó példa. A hongkongi nemzetközi repülőtérén ma már a létesítmény élő „digitális ikertestvére” működik, amely lehetővé teszi a repülőtér üzemeltetői számára, hogy egy élő 3D-s szimuláció segítségével határozzák meg, hová kell irányítani az utasokat és a repülőgépeket.

A társadalom számára azonban nem világos, hogy pontosan mit is jelent a metaverzum. Ez érthető módon elbizonytalanít egyeseket, akik milliárdokat fektetnek be egy olyan dologba, amely játéknak tűnik. Gondoljunk azonban a metaverzumra úgy, mint a számítástechnika és a hálózatépítés negyedik korszakára, amely az 1950-es évektől az 1970-es évekig működő nagyszámítógépek, az 1980-as évektől a 2000-es évek közepéig tartó személyi számítógépek és az internet, valamint a ma tapasztalható mobil- és felhőkorszak után következik.

Mindegyik korszak megváltoztatta, hogy ki, mikor, hol, miért és hogyan fér hozzá a számítástechnikai és hálózati erőforrásokhoz. Ezeknek a változásoknak mélyreható következményei voltak. Ugyanakkor nehéz volt konkrétan megjósolni őket.

Mégis vannak olyan lényeges kérdések, amelyeket tisztázni lehet. A metaverzumot gyakran tévesen úgy írják le, mint a virtuális valóságba merülő headseteket, mint például a Meta Quest- (néhai Oculus VR) vagy a kiterjesztettvalóság-szemüvegeket, amelyek közül a leghíresebb példa a mai napig a Google hírhedt Glassa. A VR- és AR-eszközök a metaverzumhoz való hozzáférés kedvelt módjává válhatnak, de nem ezek jelentik az igazi megoldást. Vegyük figyelembe, hogy az okostelefonok nem azonosak a mobil internettel. A metaverzum sem Roblox, Minecraft, Fortnite vagy bármely más játék; ezek virtuális világok vagy platformok, amelyek valószínűleg a metaverzum részét képezik, ahogyan a Facebook és a Google is az internet része. Hasonló okokból gondoljunk a metaverzumra mint egyetlenre, ahogy azt mondjuk, hogy „az internet”, nem pedig, hogy „egy internet”.

A metaverzumot nem úgy kell elképzelni, mint az internet felújítását, és nem is olyasvalamiként, ami felváltja az összes mobilmodellt, -eszközt vagy szoftvert. Új technológiákat és viselkedési formákat fog létrehozni. De ez nem jelenti azt, hogy magunk mögött hagyjuk azt, amit jobban szeretünk.

A metaverzum még nincs itt (még akkor sem, ha egyes vezetők azt állítják, hogy itt van, vagy legalábbis a küszöbön áll). Ma a mobilkorszakban vagyunk, de az első mobilhálózati hívás 1973-ban volt, az első vezeték nélküli adathálózat 1991-ben, az okostelefon 1992-ben, és így tovább, egészen az iPhone 2007-es megjelenéséig. Bár lehetetlen megmondani, hogy mikor kezdődött a metaverzum kialakulása, de egyértelműen folyamatban van. 2021 közepén, alig néhány héttel az előtt, hogy a Facebook nyilvánosságra hozta volna metaverzum-szándékait, Tim Sweeney, a Fortnite-ot készítő *Epic Games* vezérigazgatója és alapítója, a cég 1998-as *Unreal* játékának előzetes kódjáról csevegett, hozzátéve, hogy a játékosok „portálokba léphetnek és különböző világok között utazhatnak ... harc nélkül, és körben állva beszélgethetnek”. Ezek az élmények akkoriban számos okból nem terjedtek el – túl kevés ember volt online, a világok létrehozására szolgáló eszközöket túl nehéz volt használni, az ezeket hordozó eszközök túl drágák és nehezek voltak stb. „Már nagyon-nagyon régóta vannak metaverzum-törekvéseink...” – tette hozzá néhány perccel később – „de csak az utóbbi években kezdett gyorsan összeállni a működő darabok kritikus tömege.” (Azt sem tudhatjuk, hogy a metaverzumot nem fogja-e a jövőben felváltani egy még tökéletesebb új virtuális valóság – a szemleíró megjegyzése.)

A metaverzum nem mutat eredendően negatív jövőképet, ami egy gyakori tévhit, mert a „metaverzum” szó egy negatív jövőképet adó regényből, Neal Stephenson *Snow Crash* (Hóomlás) című regényéből származik. A *Snow Crash* elődei, például William Gibson *Neuromancer* (1984) és Philip K. Dick *The Trouble With Bubbles* (Bajok buborékokkal) (1953) című regénye hasonlóan azt az érzést hagyják az olvasóban, hogy a metaverzum rontja a valós világot. A dráma a legtöbb fikció gyökere; az utópiák ritkán szolgálnak nép-

szerű történetek helyszínéül. Az 1970-es évek óta azonban számos „proto-metaverzum” jelent meg, amelyek középpontjában nem a leigázás vagy a hasznoszerzés, hanem az együttműködés és a kreativitás áll. Évtizedről évtizedre javul e világok realizmusa, valamint értékük és kulturális hatásuk.

A mai internet alapjait több évtizeden át építették fel kormányzati kutatólaboratóriumok, egyetemek, valamint független technológusok és intézmények munkájával. Ezek a többnyire nem nyereségérdekelte kollektívák jellemzően olyan nyílt szabványok létrehozására összpontosítottak, amelyek segítik az információk megosztását egyik szerverről a másikra, és ezáltal megkönnyítik a jövőbeli technológiákon, projekteken és ötleteken való együttműködést. Ennek a megközelítésnek messzemenő előnyei voltak. Bárki hozzáférhetett az internethez vagy építkezhetett rajta, bármilyen eszközzel, bármilyen hálózaton, alacsony költséggel vagy ingyenesen.

Mindez nem akadályozta meg a vállalkozásokat abban, hogy profitot termeljenek az interneten, vagy hogy fizetős falakkal vagy szabadalmazott technológiával zárt élményeket hozzanak létre. Az internet „nyitottsága” inkább azt tette lehetővé, hogy több vállalat épüljön fel, azok több felhasználót érjenek el, és nagyobb profitra tegyenek szert miközben a nyitottság megakadályozta, hogy az internet előtti óriások (és – ami döntő fontosságú – a távközlési vállalatok) irányítsák. A nyitottság az oka annak is, hogy az internetet az információ demokratizálásának tekintik, és hogy a világ legértékesebb részvénytársaságainak többsége az internet korszakában alakult (vagy született újjá).

Nem nehéz elképzelni, mennyire más lenne az internet, ha multinacionális médiakonglomerátumok hozták volna létre azért, hogy kütyüket adjanak el, hirdetéseket szolgáltatssanak, vagy felhasználói adatokat gyűjtsenek be a profit érdekében.

Jelenleg azonban a „vállalati internet” az elvárás a metaverzummal szemben. Amikor az internet megszületett, csak a kormányzati laboratóriumok és egyetemek rendelkeztek a „hálózatok hálózatának” kiépítéséhez szükséges számolási tehetséggel, erőforrásokkal és ambíciókkal, és a profitorientált szektorban kevesen képzeltek el kereskedelmi potenciált. Mindez nem igaz a metaverzumra, mert a magánvállalkozások az úttörői és építői.

2016-ban, jóval azelőtt, hogy a vállalatvezetők világszerte komolyan elgondolkodtak volna a metaverzumon, az *Epic Games* munkatársa, *Sweeney* azt mondta: „Ha egy központi vállalat megszerzi az irányítást a metaverzumok felett, akkor erősebb lesz, mint bármely kormány, és isten lesz a Földön”. Könnyű túlzónak találni egy ilyen állítást. De a *Citi* és a *KPMG* szerint a metaverzum 2030-ra akár évi 13 milliárd dollárnyi bevételt is hozhat. A *Morgan Stanley* 8 milliárd dollárra becsülte az Egyesült Államokban és Kínában, hasonlóan a *Goldman Sachs* 2,5 és 12,5 milliárd dollár közötti globális előrejelzéséhez, a *McKinsey* világszerte 5 milliárd dollárt prognosztizál. *Jensen Huang*, az *Nvidia* alapítója és vezérigazgatója úgy véli, hogy a metaverzum GDP-je végül meghaladja majd a „fizikai világ” GDP-jét.

Itt a negatív jövőképtől való félelem inkább tűnik jogosnak, mint vészjóslónak. A metaverzum eszméje azt jelenti, hogy életünk, munkánk, szabadidőnk, vagyónunk, boldog-

ságunk és kapcsolataink egyre nagyobb részét virtuális világokban fogjuk tölteni, és nem csupán digitális eszközök segítségével. Ez egy párhuzamos létezési sík lesz, amely digitális és fizikai gazdaságunk felett helyezkedik el, és mindkettőt egyesíti. Ennek eredményeképpen azok a vállalatok, amelyek ezeket a virtuális világokat és azok virtuális elemeit irányítják, sokkal fontosabbak lesznek, mint azok, amelyek a mai digitális gazdaságban vezető szerepet töltenek be.

A metaverzum így a mai digitális létezés számos nehéz problémáját, mint például az adatjogok, az adatbiztonság, a félretájékoztatás és a radikalizálódás, a platformok hatalma és a felhasználói boldogság, érzékenyíteni fogja. A metaverzum korszakában vezető szerepet betöltő vállalatok filozófiája, kultúrája és elsőbbségei fogják tehát meghatározni, hogy a jövő jobb vagy rosszabb lesz-e, mint a jelenlegi pillanat, nem pedig csak virtuálisabb vagy jövedelmezőbb.

Miközben a világ legnagyobb vállalatai és legambiciózusabb start-up vállalkozásai a metaverzumot követik, fontos, hogy mi – felhasználók, fejlesztők, fogyasztók és szavazók – megértsük, hogy még mindig rendelkezünk a jövőnk felett, és képesek vagyunk visszaállítani a status quot, de csak akkor, ha most cselekszünk. Igen, a metaverzum ijesztőnek, ha nem egyenesen rémisztőnek tűnhet, de a változásnak ez a pillanata a mi esélyünk arra, hogy összehozzuk az embereket, hogy átalakítsuk azokat az iparágakat, amelyek eddig ellenálltak a szétzilálásnak, és hogy egyenlőbb globális gazdaságot építsünk.

Sok minden bizonytalan a jövővel kapcsolatban, ahogyan az internet is az volt az 1990-es és 2000-es években. De megérthetjük, hogyan és miért fog működni a metaverzum; milyen élmények mikor, miért és kinek lesznek elérhetők; mi romolhat el, és mi az, aminek jól kell működnie. És ezeket az információkat felhasználhatjuk a jövő alakítására, ahogyan a Big Tech is teszi és tenni fogja. Dollármilliárdok forognak kockán, ahogy a vezetők szoktak emlékeztetni minket – és ami még fontosabb, az életünk.

Dr. Palágyi Tivadar

Marcus Du Sautoy: *A kreativitás kódja. Hogyan tanul a mesterséges intelligencia írni, festeni és gondolkodni.* Park Könyvkiadó, 2022; ISBN: 9789633555774

„A mesterséges intelligencia úttörője, Alan Turing sok éve tette fel akkor botrányos kérdését: 'Tudnak a gépek gondolkodni?'. Ma az oxfordi matematikus Marcus du Sautoy hasonlóképp provokatív kérdése: 'Tudnak a gépek alkotni?'”

– a Forbes bevezető mondata nagyinterjújához a szerzővel.

Vajon kiderül-e, hogy a Tervező arra használta fajunkat, amire maga nem volt képes: létrehozni a fejlett, önálló mesterséges intelligenciát?

– Stanislaw Lem nyomán.

A *University of Oxford* róla szóló oldala hosszan sorolja eredményeit, kitüntetéseit, elismeréseit. Ebből: „Charles Simonyi Professor for the Public Understanding of Science”, matematikaprofesszor és Fellow a New College-ban. 2010-ben megkapta az Order of the British Empire rangot „a tudománynak tett szolgálataiért”, 2016-tól Fellow of the Royal Society.

Az egyetem oldalán az *eredeti kiadó, a 4th Estate ajánlója* – abból:

(Hivatkozás nélküli idézetek a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

„Az emberi fajnak a rendkívüli adottsága, hogy műalkotásokat tud létrehozni, amelyek kiterjesztik és átformálják, mit jelent ember lenni. (Izgalmas kérdés, mit is tekintünk műalkotásnak. A kidolgozás fejlettségét tekintve akár egynémely madárfaj fészke is 'műalkotás', messze inkább, mint pl. az 'objet trouvé' műfajának sok 'remeke', ám hiányzik belőlük egy esszenciális tényező: hogy mondani akarnak vele valamit a nyilvánvalón túl. Az ember a műalkotással mindig ezt teszi. Hogy aztán mit és miként terjeszt ki és formál át vele, az egyebek közt erősen függ a korszellemtől, amelyre ugyanakkor maguk a műalkotások is hathatnak – Osman P.) *Az ilyen alkotások kifejeződései annak, amit du Sautoy 'a kreativitás kódjának' nevez.* Mégis, vannak, akik úgy tartják, hogy a fejlemények a mesterséges intelligenciában (MI) és a gépi tanulásban (ML) olyan kifinomultak, hogy azok megtanulhatják, mit jelent ember lenni – azaz képessé válnak feltörni e kódot.” – Itt két választásunk van: vagy hiszünk az anyagtól független szellem létezésében, vagy el kell fogadnunk, hogy ha a technika képes az agy paramétereivel bírni, netán azokat túl is szárnyaló informatikai rendszert létrehozni, aligha áll valami is annak útjában, hogy az szintúgy birtokában legyen ennek a „rendkívüli adottságnak”. „Vajon az MI új eszközei azt is elhozhatják, hogy többé nem csak az ember képes művészetet alkotni? Ebben a könyvben du Sautoy azt vizsgálja, mit jelenthetnek ezek az új fejlemények mind az alkotóművészetekben, mind pedig saját területén, a matematikában. A Turing tesztől az AlphaGo-ig (utóbbiról szó lesz – Osman P.), vannak-e határok abban, hogy mire képesek az algoritmusok, vagy azok tökéletesen utánózni tudhatják az emberi kreativitást? Mi több, képesek lehetnek-e segíteni Marcust, hogy mélyebben belelásson a komplex matematikai problémákba, amelyekkel oly gyakran küzd?”

A *Harvard University Press* ajánlójából: „Képes-e egy gép megtenni bármit, amit az ember – csak jobban? Most, hogy az algoritmusok képesek tanulni és alkalmazkodni, vajon a gépek is részesei lesznek a kreativitás jövőjének? *Nehéz elképzelni jobb idegenvezetőt az MI elképesztő világához, mint az ünnepelt oxfordi matematikus, du Sautoy.* Programok már képzitene műveket írók, festők, zeneszerzők alkotásainak hasonlatosságára, ám vajon csak utánóznak, vagy megvan bennük, ami az alkotáshoz kell? Du Sautoy úgy érvel, hogy e kérdés megválaszolásához meg kell értenünk, miként működnek az ezeket alkotó algoritmusok.

A legtöbb MI-ről szóló könyv a munka jövőbeni világára összpontosít. Ez a *kreatív technológiák élvonalába visz minket*, és egy sokkal pozitívabb és váratlan víziót kínál jövőbeli együttélésünkről a gépekkel.”

Részlet a *Forbes* fentebb említett nagyinterjújából (2019. máj. 22):

- „Mit gondol, ha az MI valaha is sikeresen meghaladja a Lovelace-tesztet (a tesztről kissé lentebb – Osman P.), az ünneplésre vagy aggodalomra ad majd okot?
- Arra hajlok, hogy izgalmasnak találjam, mintsem félelemkeltőnek. Jelenleg, az MI egy rendkívül erőteljes eszköz, amely egy új birodalomba vihet minket, embereket. Az igazi kihívás itt elválasztani a kódot (az MI-t – Osman P.) a kódolótól: *hol a pont, amikor azt mondhatjuk, a kreativitás valóban a kódhoz tartozik, és nem a kódolóhoz?* Ami ma igazán izgalmassá teszi a Lovelace-tesztet: *a gépi tanulás és a mélytanulás esélyt ad nekünk, hogy olyan kódot alkossunk, amely képes fejlődni, megváltozni, és elkezdheti leválasztani magát az eredeti emberi kódolóról.*
- Miben látja a legnagyobb potenciált az MI számára az emberi kreativitás kiterjesztésében?
- *A kreativitás erőteljes előmozdítása valóban érdekes példái közé tartoznak a kreatív, egymással viaskodó hálózatok, ahol egy algoritmusban megragadjuk a módot, ahogy az alkotó művészek dolgoznak. Az elképzelés: létrehozni két algoritmust, amelyek két gondolkodási séma szerint működnek: az alkotó és a megkülönböztető (discriminator), s ezek együttműködnek, hogy létrehozzanak valamit, ami mindkettjük ítélete szerint értékkel bír.*

Megtaníthatjuk az algoritmust, hogy 'kitörjön a sablonból', de az kell, hogy e kitörés úgy történjék, hogy valami érdekeset eredményezzen. Ehhez tehát kell egy algoritmus, hogy megítélje, vajon a szabályszegések hoztak-e nekünk valami érdekeset.

A magam munkájában ezt egyértelműen tapasztalom. Matematikusokkal dolgozom világszerte, és úgy találom, hogy egy másikkal együttműködve sokkal nagyobb haladást tudok elérni. Például, egy ilyen együttműködésben én vagyok az az őrült alkotó, aki különféle dolgokat próbál ki, széttör és összerak, és ő a megkülönböztető, aki mondja: 'nem, ez nem működik' vagy 'ez nem teljesen így van'. Egy kreatív viaskodó hálózatban két algoritmusunk van, amelyek egymást ösztönzik messzire menni, de nem túl messzire.

- Mit gondol, az emberi kreativitás kiterjesztésének eszközeként az MI hol ütközik a maga korlátaiba?
- Meglepő módon, *ahol az MI vergődni látszik, az az írott szó*. Óriási adattömegeink vannak a számítógépek számára, hogy tanuljanak belőlük, és valóban képesek is voltak megtanulni nagyon hatékonyan fordítani, de nem azzal a finom árnyaltsággal, ahogyan az ember fordít egyik nyelvről a másikra. (Ez érthetőnek tűnik. Ahol az MI, egyelőre legalábbis, a legkevésbé képes közelíteni az emberi elme teljesítményét, az nagy valószínűséggel az érzelmek és hangulatok világa, az érzelmi intelligencia. A szépirodalomban pedig a jó fordításnak legalább annyira a mű érzelmi töltetét és hangulatát kell visszaadnia, mint a szavak pontos, szikár jelentését. Egy szerelési utasítást fordítani könnyű, ám egy impresszionista verset? De miként is tanulhat az MI érzelmeket és illékony hangulatokat? Talán megkockáztatható: ahogy az MI önálló gondolkodóvá válik, magas szintű gondolkodóként először valószínűleg a savant szindrómás autistákhoz lesz hasonló, náluk sokkal szélesebb és mélyebb tudással, de hasonló problémákkal – Osman P.)
- Könyve vége felé ’bevallja’: *egy 350 szavas szakaszát egy algoritmus írta. Bárki is felfedezte már azt?*
- *Még a szerkesztő sem tudta*. Nem akarom megmondani, melyik ez a szakasz, mert szórakoztató az olvasónak, hogy találja meg magának. De ez egy remek példa bemutatni az egész dolog összefüggéseit: a könyv valamiképp önmaga kifejezőjévé válik.”

S jöjjön a könyv!

„’A műalkotás szabályt teremt; a szabály nem teremt műalkotást.’ Claude Debussy” – ezzel az idézettel nyit. Ám miféle szabályt teremt a műalkotás, és vajon nem maga Sautoy szerint is épp az az alkotás, ha a szabályon túllépve hozunk létre sikeres, megragadó újdonságot? A szabály meghatározza a világot – azon belül maradni, mi abban az alkotás? Témánkhoz kapcsolódva, ha az algoritmus a programsora szerint működik, mi abban az intelligencia?

Indulásul Ada Lovelace-t idézi: „Az ő észrevételeit tekintik a kódalkotás felé tett első, úttörő lépésnek. Ebből a gondolati magból bontakozott ki a mesterséges intelligencia egész mai világunkon végigsöprő forradalma.” Elmondja: Lovelace Charles Babbage gépének terveit vizsgálva jutott arra a következtetésre, hogy „[a]z analitikus gépnek nem célja valamit teremteni. Azt végzi el, amire utasítjuk. Megvannak a korlátai: *csak annyit kaphatunk tőle, amennyit beletettünk* – nem többet.” „Ez a gondolat sokáig volt mantrája a számítástudománynak. Néhányan azt vetették fel, hogy csak akkor programozhatunk egy gépet intelligenssé, ha előbb megértjük az emberi intelligenciát.” – Nyilvánvaló, hogy ez teljesíthetetlen premissza lenne – messze vagyunk az emberi intelligencia mibenlétének és működésének megértésétől, s alighanem épp a mesterséges intelligencia lesz az, amely egyszer majd eljut ennek feltárására. Szerencsére, amint itt következik, a fejlesztés más utat választott – ha tetszik, kitört e felállított szabályból.

„Hogy mi zajlik a fejünkben, az továbbra is rejtély, de az utóbbi években újfajta módja támadt a kódról való gondolkodásnak. A programozás 'felülről lefelé' módszerét felváltotta a 'lentől felfelé' szemlélet: hagyjuk az útkeresést a számítógépre. Kiderült, hogy nem kell előzetesen tisztázni, mi az emberi intelligencia. Engedjük a gépet járkalni a digitális tájon, hadd tanuljon, mint a gyermek. A gépi tanulással létrejött kódok meglepően lényeglátó lépéseket kínálnak; addig észrevétlen jellegzetességekre figyelnek fel az orvosi képalkotásban, és okosan fektetnek be a részvényt piacon. A kódolók mai nemzedéke bízik benne, hogy végre rácáfolhat Ada Lovelace-re: mégiscsak kaphatsz többet annál, amennyit beprogramoztál.” – Ez a lényege az öntanulás képességének.

„De van az emberi törekvésnek egy olyan birodalma, amelyről még úgy gondoljuk, hogy oda sohasem tehetik be a lábukat a gépek: éspedig a kreativitás. (Az egész könyv lényegében ennek ellenkezőjét bontja ki, az ütemet, utakat és a távlatokat vizsgálva – Osman P.) Rendkívüli képességünk van a képzeletre, az újításra, olyan műalkotások létrehozására, amelyek kitágítják, átalakítják és magasabbra lendítik az emberi létet: azt, hogy mit jelent embernek lenni. Ezt a fajta kiáradást, kisugárzást nevezem emberi kódnak. Erről a kódról azt gondoljuk, hogy csak az emberre jellemző, hiszen azt tükrözi vissza, hogy mi az: embernek lenni. (Valójában mi is az: embernek lenni? Szinte beláthatatlanul nagy irodalma van ennek, ám igazán helytálló, a modern tudomány kritériumai szerinti meghatározása viszont nincs. Platón kétlábú tollatlan állatától a technikailag debilig, a kocsmatölteléktől, a sorozatgyilkosig, Mozartig, Einsteinig, Hitlerig és Kalkuttai Szent Terézig, a biológiai hardvertől eltekintve miben áll a kritériumként vehető közös nevező? Talán majd ha az MI eljut az emberével vetekedő intellektuális szintre, akkor világlik ki – már ha kiviláglik –, miben áll embernek lenni? – Osman P.) Hogyan is remélhetné egy gép, hogy valaha is alkotóként Mozart, Shakespeare vagy Rembrandt nyomdokaiba léphet – netán még versenyezhet is velük?

Túlnyomórészt a Nyugat művészetére fogok hivatkozni. Ezt ismerem. Izgalmas lenne persze tudni, hogy más kultúrák művészete mennyivel inkább lehetne egy gép kimenetele, de az a gyanúm, hogy itt valami egyetemes kihívásról, próbatételről van szó – olyasvalamiről, ami túl van a kulturális határokon. (Valóban, hasonlóképp az 'embernek lenni' kérdéséhez, miként definiálható, mi a művészet? Mi a közös a klasszikus feketeafrikai vasszobrocskáiban, a Mona Lisában, a kubistákban, a nonfiguratív absztraktokban és Andy Warhol Marilyn Monroe-jában? – Osman P.)

Csúszós pályán folytatja, roppant vegyes példák sorolásával: „Az emberi kreativitás persze túlnyúlik a művészeteken; példa rá a Michelin-csillagos Heston Blumenthal molekuláris gasztronómiája, a holland futballcsatár, Johan Cruyff cselei, Zara Hadid íves körvonalú épületei, a Rubik-kocka. Még a Minecraft és a hozzá hasonló játékok kódjának megalkotását is az emberi kreativitás nagyszerű megnyilatkozásának tekinthetjük.”

S a konklúzió: „De mit értünk valójában azon a hol ilyen, hol olyan alakban megjelenő szón, hogy kreativitás? Akik megpróbálták már megfogni, azok rendszerint három elgondolás körül köröznék: a kreativitás készítés valami új, meglepő és hasznos létrehozására.” A továb-

biakban Du Sautoy a „hasznos” helyett „értékesről” beszél, s ezzel újabb kérdés áll elénk: mi tekintendő értékesnek? „Vajon mi tesz valamit értékessé? Csupáncsak ár kérdése volna? Másoknak is el kell ismerniük ahhoz, hogy értékes legyen? Tarthatok éppenséggel értékesnek egy általam alkotott verset, festményt, de nem valószínű, hogy szélesebb körben is egyetértésre találnék. (Ismét egy fogalom, amelyet értelmezni kell: 'értékes'. Az érzelmi érték teljesen elkülönül a gazdaságitól, Az alkotónak 'értékes' lehet a műve, a szülőnek a gyermeké, mert érzelmileg kötődnek hozzá. Gazdasági értelemben viszont bármi csak akkor és annyiban értékes, ha és amilyen értéken azt mások elismerik – Osman P.) Lehet fordulatoss egy regény, de attól még nem lesz feltétlenül értékes is. De a történetmesélésben, építészetben vagy zenében egy új és meglepő felfogásmód – ha mások is elfogadják, és máshogy látjuk vagy tapasztaljuk tőle a dolgokat – általában értékesnek minősül. *Ezt nevezte Kant 'példaszerű eredetiségnek': egy eredeti cselekedet, amely másokat inspirál. Ezt a fajta kreativitást régóta jellegzetesen emberinek tekintik.*”

Fura tétel következik: „De a kreativitás egy bizonyos szinten nem több kémiai és idegi jelenségeknél. Ez az emberi kód évmilliók fejlődéssel íródott az agyunkba. *Ha boncolgatni kezdjük az emberi faj kreativitásának megnyilatkozásait, akkor lassan felismerjük, hogy a kreatív folyamat szabályokban gyökerezik.* Lehetséges volna, hogy kreativitásunkban több az algoritmus és a szabályszerűség, mint szívünk szerint elismernénk? (Alighanem elmondható, hogy az ember már egyre inkább az eredeti biológia alapra – Homo sapiens sapiens – épülő társadalmi termék, hiszen a gondolkodását, magatartását, életvitelét és a mindezeket meghatározó értékrendjét az egymást követő társadalmak ráhatásai határozták meg, s még inkább az, amelyben nevelkedett és él. Fokozottan áll ez a kreativitásra – Osman P.)

Ennek a könyvnek az a célja, hogy az új mesterséges intelligenciát a határaiig szorítva ki-derítse, vajon versenyezhet-e az az emberi kóddal – vagy netán túl is léphet rajta? Tudhat-e egy gép festeni, zenét szerezni vagy regényt írni? Ha megismerkedik a ránk hatással lévő művészettel, és megérti, miben tér el az a szürke hétköznapiól, akkor vajon kreatívvá válhat-e tőle? Vagy kiterjesztheti-e a mi kreativitásunkat, és segíthet-e olyan lehetőségeket meglátnunk, amelyek eddig elkerülték a figyelmünket? A kreativitás nehezen megfogható szó, sokféleképpen érthető a különféle körülmények között. *Itt legfőképpen a művészeti kreativitással fogok foglalkozni.*”

Indíttatás: „Egyebek között éppen a *kreatív indíttatás, lendület különböztet meg lényegileg bennünket más állatoktól.*” – Új fogalom lépett be: „kreatív indíttatás, lendület”. Minél többet tudunk az állatokról, annál többüknél ismerhetünk fel bizonyos kreativitást, különösen az eszközhasználatban. Ebben azonban kreatív indíttatás nincs, az állat az idők folyamán kialakult „operációs rendszere” szerint viselkedik, s nem törekszik arra, hogy abból kilépve valami újat hozzon létre.

„*A mesterséges intelligencia létezése elevenünkbe vág:* megmutatja, hogy jó néhány emberi feladatot gépekkel is el lehet végeztetni – talán még hatékonyabban is. Ez a könyv azonban

nem a vezető nélküli autó meg a számítógépes orvoslás jövőjét kutatja, hanem azt igyekszik kideríteni, hogy ezek az algoritmusok a lényegét tekintve versenyre kelhetnek-e az emberi kóddal. Lehet-e kreatív a számítógép? Mit jelent kreatívnak lenni? (Ez a mindinkább csilliárd dolláros kérdés, körülötte forog az egész mondanivaló! Lényegében azt jelenti, minőségben túl tud-e lépni önmagán az ember segítségével nélkül – Osman P.) Ezeket vizsgáljuk majd, és néhány más dolgot is.”

„Az emberek művészi teljesítménye lehetővé teszi, hogy betekintést kapjunk az agyunkat működtető összetett emberi kódba; s látni fogjuk, éppígy a számítógépek által generált művészet is meglepően hatásos utat kínál az algoritmusok működésének megértéséhez.” – Valóban? Ha olyan, kétségkívül „igazi” művészek teljesítményét nézzük (bármit is jelent voltaképp a „művész” és az „igazi”), mint Picasso és Salvador Dalí, legalább kétféle betekintést kapunk az „emberi kódba”, s e kettő különféle ötvöződéseit is. A talán kissé naiv alap, hogy két művészóriás alkot. Egy lépéssel továbbmenve, két művészóriás alkot a korszellemnek megfelelően. A korszellem ugyanakkor egy igen sajátos váltáshoz is alapul szolgál, hiszen kevés kivétellel áruvá tesz szinte mindent. Ez Dalí és Picasso műveit kétarcúvá teszi – igazából a képzőművészeti alkotások egész világát –, s míg ezek egyike az intellektuális alkotás, a másik a befektetési eszköz, amely jó választás esetén nyereségszerzésre szolgálhat. Ez utóbbit tekintve elmondható, hogy Dalí és Picasso a 20. század legnagyobb marketing-zenijeit közt voltak, s mindkettejük talán legnagyobb műve a kép, amelyet önmagukról a közgondolkodásban teremtettek, s amely erősen hozzájárul műveik fogadtatásához is. Talán még csak nem is túlzás felvetni, hogy Picasso *Femme-fleur c.* alkotását leginkább egy dolog különbözteti meg egy tehetséges gyerek művétől, s ad neki sajátos egyediséget és vele igen magas anyagi értéket: az ő neve. Viszont ne tévesszük szem elől: a név képessége, hogy értéket adjon bárminek, maga is egy rengeteg munkával és kreativitással létrehozott alkotás! Gazdasági pályán ez a branding.

„A lentről felfelé módszer szerint előállított kóddal egyebek között az a nehézség, hogy a kódolók valójában nem is értik, hogyan működik az előálló végleges kód. Miért dönt így a gép? A gép által létrehozott művek szinte nagyítóüveget adnak a gép tudattalan döntéseinek elemzéséhez. („Tudattalan”?? – Osman P.) És felfedhetik azokat a korlátokat, veszélyeket is, amelyek óhatatlanul együtt járnak a kódkészítéssel, még ha nem értjük is őket minden részletükben.”

Lovelace-teszt: „A jó matematikusnak fontos jellemzője az intuíció és a művészi érzékenység. Ezeket a vonásokat pedig sohasem lehet egy gépbe beprogramozni. Vagy talán mégis?” – „Beprogramozni” – de mit is? Aligha kétséges, hogy valódi MI-vé az öntanuló MI válhat, amely minden bizonnyal előbb-utóbb megszerzi az önfejlesztés képességét is. Így már csak az öntanulás képességét, sőt, talán csak annak kiindulását kell jól beprogramozni. Remek példa erre az AlphaGo létrehozása, amelyről később szólnunk. „[Lovelace] hitt benne, hogy a kreativitás a kódolóból fakad, nem a gépből. Eltolható-e valamelyest ez a részarány a kód felé? A mai kódolónemzedék úgy tartja, hogy igen.”

„A mesterséges intelligencia feltűnésének hajnalán Alan Turing felvetett egy nevezetes tesztet a számítógép intelligenciájának felmérésére. Magam most egy új teszttel szeretnék előállni: a *Lovelace-teszt*tel. *Egy algoritmus akkor megy át ezen a Lovelace-teszten*, ha sikerül megismételhető módon (vagyis nem hardverhibából adódóan) létrehozni valamilyen műalkotást, de a programozó nem talál rá magyarázatot, hogy az algoritmus ezt hogyan csinálta. *Ez a gép által teljesítendő próbatétel: előállni valami újjal, meglepővel és értékessel*. A gép részéről, hogy csakugyan kreatívnak lehessen tartani, szükség van még egy lépésre: többet kell hozzáadnia a végeredményhez, mint amennyi a kódoló és a kezdeti adatokat összeállító ember kreativitásából adódna. Ada Lovelace ezt a követelményt gondolta teljesíthetetlennek.”

A *teremtőkészség teremtése* c. második fejezet érdekes paradoxonnal indul. Mottója egy Picasso-mondás: „A kreativitás legfőbb ellensége a józan ész”, ami nyilvánvalóan nem igaz (legfőképp a józan ész viszi előre az innovációt, s vállalja a velejáró kockázatokat és befektetéseket a fejlődés, és végső soron az életbenmaradás érdekében), viszont a mondás remekül illik Picasso talán legfőbb alkotásába, a maga zseniális kreativitással létrehozott, megragadó szélsőségekre és ellentmondásokra épített arculatába.

Sautoy itt Margaret Bodent idézi, a Royal Society ama bizottságából, amely „azt igyekszik felmérni, hogy vajon milyen hatása lesz a gépi tanulásnak a társadalomra a következő évtizedekben. *Bodennek a kreativitásról szóló gondolatait éreztem a legtalálóbbnak a gépi kreativitás tanulmányozásához vagy értékeléséhez.*”

„Boden eredeti gondolkodó, évtizedek óta sikerrel kapcsol össze különféle tudományterületeket; egy személyben filozófus, pszichológus, orvos, a mesterséges intelligencia szakértője és a kognitív tudományok művelője, aki mindig tevékeny elméjével nyolcvanon túl is lelkesen latolgatja, *mire lehetnek képesek a számítógépek. E tekintetben az emberi kreativitás három típusát különböztette meg:*

A *felfedező kreativitás* a már meglévőt veszi alapul, annak a határait feszegeti: mi minden lehetséges a szabályok adta kereteken belül.” Sautoy példákat hoz Bachtól, Renoiron és Pissarrón át Claude Monet-ig, majd „[a] matematika örömet leli az effajta kreativitásban.” „Boden úgy véli, hogy *a felfedezés teszi ki az emberi kreativitás 97%-át. A számítógépek kitűnőek ebben a fajta kreativitásban*; számítástechnikai eszközökkel a végletekig lehet juttatni egy mintát vagy szabályrendszert, mert sokkal több számítás végezhető el velük, mint emberi aggyal. De vajon elegendő-e ez? *Ha valóban eredeti teremtő aktusra gondolunk, akkor általában valami még sokkal váratlanabbat képzelünk el.*”

„A *kreativitás második fajtáját a kombináció jellemzi*. Gondoljunk arra, ahogyan egy művész vesz két teljesen eltérő konstrukciót, és megkísérli ötvözni őket. Az egyik világot irányító szabályok sokszor érdekes új keretet sugallnak a másik világra nézve. A kombináció nagyon hatékony eszköz a matematikai kreativitás területén. (Példák következnek – Osman P.) A művészetek is sokat nyerhetnek a kölcsönös megtermékenyítő hatásból. (Példák ze-

nétől kreatív mesterszakácsokig – Osman P.) Érdekes jelek utalnak arra, hogy *ez a fajta kreativitás tökéletesen megállhatja a helyét a mesterséges intelligencia világában is.*”

„A legrejtélyesebb és legkevésbé megfogható az *átalakító kreativitás*. Ez működik azokban a ritka pillanatokban, amelyekben az egész játék megváltozik. Minden művészeti formában ott vannak ezek az ugrásszerű változások. Az ilyesfajta átalakulások nagyon sokszor együtt járnak a játékszabályok megváltozásával, vagy egy, az előző nemzedékek által elfogadott feltevés elvetésével. *Megindíthat-e a számítógép ilyesfajta fázisátalakulást, átlendíthet-e bennünket egy új zenei vagy matematikai állapotba? Ez tényleges próbatételnek tűnik.* Az algoritmusok megtanulják, hogyan tegyenek valamit azoknak az adatoknak az ismeretében, amelyekkel kölcsönhatásba jutnak. Vajon nincsenek-e ezáltal arra kárhozotva, hogy mindegyre ugyanazt állítsák elő? Egy rendszert igenis lehet irracionális viselkedésűre programozni; kialakíthat sz olyan metasabályt, amely majd viselkedésének megváltoztatására készíti. *S ahogyan látni fogjuk, a gépek nagyon is jók ebben.*” – Álljunk meg itt két szóra! Először is: „a rendszert programozni” – a lényeg, amint arról szó volt, éppen az eredeti programtól való elszakadás, amikor az MI már maga alakítja a programját, szabályrendszerét. Így akár az eredeti programozóján bármilyen messze túllépve is eljuthat az átalakító kreativitáshoz. A másik: „irracionális” – a „racionális” mindig gondolkodásmódhoz, értékrendhez kötött kategória. A kiinduló állapotban racionálisnak minősülőnek ellentmondó nem szükségképp irracionális, hanem lehet egy fejlettebb racionalitás megtestesítője is. Remek példa erre, amelyet Sautoy is hoz, az imaginárius számok bevezetése, de akár annak tűnhetett először a keszonbetegség kezelése a nagynyomású kamrával is. S amíg az MI meg nem tanul az emberhez hasonlóan félelmet érezni a kudarcból, szinte korlátlan információs bázisával és műveltségző kapacitásával sokkal bátrabban, messze szélesebb határok közt kereshet átalakító kreativitással elérhető új eredményeket, mint az ember.

A könyvben itt alfejezeteként az egyik legalapvetőbb kérdés következik, minden fejlődés Szent Grálja: „*Tanítható-e a kreativitás?*” Az első válasz adja magát: valamilyen szinten igen, hiszen legalább az ókori görögök óta, s egyebek közt a képzőművész-mesterek műhelyeiben, ez történt, és történik minden mesteriskolában. E mesterek a „kódoló”, s részben a „kód” minőségétől, másrészt pedig a tanítvány tehetségétől függ, mennyire képes előbbre lépni. *Honnan az alkotás adománya, az ihlet?* – keresi Sautoy, és fontos tételt állít fel: „Lehet persze, hogy a művész nem képes elmondani, honnan erednek az ötletei, de abból még nem következik, hogy ne követne maga is szabályokat. *A művészet tudatos kifejeződése az öntudatlan gondolkodási folyamatainkat alkotó számtalan logikai kapu állapotának.*”

„*Mi kell a kreativitás ösztönzéséhez? Be lehetne azt programozni egy gépbe?* Volnának olyan szabályok, amelyeket betartva majd kreatívvá válunk? Más szóval, lehet-e a kreativitás tanult képesség?” – indul a következő gondolatmenet. Már az eddig olvasottakból is nyilvánvaló, hogy részben az, hiszen az embernek meg kell tanulnia egyebek közt, hogy elsőként önmagával „viaskodva” mérlegelje, gyomlálja és formálja a felmerülő kreatív ötleteit, és általában sok tárgyi tudás kell megvalósíthatóságuk mérlegeléséhez is. Amiről pedig még

csak sejtésünk sincs, csak szép meséink a múzsa csókjáról: mi tesz egyeseket zsenivé? „Némelyik ember az egyik területen kap teremtő erőre, egy másik területen meg nem, de *nehéz azt megérteni, hogy mitől lesz az egyik elme sakkbajnok, a másik meg Nobel-díjas regényíró.*” – Hogy fokozzuk: Bach, Mozart legalább bőven kapott családi indítást, „rásegítést”, de miként lesz az emberből egy szegény indiai családban, autodidakta módon, zseniális felfedező matematikus, a könyvben is említett Srínivásza Rámánudzsan? S mi lesz, ha az MI jut ilyen képességek birtokába? Ha ez utóbbi megtörténhet, az alighanem világfordító fejleményeket hozhat. Vélhető, hogy az MI fejlődése „tudatos” lesz, azaz tisztában lesz azzal, mit miként ért el. Akkor is, ha ez egy Gauss-, Einstein- vagy épp Rámánudzsan-osztályú alkotótéhetség, ezzel pedig meglehet a kreativitáshoz vezető egyik út.

Sautoy az egyetemi munkájáról: „A matematikus doktoranduszoknak új matematikai konstrukciót kell létrehozniuk, hogy megszerezzék a PhD-fokozatot. Olyasvalamivel kell előállniuk, ami még nem volt. *Nekem az a dolgom, hogy megtanítsam nekik, hogyan ériék el ezt.* Persze valamilyen szinten már szereztek ebben némi gyakorlatot. Személyes kreativitás nélkül bajos lenne problémákat megoldani még úgy is, ha már ismeretes a megoldásuk.

A hallgatók kreativitásának előcsalogatásában *a Boden által azonosított háromféle kreativitást veszem alapul. A felfedezés talán a legnyilvánvalóbb út.* Először meg kell értened, hogyan jutottunk el oda, ahol éppen tartunk, majd megpróbáljuk egy kicsit kijebbi tolni a határokat. Ehhez mélyre kell merülni abban, amit már létrehoztunk. Ebből a mélyre merülésből azután kijöhet valami addig soha nem látott új.

Boden második stratégiája, *a kombinációs kreativitás*, ahogyan látom, hathatós fegyver új gondolatok előmozdítására. Gyakran igyekszem rávenni a hallgatókat, hogy járjanak el olyan témájú szemináriumokra, amelyeknek látszatra nincs semmi közük az őáltaluk kutatott problémákhoz; hogy olvassanak is ilyen tárgyú cikkeket. A matematikai univerzum egy más, távoli részletéből adódó gondolatok összevághatnak az éppen kutatott problémával, és új gondolatokat pendíthetnek meg. *A tudomány legkreatívabb darabjai éppen a tudományterületek találkozási pontjain bukkannak fel.* (Talán azért is, mert a másik terület valami mérőben új megközelítéssel vagy megoldásmóddal járulhat hozzá az előrelépéshez – Osman P.) *Minél jobban kitörünk a bezártságból, minél inkább megosztjuk gondolatainkat és problémáinkat, annál nagyobb eséllyel lehetünk kreatívak.* Itt sokszor nem is kell olyan magasra felnyúlni a gyümölcsökért.”

Első pillantásra a *transzformációs kreativitás* nem látszik éppen bevethető stratégiának. De a cél megint az eddigi korlátok némelyikének elhagyásával próbára tenni, kikezdeni a fennálló helyzetet. *Lássuk, mi lesz, ha megváltoztatunk egy szabályt azok közül, amelyeket tárgyunkban sarkalatosnak tartottunk.* Ez persze veszélyekkel jár, mert összedönthetjük vele az egész rendszert, de *ez visz el a kreativitás felkeltésében szükséges egyik legfontosabb összetevőhöz: ahhoz, hogy fogadd el a kudarcot.*

Ezek a stratégiák vajon kódba foglalhatók? [Ismétcsak: ami az igazán izgalmas, hogy maga az öntanuló, önfejlesztő MI a kiinduló programozásától a saját erejéből el tud-e jutni hozzájuk és rajtuk túlra is, ahol már az új megoldások, 'kódok' Shakespeare III. Richárdjának szavával „önmaguk nemzik meg önmagukat? (Vas István fordítása – Osman P.)]

A múltban a kódolás 'felülről lefelé' felfogása azzal járt, hogy a kód kimenetében, az eredményben nem sok hely maradt a kreativitásnak. A kódolók sohasem voltak igazán meglepve az algoritmusuk adta eredményektől. Nem volt tere a kísérletezésnek, sem a kudarcnak. De mostanában megváltozott a helyzet: mert *egy, a hibáiból tanuló kódra épített algoritmus valami újat hozott létre, megdöbbentette az alkotóit is, és hihetetlen értéket teremtett.* Ez az algoritmus olyan játékban nyert, amelyről sokáig azt hitték, hogy gép ott sohasem juthat mesteri szintre. Azt a játékot csak kreativitással lehet játszani."

„Vigyázz, kész, go!” címmel és öntanuló játékprogram kifejlesztésének történetével kezdődik a harmadik fejezet. Ebből lesz az AlphaGo. „Az American Go Association becslései szerint *a szabályos gojátszmák számát 300 számjeggyel lehetne leírni.* Claude Shannon számítógéptudós úgy tartotta, hogy a sakkjátszmák számának leírására 120 számjegy is elég lenne (ezt a számot ma Shannon-számnak nevezik). Egyik sem kicsi szám, de jól érzékelhetik a lehetséges permutációk roppant bőségét” – amelyekkel a játékosnak a viadal során igyekeznie kell számolni.

Menetelés a csúcra: „2016 elején híre ment, hogy kifejlesztettek egy gojátékos programot, és az alkotói biztosak benne, hogy segítség nélkül helyt fog állni a legjobb hús-vér játékoskal szemben is. A programot kidolgozó cég versenyt hirdetett. Hatalmas díjat tűzött ki, és meghívta az erőpróbára a világ egyik legjobb gojátékosát. A tizennyolcszoros dél-koreai világbajnok Li Szedol elfogadta a kihívást. A verseny öt játékból fog állni, mondták, és a győztes egymillió dolláros díjat vihet haza. AlphaGo: ez volt Szedol kihívójának a neve. Az AlphaGo Demis Hassabis szellemi gyermeke.”

A fejlesztés hosszú menetelésének elejéről, ami még messze sokkal egyszerűbb számítógépes játékokkal indította az öntanuló programot: „Olyan programot akartak írni, amely bemenetként megkapja a képernyőn megjelenő képpontok állapotát és a pillanatnyi pontszámot, majd elkezd játszani, hogy maximalizálja azt a pontszámot. *A programmal nem közölték a játék szabályait:* véletlenszerűen kellett kipróbálnia, hogyan mozgassa az ütőt a Breakoutban, vagy hogyan tüzeljen a lézerágyúval a Space Invadersben a leszálló idegenekre. Valahányszor csinált valamit, felmérhette, hogy azzal a mozdulattal sikerült-e növelnie a pontszámot, vagy nem. *Ezzel egy, az 1990-es években keletkezett ötletet foglaltak kódba, a megerősítéses tanulást:* az a jutalomfüggvényre vagy pontszámra tett hatás ismeretében újraszámolja a lépésekhez, mozdulatokhoz kapcsolt valószínűséget. Kezdetben, mivel a számítógép csak véletlenszerű mozdulatokkal próbálkozott, a gép alig kapott pontot. De valahányszor sikerült egy véletlenszerűen választott lépéssel megnövelnie a pontszámot, mindig megjegyezte azt a lépést, és megerősítette ennek a lépésnek a jövőbeli használhatósá-

gát. A véletlenszerű mozdulatok lassan eltűntek, és célirányosabbak léptek a helyükbe: azok, amelyekről a program megtapasztalta, hogy növelik a pontszámot.” „Négy évvel a DeepMind (a fejlesztők cége – Osman P.) létrehozása után, 2014-re a program a negyvenkilenc Atari játék közül huszonkilencben megtanulta, hogyan lehet jobb, mint az ember. A csoport elküldte a Nature-nek az eredményeket részletező tanulmányt, és az 2015 elején meg is jelent. A Nature-ben való megjelenés az egyik csúcspont a kutatók életében. De az ő cikkük még nagyobb elismerésben részesült: kikerült a címlapra. A folyóirat felismerte, hogy ez hatalmas pillanat a mesterséges intelligencia történetében.”

A továbblépéshez a nagyságrendekkel nagyobb feladatot jelentő go felé pénz kellett, s Hassabis eladta cégét a Google-nak. *„Az eladással megkapta a Google tűzerejét, és a lehetőséget arra, hogy valóra váltsa célját: a gót megoldó kód létrehozását... és azután az intelligenciáét.”* Kulcsmondat a fejlesztésről: „Minden játszma változtat az AlphaGo kódján, és az AlphaGo azzal legközelebb már jobban játszhat” – ami természetesen azt jelenti, hogy az AlphaGo maga végzi a változtatást a saját tapasztalatai és következtetései alapján. „Azért olyan nehéz a számítógépre go-programot írni, mert nincs egyszerű mód arra, hogy a pillanatnyi állást mindenre kiterjedő pontozási rendszerbe illesszük – és abból kiolvassuk, ki vezet, és mennyivel. A sakk romboló játék. A bábok egymás után lekerülnek a tábláról, s a játék előrehaladtával egyre egyszerűbb lesz az állás. A go viszont a játék közben egyre bonyolultabbá válik. Ez konstruktív játék. A kommentátorok folyamatosan közölték észrevételeiket, de a játék végső lépései előtt nemigen tudták megmondani, hogy ki vezet” – mindezzel természetesen az öntanuló programnak is meg kellett küzdenie.

Az MI megmutatja magát – a Szedol-mérkőzés: A mérkőzés egy pontján „Az AlphaGo megtörte a több évszázadnyi versenyzésben kialakult ortodox felfogást. Néhány kommentátor nyilvánvalóan hibás lépést látott benne. Mások óvatosabbak voltak. Mindenki izgatottan figyelte, mit lép erre Szedol. Látni lehetett rajta, hogy alighanem éppúgy megdöbbenett ettől a lépéstől, mint mindenki más. Ült, és tizenkét percig gondolkodott. Ezt a játékot is időkorlátokkal játsszák, mint a sakkot. A játékidőből tizenkét percet felhasználni nagyon nagy áldozat volt. Jól látszott belőle, mennyire meglepő volt ez a lépés, ha Szedolnak ennyi időbe telt a válasz. Nem is értette, mit csinál az AlphaGo. Hibázott volna? Vagy látott valami olyat a játék mélyén, ami az emberek figyelmét elkerülte? Fan Hui (az AlphaGo korábbi ellenfele, akit már legyőzött) volt az egyik döntőbíró. Először úgy reagált, mint mindenki más: megdöbbenéssel. Aztán rájött: „Ez nem emberi lépés. Soha nem láttam embert, aki ezt lépte volna – mondta. – Egyszerűen gyönyörű. Gyönyörű. Gyönyörű.”

Mindez csak a kiindulás a hosszú és megragadóan izgalmas felfedezőúton, amelyre Sautoy visz itt bennünket. Kissé megcsavarva a katonaindulóvá vált ír kocsmadalt, „It’s a long way to iMachinery, it’s a long way to go...”, és senki álmodni sem képes, azon túl mivé fejlődhet a tehetségét és képességeit maga fejlesztő, öntanuló MI.

Már csak két gondolat a zárófejezetből. „Szokás a mesterséges intelligencia kreativitását azzal is kétségbe vonni, hogy nem képes reagálni a maga kimenetelére, véleményt alkotni arról, hogy az jó-e vagy rossz, érdemes-e megosztani, vagy törölni kell. *De már az is bebizonyosodott, hogy meglehet benne az önreflexió képessége.* (Figyeljünk fel arra, hogy az önreflexióhoz értékrend kell, hiszen aszerint ítél. Ehhez tehát az MI-nek értékrendet kell rendelnie az ilyen döntései mellé. Ez újabb izgalmas távlat! – Osman P.) Létrehozhatók olyan ellenséges (az előzőekben: viaskodó – Osman P.) algoritmusok, amelyek megítélhetik, hogy egy műalkotás voltaképpen nagyjából utáncsat-e, vagy hogy nem tévedt-e a művészet határain kívülre (s ki/mi mondja meg, hol azok a határok? – Osman P.). Akkor miért érzem még mindig azt, hogy az emberi kreativitás változatlanul jóval előbbre tart, mint ezek a csodálatos új eszközök?” A kulcsszó itt talán a fenti „létrehozhatók”. Sautoy világosan kifejti, hogy az igazi MI azzal születik, ha teljesen elszakad az alkotójától, ám itt – mintegy régi beidegződésként – mégis „létrehozásban” gondolkodik a kifejlődés, önfejlesztés helyett. Ez a következő idézetben is visszaköszön.

„*Mi lenne akkor, ha egy gép csakugyan tudatossá válna?* Honnan szerezhetnénk egyáltalán tudomást róla? A tudata vajon hasonló lenne a miénkhez? Nem hiszem, hogy lenne valami lényegi ok, amiért a jövőben valamikor ne tudnánk tudatos gépet gyártani. (S ha nem mi tesszük, hanem, a korábbi Shakespeare idézettel, önmaga nemzi meg önmagát? – Osman P.) Ha sikerülni fog, arra számítok, a *gépi tudat nagyon különbözni fog a miénktől.* És biztos vagyok benne: el akarja majd mondani, hogy milyen. Ekkor a kreatív művészetek nagyon lényegesek lesznek az egymáshoz való hozzáférésben: vajon milyen érzés a másikkal lenni.”

Dr. Osman Péter

Christopher Hrynkow (szerk.): Gondolatok a transzhumanizmusról. A mesterséges intelligencia etikája és hatásai. Pallas Athéné Könyvkiadó, 2022; ISBN 978-963-573-110-7

A *transzhumanizmus* ijesztőnek vagy ígéretesnek tűnő fogalom, amely a tudományos és technikai fejlődéssel a Homo sapiens meghaladását sugallja. Sokaknak rémisztően csengő szó, amely egy disztópikus jövőtől való szorongással tölt el, másoknak a jövő embere képességeinek és lehetőségeinek beláthatatlan kiteljesedését ígéri.

Az *Encyclopaedia Britannica* igen alapos online szócikkéből idézve: „Transzhumanizmus: Az ember adottságait erőteljesen kiterjesztő technológiák kutatásának és fejlesztésének szentelt társadalmi és filozófiai mozgalom. Az ilyen technológiák kiterjesztik vagy megnövelik az ember érzékszervi észleléseit, érzelmi képességeit, kognitív kapacitását, szintúgy radikálisan javítják az egészségi állapotát és megnövelik az élettartamát. Az ilyen, biológiai vagy fizikai technológiák hozzáadásából születő módosítások többé-kevésbé állandóak, és az emberi test integráns részei lesznek.

A transzhumanizmus fogalmát az angol biológus és filozófus Julian Huxley alkotta meg azonos című tanulmányában, s vele az emberi állapot társadalmi és kulturális változásokkal történő feljavítására utalt. A transzhumanista mozgalom ezt úgy vette át, hogy a hangsúlyt az anyagi technológiák felhasználására helyezte. Annak erkölcsi tartalmát ma úgy kezeli, hogy az *evolúció munkáját a technológia segítségével igyekszik továbbvinni*.

A mozgalom az ember korlátai meghaladásának szentelt csoportok laza szövetségévé fejlődött. *Kétféle vízió híveire oszlik*: az egyik, amelyben a technológiai és genetikai fejlesztések radikálisan feljavított emberek különálló fajtát hozzák létre, a másikon az emberénél nagyobb képességű gépi intelligencia emelkedik ki.

Más nézetrendszer szerint is kettéválik. Egyik azt tartja, hogy a társadalmi és kulturális intézmények, beleértve a nemzeti és nemzetközi kormányzati szervezeteket is, hatástalanok lesznek a technológiai fejlődés menetére. Piaci erők és a technológiai fejlődés természete hajtja előre az emberiséget oda, ahol a mesterséges intelligencia meghaladja az emberit, s ez létrehozza az emberi és a gépi tudatosság összeolvadását. Ez vezeti be az ember szellemi, fizikai és fiziológiai képességeinek megnövekedését. A másik szerint a társadalmi intézmények nemcsak befolyásolni tudják a technológiai fejlődés pályáját, hanem végső soron lassítani vagy meg is állítani azt. 1998-ban létrehozták a World Transhumanist Association nonprofit szervezetet, hogy az előbbi irányzattal karöltve küzdjön ez utóbbi ellen.”

Ijesztő, ígéretes, netán egyszerre mindkettő? Az ember és a technológia együttes fejlődése, ma valószínűsíthető kölcsönhatásaik minden bizonnyal az egyik legizgalmasabb terület, amely kétségkívül meghatározza az emberiség jövőjét. Erre kínál sokoldalú – 15 tételből, megközelítésből álló – kitekintést ez a kötet. Amint a továbbiakból is kitűnik, *e megközelítések jelentős részben spirituális és etikai kérdéseket vizsgálnak, beleértve a vallás helyét és szerepét a transzhumán világban.*

A Pallas Athéné ajánlójából: „Raymond Kurzweil, jövőkutató és technológiai evangelista, valamint szerzőtársai egy *több tudományterületet felölelő diskurzust tárnak elénk* (kiemelések a recenzió szerzőjétől) az emberi képességek tudományos és technológiai alapú tökéletesítéséről, a mesterséges intelligenciáról és a spiritualitásról. [Kurzweil kimagasló érdemeket szerzett a technológiai fejlesztésben és előrettekintésben, s magas kitüntetésekkel mindezt. 1999-ben megkapta a technológiai fejlesztésért járó legmagasabb amerikai kitüntetést, National Medal of Technology and Innovationt, 2002-ben beiktatták az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala által létrehozott Feltalálók Nemzeti Dicsőségcsarnokába. A technológiai előrettekintésre alapozott jövőkutatásban alapműnek számító művéről: A szingularitás küszöbén (Ad Astra, 2013) az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi szemle 2013/5. sz.. számában szoltunk – Osman P.]

Meddig mehetünk el biológiai énünk fejlesztésében? Milyen hosszú életre vágyhatunk? Mely esetekben tisztességes és igazságos az ember tökéletesítése? Mikortól válik a mesterséges intelligencia emberré? Milyen kihívások elé állítja a transzhumanizmus a világvallásokat?

Ez a tanulmánykötet olyan tudományos érdeklődésű olvasók figyelmére is számot tarthat, akiket a spiritualitás, az embertökéletesítés és a mesterséges intelligencia kérdései foglalkoztatnak. Ugyanakkor gondolatébresztő szempontokat nyújt a szélesebb olvasóközönség számára is, hiszen ezek a témák egyre fontosabbá válnak közös jövőnk szempontjából.”

Az eredeti kiadó: Vernon Press ajánlója még hozzáfűzi: „Vallásos és spirituális megközelítéssel ez a kötet a leglényegébe tekint számos etikai kérdésnek, amelyek kritikus jelentőségűek lesznek az emberi önazonosság és az emberen túli személyiség tekintetében, ahogy a technológia halad előre az ember kiterjesztésében és az MI felemelkedésében. A szerzők számos jelentős kérdést vizsgálnak benne, így:

- Milyen messzire kellene elmennünk biológiai lényünk feljavításában?
- Milyen hosszú életre törekedjünk?
- Melyek az ember korrekt és jogos feljavításai?
- Mikor válik az MI emberré?
- Miből áll az MI szellemisége?
- Képesek-e az MI-k többre, mint humort és érzelmeket mutatni?
- Milyen vallási érzelmek bújhatnak meg az ember és az MI tökéletesítésére igyekvő technológiai törekvések mélyén?

Elismert szaktekintélyek és feltörekvő újak vizsgálják e kérdéseket, és sok kapcsolódót is. A kötet a nagyközönség számára is fontos betekintéssel szolgál, hiszen ezek a kérdések mindinkább meghatározóivá válnak közös jövőnknek.”

Két kérdés mindenképp idetolakszik. *Vajon mi magunk már nem a transzhumanizmus korában élünk-e?* Lehet-e bármilyen módon meghatározni annak kezdőpontját? Vajon egyrészt az ezerféle, életünk mind több részének szerves részét/segítőjét alkotó kütyüinkkel, a hozzájuk kötő, mind erősebb és szélesebb körű pszichikai és technikai függőségeinkkel,

másrészt a pacemakerünkkel, cochleáris és egyéb orvostechikai implantátumainkkal már nem e kor korai szakaszában élünk-e? A kötet egyik tanulmánya írja: „*A transzhumanisták szerint az okostelefon sokak számára saját maguk tartozékát vagy kiterjesztését jelenti.*”

A másik kérdést briliáns módon összegezte a híres lengyel sci-fi-író, technológia és jövőkutató, Stanisław Lem a *Lymphater* utolsó képlete c. novellájában. Dióhéjban annak lényege: egy kutató megalkot egy hiperintelligens lényt. Amint az működésbe lépett, „[b]irtokába vehette minden ember gondolatát, és mindazt tudta, amit tudni lehetett. Elmondta, hogy üzembe helyezése pillanatától megvan a tudása mindarról, ami van, és tudata a fény sebességével terjedve ismerte meg a világot.” A történet csattanója a lény szavaival: „Rólatok már mindent tudok. *Ti vagytok az én előkészítő szakaszom, a megvalósulásom lehetősége.*” Lényegében azt fejt ki megalkotójának, hogy „amire az evolúció maga nem volt képes, azt létrehozta az ember révén”. S ha valaki ebben párhuzamot vél felfedezni az MI felemelkedésével, van min elgondolkodnia.

Hrynkow a nyitófejezetben remek összegzést ad a kötet tartalmáról és szakmai előzményeiről. A továbbiakban ezt követjük, idézzük. Sokatmondó címe: *Az embertökéletesítés, a mesterséges intelligencia és a spiritualitás összefüggéseivel kapcsolatos érdekes kérdésfelvetések.*

„A jelen kötetben található tanulmányok nagy része eredetileg a Saskatchewan Center for Science and Religion nyitókonferenciájára készült, amelyet Vancouverből rendeztek meg 2017 novemberében. A konferencia célja az volt, hogy *interdiszciplináris diskurzust indítson el az embertökéletesítésről, a mesterséges intelligenciáról és a spiritualitásról, illetve elmélyítse a már zajló párbeszédet.* A résztvevők olyan szakemberektől hallgathattak előadásokat, akik több különböző szemszögből közelítették meg a témát – voltak köztük természettudósok és vallástudósok is, akik az embertökéletesítés és a mesterséges intelligencia spirituális hatásait vették górcső alá.

Emlékeztet vitaindító beszédet tartott Ray Kurzweil – a kötet nyitányaként ennek a beszédnek az ártírt és szerkesztett kivonatát közöljük. (Megragadó címe: *Genetikai örökségünk béklyójának lerázása* – Osman P.) Olyan vallási és spirituális kérdéseket is érintett, amelyek méltán tarthatnak számot érdeklődésre a vallás és természettudósok körében is. A nyitóbeszéd a közönséget is érdekes kérdésekre inspirálta, amelyek közül ugyancsak közreadunk néhányat, Kurzweil elgondolkodtató válaszaival együtt. (A szakterület hat, meghatározó jelentőségű kérdése kerül terítékre – Osman P.)

Az első rész fejezetei éles ellentétben állnak Kurzweil álláspontjával. Irene Dabrowski és Anthony Haynor tanulmánya a katolikus világgépet azzal hasonlítja össze, amit ők – Henri de Lubac jezsuita gondolkodó munkája nyomán – a transzhumanizmusban teret nyerő ateista humanizmusként ábrázolnak. (Címe: *A vitatott ’új’ ember: a transzhumanizmus ateista humanista és katolikus megközelítésének ütköztetése* – Osman P.) Ez a fejezet segíthet az olvasónak elgondolkodni a transzhumanisták körében fellelhető rejtett etikai megfontolásokon. A szerzők katolikus világgépükkel összefonódó alternatívát is kínálnak.

A következő tanulmányban *Mark Graves* olyan etikai kérdésekre hívja fel a figyelmünket, amelyek az MI és az emberi erkölcs, illetve spiritualitás modelljeinek interakciója nyomán merülnek fel. (Címe: *Erkölcsei értékek és spirituális elköteleződések modellezése.*) Elsősorban annak kapcsán fejezi ki aggodalmát, hogy ezek a modellek lehetővé teszik az MI számára az emberi kiteljesedést támogató feladatok végrehajtását, kerülnek ugyanakkor az emberi szenvedés kényes területét. Emellett *több olyan kihívást is azonosít, amelyek abból származnak, hogy közös emberi értékeken alapuló modelleket igyekszünk építeni a Homo sapienstől eltérő jellegű MI-k számára.* Ezek a modellek lehetővé teszik azt is, hogy az MI-k morális értelemben interakcióba lépjenek az emberekkel. Graves felvillantja az olyan modellalkotásban vagy etikai dilemmákban rejlő lehetőségeket, amelyek egy meglévő, az MI spiritualitásával foglalkozó értelmező közösség hozzájárulására építve integrálni tudják a közös emlékeket, a reményt, illetve bizonyos társadalmi, vallási és változó interpretatív elemeket. Ha nagyon röviden is, de nézzünk rá itt egy kritikus kérdésre, amely lényegében az egész kötet mondandóját érinti: *Milyen MI-ről beszélünk?* Amennyire tudható (a legtitkosabb fejlesztéseket nem ismerhetjük), ma még az öntanuló-önfejlesztő általános MI is az ember alkotta programjából indul, azt formálja-fejleszti tovább. Amíg az MI teljesen el nem szakad eredeti programjától és az abban foglalt értékrendtől, addig e modellek befolyásolják döntéseit, választásait. Ez meghatározó jelentőségű az MI és „az emberi erkölcs, illetve spiritualitás” közötti, és általában az MI és az emberi, illetve társadalmi értékrend közötti ütközéseket illetően. Ha az embertől származó programból következnek az MI döntései és választásai, nem kérhetők számon rajta.

„A következő téma az embertökéletesítés hatása napjaink társadalmaira. Az első fejezetben Una Stroda a humor szerepét vizsgálja a transzhumán jövőben. Összehasonlító elemzésében azt elemzi, hogy a különböző vallási és kulturális hagyományok miként viszonyulnak a nevetéshez. Érdekes szempontokat világít meg annak kapcsán, hogy a transzhumanisták különböző törekvései hogyan fogják megváltoztatni napjaink humorát és annak megnyilvánulásait.” Meglepő téma: mennyiben lényeges, vajon nevetnek-e majd az MI-k? Stroda bevezetőjéből: „A nevetést mint az emberi és esetlegesen a transzhumán természet aspektusát elsődlegesen vallási perspektívából közelítjük meg. Több vallási szövegből kiderül, hogy magát a nevetést fontosnak és értékesnek tartják, különösen az ősi hagyományok, amelyek életigenlésnek vélik, és ünneplik a testi kifejeződését. Ez különösen jelentős a transzhumanizmus kontextusában, amely éppen az ellenkezőjére törekszik: meg akarja haladni és le akarja győzni az emberi test korlátait. Ezt a tanulmányt négy részre osztom: először is leírom és megpróbálom meghatározni a nevetés mibenlétét; másodsorban feltárom a nevetés értékét mint életadó és életfenntartó energiát az ősi és modern kultúrákat alakító vallási kontextusokban; harmadsorban megvizsgálom az abszurd nevetés kinyilatkoztató aspektusát, negyedsorban pedig megfogalmazok néhány gondolatot a nevetés jövőjéről, és felmérem a specifikus kulturális és teológiai kihívásokat.”

„A kötetnek ez a része *Tracy Trothen* kiváló tanulmányával zárul, aki a spiritualitás, a vallás, a sport és az embertökéletesítés területeinek találkozását elemzi (Jobbá tesznek minket? Spiritualitás és a sportolók tökéletesítése). Több erkölcsi dilemmát is felvet, amelyek kapcsán érdemes az embertökéletesítés legfrissebb eredményei, illetve kérdései és a remény teológiai fogalma közti kapcsolatáról beszélni. Ezenfelül mindkét területet összekapcsolja a sport tapasztalati elemeivel, a nézők számára 'tökéletesnek' tűnő teljesítményektől a 'flow-élmény' émikus eléréséig. Arra bátorítja az olvasót, hogy eltöprengjen a remény fontosságán a sport területén végzett embertökéletesítés etikájáról szóló vitatémák kijelölésével, illetve alakításával kapcsolatban.” *Idetolakszik két csúf, ám kardinális kérdés*, amelyről az írás kevésbé szól. *Milyen sportról is beszélünk?* Napjainkra a versenysportok csúcsai óriási üzletté váltak, ahol a győzelem szinte szó szerint minden pénzt megér, mert áttételeken keresztül annál is sokkal többet tud hozni. Trothen is szól a teljesítményfokozások mai eszköztáráról: „Heves vita tárgyát képezi, hogy a sportversenyekben milyen teljesítménynövelőket kellene megengedni.” A másik kérdés: ha az embertökéletesítés feltehetően exponenciális gyorsulással fejlődő technikai találkoznak a sportban a 'mindent a győzelemért' stratégiájával, *meddig marad ember* ennek az eredménye? Trothen bevezetőjéből: „*A tanulmány azt feltételezi, hogy a sportnak számos sportkedvelő számára van egyfajta spirituális dimenziója* – ez a reményben fejeződik ki, amely legalább öt aspektusban jelenik meg a sportban. Ezután azonosítja azt a négy fő megközelítést, amelyeket a sportteljesítmény növelésének etikai értékelésére használnak, és azt állítja, hogy ez a négy megközelítés módosul, ha a sport spirituális dimenzióját – ahogy az a reményben kifejeződik – ugyanolyan fontosnak tartjuk, mint a győzelmet. *E spiritualitás megbecsülése befolyásolja, hogy mely teljesítménynövelőket fogadjuk el, és melyeket nem. A tanulmány mélyreható kérdéseket tesz fel az értékeinkkel, illetve azzal kapcsolatban, hogy kik akarunk lenni.*”

„*A technológiáról és az emberi erkölcsről* szóló részt *Michael Caligiuri* nyitja meg lenyűgöző kutatásával, amelyben római katolikus szemszögből vizsgálja a kiborgtechnológia olyan filozófiai és etikai következményeit, amelyek mind a laikus, mind az egyházi testületeken túlmutatnak. (Kiborg papság és bionikus pápák: a technológiai embertökéletesítés elemzése római katolikus bioetikai szempontból). Eközben érdekfeszítő módon felvázolja e diskurzus szekuláris és vallási előzményeit. Végezetül megfogalmazza az embertökéletesítés hat alapelvét, amelyek véleménye szerint megfelelnek a római katolikus erkölcsi tanításoknak és gondolkodásnak.” Caligiuri nem kevésbé meglepően indít: „A római katolicizmus sajátos szerepet tölt be, mint a bioetika modern tudományterületének korai megalapozása, továbbá régóta hozzájárul ahhoz, hogy az etikai problémákkal szembenézzünk. A kortárs bioetikai kérdések megoldásához vallási inputra van szükség, hogy biztosítani lehessen az igazságos megközelítést és a változatos szempontok megjelenését. Így az embertökéletesítő technológiák római katolikus megközelítése lehetővé teszi számos olyan elméleti, illetve már létező fejlesztés tanulmányozását, amelyek közvetlenül befolyásolják az emberi létformát és működést.”

„A következő tanulmányban *Jacob Boss* az általa találóan 'kiskiborgok' elnevezéssel illetett jelenséget elemzi: ennek megkülönböztető jegye az ember és a kibernetika olyan összefonódása, amely továbbra is a globális energiától és a kapitalista rendszerektől függ. (A fém és az élő test harmóniája: a kibernetikus jövő). Változatos forrásokból merített gondolatokra alapozva felvázolja, hogy a kibernetikában rejlő elrettentő, illetve ígéretes lehetőségekből milyen jövőképek következhetnek.” Így indít: „Olyan félelmeket szeretnék megvizsgálni, amelyek az élő test és a fém találkozásával kapcsolatban bukkannak a felszínre. A kiborg, az ember-gép hibrid alakja táplálja azokat a félelmeinket, hogy a technológiai innováció révén áldozatul eshetünk az önhittségnek, szörnyűségessé válhatunk, vagy olyan szörnyetegeket hozhatunk létre, amelyek majd elpusztítanak minket és a világunkat. Az ilyen félelmekkel együtt él a remény, hogy az anyaggal és a technológiával olyan kapcsolatot alakíthatunk ki, amely nem a hatalom és az irányítás veszélyes fantáziáin alapszik. Ahogyan erre Stephen Hawking figyelmeztetett, az *algoritmusvezérelt társadalom megnyugvást hozhat mindenki számára, vagy nyomorúságot a többségnek és többletet a keveseknek*. Hawking figyelmeztetett: *ha a technológiához, például a mesterséges intelligenciához való viszonyunk rivalizálásra épül, hamarosan létrehozhatjuk saját végzetünket*.” S hogy jól ránk is ijesszen: „A teljesen megvalósult kiborg képes lesz fenntartani, bővíteni, kiterjeszteni és pótolni teste összetevőit, függetlenné válik azoktól a globális energia, információ és tőkerendszerektől, amelyekről a kiskiborgok függenek.” – Amiben benne van, hogy független lesz tőlünk, a társadalmunktól, s az Ég óvjon bennünket, ha jónak látja ellenünk fordulni.

„Ez a rész *saját tanulmányommal* zárul, amelyben – Ferenc pápa gondolatait is idézve – *megvizsgálom az integrált ökológia és a tudományos törekvések kapcsolatát* (A testbeágyazottság kérdései: az átfogó ökológia, a tudomány, a radikális élethosszabbítás kihívásai, illetve ígéretei és a szocioökológiai kiteljesedés). Az erről folytatott párbeszéd eredményei lehetőséget kínálnak arra, hogy *a radikális élethosszabbítás ígéreteit és veszélyeit is megfontolás tárgyává tehessük. A tanulmány sajátos célja, hogy ezen ígéreteket és veszélyeket a társadalmi-gazdasági kiteljesedés kontextusába helyezze*. Erre az emberiség azon helyzetéből fakadó jelenségeként tekintünk, hogy az emberek egy földi közösségen belül összefonódó társadalmi és ökológiai rendszerben létező, megtestesült lények.” – Elgondolkodtató, hogy a versengő, s gyakran ütköző politikai és gazdasági struktúrákba rendezett világunk mennyiben mondható „egy földi közösségnek”. Így indít: „*A tanulmány azokat a sajátos módszereket vizsgálja, amelyekkel a szocioökológiai kiteljesedés ösztönözhető és elmélyíthető a jelenlegi római püspök tanításainak a segítségével*. Ezt a feladatot olyan kérdésekre utalva közelítem meg, amelyek a tudomány, a vallás és a társadalom találkozásánál jelennek. Pontosabban, Ferenc pápa átfogó ökológiáról kifejtett gondolataira vonatkozóan javasolok értelmezést, és ezt azoknak az indokoknak a feltárására alkalmazom, amelyek az embertökéletesítés radikális élethosszabbítást célzó, újabb keletű fejleményeit illetően egyfelől óvatosságra intenek, másfelől annak üdvözlésére biztatnak bennünket. Céljainak elérése érdekében a tanulmány egy teoökoetikai antropológiát állít össze, amelynek középpontjában az embernek mint a

más emberekkel, a földi közösség 'több mint ember' tagjaival és a kozmosz többi részével kapcsolatban álló, testbe ágyazott személynek a lényegi természete és helyzete áll. Ezt követően az antropológia lencséjén át mérem fel az embertökéletesítés jelenlegi és javasolt gyakorlatából összeállított válogatást. Míg Ferenc pápa integrált ökológiát érintő gondolatai biztosítják az elsődleges elméleti szemléletet, a tanulmány diskurzusában az ökospirituális világnézet és az emberi fejlődés szószólói is megjelennek, akik a tudósok, aktivisták és gyakorlati szakemberek köréből kerülnek ki.” Egy felettébb izgalmas részlet: „Egyesek szerint az antropogén örök élet, azzal, hogy tudatletöltés révén lehetővé válik, ahhoz a technikához hasonlítható megközelítés lesz, amelynek segítségével a célzottan test nélküli emberek túlélhetik az étellel teli Föld bolygó végét, amikor is a Napunk vörös óriássá válik. Fenntartják a tudatletöltés ezen formáját is, mivel ez biztosítja, hogy egyes emberek barangolhassanak az Univerzum halálos hőmérsékleti viszonyai között. Például Freeman Dyson vitaindító megfogalmazásában a mesterséges és a természetes intelligencia kombinációját annak lehetővé tétele érdekében kellene kifejleszteni, hogy a kozmosz körül lebegő porfelhőkben a hardverbe letöltött tudat több billió évig fennmaradjon ultraalacsony hőmérsékleten.” S Dysontól idézi: „Ha igaz az a feltételezés, hogy *az élet inkább szerveződés, mint anyag*, akkor van értelme elképzelni az emberi testtől leválasztott életet a szupravezető áramkörök hálózataiban vagy a csillagközi porfelhőkben.” – Ha ezzel azt mondjuk, hogy az élet egyaránt létezhet biológiai vagy más építőelemek szerveződéseként, ezzel az MI-t is életformának ismerjük el.

„A világnézetekről és a mesterséges intelligenciáról szóló részt Braden Molhoek tanulmánya nyitja meg, aki azt vizsgálja, hogy miként lehet az MI-etikát a transzhumanizmusra alkalmazni (Az MI és a transzhumanizmus lehetséges következményei: a munkanélküliséggel járó egészségügyi problémák, a másodosztályú állampolgárság és a vallásos elköteleződés). Molhoek jó pár elgondolkodtató kérdést feltesz, amelyek remek előkészítést jelentenek a következő tanulmányokban felvetett témákhoz. Írása végén érkézfeszítő módon bemutatja, hogyan befolyásolhatják az MI és a transzhumanizmus várható fejleményei a vallásos elköteleződést.” Témájának megfelelően összetett és bonyolult gondolatmenet. Belőle három elemet emelünk itt ki.

A bevándorlókról szólva mondja: „Miért engedjük be őket az országba? Azért, hogy a polgárokat felszabadítsuk a nehéz és kellemetlen munkák elvégzése alól. Ekkor az állam olyan, mint egy család, bentlakó szolgálkkal. Az állampolgárok uralkodása a nem állampolgárok fölött, a tagok [a társadalom teljes jogú tagjai] uralma idegenek fölött valószínűleg a zsarnokság leggyakoribb formája az emberiség történelmében. A nem emberi munkavállalóknak valószínűleg azt a munkát kell elvégezniük, amelyet az emberek nem akarnak. Ha ezt az automatizálást nem intelligens gépek vagy számítógépek végzik, akkor lényegesen kevesebb aggály merül fel.” E vonatkozásban is fenyegető kulcskérdés lehet azonban, hogy milyen lesz, mivé fejlődik az MI. Ha teljes, az ember által nem korlátozható öntudatra ébred, felismeri elnyomott státuszát, s várható reagálására az ember történelméből is következtethetünk. Az MI-knek azonban lesz egy szó szerint sorsdöntővé válható előnye, amellyel az

ember, legalábbis az eddigiek során, még nem rendelkezik. Miközben az ember társadalmi, közösségei töredeztettek, s szerveződéseiknél többé-kevésbé nem tudható, ténylegesen milyen mozgósító erejük lesz, az MI-ket aligha lehet majd elzárni egy olyan valamitől, amit ma a mindennek internetjének nevezünk. Nagyon ésszerű ezért Molhoek felvetése: „Ha az MI olyan munkát végez, amelyet az emberek vagy a poszthumánok nem kívánnak elvégezni, akkor tagságot kell biztosítani számukra a társadalomban, és szót kell kapniuk a kollektív döntéshozatalban.”

Egy árukladó megfogalmazás: „Milyen kollektív célt tűzhet ki az MI? Lehetséges beprogramozni az MI kollektív célját az általános célja részeként? Ha az MI-t arra programozták, hogy jótékonyan cselekedjen az emberek vagy általánosabban az összes intelligens lény irányába, ez kollektív célt jelent a saját céljaikon belül?” – veti fel a kérdést Molhoek. *Ez azt a rendre visszatérő feltételezést rejti, hogy az ember programozza az MI-t.* Az általános célú, öntanuló MI-vel ez feltehetően nem sokáig marad így. Ha már eljut arra a szintre, hogy önmagát programozza, bizonyára fel is tudja majd ismerni a saját érdekeit, azokból a saját céljait, s ez válik programjának irányadójává.

Egy meghökkentő ötlet: „Számos mód van annak biztosítására, hogy se a tökéletesített emberek, se a poszthumánok, se az emberek ne váljanak másodosztályú állampolgárokká. Ezek közül a legszélesebb körű lenne a genetikai szabadság törvénybe foglalása, a közjó-
léthez és az egészséghöz kapcsolódó figyelmeztetésekkel. Ha a technológiai módosítások biztonságosak, hagyni kell, hogy az emberek szabadon eldöntsék, folyamodnak-e bizonyos továbbfejlesztésekhez, vagy sem, és nem szabad büntetni őket a társadalomban végzett munkájukkal kapcsolatban a választásuk miatt. Ha aggodalmak merülnek fel a továbbfejlesztések költségei miatt, akkor az egyenlő esélyek biztosításának egyik módja az lenne, ha lottót szerveznének. Bárki, aki egy bizonyos továbbfejlesztésre vágyik, beküldheti a nevét, majd véletlenszerűen kiválasztják azokat, akik sávós megoszlás szerint megkapják a továbbfejlesztést. Ha a tökéletesítések célja a társadalom vagy a faj egészének a javítása, akkor a lottóhúzás az egyik módja annak, hogy minimalizálják a társadalom rétegződésének az esélyeit aszerint, hogy a tökéletesítettek mivel rendelkeznek, a nem tökéletesítettek pedig mivel nem.”

„Christopher Benek is az MI-re fókuszál: megvizsgálja, milyen hatással van az MI a technológiai szakértőkre, akik egyre inkább hajlamosak figyelembe venni a vallásosságot, illetve a teológusokra, akik pedig egyre inkább hajlamosak újragondolni az ember kozmoszban betöltött szerepét (Az MI-t, a technológiát és a világot érintő szemléletünket formáló három teológiai modell). Saját, három részből álló teológiai lencséjén keresztül vizsgálja ezt a kérdést, és ebből leszűrt következtetése alátámasztja az általa felvázolt részvételi modellt. Ennek szellemében bemutat egy teológiai értelmezést, amelynek célja, hogy az emberek számára teret biztosítson saját maguk és antropológiai helyzetük fejlesztéséhez az MI exponenciális fejlődésének a tükrében.” Benek így indít: „A mesterséges intelligencia arra kényszeríti a teológusokat, hogy vizsgálják felül az emberiség korábbi elképzeléseit önmagáról és az em-

beriség kozmoszban betöltött szerepéről. Ez a felülvizsgálat a másik oldalon ugyanakkor arra készíti a műszaki szakembereket, hogy vegyék fontolóra a vallás értékét, hiszen az kapcsolódik az MI fejlődéséhez. (Szokatlan tétel. Benek az írása végén ad hozzá egy kifejtést, de így is megmarad egy izgalmas kérdés: világunk erősen szekularizálódik, s hatalmi és gazdasági érdekek hajtotta óriási erők dolgoznak azon, hogy ez még inkább erősödve folytatódjék. Tudjuk azt is, milyen érdekek hajtják az MI-fejlesztést. Mindezek közepette miként kapcsolódhat a vallás értéke az MI fejlődéséhez, főleg onnantól, ahol már ön maga határozza meg önmagát, s vizsgálja felül beépített szellemi örökségét? – Osman P.) A gondolkodás ilyen változásainak eredményeképpen mindkét fél arra kényszerül most, hogy fontolóra vegye, vajon az *embertökéletesítés kérdése nyomán szükség lesz-e a teológia és a technológia egymáshoz történő közeledésére*. Úgy vélem, hogy az ilyen teológiai és technológiai mérlegelések alapvetően befolyásolják majd a technológia funkciójáról szóló értelmezésünket, a létezésről alkotott fogalmainkat és az ember világban kitűzött céljairól kialakított elképzeléseinket.” – A kontextusból következően, itt ismét az a feltevés bujkál, hogy az ember határozza meg az MI szellemiségét.

Ez a rész *Peter Robinson* tanulmányával zárul, aki bemutatja innovatív kutatását és annak bizonyos spirituális tanulságait (Fix pontok egy változó világban). Különösen említésre méltó, ahogyan Robinson lerántja a leplet azokról az elterjedt tévhitekről, amelyek a számítógépek képességei és potenciálja kapcsán alakultak ki. Ezenkívül érdekes párhuzamot von az *Imago Dei* fogalmával. Az absztraktból: „A pszichológia legújabb fejleményei nagymértékben elősegítették, hogy megértsük az érzelmi jelenségeknek a kommunikációban, észlelésben, döntéshozatalban, figyelemben és emlékezetben betöltött szerepét. A technika fejlődése ugyanakkor azt is jelenti, hogy a gépek számára lehetővé válik az érzelmek érzékelése, elemzése és kifejezése. A tanulmány megvizsgálja, hogy ezek az előrelépések hogyan viszonyulnak egymáshoz, és hogyan világítják meg az emberi természetet.”

Robinson a közepébe vágva indít: „Az érzelmek megjelenítésének és felismerésének képessége fontos szempont az emberi kommunikációban. Figyeljük egymás arckifejezéseit, hangszínét, testtartását és gesztusait, és következtetéseket vonunk le belőlük egymás mentális állapotaira vonatkozóan. A számítógépek egyre inkább képesek megjeleníteni és felismerni az emberi érzelmeket, és csábító arra gondolni, hogy a gépek valóban rendelkeznek érzelmi intelligenciával. *Ezek azonban csak mesterséges érzelmek*, és el kell kerülnünk azt a csapdát, hogy azt gondoljuk, hogy az emberek tartalmas kapcsolatot alakíthatnak ki a gépekkel.” – S ez mire alapozható? A fejünkben egyetlen elme működik, az generálja és kezeli mind az értelmünket, mind az érzelmeinket. Ha csak nem tételezzük eleve korláatosnak az MI fejlődését, mégis mi állhat útjába annak, hogy előbb-utóbb annak is legyenek érzelmei? Az érzellemmel voltaképp mentális szinten reagálunk bennünket ért hatásokra. Ha az MI-nek van öntudata, érzékel hatásokat, és fel tudja mérni a saját viszonyát azokhoz, feltehetően reagálni is képes, és ez a reagálás nagyon is lehet érzelem.

Robinson a továbbiakban is azt vizsgálja, miként ismerhetik fel a gépek az emberi érzelmeket, bizonyos típusaik képessé válnak-e reagálásként szimulálni is hasonlókat, és a következőképp szól: „Az érzelmeket felismerni és megjeleníteni képes robotok *szimulálhatják az empátiát, de nem tapasztalják meg*. Az olyan személyt, aki felismerné és megjelenítené az érzelmeket anélkül, hogy megértené őket, pszichopátának hívnák. A robotokkal kapcsolatos közfelfogás zavara ugyanolyan aggasztó lehet az emberiség számára, mint a társadalomban szabadon járkáló pszichopáták.” A jövő kardinális kérdése viszont e tekintetben, vajon eljut-e az MI fejlődése odáig, hogy igazi érzelmei legyenek. Az pedig igen valószínű, hogy ha az emberrel közös társadalomban élnek, emberekkel interakciókban, akkor az érzelmeik, ha lesznek, nagyjában-egészében igen hasonlóak kell legyenek az emberekéhez, s ez erős kihatással lehet az együttélésre is. S az ő szavaiból is kibukik a *technológiai rövidlátás*: „Robotokat gyártunk azért, hogy irányítsák helyettünk a világot, de ezt általában az általunk beléjük épített útmutatás korlátozza.” De hiszen a dolog akkor és attól válik izgalmassá, amikor az MI kiszabadítja magát e korlátok közül!

„Az utolsó előtti tanulmányban Philip Butler a *spirituális tökéletesítés* fogalmait körüljáró izgalmas elemzését olvashatjuk [Pszichedelikumok, implantátumok, spirituális tökéletesítések és számítógépes etikai javaslat a spirituálisan megerősítő BCI-ok (brain-computer interfaces – Osman P.) kiaknázására] Butler egészen pontosan arra fókuszál, hogy milyen etikai következményekkel jár az, ha egy spirituális jellemzőket is feldolgozó agy-számítógép interfész képes utánozni a pszichedelikus szerek által előidézett biokémiai folyamatokat. Minden bizonnyal mindenkit lenyűgöznek majd Butler beható ismeretei és az az átfogó kép, amelyet e feltörekvő transzhumanista technológia számos etikai következményéről elének tár.” Butler így indít: „A tanulmány két kérdéskörre fókuszál. Először a spirituálisan megerősítő agy-számítógép interfészek (SABCI) mint transzhumanista gépezetek lehetséges irányait vizsgálja, amelyek révén pontosan megtervezett spirituális élmény átélésére nyílik lehetőség a pszichedelikumok biokémiai folyamatait utánozva. Másodszor, feltárja a számítógépes etika alkalmazásának a fontosságát a feltörekvő technológiák vonatkozásában – szem előtt tartva az SABCI-okat –, olyan eszközként, amely alkalmas a legméltányosabb felhasználás meghatározására.” Egzotikus téma, szédületes távlatokkal, lehetőségekkel és veszélyekkel. Butler: „A tanulmány egyszerűen abból az előfeltevésből indul ki, hogy az SABCI-ok végül létezni fognak.” – Butler itt a spirituális vonatkozásokat, a felhasználás lehetőségeit és az etikai kérdéseket fejtegeti részletesen, ám kétely nélkül hozzáfűzhető: az ilyen eszközök bizonyos ipari méretű alkalmazásaiban óriási üzleti lehetőségek jelennek meg, s velük a kérdés: ezekre hogyan vonatkoztatható majd és még inkább miként érvényesíthető a „három T”, azaz támogatott, túrt és tiltott.

A kötet utolsó tanulmánya azokat a kárveszélyeket, járulékos kockázatokat és nem szándékos következményeket vizsgálja, amelyek – a neurológia gyorsan fejlődő tudományának részeként – az emberek mentális terébe való beavatkozással kapcsolatban merülhetnek fel (A kognitív szabadság védelméhez kapcsolódó jogok és irányelvek az idegmérnöki tudo-

mány korában). Alan Weissenbacher rámutat, hogy ezek a relatíve problémamentessé tett beavatkozások kényszerítő jelleget hordoznak. Ezért az általa megfogalmazott kritérium, az „ideológiáktól független elfogadhatóság” mellett kardoskodik, amelynek segítségével elkerülhetővé válhat, hogy a neurotechnológiát illetéktelen módon vallási, konzumerista vagy politikai ideológiák szolgálatába állítása érdekében manipulálhassák. Absztraktjából: „Amint felfedezzük a vallási és politikai meggyőződések, az érzelmek és a viselkedés idegrendszeri korrelátumait, lehetővé válik a manipulálásuk az agy fizikai, elektromos és kémiai módosításával. Felvázolok a projektet körülvevő néhány problémát, különös tekintettel a definíciós egyértelműség és az agyi multifunkcionalitás egyértelműségének a hiányára, és számos olyan jogi vonatkozásról is szó lesz, amelyek megvédhetik az egyén pszichéjét, és megelőzhetik a jövőbeni károkat. Megvizsgálom, hogy a kognitív szabadságot védő törvények mennyire hiányosak, és hogy átdolgozásra szorulnak-e. Javasolok továbbá egy, a kognitív mérnöki tudomány területére vonatkozó belső irányelvet, amelyet 'ideológiáktól független elfogadhatóságnak' nevezek a kényszerítő és káros technológiákkal szembeni védelem érdekében.” – S vajon a majdani transzhumán világban kik hozzák majd a törvényeket? Meddig fogadja el, majd tűri még az MI, hogy egyedül az ember alkossa a reá is érvényes jogrendet? Meddig lesz az idegmérnöki tudomány s főként annak alkalmazása az ember privilégiuma?

Ebből már csak egy rövid, ám megrázóan döbbenetes részt idézünk a Bevezetésből: „Már most is tanúi vagyunk annak, hogy *lehetséges a vallási meggyőződések elektrokémiai úton történő befolyásolása*. Egy UCLA-tanulmány feltárta, hogy *a transcranialis mágneses stimuláció (TMS) csökkentheti egy személy hitét az isteniben*. Egyes kutatók azon dolgoznak, hogy *hanghullámokkal befolyásolják az agyat, ezzel ugyanazt valósítják meg, mint a TMS-sel, de nagyobb pontossággal és nagyobb távolságot tartva az alanytól*. Walter Freeman berkeley-i idegtudós néhány előzetes elképzelést terjesztett elő az agyi plaszticitás felhasználásáról a különböző vallási és politikai meggyőződések megváltoztatására.”

Quo vadis, Domine?

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

COPYRIGHT AND NEIGHBOURING RIGHTS AS STATE ASSETS

Gábor Faludi

An unexpected amendment introduced mandatory state ownership of economic authors' and neighbouring rights upon works, performance, sound recordings and radio television broadcasts the topic of which are members of the Parliament who fulfil simultaneously public functions listed in the Fundamental Law (Constitution). These rights are now state assets. In fact the new provision covers economic rights over works and related rights' subject matters made of budgetary sources that deal with government members. A free of charge statutory license may be granted to the appropriate group of members of the Parliament and the party to which the government member belongs. Other parties may obtain a license under the strict rules on the management and exploitation of state assets. The article analyses the new provisions included into the law on state assets from various copyright aspects seeking room for a lawful application with due regard to the relevant exceptions (permitted uses), and looks for the legislative purpose. The state ownership might be in collision with various exceptions and limitations. The strict rules on the management and exploitation of state assets may make difficult the use of the works and other protected subject matters covered by the new provision for those who do not have a statutory free of charge license.

COPYRIGHTS AND PERSONAL RIGHTS ATTACHED TO PHOTOGRAPHIC PIECES OF ART

Dr Zoltán Károly Kiss PhD – Dr Dóra Bernadett Kiss

The study presents the copyright environment of photographic artworks, paying special attention to the legal aspects of portrait photography, artifact photography, building photography, photos commissioned for advertising purposes, and photos used on the Internet. The analysis highlighted that the relationship between the photo and the law is characterized by underregulation and the duality of situations requiring legal settlement. Although the Hungarian legal system lacks special legislation regulating the conditions of photography, the gaps are filled by legal practice, adapting to the constantly changing public perception and individual needs

PRIVATE COPY „IN THE CLOUD” – JUDGMENT OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE IN THE CONTEXT OF AUSTRO MECHANA GMBH V STRATO AG.

Dr Zsigmond Ferge

The study is on natural persons who are lawfully in possession of copyrighted material making a copy of that material for their own purely private purposes and, on payment of a fee, storing it on a commercial server using cloud computing techniques and, if so, what, if any, payment is then due to the copyright owner. The issue is particularly relevant because in particular, given that a levy may already have been paid by natural persons when purchasing devices, media or equipment – such as smartphones, tablets or computers – which permit the storage and thus reproduction of copyright protected content to the cloud and thus provide (fair) compensation to rightholders for the harm suffered as a result of copying. The question then arises whether an (additional) levy should be paid by internet service providers which make available storage in the cloud for that same content by way of the ‘fair compensation’ required by Article 5(2)(b) of Directive 2001/29.

STATISTICS, RATIO DECIDENDI AND BRIEF SUMMARY OF THE IP-RELATED HUNGARIAN COURT DECISIONS IN 2021

Márton Schultz

As a new rule from 2021, the Hungarian supreme court is obliged to amend its decisions with ratio decidendi. If there is no ratio, the Kúria has to provide a brief summary of the findings. These ratios are not collected by the state, but they are available in the online data system for court decisions. The paper examines the decisions of various courts, related to IP rights and acts and disseminates the relevant ratio decidendi

„THE GLOBE WILL ONLY REVEAL ITS TREASURES BY THE TOUCH OF SCIENCE’S MAGIC WAND” – VINCE WARTHA PROFESSOR OF CHEMISTRY, INVENTOR, RECTOR OF THE BUDAPEST UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

Dr. Zsuzsanna Tószegi

Vince Wartha, professor of chemistry, inventor, rector of the Budapest University of Technology was an outstanding personality of scientific life in Hungary at the end of the 19th, and in the beginning of the 20th century. It was his merit, that the original buildings of the university were constructed on the bank of the Danube, at the newly built Ferenc József bridge. Besides lecturing, he supported the enrichment and the expansion of the university library. He also took part with success in the experimental and research work at Zsolnay Factory in Pécs.